

RZEŹBA NAGROBNA NA MAZOWSZU W XVI WIEKU

FUNERARY SCULPTURE
IN SIXTEENTH-CENTURY MAZOVIA

OLGA M. HAJDUK

RZEŹBA NAGROBNA
NA MAZOWSZU W XVI WIEKU

FUNERARY SCULPTURE
IN SIXTEENTH-CENTURY MAZOVIA

Rodzicom

WYDAWCA

MAZOWIECKI
WOJEWÓDZKI
KONSERWATOR
ZABYTKÓW

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Warszawie
00-373 Warszawa, ul. Nowy Świat 18/20
e-mail: info@mwkz.pl, www.mwkz.pl

ISBN 978-83-235-5642-8
Seria Inwentaryzacja Zabytków
redaktor serii prof. dr hab. Jakub Lewicki
TOM 2
ISBN 978-83-65533-99-9

Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego

978-83-235-5642-8 (druk)
978-83-235-5650-3 (wer. elektr.)

REDAKTOR MERYTORYCZNY

prof. dr hab. Jakub Lewicki

RECENZENCI

prof. dr hab. Juliusz Chrościcki
dr hab. Piotr Niemcewicz

KOORDYNATOR

Sylvia Chwalana

REDAKCJA, KOREKTA TEKSTÓW, INDEKSY

Hanna Borawska

SKŁAD, OPRACOWANIE GRAFICZNE, DRUK

Dom Wydawniczy MargrafSEN
www.margrafSEN.pl

Copyright by Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Warszawie, 2021

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

Badania do niniejszej publikacji zrealizowano w ramach stypendium
Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

OLGA M. HAJDUK

RZEŹBA NAGROBNA
NA MAZOWSZU W XVI WIEKU

FUNERARY SCULPTURE
IN SIXTEENTH-CENTURY MAZOVIA

S P I S T R E Ś C I

CONTENTS

- 11 **SŁOWO WSTĘPNE OD REDAKCJI / EDITOR'S PREFACE**
- 13 **WSTĘP / INTRODUCTION**
- 17 **Mazowsze w XVI wieku – rys historyczny / Mazovia in the sixteenth century:**
a historical overview
- 17 Inkorporacja do Korony / Incorporation to the Crown
- 19 Królowa Bona na Mazowszu / Queen Bona in Mazovia
- 21 Środowisko fundatorów pomników nagrobnych / The funders of funerary
monuments and their milieu
- 26 **Plastyka funeralna na Mazowszu / Funerary arts in Mazovia**
- 26 Typologia nagrobków / The typology of monuments
- 33 Główne ośrodki. Usytuowanie pomników w świątyniach / Main centres.
The monuments' location in churches
- 37 Zagadnienia stylu i wykonawstwa / The problems of style and execution
- 45 **KATALOG / CATALOGUE**
- 45 Wprowadzenie / Preface
- 49 **I. WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE / FORMER MAZOVIAN
VOIVODESHIP**
- 51 **ZIEMIA CIECHANOWSKA / Ciechanów land**
- 53 **I.1 Ciechanów**
Płyta nagrobna Stanisława Szczurzyńskiego / Stanisław Szczurzyński's tombstone
- 57 **I.2 Krasne**
Epitafium Katarzyny i Jana Kasińskich / Epitaph to Jan Kasiński and his wife
Katarzyna née Mrokowska
- 63 **I.3 Krasne**
Nagrobek Katarzyny i Andrzeja Kasińskich / Monument to Andrzej Kasiński and
his wife Katarzyna née Czernicka
- 69 **I.4 Pawłowo Kościelne**
Nagrobek rodziny Dzierzgowskich / Monument to the Dzierzgowscy family
- 75 **I.5 Sarbiewo**
Płyta nagrobna Zawiszy z Dłużniewa / Zawisza from Dłużniewo's ledger stone

- 77 **ZIEMIA CZERSKA** / Czersk land
- 79 **I.6** Ceglów
Epitafium Stanisława Oczki / Epitaph to Stanisław Oczko
- 83 **I.7** Chynów
Płyta nagrobna Bartłomieja z Belska Starego / The ledger stone of Bartłomiej from Belsk Stary
- 87 **I.8** Jeruzal
Płyta nagrobna niezidentyfikowanego rycerza / The tombstone of an unidentified knight
- 91 **I.9** Karczew
Epitafium Melchiora Walbacha / Epitaph to Melchior Walbach
- 95 **I.10** Karczew
Nagrobek Piotra Mikołaja Karczewskiego / Monument to Piotr Mikołaj Karczewski
- 99 **I.11** Miastków Kościelny
Płyta nagrobna Jana Prażmowskiego / Jan Prażmowski's ledger stone
- 103 **I.12** Żelechów
Płyta figuralna z nagrobka niezidentyfikowanego rycerza / The effigy slab of an unidentified knight
- 107 **ZIEMIA ŁOMŻYŃSKA** / Łomża land
- 109 **I.13** Łomża
Płyta nagrobna Jana Wojsławskiego / Jan Wojsławski's tombstone
- 113 **I.14** Łomża
Nagrobek Mikołaja Troszyńskiego / Monument to Mikołaj Troszyński
- 119 **I.15** Łomża
Epitafium Jana Modliszowskiego / Epitaph to Jan Modliszowski
- 123 **I.16** Łomża
Nagrobek Elżbiety i Andrzeja Modliszowskich / Monument to Elżbieta and Andrzej Modliszowscy
- 131 **I.17** Łomża
Nagrobek Anny i Hieronima Modliszowskich / Monument to Anna and Hieronim Modliszowscy
- 137 **ZIEMIA NURSKA** / Nur land
- 139 **I.18** Brok
Płyta nagrobna niezidentyfikowanego duchownego / The tombstone of an unidentified clergyman
- 141 **ZIEMIA RÓŻAŃSKA** / Różan land
- 143 **I.19** Maków Mazowiecki
Nagrobek Jędrzeja Noskowskiego / Monument to Jędrzej Noskowski
- 149 **ZIEMIA WARSZAWSKA** / Warsaw land
- 151 **I.20** Warszawa
Nagrobek ostatnich książąt mazowieckich / The monument to the last Dukes of Mazovia

- 157 **I.21** Warszawa
Płyta nagrobna Stanisława Strzelicy / Stanisław Strzelica's tombstone
- 163 **I.22** Warszawa
Nagrobek braci Wolskich / Monument to the Wolsky brothers
- 169 **I.23** Warszawa
Nagrobek Łukasza Nagórskiego z synkiem Stanisławem / Monument to Łukasz Nagórski with his son Stanisław
- 175 **I.24** Warszawa
Epitafium Jana Wilka Kaleńskiego / Epitaph to Jan Wilk Kaleński
- 179 **I.25** Warszawa
Epitafium Mikołaja Aleksandra Filomeda / Epitaph to Mikołaj Aleksander Filomed
- 183 **I.26** Warszawa
Tzw. nagrobek Bartłomieja Zaliwskiego / The so-called Bartłomiej Zaliwski's tombstone
- 187 **I.27** Warszawa
Nagrobek Katarzyny z Kosińskich Ossolińskiej / Monument to Katarzyna Ossolińska née Kosińska
- 193 **ZIEMIA WYSZOGRODZKA** / Wyszogród land
- 195 **I.28** Kobylniki
Płyta nagrobna bliżej niezidentyfikowanego członka rodu Kobylnickich / The ledger stone of an unidentified Kobylniczy family member
- 199 **I.29** Kobylniki
Nagrobek Mikołaja Kobylnickiego / Monument to Mikołaj Kobylnicki
- 207 **I.30** Kobylniki
Nagrobek Stanisława Kobylnickiego i jego dwóch żon / Monument to Stanisław Kobylnicki and his two wives
- 213 **ZIEMIA ZAKROCZYMSKA** / Zakroczym land
- 215 **I.31** Ciekryn
Płyta nagrobna Jana Borukowskiego / Jan Borukowski's tombstone
- 219 **I.32** Ciekryn
Płyta nagrobna Piotra Borukowskiego / Piotr Borukowski's tombstone
- 223 **I.33** Czerwińsk
Płyta nagrobna Jakuba Kuli / Jakub Kula's tombstone
- 227 **I.34** Pultusk
Płyta nagrobna Pawła Giżyckiego / Paweł Giżycki's ledger stone
- 233 **I.35** Pultusk
Medalion z płyty nagrobnej Rafała Leszczyńskiego / Medallion from Rafał Leszczyński's ledger stone
- 237 **I.36** Pultusk
Nagrobek biskupa Andrzeja Noskowskiego / Monument to Bishop Andrzej Noskowski
- 243 **I.37** Pultusk
Płyta nagrobna Jakuba Bieleńskiego / Jakub Bieleński's ledger stone

- 247 **I.38** Pultusk
Epitafium Anny i Mateusza Płazów / Epitaph to Anna and Mateusz Płazowie
- 251 **I.39** Zakroczym
Epitafium Chądzyńskich / Epitaph to Chądzyńscy
- 257 **II. WOJEWÓDZTWO PŁOCKIE / FORMER PŁOCKIE VOIVODESHIP**
- 259 **ZIEMIA PŁOCKA** / Plock land
- 261 **II.1** Drobin
Nagrobek Pawła, Anny i Wojciecha Kryskich / Monument to Paweł, Anna and Wojciech Kryscy
- 271 **II.2** Plock
Płyta nagrobna Jakuba Brzozowskiego / Jakub Brzozowski's ledger stone
- 275 **II.3** Plock
Nagrobek Jakuba Buczackiego / Monument to Jakub Buczacki
- 281 **II.4** Plock
Nagrobek Bartłomieja Niszczycyckiego / Monument to Bartłomiej Niszczyccki
- 287 **II.5** Plock
Nagrobek z herbem Jastrzębiec / A monument with the Jastrzębiec coat of arms
- 293 **II.6** Plock
Płyta nagrobna Anny i Stanisława Kaleckich / Anna and Stanisław Kaleccy's ledger stone
- 297 **II.7** Plock
Nagrobek Katarzyny i Andrzeja Sierpskich / Monument to Katarzyna and Andrzej Sierpcy
- 303 **II.8** Plock
Epitafium Pawła Głogowskiego / Epitaph to Paweł Głogowski
- 309 **II.9** Plock
Nagrobek Piotra Dunin-Wolskiego / Monument to Piotr Dunin-Wolski
- 315 **II.10** Plock
Epitafium Stanisława Dunin-Wolskiego / Epitaph to Stanisław Dunin-Wolski
- 319 **ZIEMIA ZAWKRZEŃSKA** / Zawkrze land
- 321 **II.11** Szreńsk
Niezidentyfikowana płyta nagrobna / An unidentified ledger stone
- 325 **II.12** Szreńsk
Nagrobek Feliksa Szreńskiego / Monument to Feliks Szreński
- 331 **III. WOJEWÓDZTWO RAWSKIE / FORMER RAWSKIE VOIVODESHIP**
- 333 **ZIEMIA GOSTYNIŃSKA** / Gostynin land
- 335 **III.1** Głogowiec
Nagrobek Jana Głogowskiego / Monument to Jan Głogowski
- 341 **III.2** Kiernoza
Nagrobek Pawła Kiernoskiego / Monument to Paweł Kiernoski

345	III.3 Luszyn Nagrobek Katarzyny i Jana Modzelewskich / Monument to Katarzyna and Jan Modzelewscy
349	III.4 Łowicz Nagrobek Jana Przerembskiego / Monument to Jan Przerembski
353	III.5 Łowicz Nagrobek Anny i Marcina Śleszyńskich / Monument to Anna and Marcin Śleszyńscy
359	III.6 Łowicz Nagrobek Jakuba Uchańskiego / Monument to Jakub Uchański
365	III.7 Łowicz Nagrobek Piotra Tarnowskiego / Monument to Piotr Tarnowski
371	III.8 Łowicz Płyta figuralna z nagrobka niezidentyfikowanej damy / Effigy slab from a monument to an unidentified lady
375	III.9 Mnich Probostwo Płyta nagrobna Stefana Kucieńskiego / Stefan Kucieński's effigy slab
379	ZIEMIA SOCHACZEWSKA / Sochaczew land
381	III.10 Arkadia/Nieborów Elementy lapidarialne z nagrobków XVI w. / A lapidarium of remnants from sixteenth-century funerary monuments
391	III.11 Grodzisk Mazowiecki Epitafium Mokronoskich / Epitaph to the Mokronoscy family
399	III.12 Grodzisk Mazowiecki Płyta figuralna z epitafium Anny i Andrzeja Mokronoskich / Effigy slab from the epitaph to Anna and Andrzej Mokronoscy
403	GLOSSARY
405	BIBLIOGRAFIA / BIBLIOGRAPHY
422	ŹRÓDŁA ILUSTRACJI / IMAGE CREDITS
425	INDEKS TOPOGRAFICZNY / INDEX OF LOCATIONS
427	INDEKS OSÓB / INDEX OF NAMES

SŁOWO WSTĘPNE OD REDAKCJI

EDITOR'S PREFACE

Zabytkowe nagrobki Mazowsza od dawna budziły zainteresowanie badaczy. Omawiał je już Szymon Starowolski, autor inwentaryzacji napisów nagrobnych z 1655 roku. Pierwsze profesjonalne publikacje, w których wymieniano zachowane „zabytki starożytności”, ukazały się w pierwszej połowie XIX wieku. W poznaniu lokalnych starożytności nagrobnych dużą rolę odegrały też romantyczne podróże po mazowieckiej prowincji, jak też pierwsze naukowe relacje z odwiedzin licznych miejscowości Mazowsza, jakie często podejmowano w XIX wieku. Także i później renesansowe nagrobki budziły zaciekawienie i były przedmiotem studiów oraz analiz. Wśród nich szczególnie znaczenie miały podejmowane od lat 50. XX wieku studia nad renesansową rzeźbą nagrobną. Do tego nurtu wpisuje się publikowana praca, będąca pierwszym nowoczesnym opracowaniem rzeźby nagrobnej na Mazowszu.

Od kilku lat w różnych krajach Europy ukazują się syntetyczne opracowania naukowe poświęcone całym grupom zabytków w poszczególnych regionach i krajach. Dokonano w nich zarówno inwentaryzacji całych grup zabytków, jak i podsumowania poświęconej im wiedzy. Stało się to okazją do nowych ustaleń badawczych, zmiany datowań i nowych atrybucji wielu zabytków. Prezentowana praca dotyczy zabytkowej rzeźby nagrobnej na terenie historycznego Mazowsza, obejmując zarówno zabytki z terenu obecnego województwa mazowieckiego, jak i nagrobki znajdujące się obecnie na obszarze sąsiednich województw (Łomża, Łowicz), które niegdyś przynależały do Mazowsza. W pracy zebrano nie tylko

Mazovia's historical funerary monuments have long attracted scholarly interest. They were described as early as 1655 by Szymon Starowolski, the author of an inventory of tomb inscriptions. The first professional publications that listed surviving “antiquities” were published in the mid-1800s. Romantic journeys in the Mazovian countryside also played a role in the discovery of local historical tombs, as did the first scientific reports of site visits often undertaken in the nineteenth century. Since then, Renaissance funerary monuments have continued to spark interest as a subject of studies and analyses. Art history research conducted since the 1950s has been especially significant. This work, which is the first contemporary catalogue of Mazovian funerary art, is part of that trend.

For several years now, synthetic studies on monument groups in selected regions or countries have been appearing in Europe. They inventory groups of monuments as well as summarize the current state of research. Significantly, they have proven to be opportunities for new findings, changes in dating and new attributions of many monuments. This book concerns funerary sculpture from historical Mazovia, including monuments which are currently located in the modern Mazovian voivodeship as well as neighbouring voivodeships (such as ones in Łomża and Łowicz) which used to belong to Mazovia. Not only does it gather all available information on the tombs, but it also analyses them in historical and artistic terms,

wszystkie dotychczasowe informacje dotyczące nagrobków, lecz także dokonano ich analizy historycznej i artystycznej, dokonując korekt datowania wielu zabytków. Autorka zaproponowała też nowe interpretacje dotyczące proveniencji stylowych i atrybucji zabytków.

Zachowane nagrobki są bardzo ważną częścią mazowieckiego krajobrazu kulturowego i stanowią jeden z najciekawszych zespołów zabytkowych na terenie Mazowsza. Nie ulega wątpliwości, że wydana praca Olgi M. Hajduk będzie stanowiła zarówno impuls do dalszych prac konserwatorskich, jak i do badań konserwatorskich poszczególnych zabytków XVI-wiecznej rzeźby nagrobnej. W przyszłości wskazana byłaby także publikacja źródeł dotyczących rzeźby tego okresu, w tym materiałów przechowywanych w archiwum urzędu konserwatorskiego – unikalnych zdjęć poszczególnych nagrobków wykonanych podczas ich konserwacji.

Zabytkowe nagrobki czeka jeszcze jedno wielkie przedsięwzięcie. Będzie to znacząca aktywizacja ruchu turystycznego i upowszechnienie wiedzy o nich wśród mieszkańców Mazowsza, całej Polski oraz odwiedzających nasz kraj zagranicznych turystów. Będę w pełni inicjował i popierał podobne inicjatywy dotyczące nie tylko badań i konserwacji rzeźby nagrobnej, lecz także ożywienia ruchu turystycznego w poszczególnych miejscowościach, gdzie są one zlokalizowane. Będę też starał się, aby zachowane nagrobki były częściej odwiedzane przez turystów podziwiających zabytki Warszawy, Płocka, Ciechanowa, Pultuska, Drobiną i innych miejscowości.

Opublikowana książka jest kolejnym tomem serii poświęconej inwentaryzacji i badaniom zabytków na Mazowszu oraz świadectwem nowej ery intensyfikującej badania i konserwację mazowieckich zabytków. W pełni będę popierał te działania, jak też inicjował kolejne przedsięwzięcia na rzecz ochrony i konserwacji miejscowych zabytków.

making corrections in their dating. The author has also put forward new suggestions on stylistic provenance and attribution.

The surviving tombs are an important part of the Mazovian cultural landscape and constitute one of the most interesting sets of monuments in Mazovia. Olga M. Hajduk's work will undoubtedly become an impulse for further conservation as well as conservatorial research on individual sixteenth-century funerary artworks. In the future, the publication of historical sources on the monuments of that era would be recommended, including materials stored at the Conservator's Office Archive, such as unique photographs of particular monuments taken during conservation.

There is another great undertaking that awaits historical funerary monuments: the stimulation of tourism and the popularization of this knowledge among Mazovians, Poles and foreign visitors. I fully intend to start and support similar initiatives for the research on and conservation of funerary art as well as the animation of tourist traffic in towns where the tombs are located. I will also strive for the surviving monuments to be visited more frequently by tourists sightseeing in towns and cities such as Warsaw, Płock, Ciechanów, Pultusk or Drobin.

This book is yet another volume in a series on monument inventory and research in Mazovia. Alongside others, it marks a new era of intensified efforts for the study and conservation of Mazovian monuments. They have my full support as I plan to initiate further endeavours for the protection and conservation of local monuments.

Prof. Dr. Jakub Lewicki

W S T Ę P

INTRODUCTION

Rzeźba XVI wieku w Polsce, choć doczekała się fundamentalnego opracowania w ujęciu syntetycznym pióra Heleny Kozakiewiczowej z 1984 roku¹, wymaga dalszych, pogłębionych badań i ponownego rozpoznania. Krokiem w tym kierunku podjętym przez autorkę jest przekazywane w ręce czytelnika studium poświęcone rzeźbie funeralnej na Mazowszu w XVI wieku. Asumptem do powstania niniejszej publikacji był brak opracowań zbiorczych dla zabytków sztuki funeralnej odnoszących się do poszczególnych ziem Korony oraz związana z nim potrzeba opracowania możliwie kompletnego zbioru obiektów do dalszych badań nad rzeźbą tego okresu. Za wyjątek można uznać opracowanie Katarzyny Cieślak poświęcone dziełom gdańskiej plastyki nagrobnej interesującego nas okresu². Nie brak natomiast opracowań o charakterze przyczynkarskim, monografii poszczególnych twórców i studiów konkretnych dzieł. Materiał ten jest z kolei sukcesywnie opracowywany w odniesieniu do ziem sąsiednich, by wymienić chociażby ostatnie opracowania poświęcone plastyce funeralnej na Śląsku³. Lukę w badaniach nad plastyką funeralną ziem Korony, w tym również obszaru Mazowsza, pod względem materiałoznawstwa wypełniają natomiast studia Michała Wardzyńskiego, a zwłaszcza monumentalna monografia tegoż autora poświę-

The subject of sixteenth-century sculpture in Poland, although it has been presented synthetically in a foundational book by Helena Kozakiewiczowa in 1984, requires further, deepened research and revision.¹ This study of Mazovian funerary art in the 1500s is a step in that direction. It was conceived as a response to the absence of comprehensive catalogues of funerary artworks dedicated to particular regions of the Crown of the Kingdom of Poland and the resulting need to compile a record of sculptural pieces for further study. An exception to this deficit is Katarzyna Cieślak's book on funerary sculpture of the same period in Gdańsk.² On the other hand, there is no shortage of minor contributions, monographs of selected artists and studies of particular works pertaining to Mazovia. Meanwhile, comprehensive works on neighbouring historical regions are being published, such as recent studies on funerary sculpture in Silesia.³ The lacuna in research on funerary art in the Crown, including Mazovia, has been filled in part by materials scientist Michał Wardzyński, especially with his monumental monograph on the applications of marbles and alabasters in

1 Por. Kozakiewiczowa 1984.

2 Cieślak 1992.

3 Por. Harasimowicz 1992; Stankiewicz 2015; Krze-
mińska-Szołtysek 2017.

1 Cf. Kozakiewiczowa 1984.

2 Cieślak 1992.

3 Cf. Harasimowicz 1992; Stankiewicz 2015;
Krzemińska-Szołtysek 2017.

cona zastosowaniu marmurów i alabastrów na obszarze Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku⁴.

Zainteresowanie autorki obszarem Mazowsza zrodziło się zaś niespełna dekadę temu, kiedy to pisząca te słowa studiowała dzieje wyjątkowego na gruncie polskim nagrobka rodziny Kryskich w Drobinie koło Płocka⁵. Już wówczas zwrócono uwagę na potrzebę całościowego omówienia dzieł plastyki funeralnej na Mazowszu i rewizji dotychczasowego stanu wiedzy. W konsekwencji głównym celem moich badań stało się przeprowadzenie inwentaryzacji pomników nagrobnych lokujących się na obszarze historycznego Mazowsza. Dzięki wsparciu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w roku 2017 realizowałam w ramach stypendium twórczego autorski projekt „Renesansowa rzeźba na Mazowszu: historia i konserwacja”, którego rezultaty stały się punktem wyjścia dla niniejszego opracowania.

W dotychczasowych badaniach nad rzeźbą XVI wieku na Mazowszu dominowały studia poszczególnych dzieł wyróżniających się pod względem poziomu artystycznego⁶, rzadziej grup obiektów lokujących się w obrębie jednej świątyni lub wąskiego obszaru⁷. Jedynym dotąd synte-

the Polish-Lithuanian Commonwealth of the 1500s–1700s.⁴

My interest in the region of Mazovia was sparked a little under a decade ago, when I was studying the history of an unusual funerary monument to the Kryscy family in Drobin near Plock.⁵ I was then alerted to a need for a comprehensive discussion of funerary art in Mazovia and for a revision of the state of knowledge. As a result, creating an inventory of funerary monuments in historical Mazovian lands became the main objective of my research. Thanks to a scholarship awarded by the Polish Ministry of Culture and National Heritage in 2017, I was able to conduct an original research project entitled “Renesansowa rzeźba na Mazowszu: historia i konserwacja” [Renaissance Sculpture in Mazovia: History and Conservation] whose results later served as the point of departure for this catalogue.

Recent research on sixteenth-century sculpture in Mazovia has been dominated by studies dedicated to single artistically outstanding artworks,⁶ or less so to groups of works located in one church or limited area.⁷ Anna Gradowska’s

4 Wardzyński 2015a, other notable works include: Wardzyński 2005; Wardzyński 2008; Wardzyński 2009; Wardzyński 2010a; Wardzyński 2010b.

5 Cf. Hajduk 2013.

6 Studies published in *Ikonotheka*, the journal of the Institute of Art History at the University of Warsaw merit attention (see Przyłubska 1995; Starzyńska 1995; Borowska-Popławska 1995); other notable works include: Kieszkowski 1950; Hornung 1957; Mikocka-Rachubowa 1993; Mikocka-Rachubowa 2009.

7 The monuments in the Plock Cathedral have been discussed by Anna Gradowska, Katarzyna Mikocka-Rachubowa (including tombs from neighbouring towns), and more recently Michał Wardzyński, see Gradowska 1965; Mikocka-Rachubowa 1995; Mikocka-Rachubowa 1996; Wardzyński 2018. Warsaw’s group of Renaissance monuments has been described by Zofia Kossakowska-Szanajca, see Kossakowska-Szanajca 1961; more recently on Warsaw tombs, see: Lapidarium warszawskie 2013. A new perspective on the history of major Ma-

4 Wardzyński 2015a, z pozostałych prac tegoż autora warto wyróżnić także m.in.: Wardzyński 2005; Wardzyński 2008; Wardzyński 2009; Wardzyński 2010a; Wardzyński 2010b.

5 Por. Hajduk 2013.

6 Na szczególną uwagę zasługują tutaj studia opublikowane na łamach czasopisma Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Warszawskiego „Ikonotheka” (zob. Przyłubska 1995; Starzyńska 1995; Borowska-Popławska 1995), z pozostałych opracowań warto wskazać także: Kieszkowski 1950; Hornung 1957; Mikocka-Rachubowa 1993; Mikocka-Rachubowa 2009.

7 Pomniki z katedry płockiej omówili: Anna Gradowska, Katarzyna Mikocka-Rachubowa (uwzględniając także nagrobki z okolicznych miejscowości), a ostatnio też Michał Wardzyński, por. Gradowska 1965; Mikocka-Rachubowa 1995; Mikocka-Rachubowa 1996; Wardzyński 2018. Zespół warszawskich

tycznym studium XVI-wiecznej plastyki funeralnej dla interesującego nas obszaru pozostaje opublikowany w 1964 roku artykuł Anny Gradowskiej⁸. W przywoływanych opracowaniach koncentrowano się głównie na analizie formalno-stylistycznej i typologicznej analizowanych obiektów. Z kolei kwestie budowy technologicznej nagrobków i zagadnienia konserwatorskie pozostawały poza obszarem zainteresowania historyków sztuki.

W toku prac nad niniejszym opracowaniem, poza inwentaryzacją terenową, odbyto kwerendę w zbiorach archiwów urzędów konserwatorskich oraz w zasobach Narodowego Instytutu Dziedzictwa, notując ślady wcześniejszych konserwacji omawianych obiektów. Ważny etap w opracowywaniu niniejszego studium stanowiła także kwerenda zbiorów ikonograficznych, w tym szczególnie archiwalnych fotografii i rycin ze zbiorów Instytutu Sztuki Polskiej Akademii Nauk, Narodowego Archiwum Cyfrowego, Gabinetu Rycin Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego oraz Biblioteki Narodowej⁹. Kwerenda archiwalna przeprowadzona w zbiorach Archiwum Diecezjalnego w Płocku oraz Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie dała wynik negatywny.

1964 article has remained the only synthetic study on sixteenth-century funerary sculpture in the region.⁸ These texts have mostly focused on formal, stylistic and typological analyses of the works. Problems of architectural structure or conservation have been overlooked by art historians.

Apart from inventory field work, this catalogue is based on queries in archives at conservators' offices and the National Institute of Cultural Heritage, which allowed me to find evidence of earlier restorations. Another key stage was a query of iconographic collections, particularly archival photographs and engravings stored at the Institute of Art at the Polish Academy of Sciences, the National Digital Archive, the Print Room at the University of Warsaw Library and the National Library of Poland.⁹ Queries in the Diocese Archive in Płock and the Central Archives of Historical Records in Warsaw have not yielded results.

This catalogue is the first volume of a broader project on sixteenth-century funerary sculpture in the Crown of the Kingdom of Poland by the present author.¹⁰ I wish to express my profound hope that further inventory and analysis based on consultations in monument

nagrobków omówiła Zofia Kossakowska-Szanajca, por. Kossakowska-Szanajca 1961; o nagrobkach warszawskich ostatnio także: Lapidarium warszawskie 2013. Nowe spojrzenie na dzieje najważniejszych mazowieckich fundacji kommemoratywnych dają także eseje zebrane w tomie *Poza Warszawą. I: Arcydzieła plastyki dawnej XII–XVIII wieku w świątyniach i rezydencjach Mazowsza* pod redakcją Michała Wądrobki, zob. Hajduk 2018b; Hajduk 2018c; Hajduk 2018d; Hajduk 2018e; Kołodziejek 2018; Skibiński 2018.

8 Zob. Gradowska 1964.

9 Ważne źródło dla ikonografii omawianych obiektów stanowiły materiały z inwentaryzacji zabytków Królestwa Polskiego Kazimierza Stronczyńskiego przeprowadzonej w latach 1844–1855, ogłoszone drukiem w latach 2009–2013, por. Stronczyński 1: 2009; Stronczyński 3: 2011; Stronczyński 4: 2013; Stronczyński 5: 2014; Stronczyńskiego Atlas 3/4: 2011; Stronczyńskiego Atlas 5: 2011; zob. także Wątroba 2006.

zovian commemorative sculptures is also presented in essays collected in *Poza Warszawą. I: Arcydzieła plastyki dawnej XII–XVIII wieku w świątyniach i rezydencjach Mazowsza* edited by Michał Wądrobka, see Hajduk 2018b; Hajduk 2018c; Hajduk 2018d; Hajduk 2018e; Kołodziejek 2018; Skibiński 2018.

8 See Gradowska 1964.

9 A key iconographic source for the artworks discussed here were materials from Kazimierz Stronczyński's inventory of historical monuments in the Kingdom of Poland, conducted in 1844–1855 and published in 2009–2013, cf. Stronczyński 1: 2009; Stronczyński 3: 2011; Stronczyński 4: 2013; Stronczyński 5: 2014; Stronczyńskiego Atlas 3/4: 2011; Stronczyńskiego Atlas 5: 2011; see also Wątroba 2006.

10 A volume on the funerary sculpture of Greater Poland in the 1500s is forthcoming.

Przedmiotowa publikacja stanowi pierwszy tom opracowywanego przez autorkę korpusu rzeźby nagrobnej XVI wieku na ziemiach Korony¹⁰. Autorka żywi głęboką nadzieję, że dalsze prace inwentaryzacyjne i analizy przebiegające w oparciu o konsultacje z zakresu konserwacji zabytków i materiałoznawstwa oraz kwerendy źródłowe pozwolą dokonać rewizji dotychczasowego stanu badań i posłużyć do syntetycznej, kompleksowej analizy rzeźby XVI wieku w Polsce.

Praca ta nie powstałaby, gdyby nie wsparcie, życzliwość i krytyczne uwagi wielu osób, z którymi miałam przyjemność zetknąć się w czasie prowadzonych badań. Serdeczne słowa wdzięczności niechaj przyjmie prof. Jakub Lewicki, Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków, który zaprosił mnie do współpracy przy niniejszym wydawnictwie. Pragnę podziękować także Tomaszowi Plóciennikowi, któremu zawdzięczam edycję łacińskich inskrypcji umieszczonych w katalogu, dr. Tomaszowi Paneckiemu, bez współpracy z którym nie powstałyby zawarte w treści mapy. Podziękowania kieruję również w stronę autorki przekładu na język angielski, Aleksandry Paszkowskiej, oraz autorów fotografii, zwłaszcza Piotra Jamskiego. Pozostaję dłużniczką wszystkich tych, którzy inspirowali mnie i dzielili się swoimi spostrzeżeniami, wynikami swoich badań na różnych etapach powstawania niniejszej publikacji i w związku z tym chciałabym podziękować: prof. Katarzynie Mikockiej-Rachubowej, konserwatorom Joannie i Mariuszowi Borkowskim, prof. Piotrowi Niemcewiczowi, dr. Pawłowi Ignaczakowi, dr. Jarosławowi Pietrzakowi oraz dr. Alicji Bielak. Na koniec pragnę podziękować tym, „bez których i dla których” – moim najbliższym: synowi Wojciechowi, Mirkowi Tomickiemu i ukochanym rodzicom Lucynie i Jerzemu Hajduk.

restoration and materials science as well as source queries will allow scholars to revise the state of knowledge and contribute to a synthetic, comprehensive analysis of sixteenth-century Polish sculpture.

This catalogue would not have been possible without the support, kindness and constructive criticism of many people I had the pleasure of meeting during my research. I would like to extend warm words of gratitude to Prof. Jakub Lewicki, the Mazovian Voivodeship Monument Conservator, who invited me to work on this publication. I am also grateful to Tomasz Plóciennik for his edition of Latin inscriptions for this catalogue and Dr. Tomasz Panecki for map design. I would like to thank my translator Aleksandra Paszkowska and photographers, especially Piotr Jamski. I am indebted to all those who have inspired me and shared their observations and research results on various stages of the development of this publication. For this, I would like to thank: Prof. Katarzyna Mikocka-Rachubowa, conservators Joanna and Mariusz Borkowscy, Prof. Piotr Niemcewicz, Dr. Paweł Ignaczak, Dr. Jarosław Pietrzak and Dr. Alicja Bielak. Finally, I wish to thank those “for whom and without whom...” – my loved ones: son Wojciech, Mirek Tomicki and my dearest parents Lucyna and Jerzy Hajduk.

10 Tom poświęcony obszarowi XVI-wiecznej Wielkopolski w przygotowaniu przez autorkę.

Mazowsze w XVI wieku – rys historyczny

Inkorporacja do Korony

Mazowsze, kraina położona w środkowym biegu Wisły oraz dorzeczu jej dopływów w centralnej i północno-wschodniej Polsce, przez kilka wieków utrzymywało niezależność polityczną. Inkorporacja Mazowsza do Korony stanowiła dłuższy proces, który przypadał na okres między 1462 a 1495 rokiem. Pierwszym jego etapem było włączenie do Korony księstwa rawskiego, po wygaśnięciu młodszej linii Piastów mazowieckich wskutek śmierci ostatnich Piastów rawskich – Siemowita VI i Władysława II w 1462 roku. Kolejno w roku 1476 do Korony zaanektowano ziemię sochaczewską, w 1495 zaś księstwo plockie. Ostatni etap nastąpił dopiero w 1526 roku w związku ze śmiercią księcia Janusza III – ostatniego potomka rodu. Inkorporację Mazowsza do Królestwa Polskiego oficjalnie ogłosił sejm walny w Piotrkowie w końcu 1529 roku¹. Mazowsze przyjęło prawo polskie dopiero w 1577 roku, zachowując do tego czasu odrębność prawną.

Po przyłączeniu Mazowsza do Korony utrzymano podział na trzy województwa: rawskie, plockie i mazowieckie. Województwo mazowieckie obejmowało obszar 22 572 km², a w jego skład wchodziło aż dziewięć ziem: czerska, warszawska, zakroczymska, ciechanowska, różańska, łomżyńska, wiska, nurska i liwska. Największa z nich – ziemia łomżyńska, liczyła aż 4260 km², a więc więcej niż obszar kolejnego województwa – plockiego, obejmujący 4200 km²,

Mazovia in the sixteenth century: a historical overview

Incorporation to the Crown

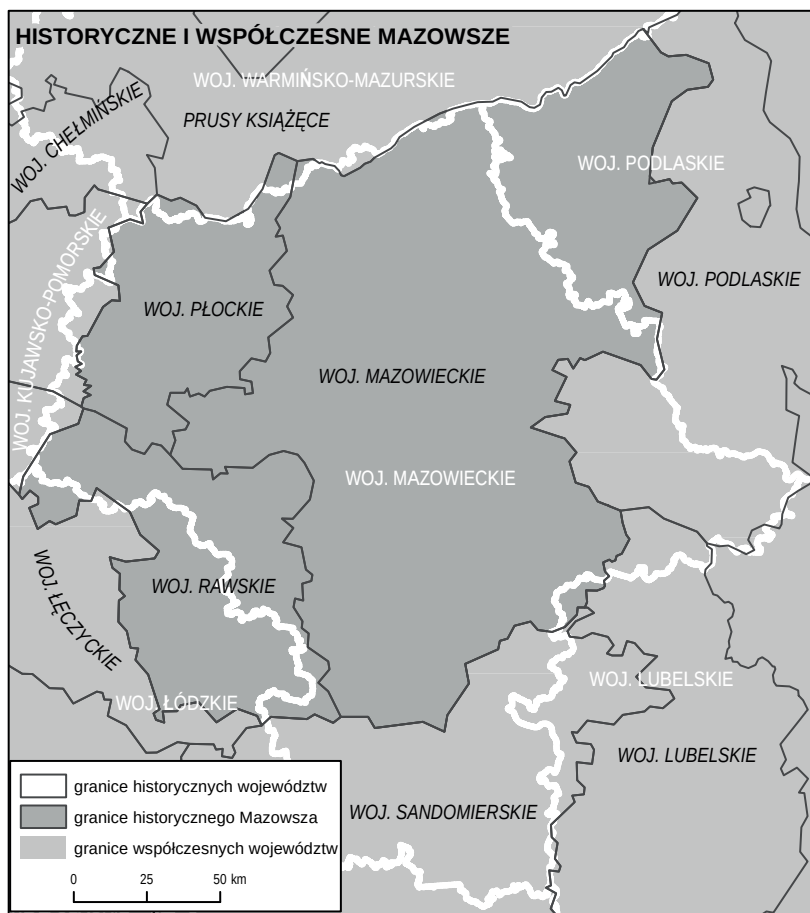
Mazovia was a region located in the middle course of the Vistula River, in the drainage basin of its tributaries in central and north-eastern Poland. It had maintained political independence for several centuries before its incorporation to the Crown of the Kingdom of Poland (lands under the rule of the King of Poland in the Late Middle Ages), which unfolded as a thirty-three-year-old process (1462–1495). First, the Duchy of Rawa was annexed to the Crown after the extinction of the younger branch of the Mazovian Piast dynasty when Rawa Piasts Siemowit VI and Władysław II died in 1462. Subsequently, the Sochaczew land was adjoined in 1476 and the Duchy of Plock in 1495. The final stage ensued as late as 1526 after the death of Prince Janusz III, the last descendant of the Mazovian Dukes. Finally, the incorporation of Mazovia to the Kingdom of Poland was officially announced at the General *Sejm* in Piotrków in late 1529.¹ However, Mazovia only adopted the Polish law in 1577, having maintained legal separation until then.

After the annexation, the region's division into three voivodeships: Rawskie, Plockie and Mazovian was preserved. The Mazovian Voivodeship covered an area of 22 572 km² and comprised nine lands, each centred around: Czersk, Warszawa, Zakroczym, Ciechanów, Różan, Łomża, Wizna, Nur and Liw. The largest one, Łomża land, spanned 4260 km² – more than the 4200 km² of the entire Plockie

1 Szerzej na temat procesu inkorporacji Mazowsza do ziem Korony por. Dymek 2005, 192–200; Dziegielewski 2010; Dymek 2015, 29–48.

1 For more on Mazovia's incorporation to the Crown, see Dymek 2005, 192–200; Dziegielewski 2010; Dymek 2015, 29–48.

HISTORYCZNE I WSPÓŁCZESNE MAZOWSZE

MAZOVIAN VOIVODESHIP PAST AND PRESENT

na które składały się ziemie rozgraniczone rzeką Wkrą: plocka i zawkrzeńska. Województwo rawskie miało 5075 km² i przynależały do niego trzy ziemie: rawska, sochaczewska i gostynińska². We wszystkich województwach każda z ziem podzielona była na mniejsze obszary tworzące powiaty. Obszar historycznego Mazowsza we współczesnym

Voivodeship with its lands of Plock and Zawkrze separated by the Wkra River. Lastly, the Rawskie Voivodeship was 5075 km² and consisted of three lands, centred around Rawa, Sochaczew and Gostynin.² In all the voivodeships, each land was divided into smaller poviats. The historical area of Mazovia would stretch over parts of the territories of five voivode-

2 Dymek 2005, 201. Obszerna literatura przedmiotu dotycząca dziejów Mazowsza do 1526 r. zawarta została w monumentalnym studium pod redakcją Henryka Samsonowicza, por. Samsonowicz 2006.

2 Dymek 2005, 201. An extensive body of research on the history of Mazovia before 1526 was presented in a monumental study edited by Henryk Samsonowicz, see Samsonowicz 2006.

podziale administracyjnym Polski stano-
wi części pięciu województw: mazowiec-
kiego, łódzkiego, lubelskiego, podlaskie-
go i warmińsko-mazurskiego.

Mazowsze istotnie zyskało na znacze-
niu po inkorporacji do Korony. W dru-
giej połowie XVI stulecia stało się trzecią
współrządzającą dzielnicą Rzeczypospolitej,
obok wiodących dotąd Małopolski
i Wielkopolski³. Wśród czynników sprzy-
jających awansowi Mazowsza podkreślić
należy przede wszystkim doskonale, cen-
tralne położenie regionu o wielkim poten-
cjale gospodarczym ze względu na docho-
dowy eksport zboża.

Królowa Bona na Mazowszu

W połowie XVI wieku, po śmierci króla
Zygmunta I Starego (1548) punktem zwrot-
nym dla dalszego rozwoju Mazowsza sta-
ło się przeniesienie dworu królowej-wdo-
wy Bony Sforzy do Warszawy. Królowa
już wcześniej wykazywała zainteresowa-
nie tym regionem. Jeszcze przed śmier-
cią męża, w 1545 roku, królowa zamieniła
gwarantowane jej intercyzą ślubną dobra
i zamki w Rzeczypospolitej (stanowiące
oprawę wdowią) na posiadłości królewskie
położone na Mazowszu. Migracja królo-
wej do Warszawy i jej ożywiona działal-
ność na Mazowszu przyczyniły się do roz-
woju społeczno-gospodarczego regionu⁴.
Warszawa zaczęła urastać do rangi miasta
dworsko-rezydencjonalnego. To tutaj, na
zamku i w podwarszawskim Jazdowie re-
zydowała królowa wraz z córkami i dwo-
rem⁵. Do ulubionych siedzib królowej na
Mazowszu, obok Warszawy, należało także

ships in contemporary Poland: Mazovian,
Łódzkie, Lubelskie, Podlaskie and War-
mińsko-Mazurskie.

Mazovia's significance rose considerably
after the incorporation to the Crown. In
the second half of the sixteenth century,
it became the third co-ruling principality
of the Commonwealth of Poland along-
side Greater Poland and Lesser Poland
that had been the country's helm until
that point.³ A key factor in the region's
success was its central location, which
afforded it great economic potential due
to profitable cereal exports.

Queen Bona in Mazovia

In the mid-1500s, after the death of
King Sigismund I the Old (1548), the re-
location of Queen widow Bona Sforza's
court to Warsaw became a watershed
moment for Mazovia's further devel-
opment. The Queen had expressed an
interest in the region before. In 1545,
even before her husband's death, she ex-
changed the estates and castles in the
Commonwealth of Poland guaranteed to
her by the pre-nuptial agreement (the so-
called widow's securities) for royal estates
located in Mazovia. The Queen's migra-
tion to Warsaw and her animated activ-
ity in Mazovia supported to the socio-
economic development of the region.⁴
Warsaw was becoming a city of the court
and aristocratic residences. The Queen
with her daughters held court at the cas-
tle and at a suburban residence in Jazdów.⁵

3 Dymek 2015, 23. Szczegółowe omówienie podzia-
łu administracyjnego Mazowsza w XVI w. por.
Dunin-Wąsowiczowa 1973, 35–58.

4 Szerzej na temat bytności królowej Bony na Ma-
zowszu por. Besała 2012, 358–370.

5 O rezydencji w Jazdowie szerzej por. Putkowska
1976.

3 Pol. *Wielkopolska i Małopolska*. Dymek 2015, 23.
For a detailed discussion on the administrative di-
vision of Mazovia in the 1500s, see Dunin-Wąso-
wiczowa 1973, 35–58. The existence of co-ruling
principalities resulted from the fragmentation of
Poland by Duke Bolesław III Wrymouth, which
entered into force after his death in 1138.

4 For more on Queen Bona's presence in Mazovia,
see Besała 2012, 358–370.

5 For more on the Jazdów residence, see Putkowska
1976.

miasto Łomża, w którego rozwój Bona inwestowała. W skład królewskiej województwa mazowieckiego wchodziło aż 35 miast, wśród nich tak duże, jak Płock czy Ciechanów. Podczas dziesięcioletniego pobytu królowa przyczyniła się niewątpliwie nie tylko do rozwoju gospodarczego, ale i umocnienia pozycji polskich monarchów na Mazowszu⁶. Choć w 1556 roku opuściła Warszawę, by powrócić do Włoch, gdzie niedługo potem zmarła (1557), zapoczątkowane przez nią procesy wpłynęły na dalszy rozwój Mazowsza, w którym kolejnym istotnym momentem stało się zawarcie w 1569 roku unii w Lublinie i utworzenie Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Po unii polsko-litewskiej rola Warszawy wzrosła. Miasto stało się nowym ośrodkiem władzy i siedzibą sejmów. W polityce obserwowalna jest wówczas ogólna tendencja przesuwania się punktu ciężkości państwa z południa na północ, w stronę Bałtyku. Centralne położenie Mazowsza z Warszawą na czele sprzyjało częstym wizytom władców. Król Zygmunt II August (zm. 1572) ostatnie lata życia spędził w Warszawie, królowa Anna Jagiellonka (zm. 1596) zaś prawie przez cały czas, aż do śmierci, rezydowała w podwarszawskim Jazdowie. W Warszawie lokowały się centralne urzędy marszałka i kanclerza wielkiego koronnego. Miasto to stało się również miejscem królewskich elekcji. W konsekwencji to tutaj gromadziła się ówczesna elita i arystokracja. Proces przekształcania Warszawy w rezydencję królewską zakończył się za panowania wnuka Bony, króla Zygmunta III Wazy, który u schyłku XVI stulecia podjął decyzję o przeniesieniu rezydencji królewskiej z Krakowa do Warszawy⁷.

Her favourite seats in Mazovia, apart from Warsaw, included the city of Łomża in whose development Bona invested. The royal estates in the Mazovian Voivodeship comprised 35 cities, including such large ones as Płock or Ciechanów. During her decade-long stay, the Queen indubitably contributed both to Mazovia's economic development and the strengthening of the Polish monarchs' position there.⁶ Although she left Warsaw in 1556 to return to Italy, where she died soon after (1557), the processes she had set in motion impacted Mazovia's further growth, with the next key moment being the 1569 signing of the Union of Lublin and the creation of the Polish-Lithuanian Commonwealth. After the Polish-Lithuanian Union, Warsaw's role grew. The city became a new centre of power and the seat of *sejms*. At that time, a general political tendency could be observed of the state's centre of gravity moving northward towards the Baltic Sea. Mazovia's – and especially Warsaw's – central location encouraged the rulers to visit frequently. King Sigismund II Augustus spent the last years of his life in Warsaw (d. 1572), while Queen Anna Jagiellon resided in Jazdów near Warsaw almost permanently until her death (1596). The central offices of the great marshal and great chancellor to the Crown were located in Warsaw.⁷ Because the city had also become the venue for the election of kings, it attracted the elites and aristocracy. The transition ended during the reign of Bona's grandson King Sigismund III Vasa, who made the decision to relocate the royal residence from Kraków to Warsaw in the very late 1500s.⁸

6 Wrede 1992, 47.

7 Gieysztorowa, Zahorski, Łukasiewicz 1968, 47. Na temat rozwoju Warszawy w XVI i XVII w. por. Bogucka 1993; Gieysztor 1993.

6 Wrede 1992, 47.

7 Pol. *marszałek wielki koronny* and *kanclerz wielki koronny* respectively. For a glossary of terms, see pages 403–404.

8 Gieysztorowa, Zahorski, Łukasiewicz 1968, 47. On the development of Warsaw in the 1500s and 1600s, see Bogucka 1993; Gieysztor 1993.

Środowisko fundatorów pomników nagrobnych

Wraz z rozwojem Mazowsza w XVI wieku na znaczeniu zyskała szlachta mazowiecka, wykazująca w omawianym okresie niezwykłą zaradność polityczną⁸. Szacuje się, że szlachta stanowiła ponad 20 proc. społeczeństwa mazowieckiego. Jak słusznie skonstatował Benon Dymek, z konieczności wytworzyła się na Mazowszu grupa ludzi aktywnych w życiu politycznym Rzeczypospolitej⁹. Już od lat 30. XVI wieku przedstawiciele szlachty mazowieckiej stanowili najliczniejszą reprezentację wśród urzędników gospodarczych, dworzani służby dworskiej królowej Bony. Stan ten utrzymał się za czasów Anny Jagiellonki i w czasie panowania wszystkich Wazów¹⁰. Wśród fundatorów najokazalszych pomników nagrobnych na Mazowszu rozpoznać można przedstawicieli konkretnych rodów mazowieckich związanych z dworem królewskim oraz piastujących intratne posady oraz prześledzić sieć ich wzajemnych koligacji.

Mazowsze po inkorporacji do Korony pozostawało pod przemożnym wpływem królowej Bony. Nie bez znaczenia dla naszych rozważań pozostaje polityka personalna królowej wobec mazowieckich rodów, w której na najwyższe urzędy ziemskie forsowano przedstawicieli konkretnych rodów¹¹. Królowa miała wpływ na obsadzanie kluczowych urzędów wojewody czy vicesgerenta. Ten drugi urząd, dzięki promocji królowej, objął chociażby Jan Dzierzgowski, którego późniejsza kariera rozwinęła się dzięki małżeństwu z powier-

The funders of funerary monuments and their milieu

The growth of Mazovia in the 1500s increased the significance of the local nobility, which responded with extraordinary political resourcefulness.⁹ It is estimated that the nobility comprised over 20 percent of the Mazovian population. As Benon Dymek aptly concluded, necessity pushed a group of Mazovians to become active in the political life of the Commonwealth.¹⁰ Starting as early as the 1530s, representatives of the Mazovian nobility constituted the largest group among the administrative officers, courtiers and staff at Queen Bona's court. This was also true under Anna Jagiellon and during the rule of all the Vasas.¹¹ Therefore, the most impressive funerary monuments in the region can be traced to representatives of particular Mazovian families with ties to the royal court and/or holding lucrative official positions. The monuments' histories reflect the network of the nobles' mutual affiliations.

Because Queen Bona exerted an enormous influence over Mazovia after its incorporation to the Crown, her personal politics towards Mazovian noble families are significant here as she advocated for many of their members.¹² The Queen had a say in filling such positions as voivode or vicegerent. For example, through her patronage, the latter office was assumed by Jan Dzierzgowski whose then advanced in his career thanks to his marriage to Bona's confidante Dorota Sobocka.¹³

8 Szerzej na temat wzrostu znaczenia szlachty mazowieckiej por. Dymek 2005, 215–216. Obszer-na literatura przedmiotu poświęcona nowożytnym dziejom Mazowsza po inkorporacji do Korony por. Tyszkiewicz 2015.

9 Dymek 2015, 45.

10 Dziegielewski 2007, 86.

11 Dziegielewski 2007, 92.

9 For more on the Mazovian nobility's rise in significance, see Dymek 2005, 215–216. For an extensive study on the modern history of Mazovia after its incorporation to the Crown, see Tyszkiewicz 2015.

10 Dymek 2015, 45.

11 Dziegielewski 2007, 86.

12 Dziegielewski 2007, 92.

13 Dziegielewski 2007, 92.

nicą królowej Dorotę Sobocką¹². Wśród promowanych przez Bonę Mazowszan wyróżniała się rodzina Wolskich, której przedstawiciele, poczynawszy od podskarbiego nadwornego i podkomorzego koronnego Marcina Wolskiego, znacznie awansowali w kolejnych dziesięcioleciach. Ważne urzędy dzięki wstawiennictwu królowej uzyskał także Jakub Uchański, pełniący od 1548 roku urząd sekretarza wielkiego koronnego, a za panowania Zygmunta II Augusta został mianowany prymasem Polski. Do ważnych osobistości związanych z otoczeniem Bony zaliczał się wojewoda plocki Feliks Szreński, którego ród w drugiej połowie XVI wieku wszedł w koligację z Kryskimi i Kobylnickimi. Obok Szreńskich, Kryskich i Kobylnickich najwyższą elitę mazowiecką stanowili bez wątpienia Niszczycy, Trzciny i Sierpcy¹³. Swoją karierę w oparciu o protekcję krewnych rozwijają także związani z Wolskimi Chądzyńscy, którzy w początku XVII wieku urosną do rangi rodu senatorskiego¹⁴. Do stronników królowej Bony należeli także Dunin-Wolscy, którzy obejmując kolejne urzędy, mnożyli swoje mazowieckie majątki. Modliszowscy, którzy w łomżyńskiej katedrze zaanektowali kaplicę oraz wystawili w niej okazałe nagrobki, również wywodzili się z otoczenia dworskiego – byli ochmistrzami i podskarbimi królowych oraz królewien rezydujących na Mazowszu.

Nominacje na urzędy ziemskie i beneficja kościelne otrzymywane przy protekcji królowej znacząco wpływały na pomnażanie majątków poszczególnych rodów. Miasta mazowieckie po inkorporacji do Korony zyskiwały opiekę królewską jak również szerokie możliwości dla rozwoju handlu. W porównaniu z in-

Among the Mazovians promoted by Bona, the Wolsky family stood out. Its members, starting from the court's deputy treasurer and deputy chamberlain to the Crown Marcin Wolski, achieved great upward social mobility in subsequent decades. The Queen also backed Jakub Uchański, who was great secretary to the Crown from 1548 to then be appointed the Primate of Poland under King Sigismund II Augustus. Other major figures tied to Bona's circle included Plock voivode Feliks Szreński whose family intermarried with the Kryscy and Kobylnicy in the second half of the sixteenth century. Apart from the Szreńscy, Kryscy and Kobylnicy, the Niszczycy, Trzciny i Sierpcy also belonged to Mazovia's highest elites.¹⁴ Based on the Wolsky's support, the Chądzyńscy advanced their careers reaching the rank of a senatorial family in the early 1600s.¹⁵ Queen Bona also supported the Dunin-Wolscy who multiplied their Mazovian fortune by assuming one administrative position after another. The Modliszowscy, who overtook an entire chapel in the Łomża Cathedral and commissioned magnificent tombs for it, also rose to power from the milieu of the court: they were court masters and deputy treasurers to queens and princesses residing in Mazovia.

The nominations to administrative positions and ecclesiastical benefices under the Queen's patronage led to the growth of the families' wealth. After the incorporation to the Crown, Mazovian towns gained royal protection and greater possibilities for the development of their trade. Compared to other principalities, there were few roy-

12 Dziągiewski 2007, 92.

13 Dziągiewski 2004, 158–159.

14 Dziągiewski 2010, 39.

14 Dziągiewski 2004, 158–159.

15 Dziągiewski 2010, 39.

nymi dzielnicami Korony, na Mazowszu niewiele było dóbr królewskich. Ich zarządcami – *tenutariuszami* – byli najbogatsi posiadacze ziemscy. Z otoczenia Bony Sforzy wyrosła chociażby fortuna rodu Noskowskich, reprezentowanego przez obrotnego biskupa plockiego Andrzeja Noskowskiego, który zgromadził kilka *tenut* jednocześnie¹⁵. O starostwa, które przynosiły wysokie dochody i prestiż, zabiegały najznamienitsze rody mazowieckie. Wspominany wyżej wojewoda plocki Feliks Szreński uzyskał aż trzy: plockie, łomżyńskie i wiskie, zarządzając tym samym dziesięcioma miastami i 37 wsiami¹⁶. Intratne posady starostów piastowali także: Łukasz Nagórski, Jędrzej Noskowski, Bartłomiej Zaliwski czy Andrzej Mokronoski. Feliks Zbożny Dzierzgowski, poza fortuną wyrosłą z dochodów biskupstwa, odziedziczoną po ojcu – wojewodzie mazowieckim Janie Dzierzgowskim, bracie biskupa Mikołaja Dzierzgowskiego, oraz majątkiem żony – córki wojewody plockiego Feliksa Szreńskiego, wzbogacił się na zarządzaniu dobrami królewskimi, piastując funkcję starosty osieckiego¹⁷.

Królowa Anna Jagiellonka, podobnie jak jej matka, zabiegała o awans społeczny Mazowszan. Dzięki jej protekcji urząd podkanclerzego koronnego uzyskał w 1578 roku sekretarz królewski Jan Borukowski¹⁸. Wyrosła ze stronnictwa Bony rodzina Dzierzgowskich w znaczący sposób wspomagała kariery swych krewnych, w tym m.in. Kiernoskich, Krasińskich czy Śleszyńskich¹⁹. Umacniała się wówczas pozycja rodu Kryskich i rozwijała kariera prymasa Jana Tarnowskiego.

al estates in Mazovia. They were stewarded by *tenutaries* – the wealthiest landowners. For example, the fortune of the Noskowsky family grew out of Bona Sforza's circles as the enterprising Bishop of Plock Andrzej Noskowski held several *tenutas* simultaneously.¹⁶ High income and prestige also came with being a *poviat* starost, for which eminent Mazovian families strived. The Plock voivode Feliks Szreński was able to secure as many as three *starostwos*: over Plock, Łomża and Wizna, thus managing 10 towns and 37 villages.¹⁷ The gainful position of the starost was also held by Łukasz Nagórski, Jędrzej Noskowski, Bartłomiej Zaliwski or Andrzej Mokronoski. Feliks Zbożny Dzierzgowski gained great wealth by managing royal properties as the starost of Osieka – alongside the estate of his wife, daughter of the Plock voivode Feliks Szreński, and the fortune he inherited from his father Mazovian voivode Jan Dzierzgowski that came from his uncle Bishop Mikołaj Dzierzgowski's income.¹⁸

Queen Anna Jagiellon, like her mother, promoted the social advancement of Mazovians. Her protection enabled the royal secretary Jan Borukowski to assume the office of deputy chancellor to the Crown in 1578.¹⁹ Hailing from Queen Bona's milieu, the Dzierzgowsky family greatly helped the careers of their relatives, including the Kiernoscy, Krasińscy or Śleszyńscy.²⁰ At that time, the standing of the Kryscy family increased, and Primate of Poland Jan Tarnowski's career advanced.

15 Dymek 2015, 50.

16 Dymek 2015, 51; Gieysztorowa, Zahorski, Łakasiewicz 1968, 25.

17 Gieysztorowa, Zahorski, Łakasiewicz 1968, 27.

18 Dzięgielewski 2007, 95.

19 Dzięgielewski 2010, 39.

16 Dymek 2015, 50.

17 Dymek 2015, 51; Gieysztorowa, Zahorski, Łakasiewicz 1968, 25.

18 Gieysztorowa, Zahorski, Łakasiewicz 1968, 27.

19 Dzięgielewski 2007, 95.

20 Dzięgielewski 2010, 39.

Drugą, równie liczną, grupę fundatorów pomników nagrobnych na Mazowszu stanowiło duchowieństwo. Kościół katolicki był najbogatszym latyfundystą na Mazowszu. Jego rozległe dobra swoją wartością znacznie przewyższały królewszczyzny. Należy podkreślić, że granice podziału administracyjnego Kościoła katolickiego przebiegały inaczej. Omawiany obszar wchodził bowiem w zakres trzech diecezji: plockiej, gnieźnieńskiej i poznańskiej. Podziały te, choć z pozoru nieistotne, określały kierunki wpływów i zasięg występowania zjawisk kulturowych. Na mapie Mazowsza wyróżniały się takie ośrodki, jak prymasowski Łowicz, biskupi Pultusk czy miasto stołeczne województwa i biskupstwa – Plock, gdzie lokowały się najważniejsze fundacje biskupów i kanoników. Poczet nagrobków biskupich otwiera pomnik biskupa Pawła Giżyckiego fundacji biskupa plockiego Erazma Ciolka, uchodzący za najwcześniejsze na Mazowszu dzieło renesansowe²⁰. Kilka lat później ten sam typ nagrobka złożonego z piaskowcowej płyty z aplikacją w formie brązowego tonda wybierze następca Ciolka, biskup plocki Rafał Leszczyński. Kolejne fundacje nagrobków biskupów plockich Jakuba Buczackiego i Andrzeja Noskowskiego, a także arcybiskupa gnieźnieńskiego Jana Przerembskiego utrzymane będą w konwencji nagrobków z pulpituową płytą figuralną w bogatej oprawie architektonicznej. W ostatnich dziesięcioleciach XVI wieku monumentalne kaplice grobowe przy bazylice katedralnej w Łowiczu wystawili arcybiskupi gnieźnieńscy – Jakub Uchański i Jan Tarnowski, podobnie jak wcześniej uczynił to biskup Noskowski w Pultusku. Pozostałe fundacje biskupie nagrobków Jakuba Bielińskiego i Jana Borukowskiego reprezentują skromne, zapóźnione stylowo płaskorzeźbione płyty. Z nagrob-

An equally large group of funerary monument funders in Mazovia was the clergy. The Catholic Church was the largest landowner in Mazovia, with the value of its estates greatly surpassing the Crown's. Notably, the church followed its own administrative division with area discussed here belonging to three dioceses: Plock, Gniezno and Poznań. The demarcation lines determined the direction of influence and the reach of cultural phenomena. The map of Mazovia displayed such centres of ecclesiastical power as primatial Łowicz, episcopal Pultusk or the capital city of a voivodeship and a bishopric: Plock, where major funerary monuments funded by bishops and canons were located. The list opens with the monument to Bishop Paweł Giżycki, funded by Bishop of Plock Erazm Ciolek, which is considered the earliest Renaissance funerary artwork in Mazovia.²¹ Several years later, Ciolek's successor Bishop of Plock Rafał Leszczyński would choose the same type of monument consisting of a sandstone slab with bronze tondo applied to it. Further commissions of monuments to Bishops of Plock Jakub Buczacki and Andrzej Noskowski as well as Archbishop of Gniezno Jan Przerembski would follow the convention of a lectern-type effigy slab in a rich architectural setting. In the last decades of the sixteenth century, monumental funerary chapels at the Cathedral Basilica in Łowicz were funded by Gniezno Archbishops Jakub Uchański and Jan Tarnowski – similar to what Bishop Noskowski did in Pultusk. Other monuments commissioned by bishops discussed in this catalogue, Jakub Bieliński's and Jan

20 Chrościcki 1986, 45.

21 Chrościcki 1986, 45.

ków kanoników na uwagę zasługują płockie pomniki Bartłomieja Niszczyckiego, Pawła Głogowskiego, Stanisława Strzelicy w Warszawie i łomżyński pomnik Jana Wojsławskiego.

Do osobnej kategorii należy niewątpliwie zaliczyć pomnik dedykowany pamięci książąt mazowieckich Janusza III i Stanisława, ufundowany przez siostrę, księżnę Annę mazowiecką przy wsparciu finansowym króla Zygmunta I Starego w warszawskiej kolegiacie. Nagrobek ten jest jedynym zachowanym pomnikiem władców na Mazowszu. Drugi stanowił zniszczony w czasie wojen szwedzkich nagrobek księżnej Anny z Radziwiłłów, ufundowany nakładem środków króla Zygmunta I Starego z inicjatywy księcia Stanisława do warszawskiego kościoła Bernardynów pw. św. Anny (1522–1523). Wreszcie wśród fundatorów pomników nagrobnych na Mazowszu w XVI wieku znalazła się niewielka reprezentacja właścicieli miast (Stanisław Szczurzyński, rodzina Karczewskich) oraz osób pełniących mniej intratne funkcje: sędziego warszawskiego (Jan Wilk Kaleński), gminnego warszawskiego (Stanisław Oczko), rajcy warszawskiego (Mikołaj Aleksander Filomed) czy wójta pultuskiego (Mateusz Plaza). Ich nagrobki ufundowane w ostatniej ćwierci XVI stulecia otrzymały formę niewielkich rozmiarów epitafiów, podobnie jak jedyny na Mazowszu pomnik poświęcony pamięci kupca – Melchiora Walbacha.

Mazowszanie byli zatem aktywni na królewskim dworze poprzez zajmowanie wysokich stanowisk. Rozwijając polityczne kariery, budowali sieć klientalną. Niejednokrotnie pomagali sobie nawzajem oraz członkom rodziny w drodze do awansu. Aspiracje rodów mazowieckich odbijają się w prestiżowych fundacjach, wśród których istotne miejsce zajmowały rodowe mauzolea i fundowane do nich

Borukowski's, are more modest and stylistically outdated bas-relief tombstones. Among the tombs of canons, the Plock monuments to Bartłomiej Niszczycki and Paweł Głogowski as well as to Stanisław Strzelica in the Warsaw Cathedral and Jan Wojsławski in Łomża merit closer attention.

The monument dedicated to the memory of the Mazovian Dukes Janusz III and Stanisław, funded by their sister Anna Mazowiecka with the financial support of King Sigismund I the Old and located in the Warsaw Cathedral, belongs to its own category. It would not be the only surviving monument to Polish rulers in Mazovia if Duchess Anna Radziwiłłówna's tomb, commissioned by King Sigismund I the Old on the initiative of Duke Stanisław for the St. Anne Bernardine Church in Warsaw (1522–1523), had not been destroyed during Polish-Swedish wars. Lastly, among the commissioners of Mazovian funerary monuments in the 1500s, there was a small group of town-owners (Stanisław Szczurzyński, the Karczewscy family) as well as people holding less prestigious positions such as Warsaw judge (Jan Wilk Kaleński), Warsaw municipal official (Stanisław Oczko), Warsaw councilman (Mikołaj Aleksander Filomed) or Pultusk *wójt* (Mateusz Plaza). Their monuments, funded in the final quarter of the 1500s, were given the form of small epitaphs, as was the only surviving Mazovian work commemorating a merchant (Melchior Walbach).

Through their activity in the high offices of the royal court, Mazovians were able to advance their political careers and build clientele networks. They often helped each other and relatives on the path to promotions. The aspirations of Mazovian families were reflect-

pomniki nagrobne. Równie intensywnie aktywnością fundacyjną wykazywało się duchowieństwo, głównie związane z diecezją plocką i archidiecezją gnieźnieńską. Najmniejszy odsetek w omawianym środowisku fundatorów stanowią piastujący pomniejsze funkcje urzędnicy miejscy, w głównej mierze warszawscy.

Plastyka funeralna na Mazowszu

Typologia nagrobków

Jak dowodzą zachowane dzieła renesansowej plastyki funeralnej, określone rozwiązania formalne zależały od stanu, reprezentacji danej grupy zawodowej czy społecznej²¹. Do najbardziej rozpowszechnionych na Mazowszu należą, obok pomników z całopostaciowym przedstawieniem zmarłego, płyty nagrobne reprezentujące różne warianty kompozycyjne. W omawianym okresie obok tych o stylizcie w pełni renesansowej powstawały także płyty nagrobne utrzymane w konwencji późnogotyckiej, wśród nich tradycyjne prostokątne płyty z bordiurą inskrypcyjną i wizerunkiem w centralnym polu (poz. I.5, I.7, I.28) lub płyty z inskrypcją oraz rytowanym albo płasko-rzeźbionym herbem (poz. I.37, II.2, II.6). W grupie tej wyróżniają się płyty z płasko-rzeźbionymi postaciami stojącymi, które charakteryzują frontalność ujęcia usztywnionego zbroją lub prostym modelunkiem szat, zachowujące tym samym jeszcze średniowieczną konwencję przedstawieniową (poz. I.8, I.18). Dziełem przelamującym tę konwencję jest płyta nagrobna warszawskiego kanonika Stanisława Strzelicy, datowana na drugą lub третią dekadę XVI wieku. Zastosowano w niej połączenie

ed by their prestigious art commissions, including in no small part their mausolea and funerary monuments. The commissioning activities of the clergy, mostly affiliated with the Plock diocese and Gniezno archdiocese, were equally animated. The last group – local minor officials largely based in Warsaw – constituted the smallest fraction of all monument funders.

Funerary arts in Mazovia

The typology of monuments

As the surviving works of Renaissance funerary art testify, a given monument's form depended on the social estate, profession and standing of the deceased and commissioner.²² The most common monuments in Mazovia, apart from full-body effigies, are tombstones representing various compositional types. In the period discussed here, Late Gothic tombstones were still manufactured side by side with fully Renaissance ones, including traditional rectangular slabs with an inscription band around the rim and an image of the deceased in the central field (items I.5, I.7, I.28) or slabs with an inscription and an engraved or bas-relief coat of arms (items I.37, II.2, II.6). This group comprises stones with bas-relief figures shown frontally, standing, stiffened by their armour or plainly carved robes – which could still be classified as following Medieval pictorial conventions (item I.8, I.18). The maker of the tombstone of the Warsaw canon Stanisław Strzelica, dated to the 1520s or 1530s, was able to transcend

21 Por. Zlat 1976; Zlat 1979; Kowalczyk 1969, 122–128; Chrzanowski 1979, 133–150.

22 Cf. Zlat 1976; Zlat 1979; Kowalczyk 1969, 122–128; Chrzanowski 1979, 133–150.

brazowego wizerunku zmarłego aplikowane na piaskowcową płytę z bordiurą inskrypcyjną w otoku, nawiązując tym samym do średniowiecznej tradycji (poz. I.21). Z kolei zarówno typ kompozycji figuralnej o rzymskiej genezie, przedstawiający duchownego z rękoma skrzyżowanymi na piersi i z palcami skierowanymi ku dołowi, jak i sposób opracowania figury odwołuje się już do renesansowych form. Do układu z płyty nagrobnej Strzelicy nawiązywać też będą późniejsze nagrobki tego typu – Jana Wojsławskiego w Łomży (poz. I.13) oraz Jana Borukowskiego w Cieksynie (poz. I.31). Z płyt figuralnych wyróżniającym się obiektem jest płyta nagrobna Stefana Kucieńskiego w Mniechu, reprezentująca powszechny na Śląsku w drugiej połowie XVI wieku typ nagrobka z figurą stojącą (poz. III.9). Wśród pozostałych wyróżnia się zaś płyta nagrobna Jana Prażmowskiego z kościoła w Miastkowie Kościelnym (poz. I.11), powstała ok. 1572 roku, realizująca tzw. model małopolski (z centralnie umieszczonym kartuszem herbowym zawieszonym na wstęgach wraz z tablicą inskrypcyjną), rozpropagowany przez Jana Florentczyka w serii sześciu czerwonomarmurowych płyt nagrobnych ufundowanych przez arcybiskupa gnieźnieńskiego Jana Łaskiego, wykonanych między 1516 a 1518 rokiem²². Obok płyty nagrobnej z Miastkowa Kościelnego warte uwagi są również okazałe kamienne płyty ze spiżowymi aplikacjami w formie medalionów z bazyliki kolegiackiej w Pultusku. Pierwsza z nich, datowana na 1510 rok, płyta nagrobna biskupa Pawła Giżyckiego, fundacji biskupa Erazma Ciolka (poz. I.34), odwołuje się do układu wykształconego w drugiej połowie XV wieku na terenie Saksonii²³.

the convention by applying a bronze image of the deceased to a sandstone slab with an inscription band in the rim. Although the inscription style was still a reference to Medieval tradition (item I.21), the Roman type of figurative composition with the clergyman's hands crossed on his chest and fingers pointing downward as well as the sculpting style represented Renaissance forms. Other monuments of that type include one to Jan Wojsławski in Łomża (item I.13) and to Jan Borukowski in Cieksyn (item I.31). Out of the effigies, a striking work is the tombstone to Stefan Kucieński in Mniech, which represents a common Silesian type from the second half of the sixteenth century with a standing figure (item III.9). Among the others, Jan Prażmowski's ledger stone in Miastków Kościelny (item I.11, dated to ca. 1572), attracts attention as a realization of the so-called Lesser Poland model with a centrally placed coat of arms cartouche "hanging" on ribbons with an inscription plaque, which was popularized by Jan Florentczyk in a series of six red-marble ledger stones funded by the Archbishop of Gniezno Jan Łaski and manufactured in 1516–1518.²³ Another noteworthy group are two ledger stones with bronze appliques in the form of medallions from the Collegiate Basilica in Pultusk. Bishop Paweł Giżycki's stone, dated to 1510 and funded by Bishop Erazm Ciolek (item I.34), follows a Saxon arrangement that emerged in the second half of the fifteenth century.²⁴ From the

22 Na temat zespołu płyt Florentczyka szerzej por. Trafiłowski 2008.

23 Z powstałych w końcu XV i w 1. poł. XVI w. płyt nagrobnych warto wskazać liczną reprezentację

23 For more on the Florentine's set of tombstones, see Trafiłowski 2008.

24 Such tombstones, manufactured in the late 1400s and early 1500s, are exemplified by a group sited in the Messen Cathedral in Saxony, including stones

Z drugiej, poświęconej pamięci biskupa Rafała Leszczyńskiego, zachował się jedynie brązowy medalion (poz. I.35). W omawianym zespole, obok płyt nagrobnych, największą reprezentację stanowią przyścienne nagrobki w monumentalnych obramieniach architektonicznych. Rozpowszechniona na Mazowszu w drugiej połowie XVI wieku forma przyściennego nagrobka z leżącą figurą na sarkofagu w niszy spopularyzowana została na terenie Małopolski już w pierwszej połowie XVI wieku przez włoskiego rzeźbiarza i architekta Bartolomea Berrecciego oraz krąg jego współpracowników z Bernardinem Zanolim de Gianotisem na czele. Ten ostatni wraz z Filippo da Fiesole i Giovannim Cinim założył pierwszą sformalizowaną spółkę architektoniczno-rzeźbiarską, pozyskującą i realizującą kolektywnie szereg zleceń na obszarze Krakowa, w Wilnie, a także na Mazowszu – w Płocku i Warszawie²⁴. Z działalnością Bernardina Zanoliego de Gianotis łączony jest pierwszy na Mazowszu renesansowy nagrobek typu pulpitowego z przedstawieniami figuralnymi i tablicami inskrypcyjnymi w typie *all'antica*, z którego zachowała się płyta figuralna – pomnik ostatnich książąt mazowieckich w warszawskiej bazylice archikatedralnej (poz. I.20). W połowie XVI stulecia aktywny w Krakowie Padewczyk Giovanni Maria il Mosca rozpropagował wariant nagrobka baldachimowego z posągami typu sanswinowskiego, który charakteryzuje obudowa architektoniczna w formie baldachimu oraz swobodny wizerunek leżą-

other stone, devoted to the memory of Bishop Rafal Leszczyński, only the bronze medallion has survived (item I.35).

A large category of Mazovian Renaissance funerary art comprises tombs adjoining a church wall and surrounded by a monumental architectural setting. Such a type of monument, with an effigy recumbent on a sarcophagus in a niche, became widespread in Mazovia in the second half of the sixteenth century after it had been popularized in Lesser Poland in the first half of the same century by the Italian sculptor and architect Bartolomeo Berrecci and his circle of collaborators, with Bernardino Zanobi de Gianotis at its forefront. De Gianotis established the first formalized architect-sculptor partnership with Filippo da Fiesole and Giovanni Cini. Together, they solicited and executed many commissioned works in Kraków and Vilnius, but also in Mazovia: in Plock and Warsaw.²⁵ The first local Renaissance tomb of the lectern type with effigies and inscription plaques *all'antica* has been linked to de Gianotis. It is the monument to the last Mazovian Dukes in the Warsaw Cathedral with only one effigy surviving today (item I.20).²⁶ In the mid-1500s, the Padovan

commemorating canons Nicolas Puschmann (d. 1485), Nicolas Hildebrand (d. 1491) or Hildebrand Gunther (d. 1483). See Donath 2004, 352–353, 355–356, 365. For more on the bronze medallion tombstone type, see Iselt 2004.

- 24 O spółce artystów szerzej por. Kozakiewiczowa 1959; Kozakiewiczowa 1984, 81–84. Na temat działalności Bernardina Zanoliego de Gianotis zob. jeszcze Misiąg-Bocheńska 1949.
- 25 On this commercial partnership, see Kozakiewiczowa 1959; Kozakiewiczowa 1984, 81–84. For Bernardino Zanobi de Gianotis's oeuvre, see also Misiąg-Bocheńska 1949.
- 26 The lectern type (pol. *nagrobek pulpitowy/gablotowy*) of a funerary monument is characterized by an effigy slab positioned on the sarcophagus or pedestal neither horizontally (perpendicular to the wall) nor vertically (parallel to the wall), but at an incline with its lower part further away from the wall than

cej postaci²⁵. Ten wariant pomnika nagrobnego na Mazowszu reprezentują powstałe w kręgu działalności Padewczyka okazałe nagrobki biskupie: Jakuba Buczackiego w katedrze plockiej (zachowany fragmentarycznie; poz. II.3), Andrzeja Noskowskiego w kolegiacie pultuskiej (poz. I.36), Jana Przerembskiego w Łowiczu (zachowany fragmentarycznie; poz. III.4) oraz płocki pomnik Piotra Dunin-Wolskiego (zachowany fragmentarycznie; poz. II.9). Do układu figuralnego zastosowanego w tych nagrobkach odwołuje się także płyta figuralna plockiego kanonika Piotra Borukowskiego, ufundowana do kościoła parafialnego w Ciekosynie (poz. I.32). Pośród pomników duchownych wyróżnić należy także pomnik Mikołaja Kobylnickiego w Kobylnikach (poz. I.29), stanowiący pierwszą reprezentację typu aediculowego na Mazowszu, oraz tzw. nagrobki piramidalne, odwołujące się do rzymskich pomników z centralnie zakomponowaną formą piramidy, której pole wypełniają reliefy portretowe. Dwie z trzech reprezentacji ostatniego typu nagrobka lokują się właśnie na Mazowszu, a są to nagrobki Bartłomieja Niszczyckiego oraz bliźniaczy pomnik niezidentyfikowanego kanonika pieczętującego się herbem Jastrzębiec (poz. II.4; II.5).

W przypadku przyściennych, architektonicznych nagrobków szlacheckich obok prostych form pomników z płytą figuralną na podwyższonym cokole w dekoracyjnym obramieniu architektonicznym z kartuszem herbowym w zwieńczeniu (poz. II.12; III.1; I.14; I.19) szczególnie rozpowszechniony jest typ nagrobka piętrowego. Warto przy tym podkreślić, iż wbrew powszechnie przyjętej opinii pierwszy nagrobek piętrowy, za który uchodzi pomnik Tomasza i Jakuba Sobockich

artist Giovanni Maria il Mosca, who was active in Kraków, popularized a variant of a canopy tomb with an effigy modelled after the works of Andrea Sansovino, which was characterized by a canopy-shaped architectural setting and the casual positioning of the recumbent figure.²⁷ This variant is represented in Mazovia by monumental tombs to bishops which were created in Giovanni Maria il Mosca's circle: Jakub Buczacki's in the Plock Cathedral (with only its relics surviving, see item II.3), Andrzej Noskowski's in the Pultusk Collegiate Church (item I.36), Jan Przerembski's in Łowicz (for its relics, see item III.4) and Piotr Dunin-Wolski's in Plock (for its relics, see item II.9). The effigy arrangement in these tombs is mirrored by the figure of the Plock canon Piotr Borukowski in the parochial church in Ciekosyn (item I.32). Other remarkable monuments to clergymen include: Mikołaj Kobylnicki's tomb in Kobylniki (item I.29) as the first aedicula-type tomb in Mazovia as well as pyramid tombs modelled after Roman monuments with a central triangular slab hosting a relief portrait. Two out of three examples of this type are located in Mazovia: they are the twin tombs to Bartłomiej Niszczycki and an unidentified canon of the Jastrzębiec coat of arms (items II.4 and II.5).

Many of the monuments to the nobility, often adjoining a wall and consisting of an effigy on a raised pedestal surrounded by a decorative architectural setting, with a coat of arms cartouche in the crowning (items II.12;

25 Na temat typologii leżących figur w nagrobkach polskich por. Zlat 1979; zob. także Zlat 1976.

its upper part, thus creating a shape not unlike a lectern or a museum display case.

27 For more on the typology of effigies in Polish tombs, see Zlat 1979; see also Zlat 1976.

w Sobocie (1540–1548)²⁶, nie znajdował się na Mazowszu, jak chciała tego chociażby Anna Gradowska²⁷, lecz na obszarze dawnego województwa łęczyckiego, do którego przynależała wieś Sobota. Tym niemniej, ten rodzaj pomnika przyjął się na Mazowszu w kręgach magnackich, stanowiąc modelowe rozwiązanie dla nagrobka małżeńskiego, a najwcześniejszą jego realizację stanowi najprawdopodobniej nagrobek Andrzeja i Katarzyny Sierpskich w katedrze plockiej, datowany na okres między 1566 a 1572 rokiem (poz. II.7). Z lat 80. XVI wieku pochodzą nagrobki Katarzyny i Andrzeja Krasieńskich w Krasnem (poz. I.3), Anny i Marcina Śleszyńskich w bazylice katedralnej w Łowiczu (poz. III.5) oraz pomniki Modliszowskich w farze łomżyńskiej (poz. I.16; I.17). Po raz pierwszy na ziemiach polskich, właśnie na Mazowszu, występuje wariant nagrobka piętrowego z trzema figurami, zrealizowany w nagrobku rodziny Dzierżgowskich w Pawłowie Kościelnym (poz. I.4), datowanym na czas przed 1571 rokiem²⁸. Krótco później ten sam schemat potrójnego nagrobka przyjęto w nagrobku Stanisława Kobylnickiego i jego dwóch żon w kościele parafialnym w Kobylnikach (poz. I.30).

Unikatowym na gruncie polskim jest typ nagrobka z figurami siedzącymi, który realizuje na Mazowszu jedynie pomnik Anny, Pawła i Wojciecha Kryskich w Drobinie (poz. II.1). Zastosowany w drobińskim pomniku układ stanowi zupełnie nieprzyswojony przez polskie środowisko wariant kompozycyjny. Jedyne

III.1; I.14; I.19), consist of multiple storeys. The storeyed monument was widespread among Mazovian magnates, being the model solution for a married couple's tomb. It is worth to stress here that – contrary to common belief²⁸ – the monument to Tomasz and Jakub Soboccy (1540–1548)²⁹ should not be considered the first of such type in Mazovia as it is located in the village of Sobota which belonged to the Łęczyckie Voivodeship rather than Mazovia. Instead, its earliest example is likely the tomb of Andrzej and Katarzyna Sierpscy in the Plock Cathedral, dated to ca. 1566–1572 (item II.7). The monuments to Katarzyna and Andrzej Krasieńscy in Krasne (item I.3), Anna and Marcin Śleszyńscy in the Łowicz Cathedral (item III.5) and the Modliszowscy's tombs in the Łomża Cathedral (items I.16; I.17) were manufactured in the 1580s. The Dzierżgowscy family tomb in Mazovia's Pawłowo Kościelne (item I.4, dated to before 1571) was the first storeyed monument with three effigies on Polish lands.³⁰ Shortly after, the same design was followed in the monument to Stanisław Kobylnicki and his two wives in the Kobylniki Parochial Church (item I.30).

The monument to Anna, Paweł and Wojciech Kryscy in Drobin (item II.1) with seated effigies is very unusual in Poland and the only one of its kind in Mazovia. Such an arrangement of fig-

26 Szerzej por. Kozakiewiczowa 1952, 176, 179; Kozakiewiczowa 1955, 6–7; Kozakiewiczowa 1984, 138–139.

27 Gradowska 1964, 218.

28 Jeśli nie liczyć nagrobka trzech Janów Tarnowskich w katedrze w Tarnowie, w który, wskutek przebudowy w pol. XVI w., wmontowano w zwieńczeniu figurę z nagrobka dziecięcego Jana Aleksandra Tarnowskiego, por. Nawrocki 2004, 493. Na temat datowania nagrobka Dzierżgowskich zob. Hajduk 2020, 112.

28 Cf. e.g. Gradowska 1964, 218.

29 For more on it, see Kozakiewiczowa 1952, 176, 179; Kozakiewiczowa 1955, 6–7; Kozakiewiczowa 1984, 138–139.

30 That is not counting the tomb of the three Jan Tarnowskis in the Tarnów Cathedral with the infant effigy of Jan Aleksander Tarnowski mounted on the crowning in the mid-1500s, see Nawrocki 2004, 493. On the dating of the Dzierżgowscy monument, see Hajduk 2020, 112.

dział, w którym również zastosowano figury siedzące w niszy, stanowi nagrobek Wawrzyńca Spytki Jordana (datowany na 1568–1584) w krakowskim kościele pw. św. Katarzyny²⁹. Kompozycja siedzących posągów z drobińskiego pomnika, niemająca precedensu w nowożytnych dziełach małej architektury sepulkralnej w Królestwie Polskim i Wielkim Księstwie Litewskim, pojawia się natomiast we włoskiej rzeźbie nagrobkowej. Jako przykłady tego typu można przytoczyć chociażby nagrobki Medyceuszy dłuta Michelangela Buonarrotiego we florenckiej bazylice San Lorenzo (1520–1535) czy papieża Juliusza II z rzymskiego San Pietro in Vincoli (przed 1545).

Trzecią, najmniej liczną, grupę pomników nagrobnych na Mazowszu stanowią powstałe w ostatnich dziesięcioleciach XVI wieku epitafia. W wiodących ośrodkach, w tym głównie w Małopolsce, już od połowy wieku XVI epitafia zaczynają otrzymywać bogato dekorowane obramienia utworzone z włosko-renańskich lub niderlandzko-manierystycznych motywów ornamentalnych. Obserwowalna jest również tendencja do kompozycyjnego podziału płyty nagrobnej na strefy: inskrypcyjną, przedstawieniową i heraldyczną. Wśród typów epitafiów lokujących się na obszarze Mazowsza najliczniejszą grupę stanowią pomniki z centralnie komponowaną płytą z płaskorzeźbionymi, klęczącymi figurami zmarłych adorującymi krucyfiks lub inne sceny religijne. Typ ten już w pierwszej połowie XVI stulecia cieszył się dużą popularnością na terenie Niemiec, Austrii i Czech³⁰. W drugiej połowie XVI wieku stał się powszechny na Śląsku, Pomorzu i w Wielkopolsce oraz przejawiał silne inspiracje sztuką niemiecką i niderlandzką. Pomniki z figura-

ures did not gain any popularity among Polish artists and patrons. The only other work with effigies seated in niches is the monument to Wawrzyniec Spytek Jordan (dated to ca. 1568–1584) in the St. Catherine Church in Kraków.³¹ The seated composition of the effigies in the Drobin monument, which was unprecedented in Early Modern works of small funerary architecture in the Kingdom of Poland and the Grand Duchy of Lithuania, did appear in Italian tombs. Examples include monuments to the Medici family by Michelangelo Buonarroti in the Florentine Basilica of San Lorenzo (1520–1535) or Pope Julius II's in the Roman church of San Pietro in Vincoli (before 1545).

The third and the smallest group of funerary monuments in Mazovia comprises epitaphs manufactured in the last decades of the sixteenth century. In major Polish cultural centres, mainly in Lesser Poland, a richly decorated setting of Italian-Renaissance or Dutch-Mannerist ornamental motifs had been present in epitaphs from the mid-1500s. A tendency emerged to divide tombstones into three fields: the inscription area, the figurative area and the heraldic area.

The largest group of Mazovian epitaphs consists of monuments with a centrally placed figurative panel depicting effigies kneeling in adoration of the Cross or other religious scenes. This type enjoyed great popularity in Germany, Austria and Bohemia from the first half of the sixteenth century.³² In the second half of the same century, it became widespread in Silesia,

29 Kowalczyk 1991, 132; ostatnio także Hajduk 2016.

30 Harasimowicz 1992, 67.

31 Kowalczyk 1991, 132, more recently also Hajduk 2016.

32 Harasimowicz 1992, 67.

mi klęczącymi, które – co podkreślał już Władysław Tatarkiewicz – reprezentują nietypowy na tle XVI-wiecznej rzeźby z terenu Rzeczypospolitej układ, u schyłku XVI wieku zaczęły stopniowo zastępować tradycyjne pomniki z postaciami leżącymi³¹. Wizerunki są skonwencjonalizowane, pozbawione cech portretowych, indywidualnych. Obok figury osoby, której dedykowane jest epitafium, przedstawiano często klęczące figury członków rodziny (poz. I.6; I.24; III.12). Treścią przedstawionych na epitafiach obrazów nie jest już człowiek, a scena religijna.

Rzeźby portretowe w epitafiach reprezentują z kolei tzw. typ mieszczanina, jak popularnie określa się go w polskim piśmiennictwie z zakresu historii sztuki i kultury XVI wieku. Należy jednak podkreślić, że problem italinizujących nagrobków mieszczańskich nie został dotąd wyczerpująco opracowany³². Dla tego typu przyjęto nazwę „nagrobka mieszczańskiego”, zaproponowaną przez Krystynę Sinko; funkcjonuje również wprowadzone przez Tadeusza Dobrowolskiego, bardziej adekwatne dla analizowanej przez nas grupy, określenie „nagrobek wnękowy z popiersiem”³³. Nagrobki te były ujmowane najczęściej w jeden schemat, na który składało się popiersie portretowanego oraz ułożona poniżej tablica inskrypcyjna (oba zawarte w obramieniu architektonicznym). Szczególnie rozpowszechnione w obiektach plastyki funeralnej doby renesansu dla tego typu jest także łączenie dwu różnych materiałów, a mianowicie piaskowca (dla rzeźby) i marmuru (dla tablicy). Takie zestawienie znane jest chociażby z niezachowanego epitafium Mikołaja Aleksandra Filomeda, nie-

Pomerania and Greater Poland, exhibiting strong inspirations with German and Dutch art. The main focus of the scenes in these epitaphs was religion rather than the commemoration of the deceased. The images of the patrons were conventionalized and deprived of individual features. Their family members were often shown kneeling beside the person whom the epitaph was dedicated (items I.6; I.24; III.12). As emphasized by Władysław Tatarkiewicz, the kneeling effigies – which were unusual for sixteenth-century sculpture in the Polish-Lithuanian Commonwealth – were gradually replaced with traditional recumbent effigies in the late 1500s.³³

Epitaphs with sculpted portraits represent the so-called bourgeois type, as it is commonly called in Polish studies on the history of art and culture in the 1500s. It must be stressed that the question of Italian-style monuments to deceased burghers has not been discussed exhaustively yet.³⁴ While Krystyna Sinko coined the name “bourgeois tomb”, a more adequate term for the group analysed here was proposed by Tadeusz Dobrowolski: “bust-in-niche monument”.³⁵ They usually followed one design consisting of a bust of the deceased and an inscription plaque placed underneath, all in an architectural setting. It was especially common in the Renaissance to combine two materials, namely sandstone (for the bust) and marble (for the plaque). For example, such a

31 Tatarkiewicz 1956, 274–331.

32 Por. Hajduk 2017b, 16.

33 Za Steinborn 1964, 144 (autorka nie podaje, skąd zaczerpnęła określenie Dobrowolskiego, a przeprowadzona przeze mnie kwerenda w publikacjach tego autora nie przyniosła rezultatu). Na temat nagrobków mieszczańskich w XVI w. zob. jeszcze Wyrobisz 1990.

33 Tatarkiewicz 1956, 274–331.

34 Cf. Hajduk 2017b, 16.

35 After Steinborn 1964, 144. (On the other hand, Steinborn does not cite where she first read Dobrowolski's term and my query into his publications brought no results.) For more on sixteenth-century “bourgeois tombs”, see also Wyrobisz 1990.

gdys usytuowanego w katedrze warszawskiej (poz. I.25). Wśród pozostałych mazowieckich epitafiów tego rodzaju wyróżnia się reprezentujący tzw. typ „ołtarzowy” pomnik kanonika pultuskiego Pawła Głogowskiego w katedrze plockiej (poz. II.8), charakteryzujący się dekoracyjną, rozbudowaną strukturą architektoniczną.

Ostatni, najbardziej uproszczony typ epitafium stanowią pomniki, w których tablica inskrypcyjna ujęta jest w ornamentálną, architektoniczną ramę, czego przykładem są powstałe na przełomie XVI i XVII stulecia epitafia: Anny i Mateusza Płazów w bazylice kolegiackiej w Pultusku (poz. I.38) oraz epitafium Chądzyńskich w kościele parafialnym w Zakroczymiu (poz. I. 39).

Główne ośrodki. Usytuowanie pomników w świątyniach

Interesująco przedstawia się topografia głównych ośrodków dla omawianych fundacji. Najliczniejsze reprezentacje pomników nagrobnych występują w okolicach Warszawy, w miastach strategicznych w podziale administracyjnym Kościoła katolickiego, a zatem: w stolicy diecezji – Plocku, w Pultusku, gdzie rezydowali biskupi plockcy, oraz prymasowskim Łowiczu. W konsekwencji w głównych świątyniach tych miast ulokowane są najważniejsze pomniki nagrobne biskupów i wysokiego rangą duchowieństwa oraz reprezentantów związanych z nimi rodów³⁴. W połowie XVI wieku Warszawa znacznie rozwija się gospodarczo, kwitnie wówczas przede wszystkim handel. Równolegle rośnie polityczne znaczenie Warszawy, która w końcu wieku staje się miastem rezyden-

combination was present in the unpreserved epitaph to Mikołaj Aleksander Filomed once sited in the Warsaw Cathedral (item I.25). Other Mazovian epitaph designs include the altar tomb to Pultusk canon Paweł Głogowski in the Plock Cathedral (item II.8) with a decorative, robust architectural structure.

Lastly, the simplest epitaph design was limited to an inscription plaque framed by an ornamental architectural setting, as exemplified by the epitaphs to Anna and Mateusz Płazowie in the Pultusk Collegiate Basilica (item I.38) and the Chądzyńscy epitaph in the Zakroczym Parochial Church (item I.39), dated to the turn of the sixteenth and seventeenth century.

Main centres. The monuments' location in churches

A topographical view of the main centres for Mazovian monuments is interesting. The largest number of Renaissance tombs can be found in towns around Warsaw which were strategic for the Catholic Church's administration: Plock, which was the capital city of the diocese; Pultusk, where Plock bishops resided; and Łowicz with the castle of the primates of Poland. As a consequence, the main churches of these towns housed tombs to bishops and high-ranking clergymen as well as their family members.³⁶

In the mid-1500s, Warsaw's economy grew thanks to its thriving trade. At the same time, its political signif-

34 Na temat renesansowej katedry w Plocku por. Kunkeł 1987, o tamtejszych nagrobkach zob. Mikocka-Rachubowa 1995; Mikocka-Rachubowa 1996. Szerzej na temat kolegiaty pultuskiej zob. Chyczewski 1936; Miłobędzki 1996; Wołosz 2001. O sztuce w prymasowskim Łowiczu zob. Gajewski 1986.

36 On the Renaissance Cathedral in Plock, see Kunkeł 1987; on the funerary monuments there, see Mikocka-Rachubowa 1995; Mikocka-Rachubowa 1996. For more on the Pultusk Collegiate Basilica, see Chyczewski 1936; Miłobędzki 1996; Wołosz 2001. On art in primatial Łowicz, see Gajewski 1986.

cjonalnym. To zaś przekłada się na liczbę fundacji artystycznych, w tym rozwój plastyki funeralnej. I choć w drugiej połowie XVI stulecia Warszawa nie osiągnęła jeszcze takiego znaczenia jak w kolejnym stuleciu, znaczna ilościowo grupa omawianych przez nas obiektów lokowała się w warszawskiej katedrze. Z 11 pomników nagrobnych, które wypełniały wnętrze katedry warszawskiej w XVI wieku, zachowały się zaledwie trzy (poz. I.20–I.22), kolejne cztery zaś znane są nam jedynie z przekazów ikonograficznych (poz. I.23–I.26). Z opisów Wiktora Czajewskiego posiadamy szczątkowe informacje na temat pozostałych, a mianowicie: pomnika kanonika warszawskiego i sekretarza królewskiego Jana Czapli (zm. 1576), który scharakteryzowano jako posiadający prostokątną tablicę³⁵; nagrobka kanonika Bonawentury Turowskiego z 1596 roku „z wizerunkiem portretowym”; pomnika radnego Starej Warszawy Macieja Balcera, opisywanego jako tablica z inskrypcją, w treści której zostawiono puste miejsce na wpisanie roku³⁶.

importance rose towards the end of the century as it was becoming the residence of the King and many officials. This translated into an increasing number of artistic commissions, including in funerary art. Although in the second half of the 1500s Warsaw had not achieved the significance it would in the next century, the Warsaw Cathedral already hosted a large number of works discussed here. Out of eleven monuments found there in the sixteenth century, only three have survived until today (items I.20–I.22) and four more are known from iconographic sources (items I.23–I.26). Descriptions by Wiktor Czajewski give limited information on the remaining three, namely: the monument to Warsaw canon and royal secretary Jan Czapla (d. 1576), characterized as a rectangular slab³⁷; the tomb of the canon Bonawentura Turowski from 1596 with a “portrait”; and a monument to Warsaw city councilman Maciej Balcer described as an inscription plaque with a blank area left to add the year of his death.³⁸ Also sited in the

35 Treść inskrypcji za Czajewski 1899, 39 (pisownia oryginalna): D.O.M. / et Memoriae D(omini) Joannis Czapla, canonici Vars(aviensis), S.R.M. Secretarii Obiit Anno D(omini) MDLXXVI, aetatis LXI Die 25 Dec(embri)s.

36 Treść inskrypcji za Czajewski 1899, 39 (pisownia oryginalna): D.O.M. / Piis manibus generosi Mathiae Balzer, Consulis Antiquae Varsav(iae), filius moestissimus p(igno) p(onit) Obiit a(nno) D(omini) MD . . Mense [. . .]. Wedle przekazów Starowolskiego w warszawskiej katedrze miały się znajdować jeszcze: pomnik wicesgerenta mazowieckiego, starosty warszawskiego i łowickiego Jana Dzierżogowskiego (zm. 1548) – fundacji żony Doroty Sobockiej, oraz pomnik dziekana warszawskiego, kanonika wileńskiego Jana Pikarskiego (zm. 1557) – fundacji Zacheusza Pikarskiego, pomnik doktora prawa, sekretarza królewskiego Walentego Rosario (zm. 1571) – fundacji rodziców Anny i Jana, nagrobek doktora medycyny Alberta Seligi (zm. 1585) – fundacji syna Franciszka i córki Barbary Murzynowskiej, mieszczanina warszawskiego Jana Falkowicza (zm. 1588), kanclerza krakowskiego Alberta Skóry de Gaia Obornickiego (zm. 1590), burmistrza Starej Warszawy Alberta Kulińskiego (zm. 1596), Zygmunta Erkenberga (zm. 1598), sekretarza Anny Jagiellonki Marcina Podgórskiego, sekretarza królowej Bony Adama Pilichowskiego

37 The content of the inscription after Czajewski, 1899, 39 (original spelling): “D.O.M. / et Memoriae D(omini) Joannis Czapla, canonici Vars(aviensis), S.R.M. Secretarii Obiit Anno D(omini) MDLXXVI, aetatis LXI Die 25 Dec(embri)s.”

38 The content of the inscription after Czajewski, 1899, 39 (original spelling): “D.O.M. / Piis manibus generosi Mathiae Balzer, Consulis Antiquae Varsav(iae), filius moestissimus p(igno) p(onit) Obiit a(nno) D(omini) MD . . Mense [. . .].” According to Starowolski, the Warsaw Cathedral was supposed to house: a monument to the Mazovian vicesgerent, Warsaw and Łowicz starost Jan Dzierżogowski (d. 1548), funded by his wife Dorota Sobocka; a monument to Warsaw dean, Vilnius canon Jan Pikarski (d. 1557), funded by Zacheusz Pikarski; a monument to doctor of law, royal secretary Walenty Rosario (d. 1571), funded by his parents Anna and Jan; a tomb to medical doctor Albert Seliga (d. 1585), funded by his son Franciszek and daughter Barbara Murzynowska; a monument to Warsaw burgher Jan Falkowicz (d. 1588); a monument to Kraków chancellor Albert Skóra de Gaia Obornicki (d. 1590); to the mayor of Old Warsaw Albert Kuliński (d. 1596); to Zygmunt Erken-

W warszawskiej katedrze znajdował się także zniszczony podczas wojen szwedzkich pomnik księżnej mazowieckiej Anny z Radziwiłłów (zm. 1522)³⁷. Mozaika motywów i form znanych nam warszawskich nagrobków, których wykonawstwo wiąże się głównie z działalnością warsztatów krakowskich, dowodzi, iż Warszawa nie stanowiła ośrodka artystycznego o odrębnych cechach. W schyłkowej fazie przełomu XVI i XVII wieku obserwowalna jest coraz większa zależność od form plastyki północnej. Na niewielką reprezentację dzieł plastyki funeralnej w Warszawie wpływ miały nie tylko burzliwe dzieje warszawskich świątyń, ich przebudowy czy wreszcie zniszczenia wojenne, ale przede wszystkim – na co wskazała Zofia Kossakowska-Szanajca – krótkotrwałe związki możnych z miastem, dyktowane jedynie czasowymi interesami i kontaktami z dworem królewskim³⁸.

Obraz rzeźby funeralnej kształtował się w uzależnieniu od warunków ekonomicznych. Obok wymienionych wyżej ośrodków, istotne znaczenie miał rozwój sieci parafialnej. Już od początku XVI wieku charakterystyczny staje się praktycznie nieobserwowany wcześniej awans kościołów parafialnych do rangi dużych nekropolii rodowych³⁹. Zdolność poniesienia kosztów budowy prywatnego kościoła murowanego w późnym średniowieczu w wyraźny sposób określała pozycję fundatora w hierarchii społecznej⁴⁰. Fundatorzy dysponowali na tyle poważnymi środkami, że stawali się liczącymi się pretendentami do pełni praw kolatorskich kościoła. Zjawisko takie sprzyjało prywatyzacji parafii, prowadząc do wykreowania nowego ośrodka parafialnego podporządkowanego polityce fundacyjnej zamożnych inwesto-

Warsaw Cathedral was the monument to Mazovian Duchess Anna née Radziwiłł (d. 1522), which was destroyed during the Polish-Swedish wars.³⁹ The fact that the tombs in Warsaw were largely made in Krakovian shops and contained a veritable mosaic of motifs and forms suggests that Warsaw was not an artistic centre in its own right. In the late Renaissance at the turn of the sixteenth and seventeenth century, a greater dependence on Northern art forms could be observed. The scarcity of funerary artworks in Warsaw was caused not only by the tempestuous histories of the local churches, with many remodellings and significant wartime damage, but also – as Kossakowska-Szanajca noted – by the nobles' short-term relationships with the city, dictated by temporary interests and contacts with the royal court.⁴⁰

Funerary art was shaped by economic conditions. Apart from the cultural centres mentioned above, the development of the parochial network was also a factor. Starting in the early 1500s, parochial churches were being promoted to the rank of large family necropoleis at an unprecedented pace.⁴¹ The ability to incur the costs of building a private stone church in the late Middle Ages clearly defined the position of its funder in the social hierarchy.⁴² The funders possessed the means that allowed them to gain full collator's rights to a church. This phenomenon led to the privatization of parochial churches, thus creating new ecclesiasti-

(bez daty) i Elżbiety Maciejowskiej, por. Czajewski 1899, 39–42.

37 Gradowska 1964, 211.

38 Kossakowska-Szanajca 1961, 180.

39 Czechowicz 2003, 62.

40 Gryglewski 2002, 159.

berg (d. 1598); to Anna Jagiellon's secretary Marcin Podgórski; to the secretary of Queen Bona Adam Pilichowski (undated); and to Elżbieta Maciejowska. See Czajewski 1899, 39–42.

39 Gradowska 1964, 211.

40 Kossakowska-Szanajca 1961, 180.

41 Czechowicz 2003, 62.

42 Gryglewski 2002, 159.

rów⁴¹. Najsilniej poświęcone idei pochówku przedstawicieli rodu, niejako kompletne znaczeniowo, są tzw. kościoły-mauzolea oraz grobowe kaplice kopułowe. Zdaniem Piotra Krasnego za kościół-mauzoleum należy uznać tylko taką świątynię, która została wybudowana z zamiarem przeznaczenia jej na miejsce pochówku określonej grupy zmarłych⁴². Na terenie Rzeczypospolitej taką funkcję pełniły przede wszystkim kościoły otoczone indywidualnym patronatem możnych. Ich protektorzy mieli zapewnione wyłączne prawo do pochówków (tzw. *ius cryptae*), z czego korzystali najczęściej przedstawiciele wybitnych rodów celem gloryfikacji znaczenia i tradycji swego pochodzenia. Bardzo wiele wskazówek świadczy o traktowaniu omawianych obiektów w kategoriach świątyń własnościowych. Zabiegi te są czytelne zwłaszcza w mniejszych miejscowościach, w których prymat właściciela-kolatora był niezachwiany. Dość częstym zjawiskiem było obsadzanie stanowisk plebanów lub prepozytów przedstawicielami rodziny⁴³.

W XVI i na początku XVII wieku w Kobylnikach, a także w Szreńsku, Krasnem, Grodzisku Mazowieckim, Pawłowie Kościelnym i Warszawie powstały pierwsze kaplice-mauzolea rodzin przynależących do elity mazowieckiej szlachty. Z prawa do pochówku w obrębie świątyń parafialnych korzystali kolatorzy świątyń w Mniechu, Luszynie, Głogowcu, Ciechanowie i Karczewie. Powstające licznie w XVI wieku przyścienne pomniki grobowe rzadko otrzymywały odpowiednią dla nich nowożytną obudowę przestrzenną. Wstawiano je do gotyckich kościelnych wnętrz, gdzie najczęściej zajmowały uprzywilejowane miejsce w prezbiterium, w bez-

cal centres which were subordinated to the policies of the wealthy investors.⁴³ Church-mausoleums and domed funerary chapels arose from the idea of commemorating noble family members. According to Piotr Krasny, a sanctuary can be considered a church-mausoleum only if it was erected for the specific purpose of burying the deceased members of a defined group there.⁴⁴ In the Polish-Lithuanian Commonwealth, this function was mostly performed by churches under the individual patronage of wealthy nobles. Their protectors were guaranteed the exclusive burial right (called *ius cryptae*) which was most often exercised by representatives of eminent families in order to aggrandize the significance and long tradition of their ancestry. Much evidence points to the fact that these churches were treated as proprietary, which is especially noticeable in smaller towns where the privilege of the owner/collator went unchallenged. For example, it was a relatively common practice to install family members as local vicars or provosts.⁴⁵ In the 1500s and early 1600s in Kobylniki as well as Szreńsk, Krasne, Grodzisk Mazowiecki, Pawłowo Kościelne and Warsaw, the first chapels-mausolea for members of noble families from Mazovian elites were erected. The right to burial inside parochial churches was also exercised by the collators of sanctuaries in Mnich, Luszyn, Głogowiec, Ciechanów and Karczew. The numerous sixteenth-century wall-adjacent funerary monuments were rarely surrounded by an appropriate modern setting. Instead, they were assembled in Gothic interiors where they usually

41 Gryglewski 2002, 57.

42 Termin „kościół-mauzoleum” zaproponowany został przez Piotra Krasnego, por. Krasny 1992, 27–28.

43 Gryglewski 2002, 162.

43 Gryglewski 2002, 57.

44 Piotr Krasny coined the term “church-mausoleum”, see Krasny 1992, 27–28

45 Gryglewski 2002, 162.

pośrednim sąsiedztwie głównego ołtarza, rzadziej w obrębie korpusu nawowego, bądź wreszcie w kaplicach⁴⁴. W Łomży miejscowa fara (obecnie katedra) stała się w XVI i pierwszej połowie XVII wieku najważniejszym miejscem pochówków elit szlacheckich i duchownych z północno-wschodniej części Mazowsza. Tutaj, w końcu lat 80. XVI wieku, ród Modliszowskich zaanektował jedną z kaplic na rodowe mauzoleum.

Zagadnienia stylu i wykonawstwa

Ukształtowanie terenu, w tym szczególnie brak złóż kamiennego surowca na terenie Mazowsza, zdeterminowało tutejszy obraz rzeźby funeralnej omawianego okresu. Kamienne pomniki nagrobne w znacznej mierze stanowiły bowiem importy, w sensie importu wewnątrzkrajowego⁴⁵. Większość dzieł plastyki funeralnej na Mazowszu to wytwory krakowskich warsztatów kamieniarskich. Ekspansja artystów z dużych ośrodków zarówno do mniejszych, jak i większych miast, w których realizowane były strategiczne inwestycje związane z mecenatem dworskim czy magnackim, rozpoczęła się w latach 30. XVI stulecia. Zainteresowanie Włochów poszukujących stabilizacji, kolejnych intratnych zleceń czy patrona skierowane było m.in. właśnie w stronę rozwijającego się Mazowsza. Pierwszą istotną realizację w zakresie plastyki funeralnej na Mazowszu stanowił powstały w końcu lat 20. XVI wieku monumentalny pomnik ostatnich książąt mazowieckich usytuowany we wnętrzu dawnej archikolegiaty warszawskiej (poz. I.20), którego wykonawstwo wiąże się z aktywnością Bernardina Zanobiego de Gianotisa.

Na rozwój rzeźby wpływał ożywiony ruch budowlany na Mazowszu. W 1531 roku biskup Andrzej Krzycki zatrudnił w celu wzniesienia nowej katedry w Płocku wło-

enjoyed a privileged placement in the chancel, in the direct vicinity of the main altar, or – less frequently – inside a nave or aisle, or in chapels.⁴⁶ In the sixteenth and the first half of the seventeenth century, the parochial church for the city of Łomża (which is currently its cathedral) became the main burial site for noble and ecclesiastical elites in north-eastern Mazowsze. In the late 1580s, the Modliszowsky family appropriated one of its chapels to be their mausoleum.

The problems of style and execution

The development of funerary sculpture in Mazovia was also determined by the region's geographical features, especially its lack of stone deposits. Consequently, stone monuments had to be imported from other regions of the country.⁴⁷ Most funerary artworks in Mazovia were manufactured at Krakovian stonemasons' shops. The expansion of artists from major centres to smaller and larger towns where strategic investments were being made as a result of royal or aristocratic patronage began in the 1530s. Italian artists were seeking stability, the next lucrative commission or a permanent patron, and their interest was also directed towards the developing Mazovia. The first significant funerary artwork in Mazovia was the monumental tomb to the last Mazovian Dukes, erected inside the former Collegiate Church in Warsaw (now Cathedral) in the late 1520s (item I.20) and linked to Bernardino Zanobi de Gianotis.

44 Łoziński 1976, 402.

45 Gieysztor, Samsonowicz 1994, 440.

46 Łoziński 1976, 402.

47 Gieysztor, Samsonowicz 1994, 440.

skich artystów tworzących spółkę architektoniczno-rzeźbiarską, skupionych wcześniej wokół krakowskiej pracowni Bartolomea Berrecciego: wspomnianego wyżej Bernardina Zanobiego de Gianotisa, Giovanniego Ciniego oraz Filippa da Fiesole⁴⁶. Z krakowskim środowiskiem związany był także, osiadły na stałe na Mazowszu, wenecki artysta, architekt Giovanni Battista di Veneto, który na zlecenie biskupa Andrzeja Noskowskiego wykonywał liczne prace architektoniczne przy świątyniach w Płocku i Pultusku⁴⁷. Artysta ten w latach 30. XVI wieku współpracował z Giovannim Cinim i Bernardinem Zanobim de Gianotisem, z którymi z kolei kooperował także Giovanni Maria il Mosca zw. Padovano. Z działalnością Padewczyka łączy się trzy mazowieckie realizacje powstałe w kręgu wysokiego rangą duchowieństwa: pomnik biskupa Jakuba Buczackiego w katedrze płockiej (poz. II.3), nagrobek kanonika płockiego Mikołaja Kobylnickiego w Kobylnikach (poz. I.29), a także powstały na początku lat 60. XVI wieku nagrobek biskupa Andrzeja Noskowskiego (poz. I.36), wykonany we współpracy z rozpoczynającym swoją działalność w Polsce florenckim rzeźbiarzem Santim Guccim⁴⁸.

Należy wyraźnie podkreślić, że w latach 50. XVI wieku, kiedy kończy się prymat tzw. pierwszej generacji włoskich artystów wywodzących się z pracowni Bartolomea

Sculpture also advanced thanks to a construction boom in Mazovia. In 1531, Bishop Andrzej Krzycki hired Italian artists from the architect-sculptor partnership mentioned above – Bernardino Zanobi de Gianotis, Giovanni Cini and Filippo da Fiesole – to build a new cathedral in Plock.⁴⁸ Another artist tied to Krakovian circles was the Venetian architect Giovanni Battista di Veneto who had settled in Mazovia and filled many architectural orders for the great churches in Plock and Pultusk.⁴⁹ In the 1530s, he collaborated with Giovanni Cini and Bernardino Zanobi de Gianotis. Another collaborator was Giovanni Maria il Mosca also known as Padovano. Three Mazovian works made for high-ranking clergymen are linked to the Padovan: the monument to Bishop Jakub Buczacki in the Plock Cathedral (item II.3), the tomb of Plock canon Mikołaj Kobylnicki in Kobylniki (item I.29) as well as Bishop Andrzej Noskowski's tomb, manufactured in the early 1560s in collaboration with the Florentine sculptor Santi Gucci who was beginning his activity in Poland.⁵⁰

Importantly, the primacy of the first generation of Italian artists who were descended from Bartolomeo Berrecci's shop dwindled in the 1550s, and the

46 Kunkel 1987, 228.

47 Giovanni Battista Weneccjanin stale przebywał w Płocku, gdzie posiadał liczne nieruchomości i miał rodzinę. Jest wysoce prawdopodobne, iż architekt ten miał udział w pozyskiwaniu przez swoich krakowskich ziomków zleceń na rzeźbiarskie realizacje fundowane sumptem głównego patrona artysty – biskupa płockiego Andrzeja Noskowskiego, w tym m.in. wyposażenia grobowej kaplicy przy kolegiacie w Pultusku. Na temat atrybucji wykonawstwa rzeczzonej kaplicy przez Weneccjanina wypowiedziała się ostatnio Ewa Korpysz, ostatecznie ją potwierdzając i uściślając jednocześnie czas powstania kaplicy na lata 1553–1554 (Korpysz 2016, 217).

48 W sprawie udziału obu artystów przy tej realizacji por. Hajduk 2020, 81–86.

48 Kunkel 1987, 228.

49 Giovanni Battista di Veneto was permanently based in Plock where he owned a number of properties and had a family. It is highly likely that this architect solicited commissions for his fellow countrymen in Kraków from his main patron, Plock Bishop Andrzej Noskowski, including the furnishings for the funerary chapel at the Pultusk Collegiate Basilica. Ewa Korpysz recently wrote about the attribution of that chapel to the Venetian, definitively confirming it and specifying the construction dates to 1553–1554 (Korpysz 2016, 217).

50 On both artists' participation in that project, see Hajduk 2020, 81–86.

Berrecciego, przeobrażeniu ulegał biznesowy model działalności pracowni artystycznych, opierający się dotąd na ścisłej współpracy i rozdziale zadań w obrębie jednej spółki/przedsiębiorstwa, których sukces polegał na dywersyfikacji oferowanych usług, co pomagało w pozyskiwaniu dużych, komplementarnych zleceń. Sprzyjała temu ówczesna moda na fundowanie okazałych kaplic przykościelnych wyposażanych w rozbudowane dekoracyjne nagrobki, związana z mecenatem królewskim i biskupim. Wówczas jednym z najlepiej prosperujących w Krakowie warsztatów rzeźbiarskich stała się właśnie pracownia Padovana. Pozycja tego artysty na dworze królewskim była już wtedy ugruntowana. Z jego usług korzystała nie tylko królowa Bona i jej syn – młody monarcha Zygmunt II August, lecz także najwyżsi rangą duchowni. Na początku lat 50. XVI wieku w pracowni tej rozpoczynają swoją karierę młodzi, aspirujący artyści przybyli do Krakowa z Włoch – Girolamo Canavesi z Mediolanu (przybył przed 1552 rokiem)⁴⁹ oraz Florentczyk Santi Gucci (przybył ok. 1553 roku)⁵⁰. Obaj w końcu lat 50. usamodzielniają się, zakładając własne pracownie i sukcesywnie rozwijają sieci klientalne, realizując zlecenia nie tylko dla króla, wysokich

business model of artistic workshops shifted. Until that point, it had involved a close collaboration and division of labour within one partnership or manufacture whose success relied on the diversification of the offered services which served to attract large, comprehensive commissions. The success of this *modus operandi* had been necessitated by the trend of funding grand chapels furnished with elaborate, decorative tombs under royal or ecclesiastical patronage. At that time, Padovano's shop had become one of the most prosperous in Kraków as he had established his position at the royal court. His services were used by Queen Bona and her son, the young monarch Sigismund II Augustus as well as the highest-ranking men of the cloth. His shop was where young aspiring Italian artists who had come to Poland, like Girolamo Canavesi from Milan (arrival ca. 1552)⁵¹ and the Florentine Santi Gucci (arrival ca. 1553),⁵² began their careers in the early 1550s. At the end of the decade, they gained entrepreneurial independence, established their own shops and subsequently ex-

49 Pochodzenie Girolama Canavesiego określa się na podstawie dookreślenia „Mediolanensis”, które widnieje przy nazwisku artysty w dokumencie z 1573 r. dotyczącym przyjęcia przezeń prawa miejskiego. Zachowały się liczne przesłanki źródłowe potwierdzające współpracę Canavesiego z Padovanem. Na temat aktywności Canavesiego w warsztacie Padovana por. Markham Schulz 1998, 106–110.

50 Współpraca Santiago Gucciego z Padovanem nie była dotąd wskazywana, a tym bardziej szerzej analizowana przez badaczy. Jedynie Anne Markham Schulz powiązała obu artystów z jedną, wspólną realizacją – cyborium w krakowskim kościele Mariackim (por. Markham Schulz 1998, 129). Nowe światło na relację obu artystów rzuciły prowadzone przeze mnie studia nad twórczością Santiago Gucciego, których rezultatem jest dysertacja doktorska napisana pod kierunkiem prof. Katarzyny Mikockiej-Rachubowej w Instytucie Sztuki Polskiej Akademii Nauk. Na temat współpracy obu artystów por. Hajduk 2020, 76–87. Zob. także Hajduk 2013, 55–56, 59; Hajduk 2016a, 105.

51 Girolamo Canavesi's background has been determined based on the Latin adjective “Mediolanensis” which can be seen beside the artist's name in a 1573 document on his subjection to town law. Much source evidence confirms Canavesi's collaboration with Padovano. On Canavesi's activity in Padovano's workshop, see Markham Schulz 1998, 106–110.

52 Santi Gucci's collaboration with Padovano has not been hitherto analyzed nor even mentioned by researchers. Anne Markham Schulz was the only scholar to link both artists to one joint project: the ciborium for St. Mary's Basilica in Kraków (see Markham Schulz 1998, 129). My studies on Santi Gucci's oeuvre have shed new light on the two artists' relationship, which I discussed in my doctoral dissertation written under the guidance of Prof. Katarzyna Mikocka-Rachubowa in the Institute of Art at the Polish Academy of Sciences. On Santi Gucci and Padovano's collaboration, see Hajduk 2020, 76–87. See also Hajduk 2013, 55–56, 59 and Hajduk 2016a, 105.

rangą urzędników dworskich i biskupów, ale przede wszystkim dostosowują swoją ofertę do rosnącego zapotrzebowania na magnackie i mieszczańskie pomniki nagrobne⁵¹. Szeroko zakrojona działalność tych artystów przybierała formy dobrze zorganizowanych przedsiębiorstw, w których zatrudnienie znajdowali liczni kamieniarze i rzemieślnicy, także polskiego pochodzenia. Na Mazowszu od drugiej połowy lat 50. XVI wieku szczególnie aktywny był rozpoczynający karierę na ziemiach polskich Santi Gucci. W tym czasie zaczął pozyskiwać pierwsze samodzielne zlecenia – bliźniacze nagrobki Bartłomieja Niszczycyckiego (poz. II.4) i niezidentyfikowanego kanonika pieczętującego się herbem Jastrzębiec (poz. II.5), oba w katedrze plockiej. Florentczyk, we współpracy z Padovanem, wykonał następnie dekoracyjne obramienie architektoniczne pultuskiego nagrobka biskupa Noskowskiego (poz. I.36). W zbliżonym czasie, najprawdopodobniej za pośrednictwem Giovanniego Battisty di Veneto, Gucci pozyskał także intratne zlecenie wykonania nagrobka Jana Głogowskiego (poz. III.1) w kościele parafialnym w Głogowcu, przy którego budowie zaangażowany był Wenecjanin⁵². Z aktywnością Florentczyka wiązana jest również płyta figuralna z nagrobka niezidentyfikowanego rycerza ulokowana w kościele w Żelechowie (poz. I.12). Niewątpliwie sukces pierwszych mazowieckich realizacji artysty zaowocował kolejnymi zleceniami, w tym m.in. wykonawstwem prestiżowych nagrobków w Drobinie, na zlecenie zajmującej wysoką pozycję w hierarchii społecznej na Mazowszu rodziny Kryskich

panded their clients' networks. They filled commissions for the King and high-ranking court and church officials, but above all they adapted their offer to the increasing demand for funerary monuments to magnates and burghers.⁵³ These artists' broad activity took place in well-organized shops which employed many stonemasons and craftsmen, including ones of Polish origin.

In the late 1550s, Santi Gucci was especially active in Mazovia as he was beginning his career on Polish lands. At that time, he received his first independent commissions and manufactured the twin monuments to Bartłomiej Niszczycycki (item II.4) and to an unidentified canon of the Jastrzębiec coat of arms (item II.5) for the Plock Cathedral. Next, in collaboration with Padovano, the Florentine sculpted a decorative architectural setting for Bishop Noskowski's tomb in Pultusk (item I.36). At a similar time, likely through Giovanni Battista di Veneto, Gucci entered into a profitable contract to manufacture Jan Głogowski's tomb in the parochial church in Głogowiec (item III.1) in whose construction the Venetian was involved.⁵⁴ Another work tied to the Florentine's oeuvre is the figurative slab from an unidentified knight's tomb sited in the Żelechów church (item I.12). The success of Gucci's first Mazovian projects led to subsequent commissions such as prestigious tombs in Drobin at the order of the

51 Funkcjonowanie warsztatu Canavesiego wymaga szerszych badań. Twórczość tego artysty nie została dotąd w pełni rozpoznana i opatrzona wyczerpującym opracowaniem. Na temat działalności Canavesiego por. Sinko-Popielowa 1936.

52 Na temat udziału Wenecjanina w fabryce kościoła w Głogowcu por. Korpysz 2016, 215–216. O atrybucji Santiemu Gucciemu nagrobka zob. Hajduk 2020, 96.

53 The operations of Canavesi's shop merit further study. His oeuvre has not been fully researched or exhaustively discussed. On his artistry, see Sinko-Popielowa 1936.

54 On the Venetian's participation in constructing the church in Głogowiec, see Korpysz 2016, 215–216. On this tomb's attribution to Santi Gucci see Hajduk 2020, 96.

(poz. II.1). Poprzez koligacje rodzinne swych klientów, w kolejnych dekadach artysta pozyskiwał dalsze zlecenia, wykonując nagrobki rodzin Dzierżgowskich (poz. I.4), Kobylnickich (poz. I.30) i Krasińskich (poz. I.3). W końcu lat 80. oraz w ostatniej dekadzie XVI wieku, kiedy pińczowska pracownia Florentczyka wykonywała na masową skalę rozliczne realizacje pomników nagrobnych, artysta wykonał zespół nagrobków stanowiący wyposażenie rodowego mauzoleum w łomżyńskiej katedrze (poz. I.15–I.17) na zlecenie rodu Modliszowskich, związanego z dworem królowej Anny Jagiellonki, w służbie której działał Gucci. Z działalnością Gucciego należałoby także powiązać powstałe w końcu XVI wieku podwójne epitafium rodziny Chądzyńskich, znajdujące się w kościele parafialnym w Zakroczymiu na Mazowszu (poz. I.39).

Zdecydowanie mniejsza była aktywność na omawianym terenie drugiego z akolitów Padovana – Girolama Canavesiego. Artysta ten w drugiej połowie XVI wieku wykonywał szereg zleceń w Wielkopolsce. Wśród pomników lokujących się na Mazowszu zaledwie trzy łączone są w badaniach z aktywnością Canavesiego: biskupa Jana Przerembskiego w katedrze łowickiej (poz. III.4), Łukasza Nagórskiego w Warszawie (niezachowany, poz. I.23) oraz Mikołaja Troszyńskiego w Łomży (poz. I.14).

Po śmierci Padovana (zm. 1574) wśród wiodących pracowni rzeźbiarskich, obok Gucciego i Canavesiego, sukces odniosła także pracownia artysty polskiego pochodzenia – Jana Michałowicza z Urzędowa, który najprawdopodobniej także wykształcił się w warsztacie Padovana⁵³. Pierwszym

Kryscy family who enjoyed a high position in the Mazovian social hierarchy (item II.1). Through his clients' familial connections, the artist was hired in the following decades to manufacture the family tombs to the Dzierżgowscy (item I.4), the Kobylniczy (item I.30) and the Krasińscy (item I.3). In the late 1580s and in the last decade of the sixteenth century, when the Florentine's shop completed many funerary monuments on a large scale, he executed a set of tombs for a mausoleum in the Łomża Cathedral (items I.15–I.17) for the Modliszowscy family who were involved with Queen Anna Jagiellon's court where Gucci served. The double epitaph to the Chądzyńscy family at the parochial church in Zakroczym (item I.39), dated to the late 1500s, should also be assigned to Gucci.

Padovano's other apprentice, Girolamo Canavesi, was not as active in Mazovia. In the second half of the sixteenth century, he filled a number of commissions in Greater Poland. Only three Mazovian funerary monuments are linked to Canavesi by researchers: Bishop Jan Przerembski's in the Łowicz Cathedral (item III.4), Łukasz Nagórski's in Warsaw (unpreserved, item I.23) and Mikołaj Troszyński's in Łomża (item I.14).

After Padovano's death in 1574, a Polish artist's workshop enjoyed lasting success alongside Gucci and Canavesi. It was led by Jan Michałowicz from Urzędów, who had also likely been apprenticed at Padovano's shop.⁵⁵ The first

53 Aktywny w Krakowie od ok. 1545 r. Kwestia wykształcenia Jana Michałowicza z Urzędowa nie została w pełni rozpoznana. Badacze nie byli zgodni w kwestii wykształcenia artysty. Helena Kozakiewiczowa uważała, że mistrzem artysty mógł być zarówno Padovano, jak i Giovanni Cini (zob. Kozakiewiczowa 1984, 140). Z kolei Julian Pagaczew-

55 Michałowicz was active in Kraków starting in 1545. The question of his education has not been fully explored and is contentious. Helena Kozakiewiczowa believed that Michałowicz could have been apprenticed to either Padovano or Giovanni Cini (see Kozakiewiczowa 1984, 140). On the other hand, Julian Pagaczewski and Witold Kieszowski believed that he was educated at Cini's shop

dziełem na Mazowszu wiązany z aktywnością Michałowicza jest warszawski pomnik braci Wolskich (poz. I.22). Istotne jest, że w schyłkowej fazie swojej działalności artysta związany był z mecenatem prymasa Jakuba Uchańskiego, na zlecenie którego wykonał m.in. monumentalny pomnik nagrobny do katedry w Łowiczu (poz. III.6). Przypuszcza się, że między rokiem 1580 aż do śmierci w 1583 roku stale rezydował w Łowiczu⁵⁴. Z działalnością jego pracowni wiąże się również powstałe w zbliżonym czasie nagrobki łowickie: rodziny Śleszyńskich (poz. III.5), okazałe płockie epitafium Pawła Głogowskiego (poz. II.8) oraz niezidentyfikowany pomnik, z którego zachowała się żeńska płyta figuralna (poz. III.8). Z kręgiem Michałowicza łączony jest także częściowo zachowany pomnik Piotra Dunin-Wolskiego w Płocku (poz. II.9).

Obok importów z krakowskich warsztatów, w ostatnich dekadach XVI stulecia, dzięki kontaktom handlowym z Prusami Królewskimi, docierają na Mazowsze pierwsze silniejsze wpływy manieryzmu niderlandzkiego⁵⁵. Do rozprzestrzenienia się rzeźby niderlandzkiej na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej przyczynił się czynny w Gdańsku rzeźbiarz pochodzenia niderlandzkiego – Willem van den Blocke⁵⁶. Z kręgiem działalności tego artysty, obok prestiżowej realizacji pomnika nagrobnego Piotra Tarnowskiego w Łowiczu (poz. III.7), wiązany jest również pomnik Jędrzeja

Mazovian work tied to Michałowicz is the monument to the Wolscy brothers in Warsaw (item I.22). Significantly, in the final years of his activity, the artist operated under the patronage of Primate Jakub Uchański at whose order he manufactured a monumental tomb for the Łowicz Cathedral (item III.6) and other works. It is assumed that Michałowicz resided in Łowicz permanently from 1580 until his death in 1583.⁵⁶ Other projects constructed at a similar time in that city are also linked to him by researchers: the monument to the Śleszyńscy family (item III.5), an elaborate epitaph to Paweł Głogowski in Płock (item II.8) and an unidentified monument with only a female effigy slab surviving (III.8). Moreover, the partly surviving monument to Piotr Dunin-Wolski in Płock (item II.9) is also assigned to him by scholars.

Apart from imports from Krakovian workshops, a stronger impact of Dutch Mannerism reached Mazovia in the final decades of the sixteenth century thanks to its trade with Royal Prussia.⁵⁷ A Dutch sculptor based in Gdańsk, Willem van den Blocke, contributed to the popularization of the Dutch style in the Commonwealth.⁵⁸ Alongside the prestigious project of the monument to Piotr Tarnowski in Łowicz (item III.7), the tomb of Jędrzej Noskowski in Maków Mazowiecki (item I.19) and

ski i Witold Kieszkowski byli zdania, że artysta ten wykształcił się w warsztacie Giovanniego Cinięgo (Pagaczewski 1937, 62; Kieszkowski 1950, 93–94). Ostatnia monografistka twórczości artysty – Ewa Kozłowska-Tomczyk przyjęła za Kieszkowskim, iż mógł on wykształcić się w warsztacie Giovanniego Cinięgo oraz przypuszczalnie pracował także dla Padovana (zob. Kozłowska-Tomczyk 1967, 8).

54 Gajewski 1986, 485–486. Na temat kaplicy kopolowej Uchańskiego, do której zaangażowany był artysta, zob. Łoziński 1973, 85–89.

55 Wardzyński 2015b, 649.

56 Na temat działalności tego artysty por. Skibiński 2015; Skibiński 2020 (tamże pełna literatura).

(Pagaczewski 1937, 62; Kieszkowski 1950, 93–94). In the most recent monograph on Michałowicz's oeuvre, Ewa Kozłowska-Tomczyk maintained after Kieszkowski that he had possibly been trained at Giovanni Cini's shop, but likely also worked for Padovano (see Kozłowska-Tomczyk 1967, 8).

56 Gajewski 1986, 485–486. On Uchański's domed chapel with which Michałowicz was involved, see Łoziński 1973, 85–89.

57 Wardzyński 2015b, 649.

58 For more on his activities, see Skibiński 2015; Skibiński 2020 (for earlier literature, see *ibid.*).

Noskowskiego w Makowie Mazowieckim (poz. I.19) oraz epitafium Melchiora Walbacha w Karczewie (poz. I.10).

Pozostałe z ujętych w omawianym zestawieniu pomników nagrobnych stanowią dzieła wiązane z aktywnością warsztatów śląskich tudzież wytwory miejscowych kamieniarzy. Należy tutaj wyraźnie podkreślić, iż żadne z objętych niniejszym opracowaniem dzieł nie jest sygnowane. Znikomy zasób źródłowy i nieliczne występujące sygnatury na nagrobkach w Polsce XVI wieku utrudniają atrybucję większości zabytków konkretnym artystom⁵⁷. Najczęściej udział poszczególnych artystów przy wznoszeniu magnackich fundacji architektonicznych (dwory, palace, rodowe mauzolea i kaplice grobowe) oraz wykonywaniu elementów ich wyposażenia (w tym szczególnie licznych pomników nagrobnych) określany jest na drodze analizy formalnej *per analogiam* do innych dzieł danego artysty lub poprzez koligacje i związki z danym zleceniodawcą. Nie bez znaczenia pozostaje więc sieć wzajemnych relacji towarzyskich i biznesowych, jakie krystalizują się na drodze lektury akt miejskich, królewskich rachunków i szczątkowo zachowanych akt parafialnych. Trudna do ustalenia jest niekiedy sama proveniencja warsztatów rzeźbiarskich. Począwszy od lat 70. XVI wieku, kiedy pomniki nagrobne wytwarzane były na szeroką skalę, warsztaty rzeźbiarskie wykonywały je masowo, najpewniej bez dbałości o detaliczne oddanie portretowości w rysach twarzy. By przywołać chociażby *casus* Girolama Canavesiego, który zwykł niejako sam reklamować swoją działalność, podkreślając, że jego pracownia wykonuje zlecenia pozakrakowskie, korzystając z wcześniej przygotowywanych „ślepych figur”, które wykańczano dopie-

the epitaph to Melchior Walbach in Karczewo (item I.10) are assigned to van den Blocke.

The remainder of the funerary monuments discussed here have either been attributed to Silesian workshops or local stonemasons. It must be emphasized that none of the works presented in this catalogue has been signed. Limited sources and sparse signatures on Polish sixteenth-century monuments hinder the attribution of most works to particular artists.⁵⁹ The participation of given artists in the construction of architecture funded by magnates (such as manors, palaces, family mausolea and funerary chapels) and in the manufacture of their furnishings (including numerous funerary monuments) is determined based on the analogies of their form to the artist's other works or through affiliations and ties to a commissioner. The network of mutual social and business relationships is taken into account and investigated through the reading of town documentation, royal receipts and scarce remnants of parochial archives. Even the provenance of the workshop may sometimes be difficult to establish. Starting from the 1570s, when funerary monuments were manufactured on a large scale, shops made them *en masse*, often without care for portraiture in the effigies' features. For example, Girolamo Canavesi advertised his work by saying that his Krakovian shop filled orders from other regions by preparing "blank effigies" which were then finished to resemble the deceased person.⁶⁰ Leading sixteenth-century workshops must therefore be viewed

57 Szerzej na temat problemów w atrybucji dzieł rzeźbiarskich XVI w. por. Zlat 2002.

59 For more on the problem of the attribution of sixteenth-century sculptures, see Zlat 2002.

60 Steinborn 1964, 145.

ro na kształt portretu dla zamawiającego⁵⁸. Działalność czołowych pracowni rzeźbiarskich XVI wieku należy zatem analizować w kategorii doskonale prosperujących przedsiębiorstw, wykonujących, obok prestiżowych zleceń, także pomniejsze realizacje na masową skalę.

Choć na omawianym obszarze nie wykrywał się, z racji braku złóż kamienia, oddzielny ośrodek rzeźbiarski, do realizacji okazałych pomników nagrobnych zatrudniano najwybitniejszych artystów. Trudno zatem zgodzić się z opinią Izabelli Galickiej i Hanny Sygietyńskiej, jakoby w rozwoju sztuki na Mazowszu „wszystko przybywało z opóźnieniem, a przyjmowane wzorce ulegały rustykalizacji i sprymityzowaniu”⁵⁹.

as busy enterprises which churned out mass-scale works alongside prestigious, elaborate contracts.

Although a separate sculptural centre did not emerge in Mazovia due to the lack of stone deposits, commissioners hired renowned artists to manufacture their tombs. It is therefore difficult to agree with Izabella Galicka's and Hanna Sygietyńska's opinion that "everything arrived with a delay, and models were imitated in a rustic and primitive manner."⁶¹

58 Steinborn 1964, 145.

59 Por. Gieysztor, Samsonowicz 1994, 401.

61 Cf. Gieysztor, Samsonowicz 1994, 401.

K A T A L O G

CATALOGUE

Wprowadzenie

Katalog podzielono na trzy części oznaczone rzymskimi cyframi. Noty katalogowe w syntetycznej formie prezentują informacje o obiektach zlokalizowanych w historycznych granicach Mazowsza, uporządkowanych według klucza topograficznego. Część pierwszą stanowi grupa obiektów lokujących się na obszarze dawnego województwa mazowieckiego, drugą i trzecią stanowią zaś obiekty zlokalizowane odpowiednio na obszarach województwa plockiego i rawskiego. Dalszy układ odpowiada kolejnym ziemiom w danym województwie w kolejności alfabetycznej. Dla zespołów obiektów sytuujących się w obrębie jednej lokalizacji (miejscowość, kościół) przyjęto z kolei układ chronologiczny.

Katalogiem objęto obiekty, których czas powstania mieści się w obrębie XVI stulecia, wraz z niewielką grupą obiektów powstałych na przełomie XVI/XVII wieku. Autorka zdaje sobie sprawę, że część obiektów pod względem stylowym zakorzeniona jest jeszcze w stylu późnogotyckim, co może budzić wątpliwości metodologiczne. Uznano jednak, iż bez ich uwzględnienia obraz XVI-wiecznej plastyki funeralnej na Mazowszu byłby niepełny. Zestawienie zostało uzupełnione o nagrobki niezachowane, dla których istnieją źródła ikonograficzne.

Preface

This catalogue has been divided into three sections marked with Roman numerals. The entries give brief overviews of funerary artworks located within the historical borders of Mazovia (Poland). They are arranged according to topography. The first section comprises works located in the area of the former Mazovian Voivodeship. The second and the third section encompass works located in the former Plockie Voivodeship and Rawskie Voivodeship respectively. Within the sections, artworks have been ordered alphabetically according to the names of lands in a given voivodeship. Groups of works situated in the same location (town or church) have been ordered chronologically by date of manufacture.

The catalogue comprises artworks created in the sixteenth century, with a small group manufactured at the turn of the 1500s and 1600s. I realize that some artworks presented here are deeply rooted in the Late Gothic stylistically, which may give rise to questions on methodology. However, without those works, the view of sixteenth-century funerary art in Mazovia would not be complete. This list also includes funerary monuments which have not survived until today if iconographic sources are available.

Dla poszczególnych pozycji katalogowych zastosowano następujący układ:

Nagłówek:

- Numer porządkowy (złożony z cyfry rzymskiej oznaczającej historyczne województwo i cyfry arabskiej przyporządkowanej pojedynczemu dziełu lub ich grupie).
- Nazwa miejscowości i miejsca przechowywania zabytku.
- Współczesna przynależność administracyjna miejscowości ze wskazaniem właściwego organu konserwatorskiego.
- Historyczna przynależność miejscowości do jednostek w podziale terytorialnym państwowym (województwo, ziemia, powiat) i kościelnym (diecezja, archidiaconat, dekanat).
- Określenie dzieła.

Podstawowe informacje o obiekcie:

- Współczesne usytuowanie.
- Materiał.
- Wymiary (w centymetrach).
- Datowanie.
- Autorstwo – warsztat, z którym związane jest wykonawstwo dzieła.

Podstawowe informacje na temat osoby zmarłego i fundatora obiektu.

Identyfikacja herbów umieszczonych na nagrobku.

Treść inskrypcji ze wskazaniem jej miejsca na nagrobku. Edycję inskrypcji łacińskich na podstawie sporządzonych przeze mnie odpisów oraz dokumentacji fotograficznej przygotował Tomasz Plóciennik.

Objaśnienia znaków zastosowanych przy edycji inskrypcji łacińskich:

(abc) – rozwiązanie skrótu;

{ABC} – litery opuszczone omyłkowo

Each entry is arranged as follows:

The heading:

- The entry number (consisting of a Roman numeral for the historical voivodeship and an Arabic numeral for the work or group).
- The name of the town and the place where the work is stored.
- The current administrative location with the proper conservator's office
- The historical location in the administrative units of the country (voivodeship, land, powiat) and the church (diocese, archdeaconry, deanery).
- The name of the work.

The work's specification:

- Its contemporary siting.
- The materials used.
- Its dimensions (in centimetres).
- Its dating.
- The authorship – the workshop to which the work has been linked.

Essential information on the deceased and the funder of the work.

The identification of the coats of arms placed on the monument. This refers to the heraldic emblems of the nobility, known in Polish as *herby*.

The content of the inscription with its location on the monument. Latin inscriptions based on my transcripts and photographic documentation were prepared by Tomasz Plóciennik.

A legend of symbols used in the editing of Latin inscriptions:

(abc) – the expansion of an abbreviation,

{ABC} – letters mistakenly omitted by the manufacturer and added by the editor,

{ABC} – letters mistakenly added by

przez wykonawcę, uzupełnione przez wydawcę;
{ABC} – litery napisane omyłkowo przez wykonawcę, wyrzucone z tekstu przez wydawcę;
[ABC] – litery niezachowane lub niewidoczne;
AE – ligatury.

Historia dzieła z uwzględnieniem przekształceń, translokacji i konserwacji oraz określeniem stanu zachowania.

Problematyka artystyczna.

Wykaz źródeł archiwalnych, ikonograficznych, informacja o dokumentacji konserwatorskiej oraz literatura w układzie chronologicznym.

the manufacturer and removed by the editor,
[ABC] – letters unpreserved or covered,
AE – ligatures.

The history of the work including its modifications, translocations and conservations with a diagnosis of its state of conservation.

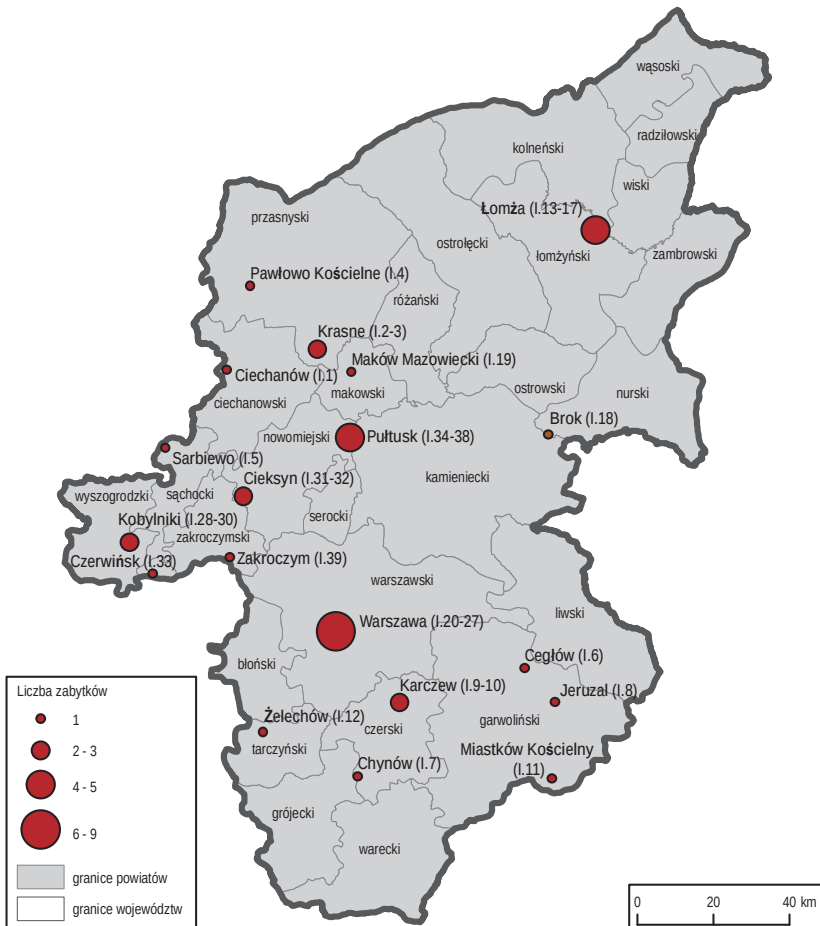
A discussion of artistic problems.

A list of archival and iconographic sources, information on the conservator's documentation and literature in chronological order. All bibliographical abbreviations are given in Polish. For their translation into English, see the glossary on pages 403–404.

FORMER MAZOVIAN VOIVODESHIP

WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE W XVI WIEKU
MAZOVIAN VOIVODESHIP IN THE 16TH CENTURY

ZIEMIA CIECHANOWSKA

C i e c h a n ó w l a n d

Ciechanów,
kościół farny
Narodzenia NMP

Województwo mazowieckie,
powiat ciechanowski;
Delegatura w Ciechanowie
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia ciechanowska,
powiat ciechanowski;
diecezja płocka, archidiaconat płocki,
dekanat ciechanowski.

Płyta nagrobna Stanisława
Szczurzyńskiego

Filar nawy głównej.
Piaskowiec.
218 × 100 cm.
1556 r.

Stanisław Szczurzyński (zm. 1556),
właściciel wsi Szczurzyn
pod Ciechanowem.

Identyfikacja herbów: Ostoja (lub
Przegonia), Pobóg, Lubicz (odwrócony)
i Prawdzic.

Ciechanów,
Birth of the Blessed Virgin
Mary Parochial Church

Mazovian voivodeship,
Ciechanów powiat;
The Voivodeship Office for Monument
Protection in Warsaw, Ciechanów
delegature.

Former Mazovian voivodeship,
Ciechanów land, Ciechanów powiat;
Płock diocese, Płock archdeaconry,
Ciechanów deanery.

Stanisław Szczurzyński's
tombstone

Sited in a pilaster in the nave.
Sandstone
218 × 100 cm.
1556.

Stanisław Szczurzyński (d. 1556),
owner of the village Szczurzyn near
Ciechanów.

Identified coats of arms: Ostoja
(or Przegonia), Pobóg, Lubicz
(reversed) and Prawdzic.

Inskrypcja na obrzeżu płyty:

Inscription on rim:

G(e)N(er)OS(us) ♦ STANISLA(us) | SCZVRZINSKI ♦ GENER(e) ♦ AC
MORV(m) P(ro)BITATE ♦ CLARVS | [RELICTA C°NIVGE] | CHAR(issi)MA
♦ ET ♦ VNICA ♦ FILIA ♦ E ♦ VITA ♦ MIGRAVIT ♦ AN(n)° |

Nad głową postaci:

Over effigy's head:

ETAT(is) ♦ SVE ♦ 56 PRIMA ♦ DIE ♦ IVLII ♦ | ANNO ♦ D(omini) ♦ 1556

Zmiany i konserwacje: wymaga oczyszczenia celem usunięcia wtórnych warstw malarskich.

Changes and restorations: the work requires cleaning in order to remove secondary paint layers.

Prostokątna tablica nagrobna z przedstawieniem rycerza w zbroi w pozycji stojącej utrzymana jest w konwencji późnogotyckiej, charakterystycznej dla nagrobków śląskich i wielkopolskich – stamtąd zapewne pochodzi jej wykonawca. Wokół tablicy łacińska inskrypcja antykwą w bordiurze z kartuszami herbowymi w narożach.

The rectangular tombstone with a depiction of a standing armoured knight follows a Late-Gothic convention which is typical of Silesian and Greater Polish tombs. This suggests that its maker may have resided there. A Latin inscription in antiqua runs in the decorative band with cartouches in its corners along the stone's rim.

Ikongrafia / Iconography: Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas V, tabl. 51, 1851.

Literatura / Literature: KZSP, 10: 1, 1977, 7; Gradowska 1964, 216.

Krasne, kościół parafialny Św. Jana Chrzciciela

Województwo mazowieckie,
powiat przasnyski;
Delegatura w Ostrołęce
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia ciechanowska, powiat
przasnyski; diecezja plocka,
archidiakoniat plocki, dekanat
przasnyski.

Epitafium Katarzyny i Jana Kraśińskich

Wmurowane wtórnie w ścianę nawy
południowej.
Czerwony wapień spiski z Podsadka
pod Starą Lubowlą.
180 × 80 cm.
3. ćw. XVI w.
Bliżej nieokreślony warsztat
rzeźbiarski aktywny w Małopolsce
w 3. ćw. XVI w.

Jan Kraśiński (zm. 1546) herbu
Ślepowron, podstoli wyszogrodzki,
stolnik ciechanowski, żonaty
z Katarzyną Mrokowską (o nim por.
Pazyra 1976, 510).
Nagrobek fundacji ich syna, Andrzeja
Kraśińskiego (zm. 1588), sędziego
ziemskiego ciechanowskiego, posła
sejmowego (o nim por. Kaniewska 1970).

Krasne, St. John the Baptist Parochial Church

Mazovian voivodeship,
Przasnysz poviat;
The Voivodeship Office for Monument
Protection in Warsaw,
Ostrołęka delegation

Former Mazovian voivodeship,
Ciechanów land,
Przasnysz poviat;
Plock diocese, Plock archdeaconry,
Przasnysz deanery.

Epitaph to Jan Kraśiński and his wife Katarzyna née Mrokowska

Immured in the south aisle after
translocation.
Red spiski limestone from Podsadek
near Stara Lubowla.
180 × 80 cm.
The third quarter of the 1500s.
An unidentified stonemason's shop
active in Lesser Poland in the third
quarter of the 1500s.

Jan Kraśiński *herbu* Ślepowron
(d. 1546, Wyszogród deputy pantler,
Ciechanów pantler), married to
Katarzyna Mrokowska, on him cf.
Pazyra 1976, 510.
Funded by their son Andrzej Kraśiński
(d. 1588), Ciechanów land judge,
Sejm member, on him cf. Kaniewska
1970.

Identyfikacja herbów: Ślepowron,
drugi nieczytelny.

Identified coats of arms: Ślepowron,
and another – indecipherable.

**Inskrypcja na tablicy usytuowanej
pod wizerunkami małżonków:**

**Inscription on plaque above
spouses' figures:**

D(eo) O(ptimo) M(aximo) | C I N E R I B V S I O A N N I S C R A S S I N S K I G E N T E
S L E P O W R [O] | N I I D A P I F E R I C Z [I E] C H A N O V I E N (s i s) A N D R A E F I L I I
N I C O L A [I] | D A P I F [E] R I C Z I E C H A N O V I E N (s i s) N E P O T I S S L A V C O N I S
I V | D I C I S T E R R A E M A K O V I E N (s i s) P R O N E P O T I S S L A V O M I R [I] | C V I V S
G E R M A [N] V S F V I T F R A T E R [C] R I S T I N V S D E D R O | Z D Z Y N O R E G [N] A -
N T E I N P O L O N I A L V D O V I C O R E G [E] | T R I N E P O T I S P R A E D I C T O R V M
H A E R E D V M I N C R A S N [E] | S V C C E S S O R I S [N I C] O L A I [I] T E M
D Z I E R Z G O W S K I G E [N] | T E J A S T R [Z E (m)] B I [E C] Z A R C [H I E] P I S C O P I
G N E S N E N (s i s) A M I T [I] | N I F R A T R I [S ...] A L E X A [N] D R A D Z I E R Z G O W S K A
M A | T R E S I M [V L E T] I A M C I N E R I B V S ^a C A T H E R I N A E A L | B E R T I
[M R O K O W] S K I G E N T E L V B I C Z D E M V R A T A | M N I S C H E W O E T A N N A E
D E D L V Z N I E W O G E N T E [D O] | L E G A F I L [I A E] H I C [C] O L L O C A T I S
S T A N I S L A V S C R [A S] | S I N S K I A R C H I D I A C O N V S C R A C O V I E N (s i s) S V I S E T
| R E V E R E N D I S S I M I O L I M F R A N C I S C I E P I S C O P I | C R A C O V I E N (s i s) [Q V I]
H A N C E C C L E [S I] A (m) I N C R A S N E | D I O C E S I S P L O C E N (s i s) E X L I G N E A
M V R O C O C T I L I E X | T R V X I [T] C E R [T] O A N N V O C E N S V E T A R G E N T O A D
V [S] | [V M ...] R O R V M D O T A V I T P I C T V R A E X O R N A V I T N I C O | L [A I ... C A] -
N O N I C I [G] N E S N E N (s i s) [...] A L P E R T I | C A S T E L L A N I S I E [P] R C E N (s i s) < !
E T A N D R E A E I V | D I C I S [T] E R R A E C Z I E C H A N O V I E N (s i s) P A R E N T I B (u s) |
O P T I M I [S] C O [N] I V G I B V S H O N E S T I S H O M I N I B V S | C H A R I S H O C [M O N] V -
M E N T V M P O S V I T . V [I] X E R [A T] | [...] A N T E R I N [...] X X V E T G [.] | [- - - - -]
P I I S Q V E | [- - - - -]

^a C I N E R I B V S poprawione z C A T H E R I N A E

^a C I N E R I B V S corrected from C A T H E R I N A E

Zmiany i konserwacje: epitafium jest najstarszym zachowanym pomnikiem renesansowym w świątyni wybudowanej w miejscu poprzedniego, drewnianego kościoła sumptem biskupa krakowskiego, podkanclerzego koronnego Franciszka Krasińskiego (1525–1577), znanego z licznych inicjatyw artystycznych w Małopolsce. Wedle niejedno-

Changes and restorations: the epitaph is the oldest existing Renaissance monument in the church, which was erected on the site of a previous wooden building and funded by Franciszek Krasiński (1525–1577), Bishop of Kraków, deputy chancellor to the Crown who was known for many artistic initiatives in Lesser Poland.

znaczących źródeł prace budowlane rozpoczęto po 1568 r., zakończono zaś w 1570 r., natomiast w 1575 r. biskup plocki Piotr Myszkowski konsekrował kościół. Pierwotnie do korpusu jednonawowej świątyni były dobudowane dwie ustawione naprzeciw siebie kaplice: po prawej pw. św. Wawrzyńca – uposażona przez podkomorzego różańskiego Mikołaja Krasieńskiego (zm. 1601), z lewej zaś pw. św. Andrzeja, fundacji Andrzeja Krasieńskiego (zm. 1588), cześnika i sędziego ziemskiego ciechanowskiego. Przedmiotowe epitafium, podobnie jak nagrobek Andrzeja Krasieńskiego i Katarzyny Czernickiej, pierwotnie mieściło się w jednej z kaplic. W wyniku późniejszych przebudów kościoła, w latach 1739–1749 oraz 1877–1883, pomnik dwukrotnie translokowano, co w konsekwencji wpłynęło na stan zachowania dzieła. W XIX w. strukturę epitafium wzmocniono poprzez ujęcie w zabezpieczającą ramę gipsowo-wapienną. Stan zachowania epitafium jest względnie dobry, nie wymaga ono pilnej interwencji konserwatorskiej. W toku przyszłych prac konserwatorskich sugerowana jest praca nad uczynieniem ligatury.

Epitafium w formie tablicy w kształcie wydłużonego prostokąta, w którego górnej partii przedstawione są popiersia zmarłych małżonków w technice reliefu wypukłego, w dolnej części zawiera obszerną inskrypcję łacińską, której treść uznana została przez Wincentego Hipolita Gawareckiego za niemalże całkowicie nieczytelną. Stwierdzenie to powieliła Anna Gradowska, ignorując opis epitafium wraz z odpisem inskrypcji zawarty w inwentaryzacji Kazimierza Stronczyńskiego, którego fragmenty do dziś czytelne są w oglądzie *in situ*.

According to ambiguous sources, construction began sometime after 1568 and ended in 1570. In 1575, Piotr Myszkowski, Bishop of Plock, consecrated the church. Initially, two chapels facing one another flanked the body of the aisleless church: to the right was St. Lawrence Chapel with furnishings funded by Mikołaj Krasieński, Różan deputy chamberlain (d. 1601), and to the left, St. Andrew Chapel, funded by Andrzej Krasieński (d. 1588), Ciechanów cup-bearer and land judge. Like the monument to Andrzej Krasieński and Katarzyna Czernicka, the epitaph discussed here was originally located in a chapel. As a result of later remodeling, it was translocated twice, in 1739–1749 and 1877–1883, which impacted its condition. In the 1800s, the structure of the epitaph was reinforced with a protective gypsum-limestone frame. The state of conservation is relatively good. The epitaph does not require any urgent restorative interventions. Improving the readability of the lettering is recommended for future conservation efforts.

The epitaph is an elongated rectangular panel with the high-relief busts of the deceased spouses carved into the upper part, and an extensive Latin inscription covering the lower part. Wincenty Hipolit Gawarecki considered the inscription almost entirely illegible. This belief was repeated by Anna Gradowska, who likely ignored Kazimierz Stronczyński's description of the epitaph with a transcription of the words in his inventory. Fragments are still legible today on site.

W literaturze epitafium wiąże się z bliżej nieokreślonym warsztatem rzeźbiarskim aktywnym w Małopolsce w 3. ćw. XVI w. zarówno pod względem formalnym (*per analogiam* do płyty nagrobnej małżonków Ciepiewskich usytuowanej w kościele Mariackim w Krakowie z ok. 1599 r.), jak również przez wzgląd na bliskie związki Krasińskich z Krakowem.

Scholars have linked the epitaph to an unidentified sculptor's workshop which must have been active in Lesser Poland in the third quarter of the 1500s. This hypothesis is based on formal considerations (such as analogies to the Ciepiewscy spouses' ledger stone at the St. Mary's Basilica in Kraków, ca. 1599) as well as on the Krasińscy's relationship to Kraków.

Ikonomia / Iconography: Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas V, tabl. 54, rys. Chrzęński Teodor, sygn. d. 5/8 1851.

Literatura / Literature: Mycielski 1917; Gawarecki 1830, 1, 138–139; Gradowska 1964, 240; Masiak 1975; Pazyra 1976, 510; KZSP, 10: 1, 1977, XV, 27; Kolakowski 1991, 5; Łydyński 1996, 2; Przyłubska 1996; Młynarski 2012, 53–55; Wardzyński 2015a, 518; Hajduk 2018c.

1821. Feb. 2. 1821.

D O M
 NOBILISSIMO ET GENEROSO DOMINO ANDREA KRASSINSKI
 DE KRASNE GENTE SUEWICENSIS IOANNIS DAPIELI CIECHANOV
 VIEN FIDIOPE VERENISSIMO FRANCISCI EPISCOPI CRACOVIE
 FRATRI IVIDIO TERPÆ CIECHANOVIE VIPO CATHOLICO
 PRUDENTI AC FOVITATIS IMPRIMIS AMATORI MVLTISQ; NOB
 LITATIS CIECHANOVIE NOMINE LEGATIONIBVS IN COMITIBVS REG
 NI PVNCTO VBI PVBLICAM SEMPER PRIVATA VTLITATI SVÆ PVAT VLT
 ORIT ANNO CHRISTI M D LXXXVIE MENSIS ETATIS SVÆ L

D O M
 GENEROSE DOMINE CATHERINE DE CZERNICZE SINGULARI PIETATE
 PVDICITIAQ; MATRONE IOANNIS CANTORIS ECCLESIE CRACOVIE
 NISCI ET STANISLAV DOROTHEE VODINSKA CASTELLANE LIVEN-AN
 N EQ; RADZANOVSKA LIBERORVM PARENTI QVIBVS ADVLTIS AC CER
 TVM ISTE STATVM AMPLECTENTIBVS VITAM CVM MORTE COMMVAVIT
 ANNO M D L ATATIS SVÆ L
 IOANNES KRASSINSKI CANTOR ECCLESIE CATHEDRALIS CRACO
 VIE S R M SECRETARIVS VIVENTIBVSQ; ADHVC PARENTIBVS
 OPTIMIS FACIENDVM CVRAVIT ANNO M D LXXXI

Krasne, kościół parafialny Św. Jana Chrzciciela

Województwo mazowieckie,
powiat przasnyski;
Delegatura w Ostrołęce
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia ciechanowska,
powiat przasnyski; diecezja plocka,
archidiakonat plocki, dekanat
przasnyski.

Nagrobek Katarzyny i Andrzeja Kraśińskich

Wmurowany wtórnie w ścianę nawy
północnej.

Wapień pińczowski (oprawa
architektoniczna), marmur brunatny
z Bolechowic pod Chęcunami
(trzony pilastrów, belkowanie, tablice
inskrypcyjne), wapień koralowcowy
Rouge royal z Rance (XIX-wieczne
uzupełnienia w partii płycin).

370 × 230 cm.

Ok. 1581 r.

Santi Gucci Fiorentino.

Andrzej Kraśiński (ok. 1518–1581)
herbu Ślepowron, sędzia ziemski
ciechanowski, poseł sejmowy, żonaty
z Katarzyną Czernicką herbu Jastrzębiec
(o nim por. Kaniewska 1970).

Krasne, St. John the Baptist Parochial Church

Mazovian voivodeship,
Przasnysz poviat;
The Voivodeship Office for Monument
Protection in Warsaw,
Ostrołęka delegation

Former Mazovian voivodeship,
Ciechanów land,
Przasnysz poviat;
Plock diocese, Plock archdeaconry,
Przasnysz deanery.

Monument to Andrzej Kraśiński and his wife Katarzyna née Czernicka

Immured in the north aisle after
translocation.

Pińczów limestone (architectural
framing), brown marble from
Bolechowice near Chęciny (pilaster
shafts, entablature, inscription plaques),
Rouge Royal coral reef limestone from
Rance (nineteenth-century fillings in
some panels).

370 × 230 cm.

Ca. 1581.

Santi Gucci Fiorentino.

Andrzej Kraśiński *herbu* Ślepowron (ca.
1518–1581), Ciechanów land judge,
Sejm member, married to Katarzyna
Czernicka *herbu* Jastrzębiec; for more
on him, cf. Kaniewska 1970.

Nagrobek fundacji ich syna, Jana Andrzeja Krasińskiego (1550–1612), archidiakona i kantora krakowskiego, kanonika gnieźnieńskiego, pisarza, a także historyka (o nim por. Barycz 1970).

Identyfikacja herbów: Ślepowron, Jastrzębiec.

Inskrypcja na tablicy usytuowanej nad figurą mężczyzny:

D(eo) O(ptimo) M(aximo) | NOBILISSIMO ET GENEROSO DOMINO
ANDRAEAE KRASSINSKI | DE KRASNE GENTE SLIEPOVRONI IOANNIS
DAPIFERI CIECHANO | VIEN(sis) FILIO REVERENDISS(imi) D(omini)
FRANCISCI EPISCOPI CRACOVIE(n)s(is) | FRATRI IVDICIQ(ue) TERRAE
CIECHANOVIE(n)s(is) VIRO CATHOLICO | PRVDENTI AC AEQVITATIS
INPRIMIS AMATORI MVLTSQ(ue) NOBI | LITATIS CIECHANOVIE(n)s(is)
NOMINE LEGATIONIBVS IN COMITYS REG | NI FVNCTO VBI PVBLICAM
SEMPER PRIVATAE VTILITATI SVAE PRAETVLIT | OBIT ANNO CHRISTI
• M • D • LXXXI • DIE MENSIS AETATIS SVAE • L¹

Inskrypcja na tablicy usytuowanej nad figurą kobiety:

D(eo) O(ptimo) M(aximo) | GENEROSAE DOMINAE CATHERINAE DE
CZERNICZE^a SINGVLARI PIETATE | PVDICITIAQ(ue) MATRONAE •
IOANNIS CANTORIS ECCLESIAE CRACOVIE(n)s(is) • FRANCISCI ET
STANISLAI • DOROTHEAE VODINSKAE CASTELLANAE LIVE(n)s(is)
• AN | NAEQ(ue) RADZANOVSKA LIBERORVM PARENTI • QVIBVS
ADVLTIS AC CER | TVM VITAE STATVM AMPECTENTIBVS VITAM CVM
MORTE COMMVTAVIT | ANNO • M • D • L A(E)TATIS SVAE L

Monument funded by their son Jan Andrzej Krasiński (1550–1612), Kraków archdeacon and Gniezno cantor, writer and historian. On him, cf. Barycz 1970.

Identified coats of arms: Ślepowron, Jastrzębiec.

Inscription on plaque above man's head:

Inscription on plaque above woman's head:

¹ Wedle Tomasza Plóciennika, zważywszy na to, że Jan Andrzej Krasiński wystawia ten nagrobek żyjącym jeszcze (*ad hoc viventibus*) rodzicom w 1581 r., liczba ta, a także data śmierci i liczba przeżytych lat w inskrypcji matki Jana, Katarzyny, nie są prawdziwe. Zostały one jedynie wpisane wstępnie, by później, po śmierci rodziców, jak najmniej dopisywać (zostawiono na ten cel wolne miejsce). Jedynie data roczna śmierci Andrzeja została uzupełniona (1581), przy czym różni się ona od daty jego śmierci znanej z innych źródeł (por. Kaniewska 1970). Data dzienna natomiast nie została wpisana.

According to Tomasz Plóciennik, this number as well as the date of death and the number of years lived in Jan's mother Katarzyna's inscription are not accurate, considering that Jan Andrzej Krasiński erected the monument for his parents in 1581, when they were still living (*ad hoc viventibus*). The plaques were tentatively inscribed in order to minimize additions after the parents' deaths (there was blank space left for that purpose). Only Andrzej's year of death was added (1581). However, it differs from dates given in other sources (cf. Kaniewska 1970). The day of death was not inscribed.

IOANNES KRASSINSKI CANTOR ECCLESIAE CATHEDRALIS
CRACO|VIEN(sis) • S(acrae) • R(egiae) • M(aiestatis) • SECRETARIVS
VIVENTIBVSQ(ue) ADHVC PARENTIBVS | OPTIMIS FACIENDVM^b
CVRAVIT ANNO • M • D • L XXXI

^a CZERNICZE poprawione z CZERNIZE

^b FACIENDVM: EN poprawione z N

^a CZERNICZE corrected from CZERNIZE

^b FACIENDVM: EN corrected from N

Zmiany i konserwacje: aktualne usytuowanie pomnika nie odpowiada pierwotnemu, za czym przemawia fakt, iż nawy boczne kościoła wzniesione zostały w latach ok. 1739–1746 z inicjatywy Błażeja Jana Krasieńskiego. W czasie późniejszych przebudów kościoła w latach 1877–1883 pomnik translokowano raz jeszcze. Wtórny montaż, podyktowany przenosinami dzieła z pierwotnego miejsca w 2. poł. XVIII w., najpewniej wpłynął na ubytek formy. Nagrobek pozbawiony jest cokołu jak również gzymsu wieńczącego górne belkowanie. Hipotetycznej rekonstrukcji pomnika dokonała przed laty Dorota Przyłubska. Należy zaznaczyć także, że płyty z figurami zmarłych zamontowane są pod kątem nieodpowiadającym pierwotnemu, do którego dostosowany jest płasko-rzeźbiony modelunek postaci, sprawiający współcześnie wrażenie, iż rzeźbiarz nie poradził sobie z prawidłowym oddaniem anatomii postaci. Dalszej kwerendy archiwalnej wymaga kwestia ewentualnego ustalenia pierwotnego miejsca usytuowania obiektu, tj. niezachowanej kaplicy grobowej Krasieńskich.

Na stan zachowania nagrobka, poza wcześniejszymi translokacjami w obrębie świątyni, wpływ miały liczne nieprofesjonalne próby jego konserwacji w minionym stuleciu, których nie odnotowano w zachowanej dokumentacji. Część płycin wypełniono w XIX w. modnym

Changes and restorations: because the church's side aisles were only built in 1739–1746 on Błażej Jan Krasieński's initiative, the monument must have been originally sited elsewhere. During subsequent alterations in the church in 1877–1883, the monument was translocated again. The reinstallation, necessitated by the translocation of the work from its original siting in the late 1700s, caused losses in its form. It currently lacks a pedestal and a cornice to crown its upper entablature. A hypothetical reconstruction of the monument was made a number of years ago by Dorota Przyłubska. Critically, the effigy slabs have been installed at a different angle than originally. Thus, the relief sculptures that were composed with the original angle in mind now appear to distort the figures' anatomy. The problem of determining the original placement of the monument – i.e. the Krasieńscy's lost burial chapel – requires further archival research.

Apart from the earlier translocations inside the church, the monument's state of conservation was affected by numerous non-professional attempts at conservation with no surviving documentation. In the 1800s, some panels were given fillings of *Rouge Royal* coral reef limestone from Rance in the Hainaut Province of Belgium. The same stone was used in larger quantities in 1877

podówczas wapieniem koralowcowym *Rouge royal* z Rance w hrabstwie Hainaut w Belgii, którym w większej ilości architekt Wincenty Rakiewicz i rzeźbiarz warszawski Faustyn Cengler posłużyli się w 1877 r. do udekorowania pochówków w krypcie rodowej. Archiwalna fotografia z 1974 r. (fot. J. Langda, zbiory IS PAN, nr negatywu 114878) obrazuje obiekt pokryty grubą warstwą olejnej farby. W 2018 roku nagrobek został odrestaurowany, usunięto wtórne nawarstwienia oraz uzupełniono ubytki formy.

W literaturze pomnik ten łączono z twórczością Girolamo Canavesiego, wskazując przy tym na jego oszczędną oprawę architektoniczną, bliską pomnikom Andrzeja i Barbary Górków z katedry w Poznaniu (1574) oraz Jakuba Rokossowskiego w Szamotulach (ok. 1580). Wobec faktu wtórnej redukcji architektury w stosunku do jego pierwotnej formy, a przede wszystkim w toku analizy formalnej, szczególnie plastyki figuralnej i ornamentyki, pomnik Krasińskich uznano za dzieło Santiago Gucciego Fiorentina. Omawiany nagrobek wykazuje bowiem liczne związki z zespołem obiektów datowanych na 2. poł. XVI w., odkutych w warsztacie Florentczyka, w tym szczególnie z nagrobkami: Jana Głogowskiego w Głogowcu koło Kutna, Hieronima Ossolińskiego w Goźlicach pod Sandomierzem, Andrzeja i Barbary Firlejów w Janowcu oraz Stanisława Zbąskiego w Kurowie nieopodal Lublina. Na podstawie analizy treści inskrypcji poświęconych pamięci Andrzeja Krasińskiego i jego żony, w których pozostawiono miejsce na późniejsze wykucie dokładnej daty ich śmierci, oraz *per analogiam* z grupą zbliżonych do nich formalnie dzieł Florentczyka, za czas powstania dzieła przyjmuje się lata ok. 1581 r.

by architect Wincenty Rakiewicz and Warsaw sculptor Faustyn Cengler to decorate burial sites in the family crypt. A 1974 archival photograph (by J. Langda, held in IS PAN, negative 114878) shows the monument covered with a thick layer of oil paint. In 2018, it was restored with later layers removed and damaged areas filled.

Scholars have linked the monument to Girolamo Canavesi's works, pointing to the modest architectural setting similar to Andrzej and Barbara Górka's monuments from the Poznań Cathedral (1574) and Jakub Rokossowski's monument in Szamotuly (ca. 1580). However, knowing that the architecture was subsequently diminished compared to the original form and, more importantly, as a result of formal analysis of the figurative art and ornamentation, the Krasińscy monument should be attributed to Santi Gucci Fiorentino. There are numerous connections with a set of works carved at Fiorentino's shop and dated to the late 1500s, especially the monuments to: Jan Głogowski in Głogowiec near Kutno, Hieronim Ossoliński in Goźlice near Sandomierz, Andrzej and Barbara Firlejowie in Janowiec and Stanisław Zbąski in Kurów near Lublin. Based on the analysis of the content of inscriptions commemorating Andrzej Krasiński and his wife, where blank space was left to carve the actual date of their deaths, and in comparison with a set of the Florentine's formally similar works, the date of construction is assumed to be ca. 1581.

Ikonomia / Iconography: Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas V, tabl. 55, rys. Chrzęński Teodor (?), *d.* 5/8 1851; fot. w zbiorach IS PAN (J. Langda, 1974).

Dokumentacja konserwatorska / Conservator's documentation: Obajtek 2018.

Literatura / Literature: Mycielski 1917; Gawarecki 1830, 1, 138; Gradowska 1964, 240; Masiak 1975; KZSP, 10: 1, 1977, XV, 27; Kolakowski 1991, 5; Przyłubska 1995; Łydyński 1996, 2; Przyłubska 1996; Młynarski 2012, 53–55; Targosz 2002, 141–142; Hajduk 2018c; Hajduk 2020, 161–162, kat. XL.

Pawłowo Kościelne, kościół parafialny Św. Antoniego Padewskiego

Województwo mazowieckie,
powiat przasnyski;
Delegatura w Ostrołęce
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia ciechanowska, powiat
przasnyski;
diecezja plocka, archidiakonat plocki,
dekanat przasnyski.

Nagrobek rodziny Dzierzgowskich

Północna nawa kościoła.
Wapień pińczowski, pierwotnie
polichromowany warstwą malarską
imitującą marmur czerwony.
347 × 442 × 65 cm.
Przed 1571 r.
Santi Gucci Fiorentino.

Nagrobek poświęcony pamięci Jana
Dzierzgowskiego (ok. 1490–1554) herbu
Boleścic, wojewody mazowieckiego,
brata arcybiskupa gnieźnieńskiego
Mikołaja Dzierzgowskiego (1490–1559)
(o nim oraz genealogii rodu szerzej
por. Pociecha 1947; Pociecha 1948),
przedstawionego na płycie figuralnej
w górnej kondygnacji nagrobka,
oraz jego syna Feliksa Zbożnego

Pawłowo Kościelne, St. Anthony of Padua Parochial Church

Mazovian voivodeship,
Przasnysz powiat;
The Voivodeship Office for Monument
Protection in Warsaw,
Ostrołęka delegature.

Former Mazovian voivodeship,
Ciechanów land, Przasnysz powiat;
Plock diocese,
Plock archdeaconry,
Przasnysz deanery.

Monument to the Dzierzgowscy family

Sited in the church's north aisle.
Pińczów limestone, originally
polychromed with a layer of paint
imitating red marble.
347 × 442 × 65 cm.
Before 1571.
Santi Gucci Fiorentino.

Monument commemorating Jan
Dzierzgowski *herbu* Boleścic
(ca. 1490–1554), Mazowsze voivode,
brother to Archbishop of Gniezno
Mikołaj Dzierzgowski (1490–1559, for
more on him and the genealogy of the
family, cf. Pociecha 1947 and Pociecha
1948), depicted as an effigy in the
upper storey, as well as his son Feliks
Zbożny Dzierzgowski (1520–1571),

Dzierzgowskiego (1520–1571),
kasztelana sochaczewskiego, starosty
osieckiego wraz z małżonką Anną
Szreńską z Sokolowa herbu Dołęga,
ukazanych na płytach figuralnych u dołu.
Najprawdopodobniej fundacji Feliksa
Zbożnego Dzierzgowskiego.

Zmiany i konserwacje: aktualne usytuowanie pomnika nie odpowiada pierwotnemu. Z analizy archiwalnych fotografii wynika, iż w początku XX w. pomnik ulokowany był na elewacji zewnętrznej świątyni. Taką lokalizację określa najstarsza fotografia ze zbiorów Instytutu Sztuki PAN opatrzona nr. 14, bez daty i nazwiskiem autora zdjęcia. Kolejna fotografia, wykonana przez Jerzego Langdę w 1978 r., przedstawia obiekt już w obecnym miejscu jego usytuowania. Na podstawie karty inwentaryzacyjnej obiektu autorstwa Wandy Pogel, przechowywanej w zbiorach Narodowego Instytutu Dziedzictwa, z pewnością możemy stwierdzić, iż w 1966 r. (data sporządzenia karty) nagrobek już znajdował się we wnętrzu świątyni. W toku dziejów, na skutek czynników fizyko-chemicznych i mechanicznych, nagrobek utracił pierwotną wartość estetyczną. Działania I wojny światowej przyczyniły się do największych zniszczeń struktury rzeźbiarskiej. Miało to wpływ na utratę czytelności formy. Fotografie archiwalne z lat 20. XX w. ukazują zły stan zachowania ko-

Sochaczew castellan
and Osieka starost, with his wife Anna
Szreńska from Sokolów *herbu Dołęga*,
depicted on figurative panels below.
Likely funded
by Feliks Zbożny Dzierzgowski.

Changes and restorations: the monument was originally sited elsewhere. An analysis of archival photographs suggests that the monument was still hanging on one the building's exterior walls in the early 1900s. The location is shown in the oldest photograph from IS PAN collections: no. 14, undated, anonymous. Another photograph, taken by Jerzy Langda in 1978, depicts the monument at its current location. Based on an inventory card by Wanda Pogel which is stored at the National Institute of Cultural Heritage, one can conclude with certainty that the monument was already inside the church in 1966 (when Pogel was writing her inventory). Over centuries, due to physical, chemical and mechanical factors, the monument has lost its original aesthetic value. Historical developments during World War I contributed to the greatest damage in the sculpture's structure, impairing the decipherability of its form. Archival photographs from the 1920s show the church in disrepair. The

ściola. Budynek utracił dach, co wpłynęło destrukcyjnie na wyposażenie wnętrza. Na postępujące zniszczenia architektury nagrobka wskazuje analiza porównawcza zdjęć z 1918 i 1978 r. Na przestrzeni 60 lat materiał wapienny uległ zwietrzeniu i dewastacji. Postacie ukazane na płytach figuralnych dolnej kondygnacji utraciły część twarzy i znaczną część tułowia.

W świetle przeprowadzonej kwerendy historycznej oraz w oparciu o analizę archiwalnego materiału fotograficznego ustaliłam, iż po 1987 r. przeprowadzono prace konserwatorskie, dokonując rekonstrukcji silnie zniszczonej powierzchni pomnika. W zbiorach Archiwum WUOZ w Warszawie Delegatura w Ostrołęce nie ujawniono jednak dokumentacji z przebiegu tych prac. Dokonano wówczas pierwszej próby rekonstrukcji nagrobka. Analiza oryginalnych elementów pozwala na stwierdzenie, iż późniejsza rekonstrukcja była inwencją twórczą autora i nie miała związku z oryginalną formą obiektu. Zastane niestaranne opracowanie formy rzeźbiarskiej i brak oddzielenia oryginału od wtórnej materii stało u podstaw do ponownego podjęcia działań konserwatorsko-rekonstrukcyjnych w 2018 r. Zachowane fragmenty oryginału, ujawnione w toku tych prac, świadczą o wprawnej ręce rzeźbiarza i wysokiej klasie wykonania. Wszystkie trzy płyty figuralne zostały w toku historycznej translokacji do nawy świątyni zamontowane wtórnie pod błędnym kątem. Fakt ten znacznie wpływa na odbiór estetyczny dzieła. Sposób nasadowienia płyt figuralnych miał bowiem ścisły związek z oryginalnym opracowaniem rzeźbiarskim, w którym układ figur „obliczony był” pod kąt montażu, a finalnie oglądu dzieła i jego estetycznego odbioru. Znaczną część powierzchni nagrobka pokrywała pierwotnie warstwa malarska. Analizy chemiczne ujawnionych w toku badań konserwatorskich relikwów

building had lost its roof, which affected its interior furnishings disastrously. The deepening damage to the monument's architecture was confirmed by a comparative analysis of 1918 and 1978 photographs. In these six decades, the limestone had eroded and crumbled. The effigies of the lower storey had lost some of their faces and a large part of their torsos.

In the light of my historical source query and analysis of archival photographic material, I have established that conservation work was conducted after 1987, and the severely damaged surface of the monument was restored. No documentation on this restoration has been discovered in the Archives of the Ostrołęka delegature of the Warsaw WUOZ. An analysis of original components has indicated that the restoration was based on its author's creative approach and was unrelated to the monument's original form. The resulting sculptural form was untidy, and added components were blended with the original. Due to this, another restoration was required in 2018. The work revealed existing pieces of the original which testify to the sixteenth-century sculptor's refined skill and a high level of execution. During the historical translocation from the exterior to the aisle, all three effigies were installed at an incorrect angle, which has distorted the aesthetic effect. The correct angle had been factored into the original composition by the sculptor, thereby translating into its final appearance. A layer of paint covered a considerable part of the monument's surface. Chemical analysis of the remnants of polychromy which were revealed during conservation as well as visible traces of red dye suggest that the Pińczów limestone was originally intended to imitate "Hungarian marble."

polichromii, a także ślady o barwie czerwonej pozwalają przypuszczać, że oryginalnie poddano wapien pińczowski zabiegowi imitowania na „marmur węgierski”.

W literaturze nagrobek ten wiązany był dotąd enigmatycznie z przedstawicielami rodzin Dzierzgowskich lub Baranowskich, bez wskazania potencjalnego autora dzieła. W toku prowadzonych przeze mnie w 2018 r. badań nad dziełami pomnika powiązałam go z rodziną Dzierzgowskich oraz przypisałam jego autorstwo Santiemu Gucciemu. Warstwa figuralna, ornamentalna (zachowana szczątkowo jedynie w formie kartuszy inskrypcyjnych) i architektura pomnika wykazują bowiem silne związki z dziełami powstałymi w warsztacie Florentczyka. Nagrobek pod względem formy ściśle nawiązuje do pomników powstałych w latach 60. i 70. XVI w. na obszarze historycznego Mazowsza, w tym szczególnie nagrobka Kobylnickich z Kobylnik (schemat architektoniczny) oraz licznych pomników z figurami rycerzy w zbrojach o charakterystycznym, jak w Pawłowie, upozowaniu postaci. Fragmenty oryginalnych kasetonów w podniebiu nisz opracowane zostały analogicznie do tych w nagrobkach Kryskich (por. poz. II.1), Jana Głogowskiego (por. poz. III.1) czy też reliktyw pomnika w Żelechowie (por. poz. I.12). Zachowana we fragmencie dekoracja paska spinającego szatę figury kobiecej jest zbieżna z analogiczną formą zastosowaną później przez Gucciego w nagrobku Firlejów w Janowcu. W charakterystykę gucciowskich form wpisują się także kształt jońskich kapiteli czy rollwerkowych kartuszy. Na związki z warsztatem Gucciego wskazują również koligacje rodzinne Dzierzgowskich, omówione przeze mnie ostatnio w dysertacji doktorskiej (zob. Hajduk 2020, 112–114).

Scholars have vaguely linked the monument with members of the Dzierzgowscy or Baranowscy family, without indicating a potential artist. In the course of my research on the monument in 2018, I was able to show its connection to the Dzierzgowscy family and attribute the sculpture to Santi Gucci. The effigies, ornamentation (existing now as the remnants of inscription cartouches) and architecture bear a strong resemblance to other sculptures created at the Florentine's shop. The monument's form exhibits a strong similarity to others manufactured in the 1560s and 1570s in the historical area of Mazovia, especially the monument to the Kobylniccy of Kobylniki (in its architectural design) and numerous depictions of knights in armours in distinct poses like those in Pawłowo. Parts of original coffering in the intrados of the niches were modelled like the ones in the monuments to the Kryscy (cf. item II.1) and to Głogowski (cf. item III.1), or the relics of the monument in Żelechów (cf. item I.12). An existing piece of a decorative belt around the woman's figure mirrors an analogous form employed later by Gucci in the Firlejowie's monument in Janowiec. Forms specific to Gucci also include Ionic column capitals and scrollwork cartouches. Moreover, the Dzierzgowscy's family ties also point to Gucci's workshop, as recently discussed in my doctoral dissertation (see Hajduk 2020, 112–114).

Ikonomia / Iconography: fot. archiwalne z 1918 r. (własność prywatna) / 1918 archival ph. (private property); zespół fot. w zbiorach IS PAN / ph. collections at the IS PAN (H. Siuder, 1987; J. Langda, 1978).

Dokumentacja konserwatorska / Conservator's documentation: Borkowski, Hajduk 2018.

Literatura / Literature: Gradowska 1964, 229; KZSP, 10: 18, 1980, IX, 20; Hajduk 2020, 110–114, kat. XVIII.

Sarbiewo, kościół parafialny Św. Antoniego

Województwo mazowieckie,
powiat płoński;
Delegatura w Ciechanowie
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia ciechanowska, powiat sąchocki;
diecezja plocka, archidiakonat plocki,
dekanat płoński.

Sarbiewo, St. Anthony Parochial Church

Mazovian voivodeship,
Płoński powiat;
The Voivodeship Office for Monument
Protection in Warsaw,
Ciechanów delegature.

Former Mazovian voivodeship,
Ciechanów land, Sąchock powiat;
Plock diocese, Plock archdeaconry,
Płoński deanery.

Płyta nagrobna Zawiszy z Dłużniewa

W posadzce pośrodku nawy.
Obecnie niedostępna (przykryta
parkietem).
Piaskowiec.
Ok. 225 × 140 cm.
Ok. 1519 r.

Zawisza z Dłużniewa herbu Dołęga,
kasztelan plocki (z kasztelanii plockiej
zrezygnował w 1504 r.) (por. Zieliński
1958).
Fundacji żony.

Identyfikacja herbów: Dołęga.

Inskrypcja na obrzeżu płyty:

Magnific^o § | zauissio § de § dlusneuo § ca | stella(n)^o § ploc(ensi) § | ...^a | § M •
D • • XIX •

^a paleu(m) d(o)m(i)na co(ns)or(s) lam(entans) po(suit) *Mrozowski 1994, 228*

Zawisza from Dłużniewo's ledger stone

Sited on the floor in the middle
of the nave. Currently unreachable
(under the flooring).
Sandstone.
Ca. 225 × 140 cm.
Ca. 1519.

Zawisza from Dłużniewo
herbu Dołęga, Plock castellan
(resigned in 1504),
cf. Zieliński 1958.
Funded by his wife.

Identified coats of arms: Dołęga.

Inscription on rim:

Zmiany i konserwacje: obiekt niedostępny, przykryty posadzką. Około poł. XIX w. uległa lekkiemu zatarciu.

Nagrobek utrzymany w typie późnogotyckich heraldycznych płyt nagrobnych, z herbem u dołu i kolistymi medalionami z symbolami Ewangelistów w narożach.

Changes and restorations: the work is currently unreachable as it has been covered with the flooring. By the mid-1800s, the carving had worn away lightly.

The stone follows a Late-Gothic model of heraldic tombstones with a coat of arms at the bottom and round medallions with the symbols of the Four Evangelists in the corners.

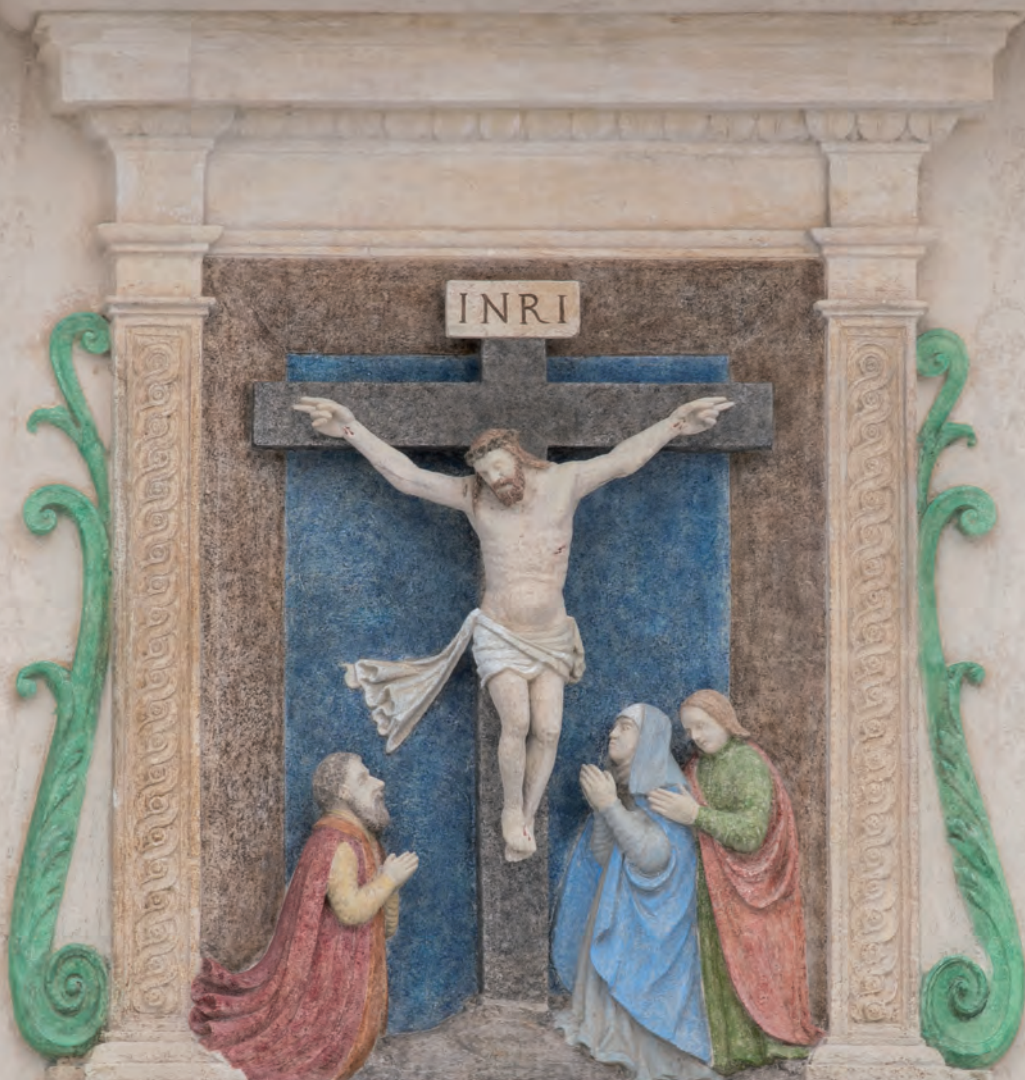
Ikonomia / Iconography: Kwiatkowski 1851.

Literatura / Literature: Kwiatkowski 1851; Mrozowski 1994, kat. 112.

ZIEMIA CZERSKA

C z e r s k l a n d

STANISLAO OCKO VIRO NOBILI, LVCKA DI
 STRICTVS LVBLIN ORIVND: QVI IN IYVENIA
 VICINIA POTENTIORVM PRESSVS, AD POPV
 LAREM SE STAT VM DEMISE RAT ET TANDE
 OB SEVITIEM PESTIS VARSEVIA VBI DOMICIIV
 DE FIXE RAT EXVLANS. HVIVS PACI AD PRIMVM
 LAPIDE OCTOGENARIVS AN: CHR: M D IXXII MORTVR
 ALBE RTVS OCKO STEPH PR: POST
 SIGISM: III REG. MED PARENTI DESS
 POSS.

Ceglów, kościół parafialny ŚŚ. Jana Chrzciciela i Andrzeja

Województwo mazowieckie,
powiat miński;
Delegatura w Siedlcach
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia czerska, powiat garwoliński;
diecezja poznańska, archidiaconat
warszawski, dekanat liwski.

Epitafium Stanisława Oczki

Środkowa część elewacji
wschodniej kościoła.
Wapień pińczowski.
Po 1572, przed 1599 r.
Niezidentyfikowany warsztat
krakowski czynny w 3. ćw. XVI w.

Stanisław Oczko (zm. 1572), stelmach
i gminny warszawski.

Fundacji syna, Wojciecha Oczki
(zm. 1599), doktora medycyny
i filozofii, lekarza nadwornego Stefana
Batorego i Zygmunta III Wazy
(o nim szerzej por. Soltan 1978).

Ceglów, St. John the Baptist and St. Andrew Parochial Church

Mazowieckie voivodeship,
Mińsk powiat;
The Voivodeship Office for Monument
Protection in Warsaw,
Siedlce delegature.

Former Mazowieckie voivodeship,
Czersk land, Garwolin powiat;
Poznań diocese, Warsaw archdeaconry,
Liw deanery.

Epitaph to Stanisław Oczko

Situated in the central part
of the church's west exterior wall.
Pińczów limestone.
After 1572, before 1599.
An unidentified Krakovian workshop,
active in the third quarter of the
sixteenth century.

Stanisław Oczko (d. 1572)
– wheelwright, municipal official.

Funded by his son, Wojciech Oczko
(d. 1599) – doctor of medicine and
philosophy, court physician to Kings
Stephen Báthory and Sigismund III
Vasa; for more on him, cf. Soltan 1978.

STANISLAO OCKO VIRO NOBILI LVCKA DI|STRICTVS LVBLIN(ensis)
ORIVND(o) QVI IN IVVENTA | VICINIA POTENTIORVM PRESSVS
AD POPV|LAREM SE STATVM DEMISERAT ET TANDE(m) | OB SEVITIEM
PESTIS VARSEVIA VBI DOMICIL(I)V(m) | DEFIXERAT EXVLANS HVIVS
PAGI AD PRIMVM | LAPIDE(m) OCTOGENARIVS AN(no) CHR(isti)
M D LXXII MOR^TVR | ALBERTVS OCKO STEPH(ani) PR(imi) POST |
SIGISM(undi) III REG(is) MED(icus) PARENTI DES{S}(ideratissimo) | PO-
S{S}(uit)

Zmiany i konserwacje: epitafrum pierwotnie zawieszone było we wnętrzu świątyni, prawdopodobnie na północnej ścianie prezbiterium lub odpowiednio w północnej nawie. Data translokacji w obecne miejsce nie jest znana. Być może pierwotnie elementem struktury dzieła był niezachowany wspólnie z kartusz herbowy (treść inskrypcji odwołuje się do szlachectwa Oczki, kartusz herbowy znajduje się na późniejszym epitafrum fundatora pomnika – Wojciecha Oczki, w kościele pw. Nawrócenia Świętego Pawła w Lublinie). W XIX stuleciu epitafrum ujęto w wymodelowaną w tynku profilową, architektoniczną ramę z rozetą w szczycie dwuspadowego zadaszenia. W 2019 r., z uwagi na zły stan zachowania, obiekt poddano gruntownej konserwacji. Usunięto wówczas liczne, wtórne przemalowania oraz dokonano rekonstrukcji kolorystyki w oparciu o wyniki badań laboratoryjnych zachowanych fragmentów oryginalnej polichromii.

Changes and restorations: the epitaph originally hung inside the church, likely on the chancel's north wall or in the north aisle. The date of the translocation is unknown. Perhaps the original structure included a now-missing coat of arms cartouche (the content of the inscription refers to Oczko's noble status, and a coat of arms cartouche is featured in a later epitaph to the funder of Stanisław's monument, his son Wojciech, in the Conversion of St. Paul Church in Lublin). In the 1800s, the epitaph was framed by architectural moulding sculpted in plaster with a rosette in the peak of gabled roofing. The epitaph's state of conservation is poor due in part to numerous coats of paint, which have negatively impacted the artistic effect. In 2019, due to its bad condition, the work underwent thorough conservation. Numerous secondary paint layers were removed, and the original colour palette was reconstructed based on laboratory tests of existing fragments of the original polychromy.

W centralnej niszy flankowanej parą pilastrów przedstawiono w płaskorzeźbie scenę *Ukrzyżowania* z klęczącymi figurami Marii z Janem Chrzcicielem po stronie prawej, po lewej zaś Stanisława Oczki, którego pamięci poświęcone jest

In the central niche, flanked by a pair of pilasters, a bas-relief scene of *Crucifixion* shows kneeling figures of Mary with John the Baptist to the right, and Stanisław Oczko, the commemorated deceased, to the left. This type of

epitafium. Ten typ przedstawienia – tzw. epitafium w stylu florisowskim – silnie inspirowany grafiką południowoniemiecką i niderlandzką, rozpowszechnił się na Śląsku, w Prusach Królewskich, Małopolsce i Wielkopolsce. Na obszarze Mazowsza właściwie nie występuje (por. niezachowane epitafium Jana Wilka Kaleńskiego znajdujące się niegdyś w kolegiacie warszawskiej, datowane na okres po 1588 r.). Spośród krakowskich epitafiów mieszczańskich podobnie do epitafium Oczki zakomponowany jest pomnik Stanisława Chudicz (zm. 1557) na elewacji południowej kościoła Mariackiego. Emma Kołodziejek zwróciła uwagę na zastosowany w przedmiotowym dziele ornament plecionkowy, charakterystyczny dla dzieł Girolama Canavesiego (por. nagrobek rodziny Górków w katedrze w Poznaniu [1574], Kasper Wielogłowski [zm. 1564] w kościele parafialnym w Czersku). Czas powstania epitafium po śmierci Canavesiego (zm. 1582) nie pozwala na związanie jego wykonawstwa bezpośrednio z jego osobą. Z pewnością dzieło powstało w jednej z krakowskich pracowni kamieniarskich czynnych w 3. ćw. XVI stulecia.

depiction – the so-called Florissian epitaphs, inspired by South German and Dutch graphic art – was widespread in Silesia, Polish Prussia, Lesser Poland and Greater Poland. In the Mazovia area it was virtually non-existent (cf. the lost epitaph to Jan Wilk Kaleński formerly located in the Warsaw Collegiate Church, dated to after 1588). Among the epitaphs to Krakovian burghers, the monument to Stanisław Chudicz (d. 1557) on the south façade of St. Mary's Basilica is arranged similarly to Oczko's. Emma Kołodziejek has pointed to the interlace ornament used in Oczko's epitaph which is typical of Girolamo Canavesi's works (cf. the Górkowie's monument in the Poznań Cathedral, 1574; or Kasper Wielogłowski's monument, d. 1564, in the Czersk Parochial Church). However, the dating of the epitaph to after Canavesi's death (1582) does not allow scholars to link it to him directly. Oczko's epitaph was certainly sculpted in a Kraków stonemasonry workshop which was active in the third quarter of the sixteenth century.

Ikonaografia / Iconography: ph. in the collections of IS PAN (S. Deptuszewski, 1966).

Dokumentacja konserwatorska / Conservator's documentation: Polak 2019.

Literatura / Literature: KZSP, 10: 8, 1968, I; Benko 1993, 97; Kołodziejek 2019.

Chynów, kościół parafialny Świętej Trójcy

Województwo mazowieckie,
powiat grójecki;
Delegatura w Radomiu Wojewódzkiego
Urzędu Ochrony Zabytków
w Warszawie.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia czerska, powiat czerski;
diecezja poznańska, archidiaconat
warszawski, dekanat warecki.

Płyta nagrobna Bartłomieja z Belska Starego

W obrębie muru okalającego kościół,
w pobliżu krzyża misyjnego.
Piaskowiec.
215 × 85 cm.
Przed 1529 r.

Bartłomiej z Belska (zm. 1529)
herbu Przerowa w latach 1508–1535
był dziekanem kapituły kolegiackiej
św. Jana Chrzciciela w Warszawie.
Przewodniczył w wielu posiedzeniach
generalnych i prowincjonalnych
kapituły warszawskiej.

Fundacji własnej (niedokończony zapis
daty na płycie).

Identyfikacja herbów: Przerowa,
Jasieńczyk, Drzewica, Prus I.

Chynów, Holy Trinity Parochial Church

Mazovian voivodeship,
Grójec powiat;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Warsaw,
Radom delegation.

Former Mazovian voivodeship,
Czersk land, Czersk powiat;
Poznań diocese, Warsaw archdeaconry,
Warka deanery.

The ledger stone of Bartłomiej from Belsk Stary

Sited inside the walls of the church's
grounds, near the mission cross.
Sandstone.
215 × 85 cm.
Before 1529.

Bartłomiej from Belsk (d. 1529)
herbu Przerowa was the dean
of the St. John the Baptist Collegiate
Church chapter in Warsaw
in 1508–1535. He chaired many
general and provincial proceedings
of the Warsaw chapter.

Self-funded (the carving of the date on
the stone is unfinished).

Identified coats of arms: Przerowa,
Jasieńczyk, Drzewica, Prus I.

Sep(u)lcru(m) § ve(ner)ab[il]|is § d(omin)i Bartho[lo]mei § de § Belsko §
 stare § ecl(es)ie § s(an)cti | ioha(nn)is § bapt(ist)e | vars(oviensis) § deca(n)i
 § e(t)c. <?> § e(s)t <?> § corp(us) § tum[ul]atu(m)^a § an(n)o § do(min)i § | m° § cccccc° §

^ar(e)s et corp(us) tum[ulat] *Mrozowski 1994, 165*

Zmiany i konserwacje: płyta pierwotnie znajdowała się na przykościelnym cmentarzu, znaczyła miejsce spoczynku kanonika. Według tradycji płyta pierwotnie mieściła się w murowanej przykościelnej kaplicy Belskich. Obecna chynowska świątynia, uznawana za najstarszy modrzewiowy kościół na Mazowszu, powstała w XVII lub XVIII stuleciu (w badaniach brak jest zgodności co do dokładniejszej datacji obiektu). Z pewnością do wybudowania obecnego kościoła wykorzystano materiał z wcześniejszej świątyni jak również przeniesiono część wyposażenia z XVI i 1. poł. XVII stulecia. Szczegółowe losy omawianej płyty nie są jednak znane.

Changes and restorations: the stone originally lay in the church's cemetery, marking the canon's burial site. On the other hand, according to traditional sources, it was supposedly located in the Belscy's stone chapel next to the church. Erected in the seventeenth or eighteenth century, the church in Chynów is considered to be the oldest larch church in Mazovia. Although more precise dating is contentious among researchers, it is confirmed that materials from an earlier church as well as some furnishings from the 1500s and the first half of the 1600s were used to build the current one. However, no details on the fates of the stone discussed here are known.

Stan zachowania obiektu jest katastrofalny: płyta jest pęknięta poprzecznie w 1/3 wysokości, na krawędzi pęknięcia liczne ubytki formy, brak prawego górnego naroża. Rysunek płyty w partii środkowej jest silnie zatarty. Obiekt wymaga podjęcia interwencji konserwatorskiej celem zabezpieczenia go przed dalszą destrukcją. Należy rozważyć możliwość translokacji obiektu do wnętrza świątyni.

The stone's state of conservation is catastrophic. It has cracked into two pieces at one-third of its height. There are multiple chips and losses in material along the fissure, and the upper right corner is missing. The carving has worn away in the central part. The work requires a conservator's intervention in order to protect it from further destruction. The possibility to translocate it inside the church needs to be considered.

Ikonaografia / Iconography: fot. ze zbiorów IS PAN / ph. from the collections of IS PAN (S. Deptuszewski, 1968).

Literatura / Literature: KZSP, 10: 5, 1971, 11–12; Mrozowski 1994, 47, 68–69, kat. I: 6.

Jeruzal, kościół parafialny Św. Wojciecha

Województwo mazowieckie,
powiat miński;
Delegatura w Siedlcach Wojewódzkiego
Urzędu Ochrony Zabytków
w Warszawie.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia czerska, powiat garwoliński;
diecezja poznańska, archidiakonat
warszawski, dekanat garwoliński.

Płyta nagrobna niezidentyfikowanego rycerza

Mauzoleum Floriana Cieszkowskiego
przy kościele.
Piaskowiec.
204 × 113 cm.
1. poł. XVI w.

Zmiany i konserwacje: pierwotnie ulokowana w prezbiterium kościoła pod amboną, translokowana w obecne miejsce w 1975 r.

Przedstawia niezidentyfikowanego rycerza ukazanego w pozycji leżącej, w zbroi, z mieczem przy lewej oraz buzdyganem w prawej, podniesionej ku górze ręce. Głowa odziana w hełm spoczywa na poduszce z chwostami. Stan zachowania

Jeruzal, St. Adalbert Parochial Church

Mazovian voivodeship,
Mińsk Mazowiecki powiat;
The Voivodeship Office for Monument
Protection in Warsaw,
Siedlce delegature.

Former Mazowieckie voivodeship,
Czersk land, Garwolin powiat;
Poznań diocese, Warsaw archdeaconry,
Garwolin deanery.

The tombstone of an unidentified knight

Sited in the Florian Cieszkowski
Mausoleum next to the church.
Sandstone.
204 × 113 cm.
The first half of the sixteenth century.

Changes and restorations: originally located in the chancel under the pulpit, the stone was translocated to its current siting in 1975.

It depicts an unidentified knight recumbent, in his armour, with a sword at his left hand and a mace in his raised right hand. His helm-clad head rests on a pillow decorated with tassels.

plyty nie pozwala na odczytanie szczegółów mogących wskazywać, kto został na niej upamiętniony. Brak herbów i inskrypcji. Przypuszczać można jedynie, iż płyta może przedstawiać członka rodziny Oborskich, będących właścicielami Żeliszewa (obecnie miejscowość Jeruzal) w 1. poł. XVI w. Obiekt wymaga zabezpieczenia: płyta jest pęknięta z licznymi ubytkami na krawędziach.

Due to the stone's state of conservation, no details that would reveal the identity of the deceased can be deciphered. There are no coats of arms or inscriptions. The stone may possibly depict a member of the Oborscy family who owned the Żeliszew estate (currently in the village of Jeruzal) in the first half of the sixteenth century. The work requires protection: it has cracked and chipped in a number of places at its edges.

SIVE MORIMVR SIVE
VIVIMVS CHRISTIVS
MELCHIOR WALBACH

ANNO SALVTIS
HUMANÆ 1598

Karczew, kościół parafialny Św. Wita

Województwo mazowieckie,
powiat otwocki;
Wojewódzki Urząd Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia czerska, powiat czerski;
diecezja poznańska, archidiakonat
warszawski, dekanat garwoliński.

Epitafium Melchiora Walbacha

Południowa elewacja kościoła.
Wapień olandzki *Dälle*.
150 × 110 cm.
1595 r.
Willem van den Blocke.

Melchior Walbach (zm. 1602) herbu
własnego, kupiec niemiecki, dostawca
na dwór króla Zygmunta II Augusta.
Aktywny w Warszawie od poł. XVI w.,
gdzie poprzez ożywioną działalność
kredytową i lichwiarską stał się
posiadaczem olbrzymiego majątku.
Prowadził handel z Norymbergą,
organizował produkcję rolną na eksport
(o nim szerzej por. Keckowa 1955).
Epitafium fundacji własnej.

Identyfikacja herbów: Walbach –
nadany 1 czerwca 1566 r. Melchiorowi
Walbachowi.

Karczew, St. Vitus Parochial Church

Mazovian voivodeship,
Otwock poviat;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Warsaw.

Former Mazovian voivodeship,
Czersk land, Czersk poviat;
Poznań diocese, Warsaw archdeaconry,
Garwolin deanery.

Epitaph to Melchior Walbach

Sited on the church's south exterior wall.
Olandia *Dälle* limestone.
150 × 110 cm.
1595.
Willem van den Blocke.

Melchior Walbach (d. 1602) of
his own coat of arms, German
merchant, supplier to the court of
King Sigismund II Augustus. Active
in Warsaw from the mid-1500s, where
he accumulated an enormous wealth
through loan provision and usury. He
traded with Nuremberg and organized
agricultural production for export; for
more on him, cf. Keckowa 1955.
Self-funded.

Identified coats of arms: Walbach –
bestowed on Melchior Walbach
on 1 June 1566.

Na kartuszu poniżej obramienia
z herbem:

On cartouche below frame with
coat of arms:

ANNO ♦ SALVTIS | HVMANAE ♦ 1595

Na kartuszu w górnej części płyty:

On cartouche in upper part of stone:

SIVE ♦ MORIMVR ♦ SIVE ♦ | VIVIMVS ♦ CHRISTI ♦ SVMVS ♦
| MELCHIOR ♦ WALBACH ♦

Zmiany i konserwacje: płaskorzeźbiona płyta pochodzi z przybudowanej do kościoła karczewskiego nieistniejącej kaplicy zwanej „walbachowską” fundacji Melchiora Walbacha. Pierwotna lokalizacji epitafium nie jest znana. Wiadomym jest, że kościół karczewski strawił pożar już w 1603 r., obecna świątynia wzniesiona została w 1737 r. W latach 1911–1913 kościół przebudowywano, najprawdopodobniej wówczas płyta została zamontowana w obecnym miejscu. Omawiany obiekt poddano gruntownej konserwacji w 1997 r.

Changes and restorations: the relief slab comes from a chapel which no longer exists. It used to adjoin the Karczew church and was called the Walbach Chapel after its funder. The original location of the epitaph is unknown. The Karczew church burnt down in a 1603 fire and the current building was erected in 1737. The slab was likely mounted in its current sitting during the church's remodelling in 1911–1913. It underwent thorough conservation in 1997.

Antonina Keckowa, autorka monografii poświęconej Melchiorowi Walbachowi, uznała omawiane epitafium, na podstawie figurującej na nim daty 1595, a więc siedem lat przed śmiercią Walbacha, za płytę fundacyjną kaplicy Walbachów opatrzoną wizerunkiem fundatora. Jak słusznie skonstatowała Zofia Kossakowska-Szanajca, wcześniejsza data nie zaprzecza kommemoracyjnej funkcji obiektu. Mając na względzie typ wizerunku (figura leżąca z głową opartą o poduszkę), atrybuty (klepsydra – symbol przemijania czasu) jak i fakt, iż kościół w Karczewie był parafią dla pobliskiej wsi Ostrowiec, którą posiadali Walbachowie, a tym samym możliwym miejscem na wystawienie tamże rodowej kaplicy, z całą pewnością należy omawianą płytę uznać za

Based on the date 1595 that can be found on the epitaph (i.e. seven years before the merchant's death), Antonina Keckowa, the author of a monograph on Melchior Walbach, considered this epitaph to be the founding plaque for the Walbach Chapel with the funder's portrait. However, as Zofia Kossakowska-Szanajca posited, the earlier date does not disprove the slab's funerary function. Considering the type of image (a recumbent figure resting its head on a pillow) and attributes (such as the hourglass, which symbolizes the passage of time) as well as the fact that the Karczew church was the parochial church to the nearby village of Ostrowiec, which was owned by

nagrobną. Mimo nobilitacji (1564) pomnik Walbacha poprzez swą formę wpisuje się bardziej w nurt nagrobków mieszczańskich. Interesująca jest zastosowana konwencja, w której postać zmarłego ukazana jest do linii bioder, sugerując pozycję stojącą, przy czym znajdującą się wokół głowy poduszka wskazuje, iż nagrobek przedstawia mężczyznę w pozycji leżącej.

Przypuszczalnie płytę odkuto w jednym z gdańskich warsztatów, następnie spławiono Wisłą do Karczewa. Melchior Walbach był kupcem przybyłym z Bawarii, który osiadł w Warszawie i prowadził ożywiony handel z Norymbergą, co może wskazywać także na możliwość zamówienia nagrobka w jednym z niderlandzkich warsztatów rzeźbiarskich. Michał Wardzyński powiązał ostatnio wykonawstwo omawianej płyty z działalnością Willema van den Blockego.

the Walbachowie, the slab should be viewed with great certainty as an epitaph. Despite Walbach's nobilitation (1564), the monument's form is more similar to bourgeois tombs. The convention used here is interesting: the deceased's figure is shown from the hips up, suggesting a standing position; yet the pillow under his head points to a recumbent position.

The epitaph was possibly carved in a Gdańsk workshop and then shipped on the Vistula River to Karczewo. Melchior Walbach was a merchant from Bavaria who settled in Warsaw. Because he did business with Nuremberg, the epitaph may have been ordered in a Dutch shop. Michał Wardzyński recently linked the slab to Willem van den Blocke.

Źródła / Sources: Wypisy księdza Jana Knapieńskiego z Archiwum Konsystorskiego w Warszawie, data 1617 [opis kościoła w Karczewie] (w zbiorach IS PAN) / priest Jan Knapieński's handwritten transcripts from the Consistory Archive in Warsaw, dated 1617 [description of the Karczew church] (in the collections of IS PAN).

Dokumentacja konserwatorska / Conservator's documentation: Kunicki-Goldfinger 1997.

Literatura / Literature: Bohdziewicz 1947, 274; Keckowa 1955, 89–91; Kossakowska-Szanaĳca 1961, 173; KZSP, 10: 13, 1963, 5; Gradowska 1964, 240–242; Wardzyński 2010b, 69; *Lapidarium warszawskie* 2013, 149; Wardzyński 2015b, 650.

Karczew, kościół parafialny Św. Wita

Województwo mazowieckie,
powiat otwocki;
Wojewódzki Urząd Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia czerska, powiat czerski;
diecezja poznańska, archidiakonat
warszawski, dekanat garwoliński.

Nagrobek Piotra Mikołaja Karczewskiego

Zachodnia ściana wewnętrzna kościoła,
w pierwszej od wejścia kaplicy
południowej.
Wapień pińczowski.
90 × 60 cm (płyta figuralna).
1601 r.

Piotr Mikołaj Karczewski (zm. 1601),
zmarły w wieku niemowlęcym syn
Jana Karczewskiego herbu Jasieńczyk,
dziedzica Karczewa (1598), małżonka
Anny z Odrzywolskich.
Fundacji ojca, Jana Karczewskiego.

Identyfikacja herbów: Jasieńczyk
(na płycie figuralnej); Rogala
(w kartuszu herbowym zwieńczenia,
odnoszący się do matki Piotra Mikołaja
Karczewskiego Anny z Odrzywolskich).
Pozostałe trzy herby w kartuszu ze
zwieńczenia nieczytelne.

Karczew, St. Vitus Parochial Church

Mazovian voivodeship,
Otwock powiat;
The Voivodeship Office for Monument
Protection in Warsaw.

Former Mazovian voivodeship,
Czersk land, Czersk powiat;
Poznań diocese, Warsaw archdeaconry,
Garwolin deanery.

Monument to Piotr Mikołaj Karczewski

Sited on the interior west wall of the
church, in the first south chapel from
the entrance.
Pińczów limestone.
90 × 60 cm (effigy).
1601.

Piotr Mikołaj Karczewski (d. 1601)
died in his infancy. He was the son of
Jan Karczewski *herbu* Jasieńczyk, heir to
Karczewo (1598), married to Anna née
Odrzywolska.
Funded by his father.

Identified coats of arms: Jasieńczyk
(on the effigy); Rogala (in the
achievement; it refers to Piotr's
mother Anna née Odrzywolska).
The other three coats of arms
from the crowning cartouche are
illegible.

PIOTR • MIKOLAI : KARCZEWSKY • THV • LEZY • RODZIC[...] |
 KOCHANIE : ALBO • RACZEY • PLACZ • Y NARZEKANIE • WDZEC[...] |
 | VCIESNE : Y • NIEPOSPOLIT^EY • DZIECINIE : KTÓRY [...] :
 WSYTKIC[H ...] | Y DZIELNOSCI • MŁODZIENSKICH • POCZATKI
 • POKAZAWSY : NAGLE • [...] | ODPOWIEDNIE : W NIDOSLEM •
 WIEKV • SSWOIM : Z WIELKIEM • A NIE [...] | NOSNEM : RODZICZOW
 SWYCH • ZALEM CASIAN KARCZEWSKY | NIEFORTVNNY • OCIECZ
 • SWEMV • NAMILSEMV SYNOWI • Z LZAMI | NAPISAL ZYL • NA •
 SWIECIE • NIEDZIEL • DWADZIESCIA • PILTORY • VRODZIL | SIE •
 W PONIEDZIALEK • KWIATNY • A • PANV • BOGV • DVCHA ODDAL
 | WE CZWARTEK • W WILYA : S(więtego) • KRZYZA W ROKV • PANSKIM
 1 • 6 • 0 • 1

Zmiany i konserwacje: według informacji na tzw. białej karcie inwentaryzacyjnej przechowywanej w zbiorach Narodowego Instytutu Dziedzictwa (1961, autorstwa Ewy Rowińskiej) zachowane elementy nagrobka przeniesione zostały w obecne miejsce w czasie przebudowy kościoła w 1911 r. (kartą objęte są dwa integralne elementy, z których pierwszy tworzy płyta z figurą zmarłego, drugi zaś pozostałe elementy scalone w jeden). Partia zwieńczenia nagrobka uległa znacznemu zniszczeniu, wskutek czego nie są czytelne elementy dekoracyjne m.in. na płycinach pilastrów, które widoczne są na archiwalnych zdjęciach. Na zamieszczonych w karcie inwentaryzacyjnej fotografiach obiekt charakteryzuje większy niż obecnie stopień uszkodzenia, co dowodzi, iż prowadzone były przy nim prace restauracyjne. Obecny stan zachowania, w porównaniu ze stanem uwidocznionym na fotografiach oraz lakonicznym opisem w karcie inwentaryzacyjnej, wskazuje, iż w ostatnich 25 latach nagrobek był poddany pracom konserwatorskim. Przed konserwacją relikty nagrobka pokryte były warstwą malarską (najprawdopodobniej różowego lakieru).

Changes and restorations: the so-called inventory white card stored in the collections of the National Institute of Cultural Heritage (1961, author: Ewa Rowińska) indicates that the surviving components of the tomb were translocated to their current siting during the church's remodelling in 1911 (the card describes two components: the effigy and all the other parts treated as one). The crowning of the tomb has deteriorated severely. As a result, the decorative elements in places such as the fields of the pilasters, which can be seen in archival photographs, are no longer decipherable. The photographs in the inventory card show the work as damaged to a greater extent than currently, which suggests that conservation procedures have been performed. The current state of conservation compared to the photographs and a brief description in the inventory card indicates that the tomb underwent conservation in the last 25 years. Before that, the relics were covered with a layer of paint (likely pink varnish).

Nagrobek ten wpisuje się w nieliczną grupę nagrobków dziecięcych. Płyta z figurą dziecka odkutą w głębokim reliefie, przedstawionego w dość dynamicznej pozycji leżącej, wykonana została w prymitywnych warsztacie kamieniarskim. Układ figury nawiązuje do powszechnego typu figury męskiej z pomników królewskich w kaplicy Zygmuntowskiej. Młody Karczewski leży wsparty na prawej dłoni, lewą podtrzymując książkę lub modlitewnik, prawa jego noga jest wyprostowana, lewa zaś zgięta i przełożona przed prawą. Zastosowany w omawianym nagrobku typ figury, powszechny w licznej grupie nagrobków szlacheckich, zastosowano także w dwóch innych nagrobkach dziecięcych powstałych w końcu XVI oraz na początku XVII w., wykonanych przez wysokiej klasy warsztaty rzeźbiarskie: epitafium Jana Modliszowskiego w katedrze łomżyńskiej (por. poz. I.15) i epitafium Zygmunta Stadnickiego (zm. 1600) w kolegiacie w Środzie Wielkopolskiej.

This monument is part of a small group of children's tombs. The effigy was carved in deep relief, depicted in a dynamic recumbent position by a primitive stonemason's shop. The arrangement of the figure follows a wide-spread model for male effigies, similar to the kings in the Sigismund Chapel. The infant is propped up on his right hand, holding a (prayer) book in his left. The right leg is straight, and the left bent at the knee and placed over the right. The effigy type, which was common in a large group of adult nobles' tombs, was also used in two other children's monuments manufactured in the late 1500s and early 1600s by superior shops: the epitaph to Jan Modliszowski in the Łomża Cathedral (cf. item I.15) and the epitaph to Zygmunt Stadnicki (d. 1600) in the Środa Wielkopolska Collegiate Church.

Źródła / Sources: Wypisy księdza Jana Knapieńskiego z Archiwum Konsystorskiego w Warszawie, data 1617 [opis kościoła w Karczewie] (w zbiorach IS PAN) / priest Jan Knapieński's handwritten transcripts from the Consistory Archive in Warsaw, dated 1617 [description of the Karczew church] (in the collections of IS PAN).

Ikonaografia / Iconography: fot. w zbiorach IS PAN / ph. in the collections of IS PAN (L. Sempoliński, ok. 1968).

Literatura / Literature: KZSP, 10: 13, 1963, 5; Gradowska 1964, 248–249; Łabno 2011, 190, 200–201, 367–369.

HIC IACET GENEROSVS DOMINVS IO
ANNES PRASZMOWSKI HERES DE MIA
STHKOWO CIVIVITATIS SVAM DVXIT E
XISTENS IN HOC SECVLO ANNIS Q VIN
QVAGINTA SCILICET DEBITAM NATV
RA SATVANS XXI MEVS S SEPT EYBRIS
ANNO DOMINI 1757
GENEROSA VERO DOMINA AAVAR
PESI Vxor TRISTIS HOC IOHNTVIL
POSVIT

Miastków Kościelny,
kościół parafialny
Nawiedzenia NMP
i Św. Leonarda

Województwo mazowieckie,
powiat garwoliński;
Delegatura w Siedlcach
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia czerska, powiat garwoliński;
diecezja poznańska, archidiaconat
warszawski, dekanat garwoliński.

Płyta nagrobna
Jana Prażmowskiego

Filar przy wejściu do kaplicy
północnej.
Piaskowiec.
85 × 215 cm.
Ok. 1572 r.

Jan Prażmowski (zm. 1572) herbu
Belina, kolator świątyni w Miastkowie
Kościelnym.

Identyfikacja herbów: rysunek godła
w kartuszu herbowym jest nieczytelny.
Biorąc pod uwagę nazwisko osoby,
której poświęcona jest płyta, należy
domniemywać, iż kartusz wypełniał
herb Belina, którym legitymował się
Jan Prażmowski.

Miastków Kościelny,
Visitation of the Blessed
Virgin Mary and St. Leonard
Parochial Church

Mazovian voivodeship,
Garwolin poviat;
The Voivodeship Office for
Monument Protection in Warsaw,
Siedlce delegation.

Former Mazowieckie voivodeship,
Czersk land, Garwolin poviat;
Poznań diocese, Warsaw archdeaconry,
Garwolin deanery.

Jan Prażmowski's
ledger stone

Sited at a pilaster next to the entrance
to the north chapel.
Sandstone.
85 × 215 cm.
Ca. 1572.

Jan Prażmowski (d. 1572) *herbu* Belina,
collator of the Miastków Kościelny
church.

Identified coats of arms: the carving
of the coat of arms in the cartouche
is undecipherable. Considering the
deceased's family name, one should
assume that it used to be Prażmowski's
Belina.

HIC • IACET • GENEROSVS • DOMINVS • IO | ANNES • PRASZMOWSKI •
 HERES • DE • MIA | STHKOWO • QVI • VITAM • SVAM • DVXIT • E | XISTENS
 • IN • HOC • SECVLO • ANNIS • QVIN | QVAGINTA • SOLVITQVE •
 DEBITVM • NATV | RAE • SATVRNI • XXI • MENSIS • SEPTEMBRIS • |
 ANNO • DOMINI • 1 • 5 • 7 • 8 • | GENEROSA • VERO • DOMI[N]A [---]A •
 AVAR | PESI *<sic>* • VXOR • TRISTIS • HOC • MONV[ME]NTVM | POSVIT •

Zmiany i konserwacje: pierwotnie umieszczona w posadzce u wejścia do prezbiterium. Murowany kościół fundacji rodziny Prażmowskich wzniesiony w Miastkowie w XV w. strawił pożar na przełomie XVI i XVII stulecia. Odrestaurowaną krótko po pożodze świątynię gruntownie przebudowano w początku XX w. Omawiana płyta stanowi element wyposażenia pierwszego murowanego kościoła. Translokacje obiektu w toku dziejów znacząco wpłynęły na jego stan zachowania.

Changes and restorations: the stone was originally sited in the floor at the chancel's entrance. The brick church founded by the Prażmowsky was erected in Miastków in the 1400s. It burnt down at the turn of the sixteenth and seventeenth century. It was restored shortly after the fire, and then remodelled in the early 1900s. The ledger stone is part of the furnishings of the first brick church. The historical translocations of the work significantly impacted its state of conservation.

Płyta nagrobna Jana Prażmowskiego reprezentuje tzw. model małopolski płyty grobowej z centralnie umieszczonym kartuszem herbowym zawieszonym na wstęgach wraz z tablicą inskrypcyjną. Jako jedyna na Mazowszu reprezentuje typ układu rozpropagowany przez Jana Florentczyka w serii sześciu czerwonomarmurowych płyt nagrobnych ufundowanych przez arcybiskupa gnieźnieńskiego Jana Łaskiego, wykonanych między 1516 a 1518 r. Cztery z nich ufundowano do katedry gnieźnieńskiej: Jana Łaskiego, Andrzeja Łaskiego, Jana Gruszczyńskiego, Andrzeja Boryszewskiego. Kolejna, poświęcona Krzesławowi Kurozwęckiemu z Kurozwęk, lokuje się w katedrze we Włocławku, ostatnia zaś, niezachowana, dedykowana pamięci Jana Radlicy,

Prażmowski's ledger stone represents the so-called Lesser Poland model with a centrally placed coat of arms cartouche "hanging" on ribbons with an inscription plaque. It is the only Mazovian example of the type which was popularized by Jan Florentczyk's series of six red-marble stones funded by Archbishop of Gniezno Jan Łaski and manufactured in 1516–1518. Four of them – commemorating Jan Łaski, Andrzej Łaski, Jan Gruszczyński and Andrzej Boryszewski – were placed in the Gniezno Cathedral. The fifth, devoted to Krzesław Kurozwęcki from Kurozwęki, is sited in the Włocławek Cathedral and the sixth, devoted to Jan Radlica and no longer existent, was originally located in the Wawel Cathedral (for more on the tombstones

pierwotnie znajdowała się w katedrze na Wawelu (na temat zespołu płyt Florentczyka szerzej por. Trafiłowski 2008). Płyty wykonane przez Florentczyka powielają ten sam schemat łączący elementy starożytnej tablicy grobowej (*cippus*) z motywem wieńca zawieszono- go na wstęgach ze znakiem heraldy- cznym w środku. Omawiana płyta z Miastkowa Kościelnego realizuje zre- dukowany wariant tej konwencji z roll- werkowym kartuszem herbowym zawie- szonym na wstęgach. Stan zachowania obiektu nie pozwala jednak na szerszą analizę stylistyczną.

by the Florentine, cf. Trafiłowski 2008). The stones by Jan Florentczyk follow the same model combining as- pects of an ancient grave slab (*cippus*) with a motif of a wreath hanging on ribbons and a heraldic sign inside. The stone from Miastków Kościelny is a re- duced variant, with a scrollwork coat of arms cartouche hanging on rib- bons. The state of conservation pre- vents a broader stylistic analysis.

Żelechów
(dawniej Ojrzanów),
kościół parafialny
Zwiastowania NMP

Województwo mazowieckie,
powiat garwoliński;
Delegatura w Siedlcach
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia czerska, powiat czerski;
diecezja poznańska, archidiaconat
warszawski, dekanat warecki.

Płyta figuralna z nagrobka
niezidentyfikowanego
rycerza

Wapień pińczowski.
Ok. 80 × 190 cm.
Ok. 1565–1575.
Santi Gucci Fiorentino.

W świetle ostatnich badań przedmiotową płytę figuralną łączy się z osobą Stanisława Barziego (1529–1571) herbu Korczak, syna Andrzeja Barziego i siostry Piotra Kmity – Anny, dziedzica fortuny rodowej, marszałka nadwornego koronnego, wojewody i starosty krakowskiego, od lat 50. XVI w. związanego z dworem Zygmunta II Augusta (o nim szerzej por. *Dzieje Książa Wielkiego* 2012, 72; Bodniak 1935).

Żelechów (formerly
Ojrzanów), Annunciation
to the Blessed Virgin Mary
Parochial Church

Mazovian voivodeship,
Garwolin poviat;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Warsaw,
Siedlce delegature.

Former Mazovian voivodeship,
Czersk land, Czersk poviat;
Poznań diocese, Warsaw archdeaconry,
Warka deanery.

The effigy slab
of an unidentified
knight

Pińczów limestone.
Ca. 80 × 190 cm.
Ca. 1565–1575.
Santi Gucci Fiorentino.

Recent has linked the slab to Stanisław Barzi *herbu* Korczak (1529–1571), son of Andrzej Barzi and Piotr Kmita's sister Anna, heir to their family fortune, court marshal to the Crown (*mareschalus curiae*), Kraków voivode and starost, involved with King Sigismund II Augustus's court since the 1550s; for more on Barzi cf. *Dzieje Książa Wielkiego* 2012, 72; Bodniak 1935.

Zmiany i konserwacje: analiza fotografii archiwalnych w porównaniu z oglądem obiektu *in situ* jednoznacznie wskazuje, iż w ostatnich latach relikty nagrobka poddane zostały gruntownej konserwacji. Poza archiwalnymi fotografiami nie znaleziono materiałów dokumentujących przebieg prac konserwatorskich. Archiwalny materiał fotograficzny obrazuje bowiem obiekt w dużo gorszej kondycji, z wtórną, olejową warstwą malarską, po której do dziś nie zachował się żaden ślad. Można przypuszczać, iż płyta była oryginalnie polichromowana, a oddziaływanie czynników niszczących w połączeniu z kolejnymi zabiegami w późniejszych epokach pozbawiły ją warstwy malarskiej. Powierzchnia nagrobka nosi ślady szlifowania, wykonanych zapewne celem usunięcia wtórnych, olejowych powłok malarskich. Figura jest ponadto zamontowana pod złym kątem, przez co budzi wrażenie niepoprawnej pod względem ułożenia ciała. W kościele poza płytą figuralną zachował się niewielkich rozmiarów relikw w postaci dwóch kasetonów, pochodzący najpewniej z tego samego nagrobka. Generalna gruntowna restauracja kościoła miała miejsce w 1646 r. staraniem Stanisława Zaremby, biskupa

Changes and restorations: an analysis of archival photographs in comparison with empirical examination on site indicates that the remnants of the monument have recently been subject to thorough conservation. Apart from these photographs, no other materials documenting the course of conservation have been found. The archival photographic material shows it in a deteriorated condition with an added layer of oil paint – of which no traces remain today. The stone was presumably polychromed originally, and the impact of destructive factors combined with subsequent historical alterations stripped off that layer. Moreover, it is tilted relative to the original angle, which makes the image appear anatomically incorrect. Apart from the effigy, a small relic of two coffers likely belonging to the same monument has survived in the church. A general restoration of the church in 1646 was ordered by Stanisław Zaremba, Bishop of Kiev, abbot of Sulejów. At that time, Żelechów was losing its political and cultural significance, which could have resulted in a possible translocation of the monument within the

kijowskiego i opata sulejowskiego. Wówczas Żelechów stopniowo podupadał na znaczeniu, co mogło mieć wpływ na ewentualne przeniesienie obiektu w obręb świątyni i utratę znacznej części nagrobka wskutek demontażu. Brak źródeł ikonograficznych i archiwalnych umożliwiających zrekonstruowanie pierwotnego wyglądu nagrobka.

Płyta została odkuta w warsztacie pińczowskim Santi Guccio Fiorentina, na co wskazuje analiza formalna dzieła oraz porównawcza z innymi obiektami plastyki funeralnej omawianego okresu. Układ leżącej figury wspartej na prawej zgiętej ręce, z lewą ułożoną swobodnie wzdłuż lewej nogi, silnie zgiętej i przełożonej za wyprostowaną prawą kończynę, stanowi syntezę Gucciowskich figur Wojciecha Kryskiego w Drobinie (por. poz. II.1), Jana Głogowskiego w Głogowcu (por. poz. III.1) i Stanisława Maleszowskiego w krużgankach kościoła oo. Dominikanów w Krakowie. Układ postaci oraz forma usytuowanego w przestrzeni między nogami postaci helmu z pióropuszem wiernie oddaje układ zastosowany w nagrobku Głogowskiego. Obleczone rękawiczką, dzierżąca buzdygan dłoń żelechowskiej figury powiela analogicznie opracowany element w płycie figuralnej Maleszowskiego. Sposób opracowania zbroi i kształt buzdyganu wykazują silne związki z figurą Wojciecha Kryskiego. Zachowane jedynie szczątkowo kasetony, pochodzące zapewne z dekoracji podniebia niszy, powielają analogicznie opracowane wzory kasetonów wypełniających podłucze arkad drobińskiego nagrobka.

Kwestię identyfikacji osoby przedstawionej na zachowanej płycie figuralnej z nieistniejącego nagrobka w Żelechowie utrudnia brak jakichkolwiek elementów

church and material losses due to disassembly. There are no iconographic or archival sources that would help in the reconstruction of the monument's original appearance.

The effigy was carved in Santi Guccio Fiorentino's Pińczów workshop, as suggested by a formal analysis of the work as well as a comparison with other works of funerary art of the relevant period. The arrangement of the recumbent effigy: propped on its right, bent arm, with its left arm lying naturally along the left leg, which is bent at the knee and crossed with the right leg, is a synthesis of Guccio's effigies of Wojciech Kryski in Drobin (cf. item II.1), Jan Głogowski in Głogowiec (cf. item III.1) and Stanisław Maleszowski in the galleries of the Dominican Church in Kraków. The figure's arrangement and the form of the plumed helmet placed between its legs mirrors the composition of Głogowski's monument faithfully. The gloved hand of the Żelechów effigy, holding a mace, echoes the same component found on Maleszowski's stone. The carving of the armour and the shape of the mace bear a strong resemblance to Wojciech Kryski's figure. The vestiges of the coffers, likely remnants of the vaulting of the niche, mimic analogous coffer patterns on the intrados of the Drobin monument.

The identification of the person depicted on the ledger stone from the lost monument in Żelechów is hindered by the lack of any distinguishing features or sources on the interior furnish-

identyfikujących oraz źródeł odnoszących się do wyposażenia świątyni. Autorzy *Katalogu zabytków sztuki w Polsce*, jedynego jak dotąd opracowania charakteryzującego przedmiotowy obiekt, hipotetycznie związali wyobrażoną na płycie postać z wojewodą warszawskim Kacprem Mińskim (zm. przed 1560). W istocie wsie Ojrzeń i Żelechów stanowiły majątność rodu Goryńskich. Starosta ciechanowski, vicesgerent i wojewoda mazowiecki Piotr Goryński (zm. 1542) objął je w posiadanie poprzez ożenek z wdową po Mikołaju Ojrzeńskim, Katarzyną z Boglewskich, z którą miał dwoje dzieci: zmarłego w młodości Jana i Dorotę. Kacper Miński, utożsamiany przez autorów KZSP z osobą przedstawioną na omawianej płycie, związany był z Ojrzeńskim poprzez ożenek z Dorotą Goryńską. Nie ustalono jak dotąd, kiedy Miński zmarł, z pewnością musiało to nastąpić przed 1560 r., kiedy to Goryńska wyszła za mąż za Stanisława Barziego. Z tym ostatnim zaś zaproponowała zwiazać wizerunek z przedmiotowej płyty Olga M. Hajduk.

ings of the church. The authors of the KZSP, the only text to characterize the monument so far, hypothesized that the figure on the stone is Warsaw voivode Kacper Miński (d. before 1560). In fact, the villages of Ojrzeń and Żelechów belonged to the Goryńscy family estate. Piotr Goryński (d. 1542), Ciechanów starost, vicesgerent and Mazovia voivode, came into possession of the estate by marrying Mikołaj Ojrzeński's widow, Katarzyna née Boglewska, with whom he had two children: Jan, who died in his infancy, and Dorota. Kacper Miński, the voivode linked to the ledger stone by the KZSP, had ties to Ojrzeń by marriage to Dorota Goryńska. While scholars do not know when Miński died, it must have happened before 1560 when Goryńska married her second husband Stanisław Barzi. In contrast, I have recently posited that the image on the stone discussed here actually depicts Stanisław Barzi (Hajduk 2020).

Ikongrafia / Iconography: fot. w zbiorach IS PAN / ph. in the IS PAN collections (M. Bronarski, 1978).

Literatura / Literature: KZSP, 9: 1, 1982, 25; Gradowska 1964, 238; Sulewska 2000, 110–112.

ZIEMIA ŁOMŻYŃSKA

Ł o m ż a l a n d

VARSAVIEN VISPEN

THIACCEI JOHANNES WOYSLAWSKI CANONICUS PROCANIS

ZOMZEI ETIC PEBANUS ET NOTARIUS TERRASTIS

MORTUUS PERULTIMA
DECEMBRIS ANNO 1549

Łomża, katedra Św. Michała Archaniola

Województwo podlaskie,
miasto na prawach powiatu;
Delegatura w Łomży
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
Zabytków w Białymstoku.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia łomżyńska, powiat łomżyński;
diecezja płocka, archidiakonat pultuski,
dekanat łomżyński.

Pyta nagrobna Jana Wojsławskiego

Zachodni filar nawy południowej.
Piaskowiec.
Ok. 100 × 200 cm.
Ok. 1545–1549.

Jan Wojsławski (zm. 1546) herbu
Junosza, kanonik płocki i warszawski,
proboszcz łomżyński i wiski.

Identyfikacja herbów: znajdujące się w narożach płyty herby uległy kompletnemu zatarciu, wiedzę o ich wizerunku dochowały XIX-wieczne przekazy, podług których tablicę zdobiły herby Junosza, Kościesz, Prawdzic i Roch. Całkowicie zatarta została także obiegająca pierwotnie płytę inskrypcja. Źródła wspominają jedynie o czytelnym w 2. poł. XIX w. fragmencie „HIC IACET” oraz „PLEBANVS”.

Łomża, St. Michael the Archangel Cathedral

Podlaskie voivodeship,
city with poviat rights;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Białystok,
Łomża delegation.

Former Mazovian voivodeship,
Łomża land, Łomża poviat;
Plock diocese, Pultusk archdeaconry,
Łomża deanery.

Jan Wojsławski's tombstone

Sited on the west pilaster of the south
aisle. Sandstone.
Ca. 100 × 200 cm.
Ca. 1545–1549.

Jan Wojsławski (d. 1546) *herbu* Junosza,
Plock and Warsaw canon, Łomża and
Wizna provost.

Identified coats of arms: the coats of arms located in the tombstone's corner are completely effaced. Nineteenth-century sources claim that the stone depicted the following *herby*: Junosza, Kościesz, Prawdzic and Roch. The inscription that ran around the rim has also worn away completely. Sources mention some fragments which were still legible in the second half of the 1800s: “HIC IACET” and “PLEBANVS”.

**Treść niezachowanej inskrypcji
z obrzeża płyty wedle Bartosza
Paprockiego:**

HIC IACET IOANNES WOJŚLAWSKI, CANONICUS PLOCENSIS,
WARSCHAVIEN(sis), WIZNEN(sis), LOMŻEN(sis) ETC. PLEBANUS ET
NOTARIUS TERRESTRIS MORTUUS PENULTIMA DECEMBRIS ANNO
1540

* Data śmierci Wojsławskiego figurująca na odpisie sporządzonym przez Paprockiego stanowi najpewniej błąd drukarski. Z akt Konsystorza Pułtuskiego wiadomo jest bowiem, że Wojsławski zmarł w 1549 r.

**An unpreserved inscription
around rim according
to Bartosz Paprocki:**

* The date of death on Paprocki's transcript is likely a printing error. The records of the Pultusk Consistory state clearly that Wojsławski died in 1549.

Zmiany i konserwacje: pierwotnie wmurowana w posadzkę prezbiterium, gdzie znajdowała się jeszcze w poł. XIX w. w trakcie inwentaryzacji Kazimierza Stronczyńskiego. Treść inskrypcji na obrzeżu płyty oraz wizerunek herbów w narożach już wówczas były słabo czytelne. W ostatnich dziesięcioleciach odrestaurowana, została wówczas wtórnie ujęta w metalową ramę, na której umieszczono napis inskrypcyjny wedle odpisu Bartosza Paprockiego oraz wizerunki czterech herbów niegdyś figurujących w narożach. W Archiwum WUOZ w Białymstoku Delegatura w Łomży nie znajduje się żadna dokumentacja z tychże prac.

Changes and restorations: the stone was originally embedded in the floor of the chancel, where it was still sited in the mid-1800s during Kazimierz Stronczyński's inventory. The content of the inscription and the images of the coats of arms in the corners were already barely decipherable back then. The stone was restored in recent decades. At that time, it was placed in a metal frame with the inscription according to Bartosz Paprocki and the images of the four coats of arms once located in the corners reproduced on it. There are no records documenting the renovation in the Archive of the Łomża delegation of the Białystok WUOZ.

Płyta przedstawia zmarłego w pozycji leżącej na poduszce z wystającymi spod kapy rękoma, skrzyżowanymi ze sobą i skierowanymi w dół, trzymającymi różaniec i rękawiczki. Układ postaci nawiązuje zdaniem Renaty Sulewskiej do układu zastosowanego w grupie pierwszych nagrobków powstałych w warsztacie Bartolomea Berrecciego: Jana Konarskiego w katedrze na Wawelu (1520–1522), Jana Lubrańskiego w katedrze w Poznaniu (po 1522) czy szczególnie

The stone depicts the deceased recumbent on a pillow, with his hands emerging from under his cope, crossed, pointing downwards and holding a rosary and a pair of gloves. According to Renata Sulewska, the arrangement is a reference to the first group of tombs manufactured in Bartolomeo Berrecci's shop: Jana Konarski's in the Wawel Cathedral (1520–1522), Jan Lubrański's in the Poznań Cathedral (after 1522) and especially Warsaw canon Stanisław Strzelica's

kanonika warszawskiego Stanisława Strzelicy w katedrze św. Jana w Warszawie (por. poz. I.21). Nagrobki te łączy późnogotycki układ postaci, nawiązujący do figury z nagrobka Piotra Moszyńskiego z Bnina dłuta Wita Stwosza (1493), a także charakterystyczne dla włoskich płyt nagrobnych portretowe ujęcie oraz stosowanie form architektury antycznej w dekoracji ścian tumbi. Charakterystyka ta nie znajduje natomiast odniesienia do omawianej płyty. Trafna jest jedynie wskazywana przez Sulewską analogia do wizerunku Stanisława Strzelicy. Tutaj należy wyraźnie podkreślić, iż typ figury w nagrobku Strzelicy nawiązuje do typu figuralnego powszechnego dla płyt nagrobnych rzymskich duchownych z ostatniej ćwierci XV stulecia (por. nagrobki z kościoła Santa Maria Sopra Minerva w Rzymie – Leonarda Mansuetiego i biskupa Giovanniego Battisty de Giudicio). Zły stan zachowania omawianej płyty nie pozwala na szerszą analizę porównawczą.

in the St. John the Baptist Cathedral in Warsaw (cf. item I.21). The tombs from the group share three aspects: a Late-Gothic arrangement of the effigy, similar to Piotr Moszyński from Bnin's by Wit Stwosz (1493); a portrait convention which was characteristic of Italian tombstones; and the use of architectural forms from antiquity to decorate the walls of the sarcophagi. These features are not present in the stone discussed here. Only Sulewska's analogy to Stanisław Strzelica's tombstone is accurate. It must be stressed here that Strzelica's effigy follows a model that was common among Roman clergymen in the last quarter of the 1400s (cf. the tombs from the Santa Maria Sopra Minerva church in Rome: Leonardo Mansueti's and Bishop Giovanni Battista de Giudici's). The poor condition of Wojślawski's tombstone prevents further comparative analysis.

Ikonaografia / Iconography: fot. w zbiorach IS PAN / ph. in the IS PAN collections (M. Bronarski, 1978).

Literatura / Literature: KZSP, 9: 1, 1982, 25; Gradowska 1964, 238; Sulewska 2000, 110–112.

TYMAS GENEROSI DOMINI NICOLAI
TROSCHINSKI CAPITANEI LOMZEN VIRI
OPTIMI AC IN EGERIMI IN ELECTIONE
NOVI REGIS AD WARSZAWIAM ANNO
CHRISTIANI D LXXV DIE VII
DECEMBRIS ANNO VERO AETATIS
SWE LVII VITA DEFUNCTI
ANNA DE SIENICZA CONIVNA MA-
XIMISSIMA MARITO SVO DESIDERA-
TISSIMO POSUIT

Łomża, katedra Św. Michała Archaniola

Województwo podlaskie,
miasto na prawach powiatu;
Delegatura w Łomży
Wojewódzkiego Urzędu
Ochrony Zabytków w Białymstoku.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia łomżyńska, powiat łomżyński;
diecezja płocka, archidiaconat pułtowski,
dekanat łomżyński.

Nagrobek Mikołaja Troszyńskiego

Usytuowany w północnej
nawie świątyni.
Wapień pińczowski.
175 × 175 cm
(dolna kondygnacja),
80 × 140 cm (górna kondygnacja).
Ok. 1575 (Girolamo Canavesi),
ok. 1590 (elementy wtórnie
wmurowane w nagrobek, pochodzące
z jednego z nagrobka Andrzeja
i Elżbiety Modliszowskich;
Santi Gucci Fiorentino).

Mikołaj Troszyński (zm. 1575)
herbu Rogala,
podczaszy łomżyński,
poborca z Sejmu 1564 r.
Fundacji żony, Anny z Siennicy.

Identyfikacja herbów: Rogala.

Łomża, St. Michael the Archangel Cathedral

Podlaskie voivodeship,
city with poviat rights;
The Voivodeship Office for Monument
Protection in Białystok,
Łomża delegature.

Former Mazovian voivodeship,
Łomża land, Łomża poviat;
Plock diocese, Pułtusk archdeaconry,
Łomża deanery.

Monument to Mikołaj Troszyński

Sited in the church's north aisle.
Pińczów limestone.
175 × 175 cm (lower storey),
80 × 140 cm (upper storey).
Ca. 1575 (Girolamo Canavesi),
ca. 1590 (components added
later from parts of Andrzej
and Elżbieta Modliszowsky's
monument;
Santi Gucci Fiorentino).

Mikołaj Troszyński *herbu* Rogala
(d. 1575), Łomża deputy cup-bearer,
tax collector for the 1564 *Sejm*.
Funded by his wife
Anna from Siennica.

Identified coats of arms: Rogala.

Inskrypcja na tablicy w partii zwieńczenia:

Inscription on plaque in the crowning:

TVMVLVS GENEROSI DOMINI NICOLAI | TROSCIINSKI CAPITANEI
LOMZEN(sis) VIRI OPTIMI AC INTEGERRIMI IN ELECTIONE | NOVI
REGIS AD WARSCHOVIAM AN(n)O | CHRISTI M D LXXV DIE VIII |
DECEMBRIS ANNO VERO AETATIS{I} | SVAE LVII VITA DEFVNCTI |
ANNA DE SIENICZA CONIVNX MAE|STISSIMA MARITO SVO DESIDE-
RA|TISSIMO POSVIT

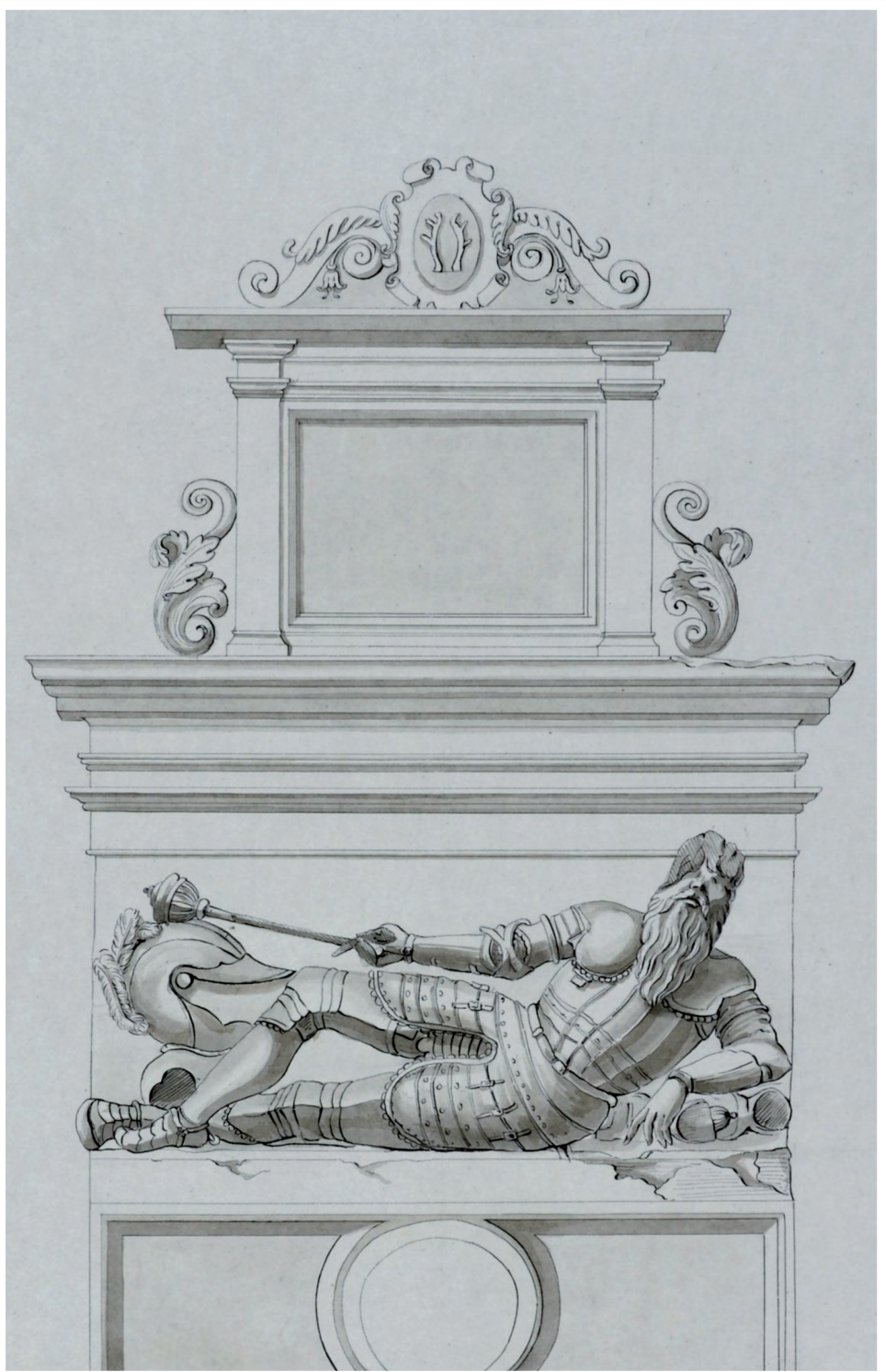
Zmiany i konserwacje: pierwotnie ulokowany w południowej ścianie zamknięcia prezbiterium, w latach 30. XX w. translokowany w obecne miejsce.

Para pilastrów flankująca tablicę inskrypcyjną górnej kondygnacji, którą szczelnie wypełnia kandelabrowy ornament roślinny z dwuuszną wazą u podstawy, stanowi relikwiot jednego z nagrobków Modliszowskich (najprawdopodobniej nagrobka Anny Modliszowskiej), usytuowanych pierwotnie w rodowej kaplicy rodzinnej. Tezę tę opieram na wynikach analizy sposobu osadzenia tych elementów w strukturze nagrobka Troszyńskiego oraz na widocznej różnicy w materiale użytym do wykonania płyt oraz pozostałych elementów zwieńczenia pomnika. Założenie to uprawdopodobnia ponadto analiza XIX-wiecznego przedstawienia nagrobka utrwalonego na rysunku z inwentaryzacji przeprowadzonej przez Kazimierza Stronczyńskiego, w którym flankujące zwieńczenie esowate woluty z dekoracją akantową ułożone są odwrotnie względem aktualnego stanu oraz pozbawione są istniejących współcześnie postumentów. Detaliczny rysunek Stronczyńskiego, rejestrujący wiernie wszystkie pozostałe elementy, nie odnotowuje śladu dekoracji w polu pilastrów zwieńczenia. Wykonane zaś także podczas tej inwentaryzacji widoki nagrobka Andrzeja i Elżbiety uwzględ-

Changes and restorations: Originally located in the south wall closing the chancel, the monument was translocated to its current site in the 1930s.

The inscription plaque on the upper storey is flanked by a pair of pilasters, both filled with a vegetal candelabrum ornament growing out of a two-handle vase. The pilasters are arguably a relic from one of the Modliszowsky's other monuments (likely Anna's) and were originally sited in the family's chapel. This finding is based on an analysis of the way these components are embedded in the structure of Troszyński's monument as well as on visible differences in the materials used for the plaques and other components of the monument's crowning. This is supported by a nineteenth-century drawing from Kazimierz Stronczyński's inventory, where the acanthus-moulded S-shaped volutes on the two sides of the crowning are reversed compared to their current arrangement, and lacking their current plinths. Stronczyński's detailed drawing, which is faithful to all other components, does not show traces of decoration in the pilasters of the crowning. Also drawn during that inventory, illustrations of Andrzej and Elżbieta's monument do include the decorations in that field,

nią również dekoracje pól pilastrów, co pozwala założyć, iż interesujący nas element nie został pominięty.

W literaturze nagrobek ten wiąże się z działalnością Tessyńczyka z Melano Girolama Canavesiego. Według Anny Gradowskiej nagrobek został wykonany przez rzeźbiarza wprawnego, ale niezbyt czulego na harmonię, którą zakłóca zbyt wąski architrav belkowania i zbyt mały cokół. Należy jednak zgodzić się z opinią Renaty Sulewskiej o zakłóceniu układu elementów struktury nagrobka w trakcie ich wtórnego montażu. W literaturze wskazuje się także na analogie z wcześniejszym nagrobkiem zmarłego w 1570 r. Mikołaja Przerębskiego w Kamieńsku pod Piotrkowem Trybunalskim, oraz z pomnikiem Prokopa Pieniążka (zm. 1587) z kościoła w Skrzydlniej. Analogiczny układ w zakresie płyt figuralnych wykazują nagrobki: Jakuba Rokossowskiego w Szamotulach (zm. 1580), Andrzeja Górki (wyk. 1574) w poznańskiej katedrze, a także płyta figuralna niezidentyfikowanego rycerza wiążanego z Andrzejem Osmólskim w kościele pobernardyńskim w Lublinie (wyk. ok. 1565) – wszystkie łączone z działalnością Canavesiego. Sulewska trafnie wskazała na jego podobieństwo do sepulchrum Elżbiety Firlejówny w Bejskach (przed 1589), jednak odnosząc je wyłącznie do kompozycji figuralnej. Sposób opracowania zwieńczenia nagrobka Troszyńskiego wpisuje się w powszechny model stosowany w 2. poł. XVI w. w licznych epitafiach krakowskich.

which leads to a safe assumption that these components were not routinely omitted in the drawings.

Scholars have linked this monument to Girolamo Canavesi, a Ticinian from Melano. According to Anna Gradowska, its sculptor was skilled but not very sensitive to harmony, as suggested by the disproportionately narrow architrave of the entablature and the insufficient size of the pedestal. On the other hand, Renata Sulewska has noted that the structural composition of the monument was disrupted during reassembly. Researchers also indicate analogies to an earlier monument to Mikołaj Przerębski (d. 1570) in Kamieńsk near Piotrków Trybunalski as well as one to Prokop Pieniążek (d. 1587) from a church in Skrzydlna. A similar arrangement of the effigies can be seen in monuments to Jakub Rokossowski (d. 1580) in Szamotuly and Andrzej Górka (built in 1574) in the Poznań Cathedral as well as in the figurative panel of an unidentified knight hypothesized to be Andrzej Osmólski in the former Bernardine Church in Lublin (built ca. 1565) – all of which have been linked to Canavesi. Sulewska has aptly observed its resemblance to the sepulchre of Elżbieta Firlejówna in Bejsce (before 1589), though she referred only to the figurative composition. The design of the crowning in Troszyński's monument follows a common pattern used post-1550 in numerous Krakovian epitaphs.

Ikonaografia / Iconography: Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas VII, tabl. 47, 1855.

Literatura / Literature: Gradowska 1964, 237; KZSP, 9: 1, 1982, 25; Galicka, Kalamajska-Saeed, Sygietyńska 1989, 132; Karpowicz 2010, 40–42; Hajduk 2018e, 124; Hajduk 2020, 165, kat. I; Sulewska 2000, 119.

TVMVLVS IOANNIS FILIOLI GNEROSI AN
DREA DVNIN MODLISOWSKI LOMSEN CE
NENQ CAPITAN AN DNI M·D·LXXXVIII
MAII XIII MORTVI

HIC SITA SVNT PVERI IOANNIS MEMBRA TENELLI
VNCTAQ; RELIQUIIS PONE IACENTIS AVI
FORTIBVS ET CLARIS GENITORIBVS ORB; HABEBAT
ANNOS TRES VITAE DIMIDIVMQ; SVAE
DOTIBVS EX ISTIS HABVIT QVAE IN CORPORE PARVO
NATVRAE SPECIMEN PRAEBVIT EGREGIAE
CHARVS ERAT CVNCTIS LONGE SED CHARIOR ILLI
PRO TERRA CAELVM QVL DEDIT INNOCVO
ON ΦΙΛΕΙ Ο ΘΕΟΣ ΑΡΘΟΝΙΣΚΕΙ ΝΕΟΣ

Łomża, katedra Św. Michała Archaniola

Województwo podlaskie,
miasto na prawach powiatu;
Delegatura w Łomży
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
Zabytków w Białymstoku.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia łomżyńska, powiat łomżyński;
diecezja plocka, archidiaconat pultuski,
dekanat łomżyński.

Epitafium Jana Modliszowskiego

Północna nawa świątyni.
Wapień pińczowski.
110 × 150 cm.
Ok. 1589 r.
Santi Gucci Fiorentino.

Jan Modliszowski (*vel* Modliszewski),
zmarły przedwcześnie w wieku
dziecięcym (1588) syn Andrzeja
Dunin-Modliszowskiego herbu Łabędź
i Elżbiety Dembińskiej z Dembian
herbu Rawicz (o genealogii rodu
por. Konarski 1933, 147).

Fundacji ojca, Andrzeja Dunin-
-Modliszowskiego.

Identyfikacja herbów: Łabędź.

Łomża, St. Michael the Archangel Cathedral

Podlaskie voivodeship,
city with poviat rights;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Białystok,
Łomża delegature.

Former Mazovian voivodeship,
Łomża land, Łomża poviat;
Plock diocese, Pultusk archdeaconry,
Łomża deanery.

Epitaph to Jan Modliszowski

Sited in the church's north aisle.
Pińczów limestone.
110 × 150 cm.
Ca. 1589.
Santi Gucci Fiorentino.

Jan Modliszowski (*vel* Modliszewski),
deceased prematurely in his infancy
(1588), son of Andrzej Dunin-
-Modliszowski *herbu* Łabędź and
Elżbieta Dembińska from Dembiany
herbu Rawicz. On family genealogy,
cf. Konarski 1933, 147.

Funded by his father Andrzej Dunin-
-Modliszowski.

Identified coats of arms: Łabędź.

Inskrypcja w partii fryzu:

Inscription in frieze:

TVMVLVS IOANNIS FILIOLI GENEROSI AN|DREAE DVNIN
MODLISOWSKI • ŁOMSEN(sis) • C°L|NEN(sis)Q(ue) CAPITAN(ei) AN(no)
D(omi)NI M • D • LXXXVIII | MAII XIII MORTVI

Na dolnej tablicy:

Inscription on lower plaque:

HIC SITA SVNT PVERI • IOANNIS MEMBRA TENELLI
IVNCTAQ(ue) RELLIQVIIS PONE IACENTIS AVI
FORTIBVS • ET • CLARIS • GENITORIBVS • ORT(us) • HABEBAT
ANNOS TRES VITAE DIMIDIVMQ(ue) SVAE
DOTIBVS • EX • ISTIS • HABVIT • QVAE • IN • CORPORE • PARVO
NATVRAE SPECIMEN PRAEBVIT EGREGIAE
CHARVS • ERAT • CVNCTIS • LONGE • SED • CHARIOR • ILLI
PRO TERRA CAELVM QVI DEDIT INNOCVO

ON ΓΑΡ^a ΦΙΛΕΙ Ο ΘΕΟΣ ΑΠΟΘΝΙΣΚΕΙ ΝΕΟΣ

^a ΓΑΡ dopisane mniejszymi literami pomiędzy
ON a ΦΙΛΕΙ

^a ΓΑΡ added with smaller letters between ON and
ΦΙΛΕΙ

Zmiany i konserwacje: najwcześniejszy z nagrobków Modliszowskich, pierwszy z grupy pomników ułożonych niegdyś w rodowej kaplicy. Usytuowany pierwotnie po prawej stronie od wejścia do kaplicy. W latach 30. XX w., w związku ze zmianą funkcji kaplicy i porządkowaniem przestrzeni świątyni, epitafium przeniesiono w obecne miejsce.

Changes and restorations: this is the earliest of the Modliszowscy family monuments, the first one of the group once located in their family chapel. It was originally sited to the right of its entrance. In the 1930s, due to a change in the chapel's function and a rearrangement of the church's space, the epitaph was translocated to its current siting.

Stan zachowania epitafium jest względnie dobry, wymaga interwencji konserwatorskiej celem oczyszczenia oraz przywrócenia pierwotnego ułożenia płyty figuralnej. Wtórny montaż podyktowany translokacją nie został przeprowadzony zgodnie z oryginalnym układem, na co wskazują liczne nieścisłości w ułożeniu ciała figury widoczne w oglądzie – płyta ustawiona jest pod zbyt niskim kątem.

The epitaph's state of conservation, though relatively good, requires a conservator's intervention in order to clean the effigy and restore it to its original position. The reinstallation after translocation deviated from the original arrangement, as indicated by the figure's numerous seeming anatomical flaws which stem from the low angle at which the panel was placed.

Analiza formalna dzieła wykazuje liczne związki z dziełami plastyki funeralnej warsztatu Santiago Gucciego Fiorentina, który uchodzi także za autora dwóch pozostałych nagrobków Modliszowskich. Struktura dzieła nawiązuje do wykształconej w środowisku krakowskim w 2. ćw. XVI w. grupy pomników dziecięcych. Łomżyński nagrobek wpisuje się w jeden z najbardziej powszechnych modeli nagrobka tego typu, w których naga figura dziecka, nawiązująca do antycznych puttów, przedstawiona została z zespołem symboli wanitatywnych. Wyjątkowość nagrobka przejawia się szczególnie w treści zamieszczonych na nim inskrypcji, gdzie obok popularnych łacińskich treści epitafijnych uwagę zwraca umieszczenie greckiego napisu zaczerpniętego z Menandra, nieznacznie przekształconego: „Kogo Bóg kocha, ten umiera młodo”.

A formal analysis of the work has shown many links to funerary artworks from Santi Gucci Fiorentino's shop. Gucci is also considered to have been the sculptor of the Modliszowscy's two other monuments. The structure of the epitaph brings to mind a group of children's funerary monuments of the second quarter of the 1500s, created in the Krakovian milieu. The epitaph in Łomża follows a very common pictorial convention where a child's nude figure – a reference to classical putti – was juxtaposed with vanitas themes. However, the monument is unique in the content of the inscriptions above it; alongside popular Latin epitaph formulas, a slightly modified Greek motto after Menander stands out: “Whom God loves dies young.”

Ikonaografia / Iconography: Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas VII, tabl. 51, 1855.

Literatura / Literature: Sokołowski 1905, CCCXVIII; Sinko 1933, 38–39; Kołakowska 1956, 250–251; Gradowska 1964, 225; KZSP, 9: 1, 1982, 25; Galicka, Kałamajska-Saeed, Sygietyńska 1989, 128, 130; Łabno 2011, 333–335; Hajduk 2018e, 123; Sulewska 2000, 113–114; Hajduk 2020, 164, kat. XLVII.

Łomża, katedra Św. Michała Archaniola

Województwo podlaskie,
miasto na prawach powiatu;
Delegatura w Łomży
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
Zabytków w Białymstoku.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia łomżyńska, powiat łomżyński;
diecezja plocka, archidiakoniat pultuski,
dekanat łomżyński.

Nagrobek Elżbiety i Andrzeja Modliszowskich

Południowa nawa świątyni.
Wapień pińczowski, marmur
bolechowicki; pierwotnie
polichromowany (ujawniono
śladowe ilości pierwotnych pigmentów,
w tym podkładów pod złocenia,
zieleń, czerwień żelazową i błękity).
Ok. 500 × 320 cm.
1589 r.
Santi Gucci Fiorentino.

Andrzej Dunin-Modliszowski
(Modliszewski) herbu Łabędź, starosta
łomżyński i kolneński, dworzanin
Anny Jagiellonki, małżonek Elżbiety
Dembńskiej z Dembian herbu Rawicz,
córką starosty chęcińskiego Stanisława
Dembńskiego herbu Rawicz i Anny
Ciołek herbu własnego – damy

Łomża, St. Michael the Archangel Cathedral

Podlaskie voivodeship,
city with poviat rights;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Białystok,
Łomża delegation.

Former Mazovian voivodeship,
Łomża land, Łomża poviat;
Plock diocese, Pultusk archdeaconry,
Łomża deanery.

Monument to Elżbieta and Andrzej Modliszowscy

Sited in the church's south aisle.
Pińczów limestone, Bolechowice
marble, originally polychromed
(trace amounts of original
pigments discovered: basecoats
for gildings, green, ferric red
and blue).
Ca. 500 × 320 cm.
1589.
Santi Gucci Fiorentino.

Andrzej Dunin-Modliszowski
(Modliszewski) *herbu* Łabędź, Łomża
and Kolno starost, courtier to Queen
Anna Jagiellon, married to Elżbieta
Dembńska from Dembiany *herbu*
Rawicz, daughter of Chęciny starost
Stanisław Dembiński *herbu* Rawicz
and Anna Ciołek of her own coat of

z fraucymeru Anny Jagiellonki
(o genealogii rodu por. Konarski 1933,
147)¹.

Fundacji Andrzeja Dunin-
-Modliszowskiego, wystawiony
w 35. roku jego życia.

Identyfikacja herbów: w dolnej
kondygnacji – Rawicz, Lis (dwukrotnie),
Jastrzębiec oraz Ciolek, Korab, Rawicz;
w górnej zaś – Łabędź, Rawicz,
Nowina, Odrowąż, Prus II, Dołęga,
Ciolek, Ogończyk (lub Drogosław).

**Na górnej tablicy inskrypcyjnej,
usytuowanej nad figurą leżącego
mężczyzny:**

arms, lady-in-waiting to Queen Anna
Jagiellon. On family genealogy, cf.
Konarski 1933, 147¹.

Funded by Andrzej Dunin-
-Modliszowski, erected in his
thirty-fifth year of life.

Identified coats of arms: on the
lower storey – Rawicz, Lis (twice),
Jastrzębiec and Ciolek, Korab, Rawicz;
on the upper storey – Łabędź, Rawicz,
Nowina, Odrowąż, Prus II, Dołęga,
Ciolek, Ogończyk (or Drogosław).

**Inscription on upper
plaque above recumbent
male effigy:**

ANDREAS DVNIN MODLISZOWSKY VETVSTAE FAMILIAE DVNINO-
R(um) VIR • DE • CRAIOW | LOMZEN(sis) COLNEN(sis)Q(ue) CAPIT(aneus)
HIERONIMI MODLISZOWSKY CASTELL(ani) MALOGOSTEN(sis) (et)
C(etera) | FILIVS IN EXTERIS NATIO(n)IB(us) AB ANNO AETATIS SVAE
X INGENVIS ARTIB(us) EXCVLT(us) | DEINDE IN AVLA MAXIMILL(iani)
II ROM(ani) IMP(eratoris) VERSAT(us) IN POLONIA(m) REVERS(us)
SERENIS(simae) ANNAE | IAGELONIAE REGINAE POLON(iae) TAM
DOMI QVA(m) FORIS OFF(ic)IA SVA FAELICITER PRAE|STITIT EIVSQ(ue)
OPERA A • STEPHANO POLON(iae) • REGE • POTENTIS(sim)° CAPIT(aneus)
LOMZEN(sis) COLNEN(sis)Q(ue) | FACT(us) HVMANAE SORTIS MEMOR
HOC SACEL(L)V(m) DEO OPT(imo) MAX(imo) REFECIT ET EXORNAVIT |
PIETATIS ERGO TVMVLVM VERO IN EO SIBI ET CONIVGI SVAE CARIS-
(S)IMAE | VIVENS ADHVC • POSVIT • A(nno) • D(omini) • 1589 AETATIS
SVAE XXXV° SVPERVIVE(n)S | ANNIS DECESSIT

¹ Tamże szerzej na temat herbów na nagrobkach
oraz ich częściowa identyfikacja.

¹ For more on the *herby* on the monuments discussed
here as well as their partial identification, see *ibid.*

Na środkowej tablicy inskrypcyjnej,
usytuowanej między leżącymi
figurami zmarłych:

Inscription on lower
plaque under recumbent
of figures dead:

HAEC MEMOR EXTREMI PONO MEA BVSTA DIEI
DVM VIVENS SEPTEM LVSTRA PERACTA GERO
FALLIMVR IN CAVTIS OCCVLTAE PRAE SCIA FATI
INSIDIAS NOBIS PARCA SEVERA STRVIT
O CVRAE FRAGILES TITVLI POMPAEQ(ue) SVPERBAE
CVNCTA CADVNT VIRTVS SOLA PERENNIS ERIT
QVAE SI NIXA FIDE CAPIET VESTIGIA CHRISTI
AVREA FAELICI SCANDET IN ASTRA GRADV
QVISQVIS ERIS NOSTRA PROGNATVS STIRPE SVPERSTES
CVLTA TIBI PIETAS SIT TIBI CVLTA FIDES
[TR]AMITE MAIORVM FAVSTO PROCEDE NEC VLTRA
QVAERE DOMI NORMAS QVAS IMITERIS HABE

Na dolnej tablicy inskrypcyjnej,
usytuowanej pod figurą leżącą
kobiety:

Inscription on lower
plaque under recumbent
female figure:

ELISABETHÆ MODLISZOWSKA DE DEBIANI FILIAE STANISLAI
| DEBIENSKY CAPIT(anei) CHECZINEN(sis) NEPTI VALENTI(ni)
DEBIENSKY CASTEL(lan)I | CRACOVIE(n)sis (et) C(etera) MATRE
CZIOŁKOWNA EX LASKA PA[L]AT(in)I | SIRADIEN(sis) FILIA IN
GINAECIO SERENISS(imae) ANNAE IAGELONIAE REGINAE | POLO(n)I-
AE EDVCATAE • ET • AB • EA • IN MATRIMONIV(m) LOCATAE |
ANDREAS DVNIN MODLISZOWSKY CAPIT(aneus) LOMZEN(sis) CONIVGI
| SVAE CHARISSIMAE VIVENTI POSVIT A(nno) D(omini) M D • L XXXIX |
AETATIS SVAE XXIX SVPERVIVE(n)S ANNIS DECESSIT^a

^a czytaj DECESSIT

^a read as DECESSIT

W kartuszu na cokole
po lewej:

Inscription in cartouche of left
pedestal:

CREDO QVOD | REDE(M)PTOR MEVS VI|VIT ET IN NOVISSIMO | DIE
DE TER(R)A SVR|RECTVRVS SVM

W kartuszu na cokole
po prawej:

Inscription in cartouche of right
pedestal:

IN CARNE MEA | VIDEBO DEV(m) SAL|VATORE(m) MEV(m) EGO | IPSE
EI^a NO(n) ALIVS

^a czytaj ET

^a read as ET

Zmiany i konserwacje: pierwotnie usytuowany na zachodniej ścianie kaplicy rodowej, następnie, po 1932 r., przeniesiony na południową jej ścianę, a przed 1934 r. translokowany w obecne miejsce. Już w latach 40. XIX w. niekompletny – część personifikacji pozbawiona była atrybutów lub uległa znacznemu zniszczeniu. W partii zwieńczenia pierwotnie umieszczone były figury: Sprawiedliwość oraz Umiarkowanie, całość wieńczyła usytuowana centralnie personifikacja Miłosierdzia.

Changes and restorations: originally situated on the west wall of the family chapel, the monument was translocated onto its south wall after 1932, and moved to its current location before 1934. It had become incomplete as early as the 1840s: some figures had lost their attributes or been significantly damaged. The uppermost part of the monument originally contained two sculptural allegories: Justice and Temperance; it was centrally crowned with a personification of Charity.

Struktura nagrobka silnie ucierpiała wskutek translokacji. Obecny stan za-

The structure of the monument suffered due to the translocations. The cur-

chowania dzieła, z pozoru prezentujący się jako względnie dobry, w trakcie trwających w 2017 r. prac konserwatorskich określony został jako katastrofalny pod względem konstrukcyjnym. Błędy popełnione w trakcie poprzednich konserwacji, uwidaczniające się szczególnie w ogromnej liczbie wmontowanych w nagrobek korodujących kotew, powodują, iż stosunkowo miękki, łatwy w obróbce wapień pińczowski zaczął pękać. Dodatkowo podkreślić należy, iż nagrobek w toku poprzednich konserwacji został w znacznej części wyszlifowany. Widoczna na archiwalnych fotografiach (1. poł. XX w.) olejowa warstwa pokrywająca całościowo powierzchnię obiektu najpewniej została usunięta przy wykorzystaniu metod ingerujących w strukturę dzieła. Szczególnie widoczne jest to w przypadku płyty figuralnej z wyobrażeniem Elżbiety Modliszowskiej. W partii sukni, fragmentach biżuterii czy dłoni zeszlifowano detaliczne elementy, niegdyś dodające rzeźbie kunsztu i wysokiej klasy rzeźbiarskiej. Trwające prace konserwatorskie pozwoliły ujawnić,

rent state of conservation, which had seemed relatively good, was categorized as disastrous during conservation efforts in 2017. Errors made during previous restorations, especially evident in a great number of corroding anchors installed in it, caused the relatively soft and easy-to-process Pińczów limestone to crack. Crucially, a large part of the monument was sanded during past conservations. The oil paint layer covering the entirety of the monument (as seen in photographs from the early 1900s) was likely removed using techniques which were invasive to the work's structure. This is especially evident in Elżbieta Modliszowska's effigy. Details in parts of her dress, jewellery and palms have been sanded down, taking away from the sculpture's exquisite craftsmanship and refined technique. Ongoing conservation has revealed a high level of detail and precision with which the woman's figure was carved. A sanded outline of her husband's bust is still partly visible in the medallion on her neck, testifying to the intricacy of the decoration.

jak drobiazgowo i precyzyjnie odkuta była figura kobieca. W partii medalionu widoczny jest w zarysie w dużej mierze zeszlifowany rysunek popiersia małżonka, jakie niegdyś zdobiło biżuterijną ozdobę. Kolejnym zagadnieniem jest kwestia oryginalnej kolorystyki dzieła. Przeprowadzone podczas ostatniej konserwacji badania odkrywkowe ujawniły zespół kolorów, jakimi pierwotnie pokryty był pomnik. Do nich zaliczyć można zieleń, błękit, złocenia, czerwień i czern – stanowiącą najpewniej podkład pod kolor srebrny.

Pomnik Modliszowskich na drodze analizy formalnej łączony jest w badaniach z pińczowskim warsztatem Santiago Gucciego Fiorentina, w którym w latach 80. i 90. XVI w. realizowano liczne zlecenia na rozbudowane nagrobki rodzinne. Zasadniczą oś kompozycyjną dzieła tworzą ustawione jedna nad drugą wypukłorzeźbione płyty figuralne, rozdzielone tablicami inskrypcyjnymi, ujęte architektoniczną obudową z figurami alegorycznymi ustawionymi na osiach bocznych i w partii zwieńczenia. Plastyka figuralna,

Another problem is the work's colour palette. During recent conservation efforts, diagnostics revealed the set of colours which had originally covered the monument, including gildings, green, blue, red and black which was likely a basecoat for silver.

Formal analysis has linked the Modliszowscy monument to Santi Gucci Fiorentino's workshop which manufactured a number of elaborate family funerary monuments in the 1580s and 1590s. The main compositional axis of the work consists of figurative relief panels, set one above the other, separated by inscription plaques and embedded in an architectural frame with allegorical figures placed at the side axes and in the crowning. The figurative art, architecture and ornamentation of the monument exhibit clear links to the monuments of Andrzej and Barbara Firlejowie in Janowiec as well as Arnulf and Stanisław Uchański in Uchanie, which were carved at a similar time in Gucci's Pińczów workshop. Around the same time, the workshop

architektura oraz ornamentyka nagrobka niesie wyraźne związki z nagrobkami Andrzeja i Barbary Firlejów w Janowcu, a także Arnulfa i Stanisława Uchańskich w Uchaniach, odkutych w zbliżonym czasie w pińczowskim warsztacie Gucciego. W zbliżonym czasie odkuto w Gucciowskim warsztacie także pomnik Jakuba i Anny Sancygniowskich do kościoła w Sancygniowie (datowany na lata 90. XVI w.), który przetrwał w szczątkowej formie – pozbawiony został bowiem oryginalnej architektonicznej ramy. Na podstawie wszystkich zachowanych elementów obramienia tego nagrobka przyjmuje się, iż pierwotna jego struktura była analogiczna do tej w nagrobku Modliszowskich. Figury męskie z obu nagrobków, choć różnią się w sposobie ułożenia postaci, wykazują podobieństwa modelunku uzbrojenia. Analogicznie opracowano w nich także oparte na jednakowym schemacie figury kobiece, zindywidualizowane w zakresie rysów twarzy i dekoracji biżuterijnej.

also made the monument to Jakub and Anna Sancygniowsky at the church in Sancygniów (dated to the 1590s), which has only survived vestigially, deprived of its architectural frame. Based on all the surviving components of that monument's framing, it is assumed that its original structure was analogous to the Modliszowsky monument. The men's effigies in both works, while different in their arrangement, are similar in the carving of their armours. The women's effigies also follow the same model, and only differ in their individual facial features and jewellery.

Ikonoografia / Iconography: Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas VII, tabl. 50, 1855; fot. w zbiorach IS PAN / ph. in IS PAN collections (autor nieznany / anon., 1913; J. Szandomirski, 1956; L. Sempoliński, 1972).

Dokumentacja konserwatorska / Conservator's documentation: Dorau 1987; Dorau, Suszczyk-Dorau, Tajchman 1989; Caban, Bulewicz 2017.

Literatura / Literature: Sinko 1933, 38; KZSP, 9: 1, 1982, 24–26; Gradowska 1964, 225; Galicka, Kałamajska-Saeed, Sygietyńska 1989, 127, 130; Sulewska 2000, 114–117; Hajduk 2018e, 123–124; Hajduk 2020, 163–166, kat. XLVIII.

Łomża, katedra Św. Michała Archaniola

Województwo podlaskie,
miasto na prawach powiatu;
Delegatura w Łomży
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
Zabytków w Białymstoku.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia łomżyńska, powiat łomżyński;
diecezja plocka, archidiaconat pultuski,
dekanat łomżyński.

Nagrobek Anny i Hieronima Modliszowskich

Północna nawa świątyni.
Wapień pińczowski,
marmur bolechowicki.
Ok. 400 × 180 cm.

Nagrobek powstały dwufazowo:
1565 r. (część architektury oraz
płaskorzeźbiona płyta figuralna
z wyobrażeniem Hieronima
Modliszowskiego); 1590 r.
(Santi Gucci – figura kobieca
i fragment zwieńczenia).

Elementy drugiej fazy oraz
ostateczny kształt dzieła
ufundował Andrzej Dunin-
-Modliszowski, syn upamiętnionych
na nagrobku: Hieronima, starosty
łomżyńskiego, kasztelana

Łomża, St. Michael the Archangel Cathedral

Podlaskie voivodeship,
city with poviat rights;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Białystok,
Łomża delegature.

Former Mazovian voivodeship,
Łomża land, Łomża poviat;
Plock diocese, Pultusk archdeaconry,
Łomża deanery.

Monument to Anna and Hieronim Modliszowscy

Sited in the church's north aisle.
Pińczów limestone,
Bolechowice marble.
Ca. 400 × 180 cm.

Manufactured in two stages:
1565 (part of the architecture
and the relief effigy depicting
Hieronim Modliszowski); 1590
(Santi Gucci – the female effigy
and a part of the crowning).

The components of the second
stage of construction and the final
form of the work were funded by
Andrzej Dunin-Modliszowski,
the son of the people commemorated
in the monument: Hieronim, Łomża

małogoskiego, oraz jego żony, Anny
z Nakwaskich.

starost, Małogoszcz castellan, and his
wife Anna née Nakwaska.

Identyfikacja herbów: Łabędź.

Identified coats of arms: Łabędź.

Inskrypcja w partii cokołu:

Inscription in pedestal:

ANN^{AE} • MOD[...] DE • N[---] OAI[...] Z • HIERON(im) INAKVASKI • TRIBVNI
• C^ZIEC^H ANOVI(ensis) • FILIA^{AE} • ANDR(eas) • | DVNIN • MODL(iszowski) •
CAP(itaneus) • LOMZ(ensis) • M[ATRI] • SVA^{AE} • CHARIS(simae) • VIVENTI •
POSVIT • A(nno) • D(omini) • M • D • X • C • I • ^{AE}ETATIS • EI(us) • L • IIII •
SVPERVIVE(n)S • AN(n)is • DECESSIT

**Na środkowej tablicy inskrypcyjnej,
usytuowanej między leżącymi
figurami zmarłych:**

**Inscription on central
plaque between recumbent
figures:**

HIERONIMVS DVNIN MODLISZOWSKI DE GRAIOW ANDREA^{AE} [- -]SZ
TRIBVNI RADIOMIEN(sis) ET FRIDERICI | CARDINALIS THESAURARI
FILIVS [- - -] MO]R(um)Q(ue) INTEGRITATE [- - -] ANNIS IVVENILIB(us)
MILITIA^{AE} EXACTIS • AD • | OBERTINVM VER^O SERETV(m)Q(ue) PA[-
- -] PRAES]IDE(n)S RE BENE ADMI(ni)STRATA • STRENVITAT(is) GL(or)-
IA INSIGNIS DIGN(us) IVDICAT(us) | QVI POSTEA PRIMATV(m) REG(ni)
POL^O(niae) • ET • PROCER(um) AVLAS GVBERNARET • DIVO • DEINDE
• SIGISMVND • I • REGI POLO(niae) | ET BONA^{AE} SFORTIA^{AE} REGINA^{AE}
OFF(ici)A SVA • CV(m) • LAVDE SVM(m)A PR^OBAVIT • A • REGE AVGVSTO
TAND(em) CAPITANE(us) LOMZEN(sis) | COLNEN(sis)Q(ue) FACT(us)
• POST SVCCAMERARI(us) PLOCEN(sis) DEMV(m) CASTELL(anus)
MALOGOSTEN(sis) ET • A • REPVB(lica) IN PRVSIA(m) • AC POMERANIA(m)
| MISS(us) NEGOTIA DEMA(n)DATA • BONA • FIDE • TRACTA(n)S • ET •
IN • COMITIIS LVBLIN(ensibus) REFERE(n)S ILLINC ^{AE}AGER REVERS(us)
MAGNO | O(mn)IVM • BO(no)R(um) • MAERORE • ET • DESIDERIO • PIVS
• CLEMENS • HVMAN(us) LOMZEN(sis) FVNDATOR CONCIONATORIS
NO(n) MVLTO POST | LOMZ^{AE} ^{AE}ETATIS SVA^{AE} LIII DIE XII FEBR(uarii)
ANNO D(omi)NI M D L X VII VITA EXCESSIT

Inskrypcja w polu i obramieniu męskiej płyty figuralnej:

Inscription in field and rim of male effigy slab:

[M](agnifi)CO • D(omi)NO • HIERO(ni)MO • MODLISSOWSKII • DE • CRAIOW
• CASTELLA(n)O • MALOGOSTEN(s)i • CAP | ITANEO LOMZEN(s)i • ET •
COLNEN(s)i • ET [...] | [--] | [M] • D • LX • VII • FEB(ruarii) • XII • SEPV(L)tus
• XX • MAR(tii) • AETATIS • SVAE • A(nno) • LIII

• HIER(onimus) • ZOFIA • MARG(ari)TA •

DV(m) • SVGIM(us) LAC CO(m)PLEXQ(ue) • PARE(n)TV(m) | TENEMVR
MORIMVR • ET SVBITO • HOC • TV | MVLO • PREMIMVR •
SEQVIT(V)R • PONE • P(a)T(e)R • MAGNV(m) P | RAEBET • DOLOREM •
M(at)RI • ET • FRATRIB(us) MVL(T)IS • ET | IAM • AMICIS •

Na tablicy inskrypcyjnej w partii zwieńczenia:

Inscription on crowning plaque:

MOLLE • SVB • HAC • LAPIDIS • HIER(onimus) ILLE • QVIES^{CIT}
CRAIORV(m)^a • DECV(s) AC SVM(m)A COLV(m)NA • DOM(us)
CORP(or)IS • INGE(n)IIQ(ue) • VIRES • CO(n)CESSERAT • ILLI
ILLE • SVO • CV(n)CTA • QVI • REGIT • IMPERIO
O(mn)IB(us) HIC • COMIS • IVSTV(s) PACIE(n)SQ(ue) • FVER^{AT}
CO(n)SILIO • POLL^E(n)S • PAVPERIB(us)Q(ue) • FRVGI •
HAEC • VERO • DV(m) • PROCVRAT • ET • IN VLTI(m)V(m) • DED^{VCIT}
EN • SVBITO • MORTIS • FALCE • RAPACE • CA^{DTT}

^a czytaj MAIORV(m)

^a read as MAIORV(m)

Zmiany i konserwacje: pierwotnie nagrobek usytuowany był na ścianie zachodniej rodowej kaplicy Modliszowskich. Pomnik pozbawiony jest cokolu, co jest wynikiem wtórnego montażu dwóch planowanych jako oddzielne nagrobków w jeden podwójny. Nie można jednoznacznie stwierdzić, kiedy nastąpił montaż elementów pochodzących z dwóch faz.

Changes and restorations: the monument was originally sited on the west wall of the Modliszowsky family chapel. Because it combines two monuments which were intended to be separate, it now lacks a pedestal. It has not been possible to determine when the reinstallation of the components from the two stages of construction took place.

Na archiwalnej fotografii nagrobka ze zbiorów IS PAN, opatrzonej datą 1912, centralna płyta inskrypcyjna flankowana

In a 1912 archival photograph of the monument from IS PAN collections, the inscription plaque is flanked by a pair

jest parą płomienistych waz, które odpowiadają tym współcześnie ulokowanym w zwieńczeniu pomnika Andrzeja i Elżbiety Modliszowskich. Najwcześniejszy, XIX-wieczny wizerunek pomnika utrwalony na akwareli z inwentaryzacji Kazimierza Stronczyńskiego jak również późniejsze fotografie dzieła (por. zdjęcie z 1972 r.) przedstawiają obiekt już bez rzeczonych waz. Obserwacja ta dowodzi, iż elementy z poszczególnych nagrobków Modliszowskich niejednokrotnie migrowały z jednego nagrobka na drugi. Obecny stan zachowania obiektu jest względnie dobry, wymaga prac konserwatorskich: rozpoznania wymaga budowa technologiczna obiektu. Sugerowana próba demontażu celem wykonania ekspertyzy konstrukcyjnej jak również poprawny montaż płyt figuralnych (kąt nachylenia płyty względem płaszczyzny ściany).

of flaming vases which are identical to those that can be seen on the crowning of Andrzej and Elżbieta Modliszowscy's monument today. The monument's earliest, nineteenth-century image, which was recorded as a watercolour painting in Kazimierz Stronczyński's inventory, as well as the work's later photographs (cf. ph. 1972), depicted it without the vases. This observation proves that components of the Modliszowscy family funerary monuments repeatedly migrated from one the other. The current state of conservation, though relatively good, requires some work: a structural integrity diagnosis is recommended. An attempt at disassembly for structural assessment is suggested followed by a correct reassembly of the figurative panels (at the appropriate angle relative to the wall plane).

Nagrobek powstawał dwufazowo. Najwcześniejsze partie nagrobka, w tym płytę z figurą Hieronima Modliszowskiego czy też flankujące ją esownice, datować należy na ok. 1565 r. i wiązać z działalnością prowincjonalnego warsztatu rzeźbiarskiego z terenu Kielecczyny. Figura męczyzny wykazuje szereg zbieżności stylistycznych z figurą Hieronima Koneckiego (zm. 1564) w kościele parafialnym w Końskich. Płytę z figurą kobiety jak również zwieńczenie z kartuszem herbowym dodano do nagrobka Hieronima Modliszowskiego ok. ćwierć wieku później, rozbudowując nagrobek do formy pomnika piętrowego. Wówczas trwały prace nad nagrobkiem Andrzeja i Elżbiety Modliszowskich oraz Jana Modliszowskiego. Zwieńczenie tego ostatniego zaś jest analogiczne do partii zwieńczenia przedmiotowego obiektu. Z całą pewnością elementy pochodzące z drugiej fazy konstrukcji nagrobka Hieronima i Anny łącznie z pozostałymi dwoma nagrobkami Modliszowskich odkute zostały w jednym warsztacie. Wiażać je należy z osobą Santiago Gucciego Fiorentina, za czym przemawia analiza porównawcza z dziełami plastyki funeralnej łączonymi z warsztatem artysty. Figura Anny Modliszowskiej wykazuje analogie do figur Anny Sancygniowskiej z nagrobka w Sancygniowie jak również figury Elżbiety Jędrzejowskiej w Krośnie, które w badaniach łączone są z warsztatem Florentczyka.

The monument was manufactured in two phases. Its earliest parts, including Hieronim Modliszowski's effigy or the S-shaped volutes flanking it, should be dated to ca. 1565 and linked to a provincial sculptor's workshop from the Kielce region. The male effigy exhibits a range of stylistic resemblances to the figure of Hieronim Konecki (d. 1564) in the parochial church in Końskie. The panel with the female effigy as well as the crowning with the coat of arms cartouche were added to Hieronim Modliszowski's monument around 25 years later, when it was expanded to two storeys. The monuments to Andrzej and Elżbieta Modliszowscy and Jan Modliszowski were built concurrently. The crowning of the latter mirrors the crowning of the monument discussed here. The components for the second construction stage of Hieronim and Anna's monument along with the Modliszowscy's two other monuments were undoubtedly carved in the same workshop. Through a comparative analysis with other funerary art created in that workshop, they should be attributed to Santi Gucci Fiorentino. Anna Modliszowska's effigy echoes Anna Sancygniowska's from her monument in Sancygniów as well as Elżbieta Jędrzejowska's in Krosno – both of which have been linked to the Florentine's shop.

Ikongrafia / Iconography: Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas VII, tabl. 49, 1855; fot. w zbiorach IS PAN / ph. in IS PAN collections (autor nieznany / anon., 1912; L. Sempoliński, 1972).

Dokumentacja konserwatorska / Conservator's documentation: Dorau 1987.

Literatura / Literature: KZSP, 9: 1, 26; Kozakiewiczowa 1955, 27, 41; Galicka, Kalamajska-Saeed, Sygietyńska 1989, 130; Sulewska 2000, 118–119; Hajduk 2018e, 24; Hajduk 2020, 165, kat. XLIX.

ZIEMIA NURSKA

N u r l a n d

Brok, kościół Św. Andrzeja

Województwo mazowieckie,
powiat ostrowski;
Delegatura w Ostrołęce
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia nurska, powiat nurski;
diecezja plocka, archidiaconat pultuski,
dekanat nurski.

Płyta nagrobna niezidentyfikowanego duchownego

Ściana zachodnia kaplicy
południowej.
Piaskowiec.
Ok. 120 × 100 cm.
1. poł. XVI w. (?).

Zmiany i konserwacje: do lat 70. XX w. płyta znajdowała się na zewnątrz kościoła. Wyobraża postać bliżej niezidentyfikowanego kanonika. Kartusze herbowe w górnych narożach płyty nieczytelne. Rysunek figury silnie zatarty. Wedle autorów *Katalogu zabytków sztuki w Polsce* płyta może uosabiać bliżej niezidentyfikowaną kobietę. Z uwagi na stan zachowania i niemożność identyfikacji postaci trudno jest ustalić czas jej powstania. Przypuszczalnie pochodzi

Brok, St. Andrew Church

Mazovian voivodeship,
Ostrów powiat;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Warsaw,
Ostrołęka delegature.

Former Mazovian voivodeship,
Nur land, Nur powiat;
Plock diocese, Pultusk archdeaconry,
Nur deanery.

The tombstone of an unidentified clergyman

Sited on the west wall of the south
chapel.
Sandstone.
Ca. 120 × 100 cm.
The first half of the sixteenth century (?).

Changes and restorations: until the 1970s, the stone was located outside the church. It depicts the figure of an unidentified clergyman. The coat of arms cartouches in the corners of the stone are undecipherable. The features of the figure are effaced. According to the authors of the KZSP, the stone possibly represents an unidentified woman. Due to the state of conservation and the impossibility to identify the figure, it is difficult to date it.

ona jeszcze z wcześniejszej, drewnianej świątyni. Fundacja murowanego kościoła powstała z inicjatywy biskupa płockiego Samuela Maciejowskiego w latach 1542–1545, zrealizowana została ok. 1560 r. przez jego następcę, Andrzeja Noskowskiego.

It was likely first located in an earlier wooden church. The stone church was founded by the Bishop of Płock Samuel Maciejowski (1542–1545) and erected around 1560 by his successor Andrzej Noskowski.

ZIEMIA RÓŻAŃSKA

R ó ż a n l a n d

ANNO DOMINI MDCCLXXVII

PAULUS NICHOLAI POLI CORNELII
FILIUS CIVIS NEAPOLITANI
QUI VITAM SUAM JUSTAM VINCIPIT
ANNO DOMINI MDCCLXXVII
SECONDO VIRO DE LAS MAGNIS VITI VITI
ET ADIUVI
EXCEPERAT Q. VITI KILLICIONIS AMOR
ERGO PROPTER DECEPTE DECEPTE
ASSUMPTI HONORIBUS
RIGOR ET VITI CHARR VITI Q. VITI
VIX QUATUOR ETATIS DENOS
EXCEPERAT ANNOS
INIECTO VITI MORS INIMICA MANO
ET CELIVM CAECO CLAVIT SVB
MARMORE CORINVS
SED VINCIT AETERNI VITI IN AMICE POLI

Maków Mazowiecki,
kościół parafialny
Bożego Ciała

Województwo mazowieckie,
powiat makowski;
Delegatura w Ostrołęce
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia różańska, powiat makowski;
diecezja plocka, archidiakonat plocki,
dekanat przasnyski.

Nagrobek
Jędrzeja Noskowskiego

Północna ściana prezbiterium.
Piaskowiec gotlandzki typu *Burgsvik*.
370 × 280 cm.
Ok. 1591 r.
Nieustalony rzeźbiarz związany
z kręgiem Willema van den Blocke.

Jędrzej Noskowski (zm. 1591) herbu
Łada, starosta różański, makowski
i stanisławowski (o nim szerzej por.
Woźniakowa 1978).

Identyfikacja herbów: Łada, Dołęga,
Ciołek i Prawdzic.

Maków Mazowiecki,
Corpus Christi
Parochial Church

Mazovian voivodeship,
Maków poviat;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Warsaw,
Ostrołęka delegature.

Former Mazovian voivodeship,
Różan land, Maków poviat;
Plock diocese, Plock archdeaconry,
Przasnysz deanery.

Monument
to Jędrzej Noskowski

Sited in the north wall of the chancel.
Burgsvik sandstone from Gotland.
370 × 280 cm.
Ca. 1591.
An unidentified artist linked
to Willem van den Blocke's circle.

Jędrzej Noskowski (d. 1591) *herbu*
Łada, Różan, Maków and Stanisławów
starost, for more on him cf.
Woźniakowa 1978.

Identified coats of arms: Łada,
Dołęga, Ciołek and Prawdzic.

**W kartuszu inskrypcyjnym
rozbudowanego zwieńczenia:**

**In inscription cartouche on
elaborate crowning:**

IAENDRAE NOSCOVII PVLCHRVM | TEGIT OSSA SEPVLCHRVM
QVEM LACHESIS IVSTAM SVSCIPIT | ANTE DIEM
MAGNA VIRO PIETAS MAGNVS VIRTVTIS | ET AEQVI
SYNCERAEQ(ue) FVIT RELIGIONIS AMOR
ERGO PRO MERITIS DIGNOS | ASSVMSIT HONORES
REGIB(us) ET PATRIAE CHAR(us) VBIQ(ue) SVAE
VIX QVATER AETATIS DENOS | EXEGERAT ANNOS
INIECIT CVM ILLI MORS INIMICA MAN(us)
ET GELIDVM CAECO CLAUSIT SVB | MARMORE CORPVS
SED NVNC AETERNI VIVIT IN ARCE POLI

Na belkowaniu górnej kondygnacji:

On upper storey entablature:

1591.

1591.

Zmiany i konserwacje: choć dziś obiekt zdobi ścianę prezbiterium kościoła, z analizy jego stanu zachowania sprzed prac konserwatorsko-restauracyjnych oraz biorąc pod uwagę błędy konstrukcyjne w budowie obiektu i brak cokołu, domniemywać należy, iż nagrobek był translokowany w obrębie świątyni. Z dużą dozą prawdopodobieństwa przyjąć należy, iż pierwotnie znajdował się w nawie.

Przeprowadzone w 1990 r. prace konserwatorskie przyczyniły się do przywrócenia oryginalnej warstwy kamieniarskiej. W toku prac zdjęto bowiem wtórną cementową powłokę malarską o spoiwie białkowym pokrywającą obszar całego nagrobka. Uzupełniono także liczne ubytki, szczególnie w partii płyty figuralnej (odtworzenie lewej dłoni, rekonstrukcja fragmentu nogi i tułowia). Pomnik znajdował się wówczas we wgłębieniu o wysokości ok. 25 cm, które powstało w wyniku podniesienia poziomu marmurowej posadzki pod ołtarzem w 1977 r. Tablica inskrypcyjna była dokładnie zamalowana, nie ukazując żadnych widocznych

Changes and restorations: although the work is sited in the chancel's north wall today, based on an analysis of its state before restoration and conservation, and considering structural errors in its construction and the lack of a pedestal, one should assume that the monument has been translocated inside the church. It is very likely that it was previously located in the nave.

In 1990, restorative revealed the original layer of stone by removing a cement layer mixed in with egg-white which had covered the entire surface of the monument. Numerous losses were filled, especially within the effigy slab. The effigy's left palm, a part of the leg and torso were restored. At that time, the monument was located in an indentation ca. 25 cm deep which was a result of raising the marble floor under the altar in 1977. The inscription plaque had been thoroughly painted over, leaving no traces of inscriptions (this was why Anna Gradowska was unable to identify the deceased). The numerous mechanical losses, cracks and peelings throughout the surface of the work

śladów napisów inskrypcyjnych (z tego powodu Anna Gradowska nie potrafiła zidentyfikować, komu poświęcony jest pomnik). Zastane przed konserwacją liczne ubytki mechaniczne, występujące na całej powierzchni obiektu, pęknięcia i rozwarstwienia najprawdopodobniej powstały wskutek zawalenia się ściany nawy kościoła w XVIII w.

O wcześniejszej translokacji (translokacjach) pomnika świadczą wyszczególnione w dokumentacji konserwatorskiej z 1990 r. przesłanki, takie jak: niestaranne i nieumiejętne dopasowanie poszczególnych elementów pomnika, nieprawidłowy montaż (niesymetryczny układ fryzu dekorowanego wicią roślinną, odwrotne wmontowanie płyt flankujących postać rycerza, niezgodne z pierwotnymi założeniami osadzenie dwóch sterczyn wieńczących obiekt), złączenie bloków kamiennych przy zastosowaniu klamer żeliwnych zalewanych ołowiem (tj. XIX-wiecznych). Pod kilkoma warstwami farb ujawniono duże fragmenty pokryte sadzą oraz nasączone smołami i tłuszczami. Zniszczenia te powstały pod wpływem wielokrotnych pożarów kościoła oraz w czasie, gdy w świątyni działała wojskowa piekarnia. W wielu fragmentach, zwłaszcza w partiach o bogatej dekoracji rzeźbiarskiej, stwierdzono zdeintegrowanie strukturalne, odspojenia i złuszczenia materiału kamiennego spowodowane działaniem wysokiej temperatury. Prawie wszystkie te uszkodzenia widoczne na powierzchni nagrobka powstały przed odbudową kościoła w 1837 r. Najprawdopodobniej wówczas translokowano obiekt i pokryto go warstwą malarską. Wizerunek nagrobka na archiwalnych fotografiach, m.in. z 1910 r., przemawia za tą hipotezą. Analiza dokumentacji z 1990 r. nie pozwala jednak na określenie kolorystyki pierwotnej warstwy malarskiej, jaka

were likely a result of a nave wall collapsing in the 1700s.

The historical translocation(s) of the monument are evidenced by such facts listed in the 1990 conservator's documentation as: the untidy and unskillful joining of the monument's components, incorrect assembly (an asymmetrical composition of the frieze decorated with a plant ornament, a reversal of the pieces flanking the knight's effigy, the placement of two pinnacles to crown the work contrary to the original idea) and lead-covered cast iron clamps connecting the stone blocks (a nineteenth-century addition). Under several layers of paint, it was discovered that large parts were coated in soot and permeated with tars and grease. The damage resulted from numerous fires at the church fires as well as a period when a military bakery operated inside. Many parts, especially ones with rich decorative carvings, suffered fissures, detachment and stone chippings due to high temperature. Almost all of the damage visible on the monument's surface had been inflicted before the church's reconstruction in 1837. This was when the work was likely trans-

z całą pewnością pokrywała obiekt oryginalnie.

W ostatnich latach pomnik ponownie poddano zabiegom restauracyjnym (por. Czyński, Kozarzewski 2019), w trakcie których jednym z głównych problemów konserwatorskich były nieprawidłowości w powtórnym zestawieniu elementów nagrobka. W trakcie konserwacji usunięto wcześniejsze wtórne uzupełnienia formy nagrobka, dokonując ponownej ich rekonstrukcji. W trakcie ostatniej konserwacji pomnik został powtórnie zmontowany.

Nagrobek Jędrzeja Noskowskiego wyróżnia jego kompozycja, w której głównym akcentem jest rzeźba figuralna oraz północna ornamentyka. Zauważalne są przede wszystkim inspiracje wzorami niderlandzkimi, znanymi m.in. ze wzorników Cornelisa Florisa, Vredemana de Vriesa czy Cornelisa Bosa. Jak zauważyła Renata Gołąb, na terenie Mazowsza dzieło to nie znajduje bezpośrednich odniesień czy analogii. Pod względem formalnym nawiązuje do realizacji łączonych ze środowiskiem gdańskim, zwłaszcza dziełami aktywnego w Gdańsku warsztatu Willema van den Blockego oraz

located and covered in paint. This hypothesis is supported by images of the monument in archival photographs, including in 1910. However, the 1990 documentation does not help in detecting the colour of an original paint layer which had definitely been present.

In recent years, the monument was restored again (cf. Czyński, Kozarzewski 2019). At that time, one of the main challenges were the previous errors in reassembly. During conservation, earlier fillings in the monument were removed and reconstructed again. Moreover, the monument was once again reassembled.

A notable feature in Jędrzej Noskowski's monument is its composition with the main focus on the effigy as well as northern-style ornamentation, inspired by Dutch patterns known from sets of prints by Cornelis Floris, Vredeman de Vries or Cornelis Bos. As Renata Gołąb noted, there are no works in Mazovia directly related to this one. Formally, the monument contains references to works from the Gdańsk milieu, especially Willem van den Blocke's shop and sculpture made under its influence. Gołąb based her attribution on an analysis of ornamentation. Meanwhile, the

rzeźbami powstałymi pod ich wpływem. Swoją atrybucję Gołąb oparła zasadniczo na analizie ornamentyki. Z kolei Franciszek Skibiński, autor ostatniej monografii Willema van den Blockego, odnosząc się do ustaleń Gołąb, wskazał na bliższe analogie niżli wymieniany wcześniej przez badaczkę pomnik Piotra Tarnowskiego w kolegiacie łowickiej czy nagrobki Batorych w Barczewie, które stanowią według niego nagrobek księżnej Elżbiety i ołtarz św. Jana w Gdańsku. Skibiński podkreślił przy tym, że dekorowany wicią roślinną fryz omawianego nagrobka stanowi jedyny jego element odkuty w alabastrze, co z kolei może przemawiać za tym, iż ten fragment wykonał inny artysta. Analiza materiałoznawcza pomnika pióra Michała Wardzyńskiego, który związał nagrobek bezpośrednio z działalnością warsztatu Willema van den Blockego, nie wskazuje, aby w jego strukturze zastosowano alabaster. Zdaniem Skibińskiego udziału niderlandzkiego mistrza w powstaniu przedmiotowego pomnika nie można wykluczyć w zakresie takim jak wykonawstwo projektu czy też dostarczenie niektórych elementów jego struktury, a autora pomnika szukać należy wśród rzeźbiarzy z kręgu mistrza Willema.

author of the most recent monograph on Willem van den Blocke, Franciszek Skibiński, countered Gołąb's proposal by pointing to closer analogies than the monument to Piotr Tarnowski in the Łowicz Collegiate Church or the Batory monuments in Barczewo. According to Skibiński, they are: the monument to Elizabeth of Brandenburg-Küstrin and the St. John Altar in Gdańsk. Moreover, Skibiński stressed that the frieze with vegetal ornamentation is the only component sculpted in alabaster, which may suggest that it was made by another artist. By contrast, a materials analysis by Michał Wardzyński tied the monument to Willem van den Blocke's workshop without mentioning any alabaster used in the structure. According to Skibiński, one cannot exclude the participation of the Dutch master himself in the sculpting of Noskowski's monument, including the manufacture or provision of some components, and the author of the monument should be found in master Willem's milieu.

Ikonomia / Iconography: fot. ze zbiorów IS PAN / ph. in IS PAN collections (M. Szymański; bez daty / undated).

Dokumentacja konserwatorska / Conservator's documentation: Mądrach 1990; Czyński, Kozarzewski 2019.

Literatura / Literature: Gradowska 1964, 238; KZSP, 10: 7, 1982, 13–14; Mądrach 1992, 371–372; Gołąb 1995; Wardzyński 2008, 322; Wardzyński 2010c, 42; Wardzyński 2015b, 649–650; Skibiński 2015, 433–434.

ZIEMIA WARSZAWSKA

Warsaw land

Warszawa, bazylika
archikatedralna (dawniej
kolegiata) Męczeństwa
Św. Jana Chrzciciela

Województwo mazowieckie,
miasto Warszawa;
Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
w Warszawie.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia warszawska, powiat warszawski;
diecezja poznańska, archidiaconat
warszawski, dekanat piaseczyński.

Nagrobek ostatnich książąt mazowieckich

Północna nawa.
Czerwony wapień węgierski z Tardos.
51 × 113 cm (płyta figuralna).
1526–1528.
Bernardino Zanobi de Gianotis.

Janusz III (zm. 1526) i Stanisław
(zm. 1524), synowie Konrada III
i Anny Radziwiłłówny, książęta
czerscy, warszawscy, zakroczymscy,
ciechanowscy, łomżyńscy,
wyszogrodzcy i nowogrodzcy, na nich
zakończyła się mazowiecka gałąź
dynastii piastowskiej (o nich szerzej
por. Kociszewski 2000).

Fundacji siostry, księżnej Anny mazo-
wieckiej (zm. 1557), przy wsparciu fi-
nansowym króla Zygmunta I Starego.

Warsaw,
Archcathedral Basilica
of the Martyrdom
of St. John the Baptist

Mazovian voivodeship,
the city of Warsaw;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Warsaw.

Former Mazovian voivodeship,
Warsaw land, Warsaw poviat;
Poznań diocese, Warsaw archdeaconry,
Piaseczno deanery.

The monument to the last Dukes of Mazovia

Sited in the north aisle.
Red Hungarian limestone from Tardos.
51 × 113 cm (effigy slab).
1526–1528.
Bernardino Zanobi de Gianotis.

John III (d. 1526) and Stanislaus
(d. 1524), sons of Conrad III and Anna
Radziwill, Dukes of Czersk, Warsaw,
Zakroczym, Ciechanów, Łomża,
Wyszogród and Nowogród, the last of
the Mazovian branch of the House of
Piast; for more on them,
cf. Kociszewski 2000.

Funded by their sister, Duchess Anna
of Mazovia (d. 1557) with the financial
support of King Sigismund I the Old.

Inskrypcja na cokole obecnej
formy pomnika (częściowo
rekonstruowana w 1966 r.):

Inscription on pedestal of current
monument form (partially
reconstructed in 1966):

STANISLAVS ET IANVSSIVS CONRADI DVCIS MASOVIE FILY EX
PRISCIS REGIBVS POLONIE | ET VLTIMA STIRPS MASCVLAE DVCVM
MASOVIE HACTENVS A SEXINGENTIS ANNIS | FELICITER DOMINATA
IVVENES AMBO SVMMA PROBITATE ET INNOCENTIA PREDITI FATO
| IMMATVRO ET INFELICI NEC MVLTO TEMPORIS INTERVALLO CVM
INGENTI OMNIVM SVB|DITORVM SVORVM MOERORE OBIERVNT
STANISLAVS ANNO SALVTIS • M • D • X • X • IIII • ETATIS SVE | XXIIII
IANVSSIVS VERO M • D • X • X • V • I ETATIS • XXIIII • POST QVORVM
OBITVM HEREDITAS ET | DOMINIVM TOTIVS MASOVIE AD REGES
POLONIE PERVENIT • ANNA DVX VIRGINEO DECORE ET | PROBITATE
INCOMPARABILI PATRIBVS^a GERMANIS CVM AMARO DOLORE ET
LVCTV POSVIT

^a czytaj FRATRIBVS

^a read as FRATRIBVS

Zmiany i konserwacje: pierwotna, nieznana struktura nagrobka uległa zniszczeniu najprawdopodobniej w początku XVII w., kiedy zawaliła się wieża kościoła. Wówczas (tj. w 1602 r.) płytę figuralną wraz z tablicą inskrypcyjną przesunię-

Changes and restorations: the original, unknown structure of the monument was destroyed likely in the early 1600s, when the church's tower collapsed. At that time (in 1602), the effigy slab with the inscription plaque were moved from

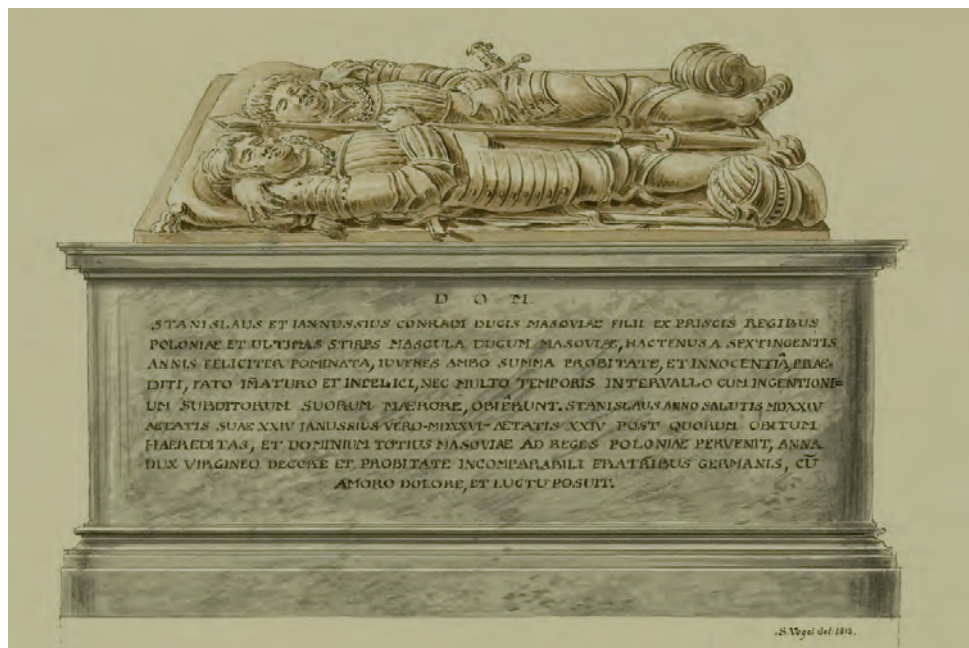
OSTATNI KSIĄŻĘTA MAZOWIECCY
STANISŁAW • 1501 – +1524
JANUSZ • 1502 – +1526
SPOCZYWAJĄ W PODZIEMIACH POD PREZBITERIUM

to z nawy południowej do prezbiterium, umieszczając ją w bocznym oltarzu. W latach ok. 1720–1730 płyta zyskała oprawę w formie oltarza wykonaną z czarnego marmuru. Płyta uległa zniszczeniu w czasie powstania warszawskiego, ucierpiałó wówczas aż 40 proc. jej powierzchni, szczególnie obszar w partii szyi i ramion. W 1966 r. dokonano rekonstrukcji płyty figuralnej oraz lewej połowy tablicy inskrypcyjnej, uzupełniając zniszczoną część treści inskrypcji na podstawie wcześniejszych odpisów. Obie płyty zamontowano na nowym cokole w formie przyściennego nagrobka. Rekonstrukcję płyty po zniszczeniach 1944–1945 przeprowadził w 1966 r. Leon Machowski, na podstawie odlewu gipsowego płyty wykonanego w 1920 r.

Nagrobek książąt mazowieckich stanowi niejako pierwszy zwiastun nowych, renesansowych tendencji na obszarze Mazowsza. Zachowana płyta figuralna, na której książęta przedstawieni są w braterskim uścisku, kładąc wzajemnie ręce na ramieniu partnera, stanowi dla zasto-

the south aisle to the chancel and placed in a side altar. Around 1720–1730, the panel was immured into a black marble altar. It was destroyed during the 1944 Warsaw Uprising with 40% of it damaged, especially the neck and arm area of the effigy. In 1966, the effigy slab and the left half of the inscription plaque were reconstructed, and the destroyed part of the inscription was filled in according to earlier transcripts. Both the slab and the plaque were mounted on a new pedestal in the form of a wall-adjacent monument. The reconstruction of the panel after wartime destruction in 1944–1945 was performed by Leon Machowski based on a plaster cast made in 1920.

The Dukes of Mazovia monument was a harbinger of new Renaissance tendencies in Mazovia. The preserved effigy slab, which shows the Dukes in a brotherly embrace with hands on each other's arms, was the oldest of its type and an exemplar for others in the territories of

sowanego w nagrobku typu figur dzieło najstarsze i wzorcowe na obszarze dawnej Rzeczypospolitej. Motyw ten ma swój rodowód w sztuce starożytnej, gdzie do sztuki rzymskiej przeszedł z etruskiej. Na Mazowszu temat nagrobka książęcego doczekał się naśladownictwa pół wieku od jego powstania: w obrębie tej samej świątyni wystawiono w 1568 r. pomnik braci Wolskich ukazanych w braterskim uścisku (por. poz. I.22).

Zapis źródłowy odnaleziony przez Witolda Kieszковского w zbiorach Archiwum Skarbu Koronnego Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie (znany współcześnie jedynie z wypisu Romany Zdziarskiej) dostarczył cennych informacji związanych z fundacją i wykonaniem pomnika. Źródło to informowało bowiem o wydatkowaniu z funduszu króla Zygmunta I Starego 120 kop groszy dla Włocha za wykonanie rzeźby nagrobka książąt. Helena Kozakiewiczowa, na drodze analizy stylistycznej zachowanych relikwów nagrobka, hipotetycznie powiązała owego Włocha z osobą Bernardina Zanobiego de Gianotisa. Wedle badaczki dzieła związane z aktywnością Gianotisa, jak nagrobki: Stanisława Lasockiego w Brzezinach, Krzysztofa Szydłowieckiego w Opatowie czy Wojciecha Gasztolda w Wilnie, wykazują w zakresie formy wiele zbieżności z omawianym pomnikiem. W zakresie formy doszukiwano się podobieństwa z gablotowym nagrobkiem Jana Konarskiego w katedrze wawelskiej (1520–1521, wiązany z warsztatem Bartolomea Berrecciego, ostatnio o nagrobku por. Fabiański 2020), w którym ustawiona pulpitowo płyta figuralna flankowana jest parą wolutowych konsol, przypuszczając, iż analogiczny układ zastosowano w pomniku książąt mazowieckich. Z uwagi na brak przekazów ikonograficznych dotyczących pierwotnej formy nagrobka kwestia ta nadal pozostaje w sferze domysłów.

the Polish-Lithuanian Commonwealth. This theme has its roots in antiquity, having entered Roman art from the Etruscan culture. In Mazovia, it was then copied half a century later: in the same church, the monument to the Wolscy brothers was erected 1568, also depicting them in a brotherly embrace (cf. item I.22).

A source record found by Witold Kieszkowski in the collections of The Archive of the Crown's Treasury at the Central Archives of Historical Records in Warsaw (known today only based on Romana Zdziarska's transcript) provided invaluable information on the funding and manufacture of the monument. The source recorded an expense of 120 threescores *groszy* from King Sigismund I the Old's treasury paid to an Italian for the Dukes' monument. Based on her stylistic analysis of the monument's relics, Helena Kozakiewiczowa proposed a hypothesis that the Italian was Bernardino Zanobi de Gianotis. According to researchers, the Dukes' tomb shows many similarities of form to works attributed to Gianotis, such as monuments to: Stanisław Lasocki in Brzeziny, Krzysztof Szydłowiecki in Opatów or Wojciech Gasztold in Vilnius. Other scholars noted its formal resemblance to Jan Konarski's monument in the Wawel Cathedral (1520–1521, linked to Bartolomeo Berrecci's workshop; for a recent discussion, cf. Fabiański 2020), whose lectern slab was flanked by a pair of volute consoles. This comparison was based on the assumption that a similar decoration had been present in the monument to the Dukes of Mazovia. However, due to the lack of surviving iconography of the original form, this question remains unanswered.

Ramy czasowe powstania pomnika ustalono na lata 1526–1528 na podstawie treści zapisu źródłowego, w którym wymieniona została osoba Dominika Popielskiego jako dyspozytora sumy, w odniesieniu do lat sprawowania przezeń funkcji.

The construction timeframe was established to be 1526–1528 based on the primary source cited above. It named Dominik Popielski as the dispatcher of the sum, thus allowing researchers to determine the dating based on his years in office.

Ikonaografia / Iconography: rys. Michała Stachowicza ze zbiorów Biblioteki Narodowej, 1817 / fig. by Michał Stachowicz from the collections of the National Library of Poland, 1817; Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas III, tabl. 2, 1844–1846.

Literatura / Literature: Zdziarska 1952; Kozakiewiczowa 1959, 170; Kossakowska-Szana jca 1961, 163–164; Gradowska 1964, 211–213; Dunin 1982, 62–63; Kozakiewiczowa 1984, 48; KZSP, 11: 1, 1993, 197; Grzybkowski 1997, 263–266; Grzybkowski 1998; Szypowska 2008, 29–31; Lapidarium warszawskie 2013, 21; Losik-Sidorska 2020a, 31–33; Losik-Sidorska 2020b, 31–33.

PRESTAS OBITU MDXXXII AD

HOLAZ VARSOVIEN VIR INGENIA VIRTU DE FORMA AC FORTI

HIC SIT VS EST SI ANISI AVS SIRELIZA D DOCTOR CAIOR PLOQ

VLAD POSN CANCVS ET SCH

Warszawa, bazylika
archikatedralna (dawniej
kolegiata) Męczeństwa
Św. Jana Chrzciciela

Województwo mazowieckie,
miasto Warszawa;
Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
w Warszawie.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia warszawska, powiat warszawski;
diecezja poznańska, archidiakonat
warszawski, dekanat piaseczyński.

Płyta nagrobna
Stanisława Strzelicy

Nawa północna.
Piaskowiec (prostokątna tablica
z inskrypcją), figura zmarłego odlana
w brązie.
100 × 195 cm.
Lata 20.–30. XVI w.
Nieustalony włosko-krakowski
warsztat czynny w 1. ćw. XVI w.

Stanisław Strzelica lub Strelica (zm.
1532), proboszcz i kanonik kolegiaty
św. Jana, doktor teologii, kantor plocki,
kanonik poznański i wrocławski,
jeden z pierwszych humanistów
warszawskich (o nim szerzej por.
Starzyńska 1995, 44).

Warsaw,
Archcathedral Basilica
of the Martyrdom
of St. John the Baptist

Mazovian voivodeship,
the city of Warsaw;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Warsaw.

Former Mazovian voivodeship,
Warsaw land, Warsaw powiat;
Poznań diocese, Warsaw archdeaconry,
Piaseczno deanery.

Stanisław Strzelica's
tombstone

Sited in the north aisle.
Sandstone (square inscription plaque),
effigy cast in bronze.
100 × 195 cm.
1520s–1530s.
An unidentified Italian-Krakovian
workshop active in the first quarter
of the sixteenth century.

Stanisław Strzelica or Strelica (d. 1532),
parson and canon of the St. John
Collegiate Church, doctor of theology,
Plock cantor, Poznań and Wrocław
canon, one of the first Humanists
in Warsaw; for more on him,
cf. Starzyńska 1995, 44.

HIC SITVS EST STANISLAVS STRELIZA • D(ominus) • DOCTOR CA(n)-
TOR PLOC(ensis) | VLAD(islaviensis) POSN(aniensis) CAN(oni)CVS ET
SCH|OLAS(ticus) VARSOVIEN(sis) VIR INGENIA^a VIRTVDE^b FORMA AC
FORTV(n)A | PRESTA(n)S OBIIT MDXXXII • A • D

^a czytaj INGENIO ^b czytaj VIRTUTE

^a read as INGENIO ^b read as VIRTUTE

Zmiany i konserwacje: pierwotnie usytuowana w kaplicy Najświętszego Sakramentu. Uległa nieznacznym uszkodzeniom w 1944 r., odnowiono ją w 1968 r. W literaturze przypisywana śląskim lub krakowskim warsztatom odlewniczym, a także norymberskiemu warsztatowi Piotra Vischera Młodszego. Pierwszą sugestię co do autora figury wysunął przed laty Wincenty Trojanowski, przypuszczając, iż może ona pochodzić z warsztatu proveniencji norymberskiej. Zofia Kossakowska-Szanajca wiązała wykonawcę płyty z bliżej niezidentyfikowanym warsztatem krakowskim działającym pod wpływem plastyki norymberskiej z kręgu Vischerów. Anna Gradowska zaś widziała w autorze płyty nieznanego artystę norymberskiego. Juliusz Chrościcki przypisał płytę Peterowi Fischerowi Młodszemu, twierdząc, iż warszawscy kanonicy zamówili nagrobek Strzelicy na wzór płyt krakowskich wykonanych w warsztacie Hermana Vischera Młodszego, tj. płyt Piotra Salomona (ok. 1508) w kościele Mariackim i Piotra Kmity (1505) w katedrze na Wawelu. W opozycji do grupy badaczy łączących autora płyty z warsztatami norymberskimi lub kręgiem ich oddziaływań Romana Zdziarska wysunęła przypuszczenie, iż dzieło wykonał bliżej nieokreślony warsztat odlewniczy z terenu Górnego Śląska. Danuta Starzyńska,

Changes and restorations: initially sited in the Most Blessed Sacrament Chapel, it was damaged slightly in 1944 and restored in 1968.

Researchers have attributed the tombstone to a Silesian or Krakovian metal casting shop or the Nuremberg workshop of Peter Vischer the Younger. The first suggestion on authorship was made many years ago by Wincenty Trojanowski who assumed that the stone may have come from a Nuremberg shop. Zofia Kossakowska-Szanajca linked the maker of the stone to an unidentified Krakovian shop influenced by the Vischer milieu of Nuremberg art. Anna Gradowska thought it was an unknown Nuremberg artist. Juliusz Chrościcki assigned it to Peter Vischer the Younger, claiming that the Warsaw canons ordered Strzelica's tombstone to be modelled on monuments from Kraków made at Herman Vischer the Younger's workshop, i.e. the stones of Piotr Salomon (ca. 1508) in St. Mary's Basilica and Piotr Kmity (1505) in the Wawel Cathedral. In contrast to researchers who linked the stone to Nuremberg workshops or their circle of influence, Romana Zdziarska posited that the work had been cast by an unidentified workshop from Upper Silesia. Referring to Chrościcki's attribution, Danuta Starzyńska, the author

autorka jedynej dotąd monograficznego ujęcia omawianej płyty, odnosząc się do atrybucji Chrościckiego, podkreśliła, iż pomnik Strzelicy łączy się z polskimi Vischerowskimi płytami jedynie poprzez wykorzystany w nim materiał i to nie w pełni, gdyż w odróżnieniu od tzw. grupy vischerowskiej w przedmiotowym dziele użyto również piaskowca. Badaczka, za Heleną Kozakiewiczową, podniosła, iż w polskiej literaturze naukowej niemalże wszystkie płyty brązowe przypisuje się Vischerom, mimo iż odlew w tym tworzywie należał do stałego repertuaru umiejętności włoskich artystów. Starzyńska zwróciła uwagę na związki stylistyczne figury Strzelicy z nagrobkami Jana Konarskiego w katedrze wawelskiej (1520–1521, wiązany z warsztatem Bartolomea Berrecciego, ostatnio o nagrobku por. Fabiański 2020) oraz Jana Lubrańskiego w katedrze w Poznaniu (po 1522, warsztat włosko-krakowski). Badaczka wskazała przy tym na bliskie relacje, jakie łączyły Strzelicę z Lubrańskim. W toku dalszej analizy porównawczej omawianego dzieła z nagrobkami Anny Szydłowieckiej w Opatowie i króla Zygmunta I Starego na Wawelu Starzyńska związała obiekt z Bartolomeo Berreccim. Kwestia autorstwa figury wymaga dalszych studiów, nie są bowiem znane inne realizacje Berrecciego w brązie. Z pewnością jednak uznać należy, że autor omawianego nagrobka reprezentował włosko-krakowski warsztat czynny w 1. ćw. XVI stulecia.

of the only monograph on the tombstone so far, emphasized that the only aspect Strzelica's monument had in common with Polish Vischerian plates was its material – and only partially, as sandstone was also used in it, unlike in the so-called Vischer group. After Helena Kozakiewiczowa, Starzyńska observed that Polish scholars attributed almost all bronze plates to the Vischers despite the fact that bronze-casting had been an established skill among Italian artists as well. Starzyńska pointed to the stylistic relationships between Strzelica's figure and the monuments to Jan Konarski in the Wawel Cathedral (1520–1521, linked to Bartolomeo Berrecci's workshop; for a recent discussion, cf. Fabiański 2020) and Jan Lubrański in the Poznań Cathedral (after 1522, an Italian-Krakovian workshop). The researcher also recalled the close relationship between Strzelica and Lubrański. During further comparative analysis with monuments to Anna Szydłowiecka in Opatów and King Sigismund I the Old in Wawel, Starzyńska associated Strzelica's monument with Bartolomeo Berrecci. The problem of authorship requires further study as no other bronze artworks of Berrecci's are known. However, it is certain that the author of Strzelica's stone represented an Italian-Krakovian workshop active in the first quarter of the sixteenth century.

Zastosowane w nagrobku połączenie brązowego wizerunku zmarłego aplikowane na piaskowcową płytę nawiązuje do średniowiecznej tradycji, podobnie jak zastosowana w pomniku idea

The application of a bronze effigy onto sandstone follows a Medieval tradition, as does the inscription running along the rim. The type of figurative composition depicting a bishop with his hands crossed

figury otoczonej bordiurą inskrypcyjną. Analogiczny typ kompozycji figuralnej przedstawiający biskupów z rękoma skrzyżowanymi na piersi, z palcami skierowanymi ku dołowi oraz umieszczoną pod nimi ozdobną księgą ma rzymski rodowód. Model ten prezentują dwie XV-wieczne płyty nagrobne z kościoła Santa Maria Sopra Minerva w Rzymie: Leonarda Mansuetiego (zm. 1480) czy biskupa Giovanniego Battisty de Giudiciego (zm. 1484). Ten specyficzny układ rąk ma swoje źródło najprawdopodobniej we włoskim zwyczaju składania w ten sposób rąk zmarłego w trumnie.

on his chest, fingers pointing down, and a decorative book below them originated in Rome. This pattern is followed by two fifteenth-century tombstones from the Santa Maria Sopra Minerva Basilica in Rome: Leonardo Mansueti's (d. 1480) and Bishop Giovanni Battista de Giudici's (d. 1484). The unusual pose of the deceased is likely due to an Italian burial custom.

Literatura: / Literature: Czajewski 1899, 55; Trojanowski 1922, 23; Zdziarska 1953a; Zdziarska 1953b; Kossakowska-Szanajca 1961, 164–166; Gradowska 1964, 212; Kwiatkowska 1978, 27; Chrościcki 1986, 48–49; Gradowska 1964, 242; KZSP, 11: 1, 1993, 199; Starzyńska 1995.

Warszawa, bazylika
archikatedralna (dawniej
kolegiata) Męczeństwa
Św. Jana Chrzciciela

Województwo mazowieckie,
miasto Warszawa;
Wojewódzki Urząd Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia warszawska, powiat warszawski;
diecezja poznańska, archidiaconat
warszawski, dekanat piaseczyński.

Nagrobek
braci Wolskich

Przy zachodniej ścianie kościoła,
w nawie północnej.
Wapień pińczowski
(zachowana płyta figuralna).
110 × 200 cm.
1568 r.
Jan Michałowicz z Urzędowa
lub jego warsztat.

Stanisław Wolski (zm. 1566) herbu
Półkozic, marszałek nadworny
koronny, kasztelan sandomierski,
rawski i brzeziński, starosta warszawski
i krzepicki (o nim szerzej por. *Urzednicy
centralni Polski* 1992, 87, 214) oraz
Mikołaj Wolski (zm. 1567) herbu
Półkozic, biskup kujawski, prepozyt
płocki, doradca króla Zygmunta II

Warsaw,
Archcathedral Basilica
of the Martyrdom
of St. John the Baptist

Mazovian voivodeship,
the city of Warsaw;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Warsaw.

Former Mazovian voivodeship,
Warsaw land, Warsaw poviat;
Poznań diocese, Warsaw archdeaconry,
Piaseczno deanery.

Monument
to the Wolscy brothers

Sited at the church's west wall
in the north aisle.
Pińczów limestone
(the figurative panel preserved).
110 × 200 cm.
1568.
Jan Michałowicz from Urzędów
or his workshop.

Stanisław Wolski (d. 1566) *herbu*
Półkozic, court marshal to the Crown,
Sandomierz, Rawa and Brzeziny
castellan, Warsaw and Krzepice starost
(for more on him, cf. *Urzednicy centralni
Polski* 1992, 87, 214) and Mikołaj
Wolski (d. 1567) *herbu* Półkozic,
Kuyavia bishop, Płock provost,
counselor to King Sigismund II

Augusta w sprawach polityki
zagranicznej – synowie Mikołaja
Wolskiego, ochmistrza królowej Bony.

Augustus on foreign policy – sons of
Mikołaj Wolski, court-master to Queen
Bona.

Nagrobek ufundowała wdowa po
Stanisławie Barbara Tarnowska (zm.
1577) herbu Leliwa wraz z synem
Mikołajem (zm. 1630) herbu Półkozic.

The monument was funded by
Stanisław's widow Barbara Tarnowska
(d. 1577) *herbu* Leliwa with her son
Mikołaj (d. 1630) *herbu* Półkozic.

Treść inskrypcji na cokole:

Inscription in pedestal:

R(evere)N(dissim)VS IN CHR(isto) PATER D(omi)N(u)S NICOLAVS EP(isco-
pu)S VLADISLAVIEN(sis) | CVM EXEGISSET ANNV(m) AETAT(is) SVAE
42 DIE 3 MENS(is) MARCII | ANNO CHRISTI 1550 ET MAGNIFICVS
D(ominus) STANISLAVS VOLSCZI | DE PODHAICZE CASTELLANVS
SENDOMIRIENSIS SER(enissi)M(i) R(egis) • CVR(iae) | MARSALC(us)
VARSOVIEN(sis) CREPICZEN(sis) LANCZKORNEN(sis)Q(ue) •
CAPITANE(us) QVI | ANNVM AETATIS HABENS 43 DIE 25 SEPTEMBR(is)
ANNO D(omini) • 1566 FRATRES | GERMANI VIRI MAGNANIMI ET DE
REGE RPQVE^a PVB(lica) OPTIME MERITI | AC APVD EXTEROS ETIAM
OB PROPRIAS VIRTVTES EGREGIAS | CLARI HIC VARSOVIAE IN
VN{E}A DOMO CVM VIVERE DESIISSENT | ETIAM HOC IN TVMVLO
POSITI REQVIESCVNT

^a czytaj REQVE

^a read as REQVE

Zmiany i konserwacje: pierwotnie usytuowany w południowej nawie świątyni. Pomnik uległ zniszczeniu wskutek działań wojennych w 1944 r. Ocalała jedynie płyta figuralna (z uszkodzeniami: brak nóg w postaci biskupa, u marszałka – także w partii nóg ubytek ich dolnych części) oraz kilku nieznaczących fragmentów. W 1966 r. płytę odrestaurowano. Nie odnaleziono zapisów na temat tej konserwacji. Relikty oprawy architektonicznej nagrobka przechowywane są w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie.

Changes and restorations: originally sited in the church's south aisle, the monument was destroyed by war in 1944 with only its effigy slab (with some damage: the bishop's figure has lost legs, and so has the marshall's in their lower part) and some smaller segments surviving. In 1966, the slab was restored, but no records of these works have been found. Relics from the monument's architectural setting are stored in the collection of the National Museum in Warsaw.

W literaturze pomnik łączony był od czasów publikacji Witolda Kieszkowskiego

Since Witold Kieszkowski's publication, this monument has been linked

z działalnością Jana Michałowicza z Urzędowa. Mimo dyskusji wokół autorstwa (zastrzeżenia zgłaszał m.in. Julian Pagaczewski, por. Gradowska 1964, 230) atrybucja ta została przyjęta. Pomnik wiąże się z działalnością samego mistrza, jego warsztatu, tudzież wykształconego w jego warsztacie naśladowcy. Niezachowana współcześnie, znana z archiwalnych fotografii i rycin, struktura architektoniczna dzieła wykazuje analogie do powstałego w zbliżonym czasie (1569) i łączonego z Michałowiczem nagrobka Stanisława Spytki Tarnowskiego w kościele w Chrobrzu. W dotychczasowych opracowaniach podkreślano także bliskie związki fundatorki war-

to the sculptor Jan Michałowicz from Urzędów. Despite a discussion on its authorship (counterarguments were presented by scholars including Julian Pagaczewski, cf. Gradowska 1964, 230), the attribution was accepted. The monument was assigned to the master himself, his workshop or an imitator that had been an apprentice there.

The lost architectural structure, which is known from archival photographs and engravings, shows a resemblance to Stanisław Spytek Tarnowski's monument at a church in Chrobrze, which was manufactured at a similar time (1569) and linked to Michałowicz. Researchers have emphasized a close relationship

szawskiego nagrobka z fundatorką nagrobka w Chrobrzu. Barbara Drzewicka z Drzewicy była bowiem matką Barbary Tarnowskiej. Zastosowany w warszawskim nagrobku repertuar form ornamentalnych również wykazuje silne nawiązania do form i motywów zdobniczych znanych z dzieł Michałowicza. Brak oryginalnej substancji rzeźbiarskiej znacznie utrudnia szerszą analizę. Na podstawie analizy zachowanych wizerunków, w tym szczególnie akwareli z inwentaryzacji Kazimierza Stronczyńskiego prezentującej nagrobek, możemy domniemywać, iż płyta figuralna była pierwotnie polichromowana. Warstwa malarska najprawdopodobniej imitowała czerwono-brunatny marmur.

between the two funders of the monuments in Warsaw and Chrobrze: Barbara Tarnowska was the daughter of Barbara Drzewicka from Drzewica. Moreover, the range of ornamental forms used in the Warsaw monument exhibits strong connections to forms and motifs known from Michałowicz's works. The great losses in the original carvings hinder broader analysis. Based on the study of the preserved images, especially a watercolour painting of the monument in Kazimierz Stronczyński's inventory, one can assume that the effigy slab was originally polychromed, likely to imitate red-brown marble.

Ikonaografia / Iconography: Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas III, tabl. 3, 1844–1846; drzeworyt z Kalendarza Warszawskiego Józefa Ungera z 1856 r. / woodcut from the 1856 *Kalendarz Warszawski* by Józef Unger; przedwojenna fotografia / a pre-war photograph.

Literatura / Literature: Czajewski 1899, 51; Kieszkowski 1933, 124–125; Pagaczewski 1937, 71–75; Kieszkowski 1950, 77–78, 82–83; Kossakowska-Szanajca 1961, 166; Gradowska 1964, 230–231; Kozakiewiczowa 1984, 147–149; KZSP, 11: 1, 1993, 198.

DEO OPT. MAX.
MAGNifico AC GENEROSO DNO DNO LUCE NAGOR
SIA PARZNICZEY MAGISTRO CYRIÆ SERENISSIMÆ
REGINÆ ANNE INFANTÆ POLONIÆ CAPITANEO
GATVOLINEN TRIBVNO PLEBIS PROVINCIÆ LEN-
CICIENÆ FILIO STANISLAO MAGNIFICA ACCENE-
ROSA DOMINA DÑA BARBARA MNISKOWNIA MAGNIS
KNCZYCZE OE MONVMENTVM CONIYX MESTISSIMA
IN PIGNVS AMORIS POSVIT ANNO DNI M D L XXI

Warszawa, bazylika
archikatedralna (dawniej
kolegiata) Męczeństwa
Św. Jana Chrzciciela

Województwo mazowieckie,
miasto Warszawa;
Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
w Warszawie.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia warszawska, powiat warszawski;
diecezja poznańska, archidiakonat
warszawski, dekanat piaseczyński.

Nagrobek
Łukasza Nagórskiego
z synkiem Stanisławem

Niezachowany.
Wapień pińczowski, jurajski
czerwony wapień górnowiągierski lub
siedmiogrodzki (tablica inskrypcyjna).
Ok. 1571 r.
Girolamo Canavesi.

Łukasz Nagórski (zm. 1571)
herbu Leszczyc, wojski
i podkomorzy łęczycki, starosta
garwoliński, koniuszy królewien
Jagiellonek, marszałek dworu
Anny Jagiellonki
(o nim szerzej por. Woźniakowa 1977).
Fundacji żony Łukasza i matki
Stanisława – Barbary Mniszchówny
z Kończy Wielkich.

Warsaw,
Archcathedral Basilica
of the Martyrdom
of St. John the Baptist

Mazovian voivodeship,
the city of Warsaw;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Warsaw.

Former Mazovian voivodeship,
Warsaw land, Warsaw powiat;
Poznań diocese, Warsaw archdeaconry,
Piaseczno deanery.

Monument
to Łukasz Nagórski
with his son Stanisław

Lost.
Pińczów limestone, red Jurassic Upper
Hungarian or Transylvanian limestone
(inscription plaque).
Ca. 1571.
Girolamo Canavesi.

Łukasz Nagórski (d. 1571) *herbu*
Leszczyc, Łęczycy tribune and deputy
chamberlain, Garwolin starost, master
of the horse to the Jagiellonian royal
daughters, court marshal to Queen
Anna Jagiellon, for more on him cf.
Woźniakowa 1977.
Funded by Łukasz's wife and
Stanisław's mother Barbara
Mniszchówna from Kończy Wielkie.

W kartuszu inskrypcyjnym dolnej kondygnacji:

In lower-storey inscription cartouche:

DEO OPT(imo) MAX(imo) | MAGNIFICO AC GENEROSO D(omi)NO
D(omi)NO LVCAE NAGOR|SKI A PARZNICZEW MAGISTRO CVRIA
SERENISSIMAE | REGINVL ANNE INFANTVLE POLONIE CAPITA | NEO
GARVOLINEN(s) TRIBVNO PLEBIS PROVINCIAE LEN | CICIEN(sis)
ETC. FILIOQ(ue) STANISLAO MAGNIFICA AC GENE | ROSA DOMINA
D(omi)NA BARBARA MNISKOWNA A MAGNIS | KVNCZYCZE HOC
MONVMENTVM CONIVNX MESTISSIMA | IN PIGNVS AMORIS POSVIT
ANNO D(omi)NI M D LXXI

Zmiany i konserwacje: pomnik uległ zniszczeniu w czasie powstania warszawskiego w 1944 r. Znany jest z XIX-wiecznej ikonografii, tj. widoku utrwalonego na akwareli z inwentaryzacji Kazimierza Stronczyńskiego oraz z archiwalnej, przedwojennej fotografii z ok. 1930 r. Na podstawie analizy wizerunku nagrobka z akwareli z inwentaryzacji Stronczyńskiego możemy domniemywać, iż płyta figuralna była pierwotnie polichromowana. Warstwa malarska najprawdopodobniej imitowała czerwono-brunatny marmur.

Changes and restorations: the monument was destroyed during the 1944 Warsaw Uprising. It is known from a nineteenth-century watercolour rendering in Kazimierz Stronczyński's inventory and an archival pre-war photograph from ca. 1930. Based on the analysis of the watercolour, one can assume that the figurative panel was originally polychromed, likely to imitate red-brown marble.

W literaturze, na drodze analizy formalnej, nagrobek łączono z działalnością Tessyńczyka Girolama Canavesiego i jego warsztatu. Znaczne pokrewieństwo wykazuje płyta figuralna Nagórskiego względem figur z nagrobków Jakuba Rokossowskiego (zm. 1580) w bazylice kolegiackiej w Szamotulach oraz Andrzeja Górki w poznańskiej katedrze (1574), obie późniejsze i w przeciwieństwie do omawianej figury odkute w wapieniach ze wzgórza Marmon o barwie czerwono-brunatnej. Figura Nagórskiego odkuta została w wapieniu pińczowskim, podobnie jak płyta figuralna z wyobrażeniem Mikołaja Troszyńskiego

Based on formal analysis, researchers have linked this monument to the Ticinian Girolamo Canavesi and his workshop. Nagórski's effigy shows significant resemblance to the effigies in Jakub Rokossowski's (d. 1580) monument in the collegiate basilica in Szamotuly and Andrzej Górka's in the Poznań Cathedral (1574). Both were erected later and – unlike Nagórski's – carved in red-brown Marmon limestone. Nagórski's effigy was sculpted in Pińczów limestone, like the effigy of Mikołaj Troszyński in his monument in the Łomża Cathedral dated to ca. 1575 (cf. item I.14). Out of the four, the monument discussed here is

z nagrobka tegoż w łomżyńskiej farze, datowanego na ok. 1575 r. (por. poz. I.14). Powstały w 1571 r. pomnik Nagórskiego w przywoływany zestawieniu jest najwcześniejszy. Jak słusznie wskazała Helena Kozakiewiczowa, znana z ikonografii forma pomnika stanowi jedynie część oryginalnej struktury. Pierwotnie schemat architektury nagrobka był bardziej rozbudowany, najprawdopodobniej nawiązywał do obramienia pomnika Rokossowskiego, którego boniowany cokół jest tożsamy z cokołem omawianego dzieła. Na istnienie bardziej rozbudowanej struktury wskazuje również brak charakterystycznych i nieodzownych elementów dekoracji, jak np. kartusze herbowe. Przypuszczam, że obramienie architektoniczne nagrobka Nagórskiego mogło ulec uszkodzeniu już w początku XVII stulecia.

Warto podkreślić, iż w kompozycji płyty figuralnej przedmiotowego dzieła wyróżnia się przede wszystkim przedstawienie płaskorzeźbionego sarkofagu z wizerunkiem leżącego nań małego synka Nagórskiego – Stanisława. Przedstawiony temat więzi ojca z synem wyjątkowo rzadko przedstawiany jest w plastyce funeralnej omawianego okresu.

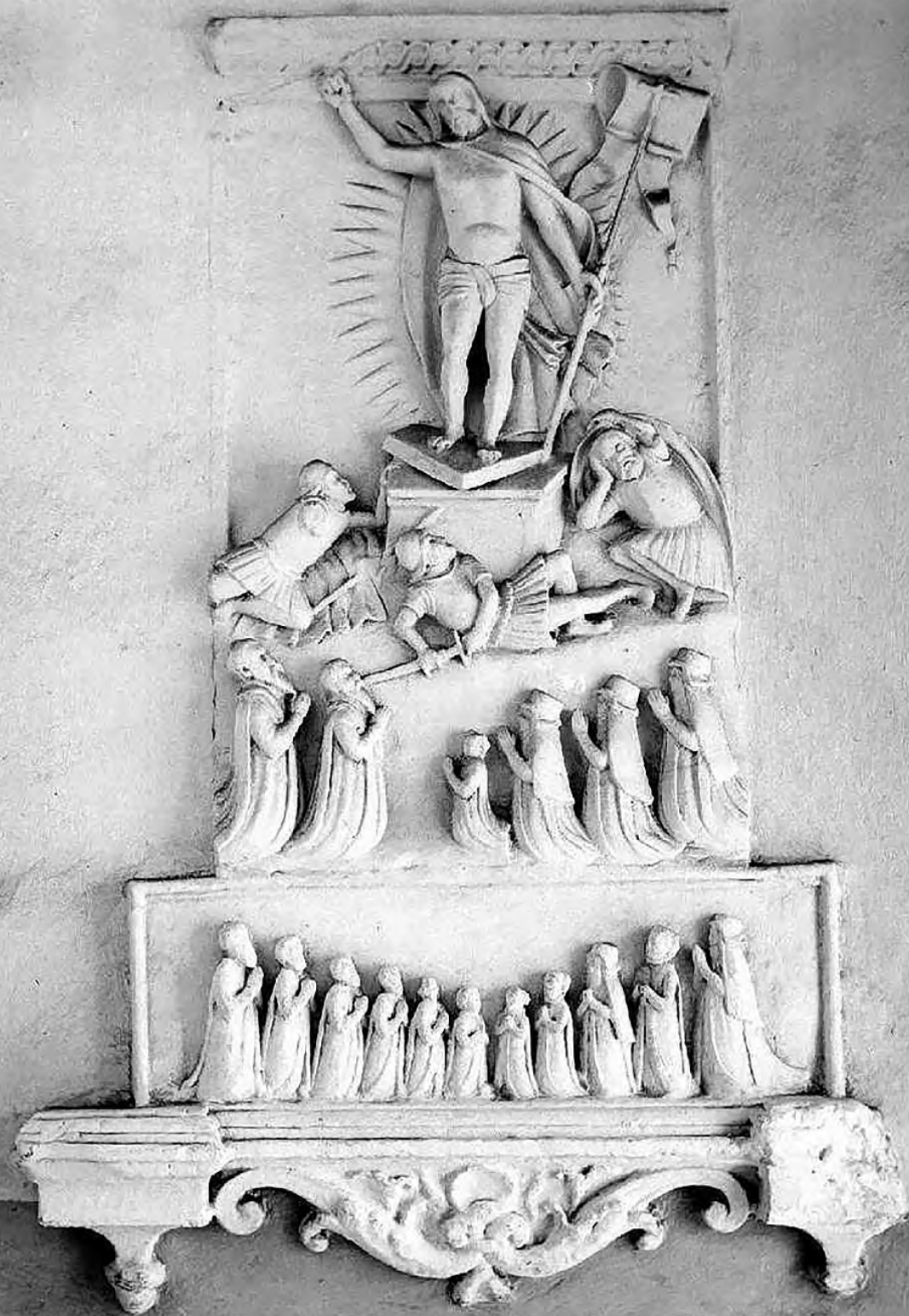
the earliest. As Helena Kozakiewiczowa aptly indicated, the work's form known from iconography is merely a fragment of the original structure. Originally, the architectural design was more elaborate, likely making references to the decorative setting of Rokossowski's monument whose bossaged pedestal is identical to Nagórski's. The existence of a more robust structure is also indicated by the lack of characteristic and indispensable decorative components such as coat of arms cartouches. I assume that the architectural setting of Nagórski's monument may have been damaged as early as the beginning of the 1600s.

Notably, the composition of the effigy slab prominently features a relief depiction of a sarcophagus with a recumbent effigy of Nagórski's little son Stanisław. The theme of a father-son bond was rare for the funerary art of that time.

Ikongrafia / Iconography: Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas III, tabl. 4, 1844–1846, przedwojenna fotografia / a pre-war photograph.

Literatura / Literature: Czajewski 1899, 52; Kolakowska 1956, 239; Kossakowska-Szanajca 1961, 168; Gradowska 226, 228; Kwiatkowska 1978, 34–35; Kozakiewiczowa 1984, 133, 137; Łabno 2011, 315–317; Lapidarium warszawskie 2013, 21.

Warszawa, bazylika
archikatedralna (dawniej
kolegiata) Męczeństwa
Św. Jana Chrzciciela

Województwo mazowieckie,
miasto Warszawa;
Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
w Warszawie.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia warszawska, powiat warszawski;
diecezja poznańska, archidiaconat
warszawski, dekanat piaseczyński.

Epitafium Jana Wilka Kaleńskiego

Niezachowany.
Wapień pińczowski lub piaskowiec.
Lata 90. XVI w. (po 1588).

Jan Wilk Kaleński (zm. 1588) herbu
Jelita, sędzia warszawski.

**W kartuszu inskrypcyjnym,
za Czajewski 1899, 40
(pisownia oryginalna):**

*Joanni Kaleński-Wilk a patre avis atavis in hac urbe suprimo <!\> criminaliu(m) iudici seu
advocato, viro consilii, viro optimo Joannes Kalensky laudis et officii suc(cessor) Patri merentissimo
pos(uit). Reliqua ecetera <!\> propago.*

Warsaw,
Archcathedral Basilica
of the Martyrdom
of St. John the Baptist

Mazovian voivodeship,
the city of Warsaw;
The Voivodeship Office for Monument
Protection in Warsaw.

Former Mazovian voivodeship,
Warsaw land, Warsaw poviat;
Poznań diocese, Warsaw archdeaconry,
Piaseczno deanery.

Epitaph to Jan Wilk Kaleński

Lost.
Pińczów limestone or sandstone.
The 1590s (after 1588).

Jan Wilk Kaleński (d. 1588) *herbu* Jelita,
Warsaw judge.

**In inscription cartouche,
after Czajewski 1899, 40
(original spelling):**

Zmiany i konserwacje: Epitafium pierwotnie znajdujące się w kaplicy Literackiej zostało uszkodzone w toku dziejów. Pomnik uległ całkowitemu zniszczeniu w czasie powstania warszawskiego w 1944 r., jego relikty znane są z przedwojennej fotografii z ok. 1930 r. Epitafium przedstawiało na prostokątnej płycie z piaskowca scenę *Zmartwychwstania* z klęczącymi u dołu postaciami fundatora i jego rodziny; na innej płycie pochodzącej z tego samego pomnika był przedstawiony symetryczny rząd klęczących figur męskich i żeńskich.

Epitafium Kaleńskiego reprezentowało typ występujący dość licznie w plastyce funeralnej końca XVI w., aż po połowę kolejnego stulecia. Epitafium pierwotnie posiadało tablicę inskrypcyjną, której treść znana jest z wcześniejszych odpisów. Według opisu Wiktora Czajewskiego tablica inskrypcyjna ujęta w wolutowe obramienie umieszczona była w zwieńczeniu pomnika, podobnie jak kartusze herbowe. Plaskorzeźbę z przedstawieniem sceny *Zmartwychwstania* flankowały pilastry, których trzony wypełniał ornament plecionkowy, oraz dwie woluty. Na podstawie tego opisu oraz uwiecznionych na przedwojennej fotografii fragmentów epitafium Zofia Kossakowska-Szanajca przypuszczała, iż pomnik powstał w latach 80. XVI w. Badaczka zwróciła uwagę na wymieniane przez Kaspera Niesieckiego jako figurujące na epitafium herby, tj. Nałęcz i Prawdzic, niezgodne z herbem Jelita, którym legitymowali się Kaleńscy. Kwestia ta wymaga jednak dalszych studiów genealogicznych.

Omawiany pomnik stanowił typowy przykład epitafium nagrobnego okresu kontrereformacji, w którym treścią przed-

Changes and restorations: originally located in the Literati Chapel, the epitaph deteriorated as time progressed. Ultimately, it was destroyed completely during the 1944 Warsaw Uprising. Its relics are known from a pre-war photograph, taken ca. 1930. The epitaph consisted of a rectangular sandstone slab with a depiction of Christ's Resurrection with the kneeling figures of its founder and his family at the bottom. Another slab from the same monument showed a symmetrical row of kneeling male and female figures.

The Kaleński epitaph represented a model which was relatively common in funerary art from the late 1500s to the mid-1600s. It originally contained an inscription plaque whose content is known from earlier transcripts. According to Wiktor Czajewski's description, the plaque was framed by volutes and set in the crowning of the monument beside coat of arms cartouches. The relief depicting the Resurrection of Christ was flanked by pilasters – with their shafts filled with a braided ornament – and two volutes. Based on this description as well as the relics immortalized on the pre-war photograph, Kossakowska-Szanajca estimated that the monument may have been created in the 1580s. The researcher noted that the coats of arms Kasper Niesiecki had listed as present on the epitaph, i.e. Nałęcz and Prawdzic, had no connections to the Kaleńscy's Jelita coat of arms. This problem requires further genealogical studies.

The monument was a typical example of a Counterreformation-period epitaph with the image focused on a religious scene rather than commemorating the deceased. The kneeling figures

stawienia nie jest człowiek, a scena religijna. Klęczące figury członków rodziny Kaleńskich przedstawione na pomniku były skonwencjonalizowane, pozbawione cech portretowych, indywidualnych. Analogię dla tego typu przedstawień epitafijnych stanowią krakowskie epitafia mieszczańskie Mateusza i Anny Czarnych na elewacji kościoła Mariackiego (po 1566), Krzysztofa Helblinga (1568) oraz Jakuba Hallenbergera (zm. 1577) we wnętrzu tejże świątyni.

of the Kaleńscy family were depicted in a conventional fashion, lacking individual features. Similar representations include such epitaphs to Krakovian burghers as Mateusz and Anna Czarni's on the exterior wall of St. Mary's Basilica (after 1566) as well as Krzysztof Helbling's (1568) and Jakub Hallenberger's (d. 1577) inside the same church.

Ikonaografia / Iconography: przedwojenna fotografia / a pre-war photograph.

Literatura / Literature: Czajewski 1899, 40; Kossakowska-Szanajca 1961, 174–175; Gradowska 1964, 243.

Warszawa, bazylika
archikatedralna (dawniej
kolegiata) Męczeństwa
Św. Jana Chrzciciela

Województwo mazowieckie,
miasto Warszawa;
Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
w Warszawie.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia warszawska, powiat warszawski;
diecezja poznańska, archidiaconat
warszawski, dekanat piaseczyński.

Epitafium Mikołaja Aleksandra Filomeda

Niezachowany.
Wapień pińczowski lub piaskowiec,
czerwony wapień nieokreślonego
pochodzenia (tablica inskrypcyjna).
Koniec XVI w.
Nieustalony warsztat
małopolski aktywny
w 3. ćw. XVI w.

Mikołaj Aleksander Filomed (zm.
1595), lekarz i rajca Starej Warszawy.
Najprawdopodobniej fundacji własnej,
wystawiony jeszcze za życia Filomeda.

Warsaw,
Archcathedral Basilica
of the Martyrdom
of St. John the Baptist

Mazovian voivodeship,
the city of Warsaw;
The Voivodeship Office for Monument
Protection in Warsaw.

Former Mazovian voivodeship,
Warsaw land, Warsaw poviat;
Poznań diocese, Warsaw archdeaconry,
Piaseczno deanery.

Epitaph to Mikołaj Aleksander Filomed

Lost.
Pińczów limestone or sandstone,
red limestone of undetermined
provenance (inscription plaque).
The late 1500s.
An unidentified Lesser Poland
workshop active in the third quarter of
the sixteenth century.

Mikołaj Aleksander Filomed (d. 1595),
physician and councilman of Warsaw.
Likely funded by Filomed himself in
his lifetime.

**W kartuszu inskrypcyjnym,
za: Czajewski 1899, 55
(pisownia oryginalna):**

**In inscription cartouche,
after Czajewski 1899, 55
(original spelling):**

Nicolaus, Aleksandri Philomedi, proconsul Varsovien. claris. ultimum semper cogitans somnum vivus aetatis suae 65 sibi et Annae Lisgii coniugi charissimae, pietatis, et pudicitiae exemplo, curavit. Obiit autem Anno Domini 1595 menso (!) Septembri die 13.

Zmiany i konserwacje: pierwotnie zlokalizowany nad pomnikiem Bacciarellich w północnej nawie kościoła, na ścianie od ul. Świętojańskiej. Pomnik uległ zniszczeniu w czasie powstania warszawskiego w 1944 r., znany jest z przedwojennej fotografii z ok. 1930 r.

Changes and restorations: the epitaph, originally sited over the Bacciarellis' monument in the church's north aisle on the Świętojańska Street wall, was destroyed in the 1944 Warsaw Uprising. It is known from a pre-war photograph taken ca. 1930.

Na kompozycję tego niewielkich rozmiarów epitafium składała się płasko-rzeźba portretowa ujęta w profilowaną ramę zamkniętą półkoliście, pod nią prostokątna płyta „marmurowa” z inskrypcją. Popiersie brodatego mężczyzny wspartego na prawej ręce, opierającej się na księdze, wpisuje się w rozpowszechniony w ostatniej ćwierci XVI w. typ nagrobka mieszczańskiego, którego liczne reprezentacje zachowały się w plastyce funeralnej Małopolski.

The small epitaph consisted of a relief portrait in a semi-circular moulded frame and a square “marble” inscription plaque underneath. The relief bust of a bearded man, propped up on his right hand which was resting on a book, followed a typical monument model for burghers in the last quarter of the sixteenth century. Numerous representations of this model have survived in Lesser Poland.

Ikonaografia / Iconography: przedwojenna fotografia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego / a pre-war archival photograph from the collections of the National Digital Archive.

Literatura / Literature: Czajewski 1899, 52; Kossakowska-Szanajca 1961, 168; Gradowska 226, 228; Kwiatkowska 1978, 34–35; Lapidarium warszawskie 2013, 21.

Warszawa, bazylika
archikatedralna (dawniej
kolegiata) Męczeństwa
Św. Jana Chrzciciela

Województwo mazowieckie,
miasto Warszawa;
Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
w Warszawie.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia warszawska, powiat warszawski;
diecezja poznańska, archidiaconat
warszawski, dekanat piaseczyński.

Tzw. nagrobek Bartłomieja Zaliwskiego

Niezachowany.
Piaskowiec, jurajski czerwony
wapien górnowęgierski lub
siedmiogrodzki.
Koniec XVI w.
Nieustalony warsztat krakowski
czynny w ostatniej ćw. XVI w.

Bartłomiej Zaliwski (zm. 1595) herbu
Junosza, chorąży liwski, podstarości
warszawski, student Akademii
Krakowskiej (o nim szerzej por.
Kaniewska 2013, 210–273).
Fundacji syna, Stanisława Zaliwskiego,
starosty warszawskiego, posła na
dworzę Zygmunta III Wazy.

Warsaw,
Archcathedral Basilica
of the Martyrdom
of St. John the Baptist

Mazovian voivodeship,
the city of Warsaw;
The Voivodeship Office for Monument
Protection in Warsaw.

Former Mazovian voivodeship,
Warsaw land, Warsaw powiat;
Poznań diocese, Warsaw archdeaconry,
Piaseczno deanery.

The so-called Bartłomiej Zaliwski's tombstone

Lost.
Sandstone, Jurassic Upper Hungarian
or Transylvanian red limestone.
Late sixteenth century.
An unknown Krakovian workshop
active in the last quarter of the sixteen
century.

Bartłomiej Zaliwski (d. 1595) *herbu*
Junosza, Liw standard bearer, Warsaw
deputy starost, student of the Kraków
Academy, for more on him,
cf. Kaniewska 2013, 210–273.
Funded by his son Stanisław Zaliwski,
starost of Warsaw, envoy to King
Sigismund III Vasa.

INSIGNIS PIETAS SINGVL(ar)IS VIRTVS RE|FERTI MORES PRVDENTIA
ET CASTA FIDE | BARTHOLOMEVS ZALIWSKI CASTELLANVS
| WARSOVENSIS HIC SE(pul)TVS EST STANISLAVS | ZALIWSKI
CAPITANEVS WARSOVIENSIS LVC|TVOSISSIMVS FILIVS OPTIMO ET
SANCTIS|SIMO PARENTI PONENDVM CVRAVIT | CONCESSIT FATO 29
MARTY 1593 | VITA HVMANA EXPECTACIO MORTIS

Zmiany i konserwacje: uszkodzony już w 1602 r. Następnie, w bliżej nieokreślonym czasie, wtórnie zestawiony z dwóch różnych części: cokółu z tablicą inskrypcyjną odnoszącą się do osoby Zaliwskiego oraz płyty figuralnej nieustalonego rycerza z końca XVI w. W tej formie znany jest z XIX-wiecznej ikonografii, tj. widoku utrwalonego na akwareli z inwentaryzacji Kazimierza Stronczyńskiego oraz z archiwalnej, przedwojennej fotografii z ok. 1930 r.

Changes and restorations: the monument was damaged in 1602. Then, at an unknown time, it was reassembled using two diverging parts: a pedestal with an inscription plaque referring to Zaliwski and an effigy slab of an unidentified knight from the late 1500s. In this later form, it is seen in nineteenth-century iconography, specifically in a watercolour rendering from Kazimierz Stronczyński's inventory, and in an archival photograph dated to ca. 1930.

W literaturze pomnik, podobnie jak nagrobek Sierpskich w katedrze plockiej (por. poz. II.7), Anna Gradowska błędnie próbowała związać z działalnością Santiago Guccio Fiorentina lub jego warsztatu. Zdaniem badaczki płyta figuralna wykazuje analogie w układzie postaci do pomnika króla Stefana Batorego w katedrze na Wawelu (*sic!*). W rzeczywistości płyta ta reprezentuje typ figury rozpowszechniony w ostatniej ćw. XVI stulecia i początkach XVII w. Najbliższą analogię do figury z tzw. nagrobka Zaliwskiego wykazuje figura na nagrobku Łukasza Górki (zm. 1573) w kolegiacie w Kórniku pod Poznaniem, datowana na okres po 1584, a przed 1612 r. i wiązana z Heinrichem Horstem ze Lwowa i jego warsztatem. Omawiana figura najpewniej została wykonana w bliżej nieokreślonym warsztacie krakowskim aktywnym w końcu XVI stulecia.

In her scholarship, Anna Gradowska inaccurately attempted to link this monument to Santi Guccio Fiorentino or his shop, like the Sierpscy's monument in the Plock Cathedral (cf. item II.7). According to the researcher, the arrangement of the effigy approximated the monument to King Stephen Báthory in the Wawel Cathedral (*sic!*). In fact, the effigy slab represents a model that was widespread in the late 1500s–early 1600s. The closest resemblance to the so-called Zaliwski monument can be found in Łukasz Górka's (d. 1573) effigy in his monument in the Kórnik Collegiate Church near Poznań, dated to after 1584 and before 1612, and linked to Heinrich Horst from Lviv and his shop. "Zaliwski's" figure was likely carved in a Krakovian workshop active in the late 1500s.

Ikonomia / Iconography: Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas III, tabl. 5, 1844–1846; fotografia z ok. 1930 r. / ph. from ca. 1930.

Literatura / Literature: Czajewski 1899, 44–46; Kossakowska-Szanajca 1961, 167–168; Gradowska 1964, 224–225; Kwiatkowska 1978, 31, 34; Lapidarium warszawskie 2013, 21.

Warszawa, kościół Świętej Trójcy OO. Dominikanów

Województwo mazowieckie,
miasto Warszawa;
Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
w Warszawie.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia warszawska, powiat warszawski;
diecezja poznańska, archidiakonat
warszawski, dekanat piaseczyński.

Nagrobek Katarzyny z Kosińskich Ossolińskiej

Przy ścianie południowej nawy.
Wapień pińczowski, szarogłazowy
piaskowiec godulski z okolic
Brennej (gzyms cokołu),
czerwonawy spiski wapień ze Starej
Lubowli (plyta figuralna), wapień
górnowiągierski lub siedmiogrodzki
(tło tablicy inskrypcyjnej),
ciemnoczerwonobrazowy salzburski
wapień *Rot* z Adnet (wstawki barwne
w strukturze architektonicznej),
brunatnobrazowy wapień chęciński
lub bolechowicki (pole kartusza
herbowego), karboński kalcyt żyłowy
Różanka Zelejowska, czarny wapień
Łagów (wstawki inkrustacyjne).
Ok. 500 × 400 cm.

1608 r., elementy wtórnie użyte
w nagrobku: płyta figuralna (lata
30.–40. XVI w.); nisze konchowe
i flankujące je pilastry usytuowane
w bocznych segmentach nagrobka

Warszawa, The Holy Trinity Dominican Church

Mazovian voivodeship,
the city of Warsaw;
The Voivodeship Office for Monument
Protection in Warsaw.

Former Mazovian voivodeship,
Warsaw land, Warsaw poviat;
Poznań diocese, Warsaw archdeaconry,
Piaseczno deanery.

Monument to Katarzyna Ossolińska née Kosińska

Sited at the south wall of the nave.
Pińczów limestone, greywacke
Godula sandstone from the Brenna
area (pedestal cornice), reddish
Spisz limestone from Stara Lubowla
(figurative panel), Upper Hungarian or
Transylvanian limestone (background
of the inscription tablet), dark red-
-brown Salzburg *Rot* limestone
from Adnet (colourful insets in the
architectural structure), brownish
Chęciny or Bolechowice limestone
(inside the coat of arms cartouche),
Carboniferous vein calcite *Różanka
Zelejowska*, black *Łagów* limestone
(inlays).

Ca. 500 × 400 cm .

1608, with parts re-used in this
monument: effigy slab (the
1530s–1540s); conch niches and their
flanking pilasters situated in the lateral
segments of the monument (the 1590s;

(lata 90. XVI w.; warsztat Santiago Guccio Fiorentina).
Nieokreślony krakowski warsztat
wiązany z kręgiem oddziaływania tzw.
Mistrza Nagrobka Provany.

Santi Guccio Fiorentino's workshop).
An unidentified Krakovian
workshop linked to the influence
of the so-called Provano's
Monument Master.

Katarzyna z Kosińskich Ossolińska
(zm. 1607) herbu Rawicz, wojewodzina
mazowiecka i podlaska, córka Adama
Kosińskiego, kasztelana podlaskiego,
primo voto Wodyńska (przed 1566:
Mikołaj Wodyński), *secundo voto* Krysa
(1577: Stanisław Kryski), *tertio voto*
Ossolińska (1601: Jan Zbigniew
Ossoliński) (o niej szerzej por.
Gołąbek, Janicki 2009, 36–42).

Katarzyna Ossolińska née Kosińska
(d. 1607) *herbu* Rawicz, wife to
Mazowsze and Podlasie voivode,
daughter of Adam Kosiński, Podlasie
castellan, *primo voto* Wodyńska (before
1566: Mikołaj Wodyński), *secundo voto*
Krysa (1577: Stanisław Kryski), *tertio*
voto Ossolińska (1601: Jan Zbigniew
Ossoliński), for more on her, cf.
Gołąbek, Janicki 2009, 36–42.

Nagrobek żonie wystawił Jan Zbigniew
Ossoliński (1555–1623) herbu Topór,
wojewoda podlaski, poseł, sekretarz
królewski (o nim szerzej por. Czapliński
1979).

The monument was funded by Jan
Zbigniew Ossoliński (1555–1623)
herbu Topór, Podlasie voivode, envoy,
royal secretary; for more on him, cf.
Czapliński 1979.

Identyfikacja herbów: Rawicz.

Identified coats of arms: Rawicz.

Inskrypcja na cokole pomnika:

Inscription on pedestal:

D(eo) O(ptimo) M(aximo) | CATERINAE DE LISSOW KOSINSKIEY
CONIVGI | SVAE CHARISSIMAE IO(ann)ES SBIGNEVS OSSOLINSKY |
PALATINVS PODLACHIAE • STANISLAVOVIENSIS | DOBRZINENSISQ(ue)
CAPITANEVS : MONVMENTVM | HOC AMORIS SVI INTEGERRIMI
MAESTVS | POSVIT ANNO SALVTIS NOSTRAE : M D C : VII

Zmiany i konserwacje: nagrobek mocno
zniszczony wskutek działań wojennych,
w konsekwencji których został znacznie
zdekompletowany, pozbawiony licznych
elementów. Zachowane elementy, przepa-
lone i zniszczone, w stanie daleko posu-
niętej ruiny, w 2008 r. poddano pracom re-
stauratorskim. Płyta figuralna, stanowiąca
najprawdopodobniej część innego, znacz-
nie wcześniejszego nagrobka, w początku

Changes and restorations: due to se-
vere wartime damage, the monument
is now incomplete, with numerous
parts missing. The remaining compo-
nents, burnt and dilapidated, were sub-
ject to restoration in 2008. The effigy
slab, which was likely part of an earlier
tomb in the early 1600s, was cut down
slightly in its lower right area in order
to fit the new structure – Ossolińska's

XVII w., na potrzeby montażu w nowej strukturze, tj. w nagrobku Ossolińskiej, została nieznacznie przycięta u dołu od strony prawej. Pierwotnie na nagrobku znajdował się najpewniej komplet siedmiu figur personifikujących cnoty teologiczne i kardynalne, z których przed wojną zachowało się pięć (na rycinach i fotografiach przedstawiających dawny wygląd nagrobka widoczne są u szczytu, bo bokach zwieńczenia dwa puste postumenty pozostałe po dwóch brakujących posagach), do czasów współczesnych zaś trzy. Identyfikację zachowanych figur utrudnia brak atrybutów, są to najprawdopodobniej: Caritas (w prawym skrzydle, u góry), Predentia (w prawym skrzydle, u dołu), Fortitudo (w lewym skrzydle, u dołu).

monument. Initially, the monument featured a presumed set of seven figures personifying theological and cardinal virtues. By World War II, five had remained (engravings and photographs of the monument's former appearance show two empty plinths of the missing statues at the top, to the sides of the crowning). Today, there are only three. The lack of visible attributes complicates the identification of the remaining Virtues. They are most likely: Charity (in the right wing, at the top), Prudence (in the right wing, at the bottom), Fortitude (in the left wing, at the bottom).

190

W literaturze nagrobek łączony jest z bliżej niezidentyfikowanym warsztatem kamieniarskim związanym z kręgiem tzw. Mistrza Nagrobka Provany. Układ architektury monumentalnego pomnika jest bliźniaczy do tego zastosowanego w powstałym w zbliżonym czasie pomniku Andrzeja Stadnickiego (zm. 1608) w krakowskim kościele oo. Dominikanów. Ostatnio Michał Wardzyński, omawiając pomnik Ossolińskiej pod kątem kwestii materiałowych, zwrócił uwagę, iż późna data powstania nagrobka stoi w sprzeczności z wiedzą dotyczącą wykorzystania w Rzeczypospolitej wapienia spiskiego, z którego wykonana jest płyta figuralna (por. *Lapidarium renesansowe* 2013). Badacz, na drodze analizy formalnej oraz pochodzenia surowca, z którego została wykonana płyta, określił czas jej powstania na lata 30.–40. XVI w., przypisując jej wykonawstwo anonimowemu Mistrzowi M.S. ze Starej Lubowli. Wcześniej Katarzyna Mikocka-Rachubowa zestawiała omawianą płytę figuralną z posagami Jadwigi z Lubrańskich Opalińskiej w Kościecie

Scholars have linked the monument to the unidentified stonemasonry workshop of the so-called Provano's Monument Master. The architectural arrangement of Ossolińska's monumental tomb mirrors Andrzej Stadnicki's (d. 1608) in the Dominican Church in Kraków, which was manufactured at a similar time. Writing about the materials used in Ossolińska's monument, Michał Wardzyński observed that the late dating is inconsistent with findings on the use of Spisz limestone in the Polish-Lithuanian Commonwealth (cf. *Lapidarium renesansowe* 2013). Based on formal analysis and the provenance of the material used to carve the figurative panel, the researcher dated it to the 1530s or 1540s and attributed it to an anonymous Master M.S. from Stara Lubowla.

Earlier, Katarzyna Mikocka-Rachubowa compared the figurative slab to the effigies of Jadwiga Opalińska née Lubrańska in Kościan (ca. 1590) and Katarzyna Opalińska née Kościelecka

(ok. 1590) oraz Katarzyny z Kościeleckich Opalińskiej w Radlinie (1593–1601), reprezentującymi jednak – jak słusznie zauważył Wardzyński – odmienny typ zarówno pod względem kompozycji, stylistyki, jak i modelunku. Teza ta dowodzi, iż pomnik powstał krótko po śmierci Ossolińskiej, w 1608 r., a wykonujący go bliżej niezidentyfikowany warsztat krakowski, wiązany w badaniach z kręgiem oddziaływania tzw. Mistrza Nagrobka Provany, z przyczyn natury ekonomicznej oraz w celu przyspieszenia terminu realizacji wtórnie wykorzystał w strukturze nagrobka elementy pozyskane z lub po innych warsztatach, tj. nisze konchowe i flankujące je pilastry usytuowane w bocznych segmentach nagrobka (pochodzące najpewniej z pracowni Santi Guccio Fiorentina) oraz płytę figuralną. Wtórne wykorzystanie powyższych elementów może mieć związek z działalnością Andrzeja Jastrzębka, krakowskiego rzeźbiarza, którego związki ze współpracownikami Santi Guccio w pierwszej dekadzie XVII stulecia znajdują potwierdzenie w źródłach (szerzej por. Hajduk 2020, 244–246).

in Radlin (1593–1601). However, as Wardzyński aptly noted, they differ from Ossolińska's in terms of composition, styling and carving. This finding shows that Ossolińska's monument was created in 1608, shortly after her death.

Its maker, the unidentified Krakovian shop which has been linked to the influence of the Provano's Monument Master, reused components from other workshops (either purchased or left over) for economic reasons or due to time constraints. They include the conch niches and their flanking pilasters in the lateral parts of the monument (which had likely come from Santi Guccio Fiorentino's workshop) as well as the effigy slab. The reuse of components may be pointing to Andrzej Jastrzębek, a Krakovian sculptor whose relationship to Santi Guccio's collaborators in the first decade of the 1600s is confirmed by sources (for more on that, cf. Hajduk 2020, 244–6).

Ikonaografia / Iconography: rycina Bronisława Podbielskiego w: / Bronisław Podbielski's engraving in: „Tygodnik Ilustrowany”, 415: 1875, 373; fotografie nagrobka w zbiorach IS PAN (autor nieznany, przed 1944; L. Sempoliński, 1945).

Dokumentacja konserwatorska / Conservator's documentation: Gajos, Waldowska 2007/2008.

Literatura / Literature: Kaczmarzyk 1958, 117; Mikocka-Rachubowa 1994, 40; Kossakowska-Szanajca 1961, 169; Gradowska 1964, 245–246; Kieszkowski 1934/1935, 138; Mikocka-Rachubowa 2009; Waldowska 2009; Lapidarium warszawskie 2013, 28–31; Mikocka-Rachubowa 2013, 561–562; Hajduk 2020, 244, kat. LXXXI.

ZIEMIA WYSZOGRODZKA

Wyszogród land

GEEROSVS

A D 1521

ET SEPVLTORETVR PRO EO

DVS SLVS DEKOBILIKI

Kobylniki, kościół parafialny Św. Anny

Województwo mazowieckie,
powiat plocki;
Delegatura w Płocku Wojewódzkiego
Urzędu Ochrony Zabytków
w Warszawie.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia wyszogrodzka,
powiat wyszogrodzki;
diecezja plocka, archidiaconat plocki,
dekanat wyszogrodzki.

Płyta nagrobna bliżej niezidentyfikowanego członka rodu Kobylnickich

Niezachowany.
1521 r.

W trakcie inwentaryzacji Kazimierza Stronczyńskiego w poł. XIX stulecia w kościele w Kobylnikach znajdowała się, obok dwóch pomników Kobylnickich (por. poz. I.29–I.30), płyta nagrobna bliżej nieokreślonego członka rodziny Kobylnickich opatrzona datą 1521, która wyznacza termin budowy obecnego kościoła.

Według opisu Stronczyńskiego płyta ta miała stanowić przykrycie murowanego grobowca, do którego wchodziło się z wnętrza kościoła. Nie jest jasne, o jaki grób chodziło inwentaryzatorowi, gdyż

Kobylniki, St. Anne Parochial Church

Mazovian voivodeship,
Plock poviat;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Warsaw,
Plock delegature.

Former Mazovian voivodeship,
Wyszogród land,
Wyszogród poviat;
Plock diocese, Plock archdeaconry,
Wyszogród deanery.

The ledger stone of an unidentified Kobylniccy family member

Lost.
1521.

During Kazimierz Stronczyński's inventory in the mid-1800s, a tombstone of an unidentified Kobylniccy family member with the date 1521 (marking the construction of the present church) could be found in the church in Kobylniki next to the Kobylniccy's two other monuments (cf. items I.29–I.30).

According to Stronczyński's description, this stone used to cover a tomb which could be accessed from the church's interior. It is unclear which grave Stronczyński meant as there were

pod nawą oprócz niewielkiej krypty fundatora nie było żadnego podziemia.

no catacombs under the church apart from its founder's small crypt.

Trześć inskrypcji na płycie była silnie zatarta i trudna tym samym do odczytania przez zespół inwentaryzujący kobylnicką świątynię. Spośród znajdujących się w narożach płyty herbów dał się wówczas zidentyfikować jedynie herb Rogala.

The inscription on the stone had been effaced, and its content was difficult to decipher by the inventory team. Among the coats of arms located in the corners of the slab, they were only able to identify Rogala.

Fragment inskrypcji według rysunku z inwentaryzacji Stronczyńskiego:

Inscription fragments according to drawing from Stronczyński's inventory:

[---] GE(n)EROSVS [---] | [---]DVS [---]SLIVS • DE KOBILIKI [---] | [---] | [---]
ET SEPVLT(us) ORETVR PRO EO | A(nno) D(omini) 1521

Ikonomia / Iconography: Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas V, Tabl. 16, rys. wg Sulerzyńska 1969, Aneks, nr 26 (tzw. brulion, 138), por. / cf. Stronczyński 4: 2013, 116.

Literatura / Literature: Hajduk 2018b, 101; Stronczyński 4: 2013, 115–116.

Kobylniki, kościół parafialny Św. Anny

Województwo mazowieckie,
powiat plocki;
Delegatura w Plocku
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia wyszogrodzka,
powiat wyszogrodzki;
diecezja plocka, archidiaconat plocki,
dekanat wyszogrodzki.

Nagrobek Mikołaja Kobylnickiego

Na północnej ścianie.
Piaskowiec nieznaney proveniencji.
330 × 210 cm.
Ok. 1555 r.
Warsztat krakowski z kręgu
Giovanniego Marii Padovana.

Mikołaj Kobylnicki (zm. 1558) herbu
Prawdzic, sekretarz króla Zygmunta I
Starego, kanclerz kurii plockiej,
kanonik plocki i pultuski.
Nagrobek fundacji własnej kanonika.

Identyfikacja herbów: Rogala,
Gozdawa, Prawdzic, Junosza.

Kobylniki, St. Anne Parochial Church

Mazovian voivodeship,
Plock poviat;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Warsaw,
Plock delegature.

Former Mazovian voivodeship,
Wyszogród land,
Wyszogród poviat;
Plock diocese, Plock archdeaconry,
Wyszogród deanery.

Monument to Mikołaj Kobylnicki

Sited on the north wall.
Sandstone of unknown provenance.
330 × 210 cm.
Ca. 1555.
A Krakovian workshop from
Giovanni Maria Padovano's milieu.

Mikołaj Kobylnicki (d. 1558) *herbu*
Prawdzic, secretary to King Sigismund I
the Old, chancellor of the Plock curia,
Plock and Pultusk canon.
Funded by Kobylnicki himself.

Identified coats of arms: Rogala,
Gozdawa, Prawdzic, Junosza.

Inskrypcja w kartuszu dolnej kondygnacji:

Inscription in lower storey cartouche:

NICOLAVS COBI[L]NICZKI:DECA| NVS CAMENENECEN(sis):PRAEPOSITVS
| WARSOVIEN(sis) : PLOCEN(sis) ET POLTO| WIEN(sis) CANONICVS
: REGIVS SE|CRETARIVS HAERES ET PLEBAN(us) | HIC EXISTENS
ALIISQ(ue) TITVLIS ET | SACERDOTIIS INSIGNITVS: I(n) HAC | RERV(m)
HVMANAR(um) FRAGILITATE | MORTALITATIS SVE MEMOR HOC
MO|NV ME(n)TV(m) S(ibi) ET SVIS SVCTESSORIB(us)^a POS(uit) | ANNO
D(omini) 1555

^a czytaj SVCCESSORIB(us)

^a read as SVCCESSORIB(us)

Na fryzie belkowania:

On entablature's frieze:

BEATI OMNES QVI IN DOMINO MORIVNTVR

Na plincie gzymsu napis:

On cornice's plinth:

HODIE MIHI CRAS TIBI • ACH VTIQ(ue) MORI

Zmiany i konserwacje: pierwotnie przyścienny pomnik usytuowany był w przylegającej niegdyś do kobylnickiego kościoła kaplicy Świętego Krzyża, rozebranej na początku XIX w. W toku dziejów obiekt translokowano do wnętrza świątyni (obecnie zawieszony na północnej ścianie salowego kościoła), niszcząc niektóre jego fragmenty, a inne niewłaściwie zestawiając ze sobą. Stan jest względnie dobry, wymaga interwencji konserwatorskiej. Analiza struktury nagrobka wykazuje szereg nieścisłości konstrukcyjnych, odspojień, wykruszeń i ubytków oryginalnej substancji rzeźbiarskiej. Obiekt pozbawiony jest cokółu, który widnieje w wersji zredukowanej na akwareli Kazimierza Stronczyńskiego z 2. poł. XIX w. obrazującej nagrobek. Pomnik pokrywa wtórna warstwa malarska, która łuszczy się i odpada.

Changes and restorations: this wall-adjacent monument was originally situated in the Holy Cross chapel that once adjoined the parochial church in Kobylniki. The chapel was demolished in the early 1800s. With time, the monument was translocated to the church's interior, where it is currently hanging on the north wall of the aisleless church. In this process, some parts were destroyed and others reassembled incorrectly. An analysis of the monument's structure has shown a number of structural inaccuracies, detachments, chippings and losses in the original sculpture. The work lacks its pedestal, which can be seen in its reduced version on Kazimierz Stronczyński's watercolor painting of the monument from the mid-1800s. Today, the stone is covered with a later layer of paint which is flaking and peeling off.

Nagrobek Mikołaja Kobylnickiego jest dziełem zajmującym wyjątkowe miejsce w rozwoju rzeźby renesansowej – stanowi on pierwszy pomnik typu aediculowego na Mazowszu. Obok kompozycji nagrobka uwagę zwracają liczne płaskorzeźbione motywy o bogatej treści ideowej. Cokół pomnika wypełnia wklęsłorzeźbiona prostokątna płyтина z centralnie umieszczoną tablicą inskrypcyjną w wolutowo-zwijanym obramieniu, którą podpira para nagich puttów. Powyżej, w głębokiej wnęce umieszczono ustawioną pulpitem prostokątną płytę figuralną. Pole tła wypełnia wyobrażenie niebios z płaskorzeźbioną postacią Boga Ojca na obłoku, z dwoma innymi obłoczkami z uskrzydłonymi główkami anielskimi w narożach. Zmarły, odziany w szatę kanonika z sutanną, rokiętą, mucetem i biretem, leży, opierając głowę na prawej ręce, w lewej, ułożonej wzdłuż ciała, trzymając kielich (zachowany częściowo), stopy zaś wspiera na księdze. W zwieńczeniu, na ścianie zamkniętej od góry gzymsem, umieszczono grupę rzeźbiarską św. Anny Samotrzeciej – odbierającej z rąk Marii Dzieciątko Jezus, z ukazaną po lewej małą klęczącą postacią Kobylnickiego jako adoranta. Flankują ją lwy trzymające w łapach herby. Powyżej znalazło się półleżące, śpiące putto z czaszkami trupimi z obu stron, na tle spłaszczonego przedstawienia góry Golgoty.

W warstwie formalnej nagrobek ten nie ma wcześniejszych analogii na terenie Rzeczypospolitej. Próbowano wskazywać pomniki z kręgu Padovana z obszaru Małopolski, w tym Barbary z Tęczyńskich Tarnowskiej (zm. 1521) z kolegiaty (obecnie katedry)

Mikołaj Kobylnicki's monument holds an extraordinary place in the history of Renaissance sculpture development in Poland: it is the first of the aedicula type in Mazovia. Apart from the composition, it also stands out due to its numerous bas-relief motifs with a rich ideological message. The lost pedestal was filled with a rectangular, counter-relief panel with a centrally placed inscription plaque in a volute-spiral frame, supported by a pair of naked putti. Above, in a deep niche, a rectangular effigy slab was placed horizontally. The deceased's figure is dressed in a canon's robes with a priest's cassock, a rochet, a mozzetta and a biretta. Lying on his side, he rests his head on his right arm with his left placed alongside his body and holding a (partially preserved) chalice, while his feet are propped up on a book. The vertical background slab behind it depicts the heavens with a bas-relief figure of Father God on a cloud adorned in the corners with winged angels' heads on two smaller clouds. In the crowning, on a wall roofed by a cornice, a sculptural group depicting the Virgin and Child with Saint Anne was placed. While the saint lifts the Christ Child up from the Virgin's hands, a small kneeling figure of Kobylnicki as an adorant is shown on the left. The group is flanked by lions holding coats of arms in their paws. Above them, a reclining, sleeping putto has been carved with skulls on both sides and a depiction of Mount Calvary in the background.

There are no earlier exemplars for this monument in the Polish-Lithuanian Commonwealth. Scholars have tried to show resemblance in other monuments from Padovano's milieu in Lesser Poland, including Barbara Tarnowska née Tęczyńska's (d. 1521)

w Tarnowie, wykonany również ok. 1555 r. W zakresie układu architektury pomnik Kobylnickiego wykazuje analogie do nagrobka Piotra Boratyńskiego w katedrze na Wawelu (zm. 1558), wiążanego z działalnością warsztatu Giovanniego Marii Padovana. Z kolei – jak dowiodła Renata Sulewska – kompozycja płyty umieszczonej za figurą zmarłego z wizerunkiem Boga Ojca została

from the former Collegiate Church (now Cathedral) in Tarnów. The architectural arrangement of Kobylnicki's monument exhibits similarities to Piotr Boratyński's (d. 1558) monument in the Wawel Cathedral, which has been linked to Giovanni Maria Padovano's shop. Meanwhile, as argued by Renata Sulewska, the composition of the panel depicting Father God and placed be-

przejęta z fryzu płyty z Bochni, związanej przez badaczkę również z działalnością Padewczyka. Anna Gradowska proponowała hipotezę o możliwym związku twórcy pomnika z kręgiem kamieniarzy działających w Płocku w latach 50. XVI w., wskazując przy tym na osobę architekta Giovanniego Battisty di Veneto (*sic!*). Warto podkreślić, iż niektóre elementy omawianego nagrobka doczekały się recepcji w miejscowym środowisku, inspirując pochodzącego przypuszczalnie z Wielkopolski anonimowego autora piętrowego nagrobka Jana i Katarzyny Modzelewskich z 1596 r. w Luszynie koło Żychlina (poz. III.3).

hind the deceased's figure was copied from the frieze of a slab from Bochnia, also linked to the Paduan's workshop by the researcher. Anna Gradowska has proposed a hypothesis on the sculptor's possible relationship to stonemasons active in Płock in the 1550s; in particular, Gradowska mentioned Giovanni Battista di Veneto (*sic!*). Notably, some parts of Kobylnicki's monument were well-received locally and have likely inspired the unknown sculptor of Jan and Katarzyna Modzelewscy's 1596 monument in Luszyn near Żychlin (who likely came from Greater Poland, cf. item III.3).

Kazimierz Stronczyński, opisując nagrobek Kobylnickiego, wysunął przypuszczenie, jakoby wizerunek putta z czaszką w zwieńczeniu nagrobka miał odwoływać się do realnego pochówku dziecięcego. Robert Kunkel w 2001 r. był świadkiem badań krypty grobowej umieszczonej na osi kościoła, w nawie przy wejściu do prezbiterium, w wnętrzu której ujawniono wówczas rozbitą trumnę ze szkieletem starszego mężczyzny oraz fragmentami szkieletu niemowlęcia. Badacz wysunął na tej podstawie hipotezę, iż – przy założeniu, że jest to pochówek fundatora – rzeźzone putto można by rozpatrywać w kategorii nagrobka dziecięcego jako odnoszące się do pochówku dziecięcego (por. Stronczyński 4: 2013, 293).

Describing Kobylnicki's monument, Kazimierz Stronczyński posited that the crowning sculpture of the putto and the skull may have referred to an actual deceased child. In 2001, Robert Kunkel witnessed the exploration of a burial vault placed under the church's axis, in the nave at the entrance to the chancel. Inside, a shattered casket with an older man's skeleton and parts of an infant's skeleton were found. Based on that, Kunkel proposed a hypothesis that – provided that the remains belonged to the funder – the putto could be considered the tombstone to that buried child (cf. Stronczyński 4: 2013, 293).

Ikonomia / Iconography: Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas V, tabl. 16, rys. Polkowski Józef (?), 1851.

Dokumentacja konserwatorska / Conservator's documentation: Wielocha, Kozarzewski 2006.

Literatura / Literature: Gradowska 1964, 221; Kozakiewiczowa 1955, 42; Mikocka-Rachubowa 1996, 3; KZSP, 10: 15, 1993, XVII, 43–44; Hornung 1957; Kozakiewiczowa 1984, 126; Sulewska 1995, 71; Stronczyński 4: 2013, 292–293; Hajduk 2018b, 101.

Kobylniki, kościół parafialny Św. Anny

Województwo mazowieckie,
powiat plocki;
Delegatura w Plocku
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia wyszogrodzka,
powiat wyszogrodzki;
diecezja plocka, archidiaconat plocki,
dekanat wyszogrodzki.

Nagrobek Stanisława Kobylnickiego i jego dwóch żon

Przy ścianie nawy północnej.
Wapień pińczowski.
500 × 455 cm.
Ok. 1575–1580.
Santi Gucci Fiorentino.

Stanisław Kobylnicki *vel* Kobyliński
(ok. 1515–1576) herbu Prawdzic,
chorąży zakroczymski,
poseł sejmowy, żonaty *primo voto*
z Zofią Szreńską herbu Dołęga,
secundo voto z Izabelą Trzcińską
herbu Radwan (o nim por.
Kaniewska 1967/1968a).

Identyfikacja herbów: Prawdzic,
Dołęga, Rogala, Radwan, Gozdawa.

Kobylniki, St. Anne Parochial Church

Mazovian voivodeship,
Plock poviat;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Warsaw,
Plock delegature.

Former Mazovian voivodeship,
Wyszogród land,
Wyszogród poviat;
Plock diocese, Plock archdeaconry,
Wyszogród deanery.

Monument to Stanisław Kobylnicki and his two wives

Sited next at a north aisle wall.
Pińczów limestone.
500 × 455 cm.
Ca. 1575–1580.
Santi Gucci Fiorentino.

Stanisław Kobylnicki *vel* Kobyliński
herbu Prawdzic (ca. 1515–1576),
Zakroczym standard-bearer, *Sejm*
member, married *primo voto* to Zofia
Szreńska *herbu* Dołęga, *secundo voto*
to Izabela Trzcińska *herbu* Radwan,
for more on him cf. Kaniewska
1967/1968a.

Identified coats of arms: Prawdzic,
Dołęga, Rogala, Radwan, Gozdawa.

Inskrypcja w kartuszu usytuowanym
centralnie w drugiej kondygnacji,
pod figurą męską¹:

Inscription in central cartouche
on second storey above
male effigy¹:

KTOSKOLWIEK • IEST • CO IDZIES • STAN TROCHE PRZI GROBIE :
BIS SIE • TEGO DOWIEDZIAL • KTO WOLA KV TOBIE : |
IESTEM IA ON STANISLAW KOBILNICZKI • SLAWNI •
WIODACZ Z DZIADOW • RODZAI SWOI Z NIEBOROWA DAWNI |
STAROSTA NA • PRZASNISV • CHORAZI • DO TEGO •
W ZAKROCZIMSKIM POWIECZIE • Z LASKI PANA MEGO • |
Y Z ZASLVG • STARODAWNICH POSPOL(I)YTEI • RZECZI •
KTOREMY S PRZODKI • MEMI • MIAL • NA CZVINI PIECZI • |
CZOS MNIEMAS • IAKIE W DOMV MIM BILI • TITVLI •
WOIEWOD CASTELLANOW I KRZIZE Y INFVLI • |
KTORE NA WIECZNE CZASI KV MOIEI OZDOBIE •
ZYCZ • BĘDA • NIE VSTAIĄCZ • CHOCZ IA LEZE W GROBIE • |
TYCH SLAWA TV NA SWIECZIE BEDZIE PANOWALA •
THAM IE PRZES ME POTOMSTWO BEDZIE OZIWIALA |
CZIALO W ZIEMI • DVCH • BEDZIE • BOGA CHWALICZ W NIEBIE •
A TAM O • CZITELNIKV • BEDZIE CZEKACZ CZIEBIE

Zmiany i konserwacje: pierwotnie pomnik usytuowany był w przylegającej niegdyś do kobylnickiego kościoła parafialnego kaplicy Świętego Krzyża, w toku dziejów obiekt translokowano do wnętrza świątyni, niszcząc niektóre jego fragmenty, a inne niewłaściwie zestawiając ze sobą. Zachował on jednak oryginalną kompozycję potrójnego nagrobka, wypracowaną wcześniej w analogicznie zakomponowanym trójosobowym pomniku Dzierzgowskich w Pawłowie Kościelnym (por. poz. I.4). Nagrobek ma liczne ubytki, rozejścia części składowych na złączach, wtórne kity wykonane w zaprawie cementowej oraz liczne wykruszenia na całej powierzchni. Analiza konstrukcji wskazuje, iż obiekt mógł być kilkakrotnie translokowany (być może

Changes and restorations: the monument was initially sited in the Holy Cross Chapel that once adjoined the parochial church in Kobylniki. With time, it was translocated into the church's interior and some parts were destroyed, while others reassembled incorrectly. Still, it maintained the original tripartite composition, developed earlier in a similarly arranged three-person monument to the Dzierzgowscy in Pawłowo Kościelne (cf. item I.4). The monument has sustained material losses, its components have separated at the joints, cement mortar has been used to reattach it, and there are numerous chipped areas around the entire surface. An analysis of the reconstruction indicates that the monument may have been translo-

¹ Zachowano pisownię oryginalną.

¹ Original spelling was maintained.

przeniesiono nagrobek w trakcie remontu kościoła przeprowadzonego w latach 1725–1727). Do wtórnego osadzenia nagrobka w murze użyto zaprawy cementowej, która w obecnym stanie pęka, co grozi zachwianiem stabilności konstrukcji obiektu. Obiekt pokryty jest reliktnymi licznymi wtórnymi warstwami malarskimi zacierającymi oryginalne kontury reliefu konserwatorskiego. Najprawdopodobniej podczas remontu świątyni w 1920 r. nagrobek został przesunięty o 1 m w stronę chóru muzycznego.

W literaturze pomnik łączono z działalnością warsztatu Santiago Gucciego Fiorentina. Zarówno figura męska, jak i kobieca wpisują się w repertuar form powszechnie stosowanych przez pracownię Florentczyka w 4. ćw. XVI w., w nagrobkach opartych na tym samym schemacie kompozycyjnym, a wzorowanym na piętrowym nagrobku Andrzeja i Barbary ze Szreńskich Firlejów w Janowcu, Stanisława Zbąskiego w Kurowie, Andrzeja Nowina-Kośli w Kraśniku, Arnulfa i Stanisława Uchańskich w Uchaniach. Wszystkie wyżej wymienione pochodzą z lat 60.–80. XVI w. Na Mazowszu bezpośredniej inspiracji dostarczył, wiązany ostatnio z warsztatem Gucciego, analogicznie zakomponowany trójosobowy pomnik rodziny Dzierżgowskich w Pawłowie Kościelnym pod Mławą.

cated several times (perhaps during the church's renovation in 1725–1727). It was re-immured using cement mortar, which is currently cracking and posing a structural risk. The stone is covered with remnants of numerous later paint layers which blur the original contours of the relief. Likely during another renovation in 1920, the monument was moved by one metre towards the choir.

Scholars have linked the monument to Santi Gucci Fiorentino's workshop. Both the male and the female effigy follow the forms from the Florentine's repertoire that were used in other monuments with similar compositions in the late 1500s, modelled after the storeyed monument to Andrzej and Barbara (née Szreńska) Firlejowie in Janowiec, Stanisław Zbąski's in Kurów, Andrzej Nowina-Kośla's in Kraśnik and Arnulf and Stanisław Uchański's in Uchanie. The monuments listed are all dated to the 1560s–1580s. A direct inspiration in Mazovia was provided by a three-person monument to the Dzierżgowsky family in Pawłowo Kościelne near Mława, which has recently been linked to Gucci's workshop.

Ikonaografia / Iconography: Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas V, tabl. 17, rys. Polkowski Józef (?), 1851.

Dokumentacja konserwatorska / Conservator's documentation: Wielocha, Kozarzewski 2006.

Literatura / Literature: Sinko 1933, 39–40; Kozakiewiczowa 1955, 27; Gradowska 1964, 223–224; Fischinger 1969, 79–80; KZSP, 10: 15, 1993, XVII, 44; Mikocka-Rachubowa 1995, 31–32; Mikocka-Rachubowa 1996, 3; Hajduk 2018b; Hajduk 2020, 159–160, kat. XXV.

ZIEMIA ZAKROCZYMSKA

Z a k r o c z y m l a n d

IC. PROPTVS QVIT SIELVNIIDIE 13 MENSIS APRILIS AD 1584 VIXIT ANNIS 600.

NE BOKOV SKED BILINO DELIKALY PFEZMLEN REGNI DE OVNEVEBOVNO

II AR 19. FLOREN. LANCENCEAVE

Cieksyn, kościół parafialny Św. Doroty

Województwo mazowieckie,
powiat nowodworski;
Wojewódzki Urząd Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia zakroczymska,
powiat nowomiejski;
diecezja plocka, archidiaconat plocki,
dekanat ciechanowski.

Płyta nagrobna Jana Borukowskiego

Południowa nawa.
Piaskowiec.
93 × 198 cm.
1584 r.

Jan Borukowski (zm. 1584) herbu
Junosza, biskup przemyski, prepozyt
łeczycki, sekretarz królewski i senator
(o nim szerzej por. Kwolek 1936).

Prawdopodobnie fundacji brata,
kanonika Piotra Borukowskiego.

Identyfikacja herbów: Ciołek, Lubicz,
Dąbrowa i Prawdzic.

Cieksyn, St. Dorothy Parochial Church

Mazovian voivodeship,
Nowy Dwór Mazowiecki powiat;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Warsaw.

Former Mazovian voivodeship,
Zakroczym land,
Nowe Miasto powiat;
Plock diocese, Plock archdeaconry,
Ciechanów deanery.

Jan Borukowski's tombstone

Sited in the south aisle.
Sandstone.
93 × 198 cm.
1584.

Jan Borukowski (d. 1584) *herbu* Junosza,
Bishop of Przemyśl, Łeczyca provost,
royal secretary and senator; for more
on him, cf. Kwolek 1936.

Likely funded by his brother, canon
Piotr Borukowski.

Identified coats of arms: Ciołek,
Lubicz, Dąbrowa and Prawdzic.

HIC • IACET • REVERENDISS(imus) • DO(minus) • IOAN | NES • BORVKOWSKI
 DE BILINO DEI GRA(tia) • EP(iscop)VS • PREMISLIEN(sis) • REGNI •
 POLONIE • VICECANCE | LLARI(us) • PLOCEN(sis) • LANCENCIEQVE |
 (et)C ⟨?⟩ • P(re)POSITVS • OBIIT • SIELVNII • DIE • 13 • MENSIS • APRIL'IS •
 A(nno) D(omini) • 1•5•8•4 • VIXIT • ANNIS • 60 •

Zmiany i konserwacje: pierwotnie nagrobek usytuowany był w nawie kościoła obok ołtarza św. Jana Chrzciciela. Dokładne jego dzieje nie są znane. Obecna forma wymaga, celem oczyszczenia, zdjęcia wtórnych olejowych warstw malarskich i ujawnienia tym samym detalu oryginalnego rysunku rzeźbiarskiego.

Changes and restorations: the tombstone was originally sited in the nave next to the St. John the Baptist altar. Its fates are not known. In its current form, it requires cleaning in order to remove layers of oil paint and reveal the details of the original carving.

W literaturze wskazuje się zależność kompozycyjną od figury Stanisława Strzelicy w katedrze warszawskiej (por. poz. I.21), z tą różnicą, iż w przeciwieństwie do stojącej figury Strzelicy postać Jana Borukowskiego przedstawiona została jako leżąca (umieszczenie pod głową poduszki). Podkreśla się przy tym, że Borukowski jako kanonik warszawski musiał znać nagrobek Strzelicy (zob. Starzyńska 1995, 56). Płytę odkuto w bliżej niekreślonym, najpewniej miejscowym warsztacie kamieniarskim.

Researchers point to a compositional reference to Stanisław Strzelica's effigy in the Warsaw Cathedral (cf. item I.21). They differ in the fact that unlike Strzelica's, Borukowski's effigy was depicted as recumbent (with the placement of a pillow under the head). Scholars have stressed that Borukowski as a Warsaw canon must have known Strzelica's tomb (see Starzyńska 1995, 56). The tombstone was manufactured in an unidentified stonemason's shop, likely local.

NDVS·DNVS·PETRVS·BORVKO

CA·IAIS·SV·SS·VL·I·Y·D·E·M·V·I·A·SV·A·CL·AV·S·I·T·A·D·I·S·

SK·ID·E·B·E·N·O·D·M·N·A·H·O·E·G·A·B·B·A·S·T·I·A·N·O·I·G·S·E·C·C·Z·E·N·V·I·E·

TH·O·D·I·B·I·M·O·N·I·T·E·N·I·T·O·S·V·I·

Cieksyn, kościół parafialny Św. Doroty

Województwo mazowieckie,
powiat nowodworski;
Wojewódzki Urząd Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia zakroczymska,
powiat nowomiejski;
diecezja plocka, archidiaconat plocki,
dekanat ciechanowski.

Płyta nagrobna Piotra Borukowskiego

Południowa nawa, obok ołtarza
św. Rocha.
Piaskowiec.
94 × 205 cm.
Ok. 1584 r.

Piotr Borukowski herbu Junosza,
kanonik plocki.

Fundacji własnej.

Identyfikacja herbów: Junosza,
Lubicz, Dąbrowa, Prawdzic.

Cieksyn, St. Dorothy Parochial Church

Mazovian voivodeship,
Nowy Dwór Mazowiecki poviat;
The Voivodeship Office for Monument
Protection in Warsaw.

Former Mazovian voivodeship,
Zakroczym land,
Nowe Miasto poviat;
Plock diocese, Plock archdeaconry,
Ciechanów deanery.

Piotr Borukowski's tombstone

Sited in the south aisle,
next to the St. Roch altar.
Sandstone.
94 × 205 cm.
Ca. 1584.

Piotr Borukowski *herbu* Junosza,
Plock canon.

Self-funded.

Identified coats of arms: Junosza,
Lubicz, Dąbrowa, Prawdzic.

Inskrypcja na obrzeżu płyty:

Inscription on rim:

R(evere)NDVS ♦ D(omi)NVS ♦ PETRVS ♦ BORVK^{OW}|SKI ♦ DE ♦ BIEL'NO
♦ D'VINA ♦ PAC'E(n)C'A ABBAS ♦ ET ♦ C^ANO(n)IC^{VS} ♦ PL^OCZEN(sis)
VIVE(n)S | HO^C ♦ SIBI ♦ MONVMENTV(m) ♦ PoSVIT | AETATIS ♦ SVAE
♦ 55 {?} ♦ VLTIMV(m) ♦ DIEM ♦ VITAE ♦ SVAE ♦ CLAVSIT ♦ A(nno) ♦
D(omini) ♦ 1♦5♦[...]

Zmiany i konserwacje: pierwotnie nagrobek usytuowany był w nawie kościoła obok ołtarza Świętej Trójcy. Dokładne jego dzieje nie są znane. Obecna forma wymaga, celem oczyszczenia, zdjęcia wtórnych olejowych warstw malarskich i ujawnienia tym samym detalu oryginalnego rysunku rzeźbiarskiego.

Changes and restorations: the tombstone was initially sited in the nave next to the Holy Trinity altar. Its fates are not known. In its current form, it requires cleaning in order to remove layers of oil paint and reveal the details of the original carving.

Układ ciała postaci nawiązuje do modelunku znanego z licznych płyt pulpitytowych popularnych w rzeźbie sepulkralnej 1. poł. XVI w. Zmarły leży na poduszce, lekko opierając się na lewej ręce, w której trzyma pastorał, z prawą ręką przełożoną w poprzek tułowia i usytuowaną na zamkniętej książce (modlitewniku). Pod względem układu postaci płyta z Cieksyna odwołuje się do wizerunku biskupa Jana Konarskiego na pulpitowej płycie z nagrobka tegoż w katedrze na Wawelu (1520–1521). W figurze Piotra Borukowskiego wykonanej przez prowincjonalny warsztat rzeźbiarski uderza jednak frontalne ujęcie postaci z przewagą linii pionowych w rysunku.

The arrangement of the figure refers to a model known from numerous lectern-type slabs which were common in the funerary art of the first half of the sixteenth century. The deceased lies on a pillow, propped up slightly on his left hand holding a crosier. His right hand crosses his torso and is placed on a closed (prayer) book. The pose of the Cieksyn figure resembles the effigy of Bishop Jan Konarski on a lectern-type slab from his tomb in the Wawel Cathedral (1520–1521). However, Piotr Borukowski's stone – which was manufactured by a provincial shop – strikes the viewer with a frontal arrangement and the predominance of vertical lines.

Czerwińsk, kościół Zwiastowania NMP

Województwo mazowieckie,
powiat płoński;
Delegatura w Ciechanowie
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia zakroczymska,
powiat wyszogrodzki;
diecezja plocka, archidiaconat plocki,
dekanat czerwiński.

Płyta nagrobna Jakuba Kuli

Na ścianie kaplicy północnej.
Piaskowiec.
135 × 230 cm.
1. poł. XVI w.

Jakub Kula z Soboli (zm. 1538) herbu
Roch III, opat czerwiński, kanonik
kapituły katedralnej w Plocku, inicjator
przebudowy świątyni w Czerwińsku
(o nim szerzej por. Folwarski 1957,
21–22).

Czerwińsk, Annunciation to the Blessed Virgin Mary Church

Mazovian voivodeship,
Płoński powiat;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Warsaw,
Ciechanów delegature.

Former Mazovian voivodeship,
Zakroczym land,
Wyszogród powiat;
Plock diocese, Plock archdeaconry,
Czerwińsk deanery.

Jakub Kula's tombstone

Sited on the wall of the north chapel.
Sandstone.
135 × 230 cm.
The first half of the sixteenth century.

Jakub Kula from Sobola (d. 1538) *herbu*
Roch III, Czerwińsk abbot, canon of
the Plock Cathedral chapter, initiator
of the Czerwińsk church remodelling;
for more on him, cf. Folwarski 1957,
21–22.

Zmiany i konserwacje: pierwotnie usytuowana w posadzce kościoła, w obecne miejsce wmurowana po 1908 r. Już w pol. XIX w., w trakcie inwentaryzacji Kazimierza Stronczyńskiego, rysunek postaci był silnie zatarty. Na akwareli z ówczesnym wizerunkiem płyty zaobserwować można współcześnie zatarte ślady dekoracji o motywach roślinnych na bordiurze płyty. Brak przekazów dotyczących inskrypcji pierwotnie wypełniających dekoracyjne obrzeże nagrobka.

Changes and restorations: originally sited in the church's floor, the stone was immured in its current location after 1908. The carving of the effigy had already worn away by the mid-1800s when Kazimierz Stronczyński did his inventory. The watercolour rendering of the stone showed traces of vegetal ornamentation on the rim, which have not survived until today. There are no sources about the inscriptions that originally ran inside the decorative frame.

22/7 1857. Klmgyúch.

ANO: DNI: 1820: IN: ERM: PLOCE:

PAVL: CIV: VC: ST:
EVNDATOR: ECCLESIE
HIC REQUIESCIT

ORIT: ANO: 1863: ET: HIC: FELICITER: SEPULTUS: EST:

ELIGIT: ET: IN: ERM: PLOCE: A: VLADISLAV: POLO:

Pultusk,
bazylika kolegiacka
Zwiastowania NMP

Województwo mazowieckie,
powiat pultuski;
Delegatura w Ciechanowie
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia zakroczymska,
powiat nowomiejski;
diecezja plocka, archidiaconat pultuski,
dekanat pultuski.

Płyta nagrobna
Pawła Giżyckiego

Wmurowana w posadzkę prezbiterium.
Piaskowiec, brąz.
Średnica 56 cm.
1510 r.

Paweł Giżycki (zm. 1463) herbu
Gozdawa, biskup plocki, scholastyk
plocki i krakowski, kanonik
gnieźnieńskiej kapituły katedralnej
(o nim szerzej por. Słowikowski
1959/1960; Chojnacki 2001).

Fundacji Erazma Ciolka (zm. 1522)
herbu Sulima, biskupa plockiego,
humanisty i dyplomaty (o nim szerzej
por. Brzozowska 2017).

Identyfikacja herbów: Gozdawa.

Pultusk, Annunciation
to the Blessed Virgin Mary
Collegiate Basilica

Mazovian voivodeship,
Pultusk poviat;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Warsaw,
Ciechanów delegature.

Former Mazovian voivodeship,
Zakroczym land,
Nowe Miasto poviat;
Plock diocese, Pultusk archdeaconry,
Pultusk deanery.

Paweł Giżycki's
ledger stone

Embedded in the floor of the chancel.
Sandstone, bronze.
ø 56 cm.
1510.

Paweł Giżycki (d. 1463) *herbu* Gozdawa,
Bishop of Plock, Plock and Kraków
scholaster, canon of the Gniezno
Cathedral chapter; for more
on him, cf. Słowikowski 1959/1960;
Chojnacki 2001.

Funded by Erazm Ciolek (d. 1522)
herbu Sulima, Bishop of Plock,
Humanist and diplomat; for more on
him, cf. Brzozowska 2017.

Identified coats of arms: Gozdawa.

Inskrypcja w otoku płyty:

AN(n)O • D(omi)NI • 1440 • IN • EP(iscopu)M • PLOCEN(sem) • | ELIGIT(ur)
• ET • IN • PRESE(n)CIA • VLADISLAI • POLO[| - - - - | M]ORIT(ur)
• AN(n)O • 1463 • ET • HIC • FELICITER • SEP(u)LT(us) • I(n) • D(om)I(n)O

U dołu:

PAVL(us) • GYZYCZSKI | FVNDATOR • EC(C)LESIE | HIC • REQUIESCIT

Inskrypcja na medalionie:

PREDECESSORI | SVO • BENEMERITO | ERASMVS EPISCOP(us) |
PLOCEN(sis) • POSVIT

Inscription along rim:

At bottom:

Inscription on medallion:

Zmiany i konserwacje: plakieta opracowana w technice rytu na grubej blasze. W 1983 r. dokonano gruntownej konserwacji płyty, wskutek której brązowa plakieta odzyskała pierwotną, złocistą barwę. Przypuszczam, że oryginalnie plakieta mogła być pokryta warstwą pozłoty, co sugeruje wizerunek płyty na akwareli z inwentaryzacji Kazimierza Stronczyńskiego z poł. XIX w.

Changes and restorations: the medallion is an engraving on a thick sheet of metal. In 1983, a thorough conservation of the stone was conducted and the bronze medallion regained its golden colour. I assume that it could have originally been gilt, which is suggested by its watercolour image from Kazimierz Stronczyński's mid-1800s inventory.

Brązowy medalion zdobiący omawianą płytę uchodzi za pierwszy spiżowy obiekt w rzeźbie funeralnej XVI w. na obszarze Mazowsza. Brązowe plakiety – medaliony herbowe aplikowane na kamienne płyty nagrobne, wytwarzano przynajmniej od poł. XV w. W tę konwencję wpisuje się omawiany obiekt. Osobliwa na tym terenie forma nagrobka z brązowym medalionem powielona została także dwie dekady później w nagrobku biskupa Rafała Leszczyńskiego (por. poz. I.35).

Przez autorów *Katalogu zabytków sztuki w Polsce* sama piaskowcowa płyta określana jest jako gotycka, ułożona w miejscu pochówku niedługo po śmierci Giżyckiego. Wedle tej koncepcji brązowe tondo

Although bronze coat of arms medallions applied to tombstones had been manufactured at least since the mid-1400s, the work discussed here is considered unusual in the region. It was the first of its kind in sixteenth-century Mazovian funerary art. The design of such a bronze medallion monument was copied two decades later for Bishop Paweł Leszczyński's tomb (cf. item I.35).

The authors of the KZSP have called the sandstone slab "Gothic". It was embedded in Giżycki's burial place soon after his death. According to this version of events, the bronze tondo likely funded by Ciolek was added to the existing stone in 1510. Recently, the pro-

PREDECESSORI
SVO BENEMERITO
ERASMVSEDISCO
DLOCEN DOSVIT

łączone z fundacją Ciolka zostało dodane do istniejącej płyty w 1510 r. Ostatnio do kwestii datowania płyty wraz z brązową plakietą odniósł się Robert Kunkel, słusznie uznając, iż oba elementy powstały jednocześnie, na co wskazuje zdaniem badacza krój renesansowej kapitule zastosowany w napisie na bordiurze płyty.

blem of the stone's and medallion's dating was raised by Robert Kunkel, who – based on the Renaissance design of the lettering along the rim – aptly concluded that both components were manufactured concurrently.

Ikonomia / Iconography: Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas V, tabl. 28, 1851; fot. w zbiorach IS PAN / ph. in the collections of IS PAN (J. Langda, 1994).

Dokumentacja konserwatorska / Conservator's documentation: Radzicka-Milczewska 1983.

Literatura / Literature: Nowowiejski 1930, 51, 53–57; KZSP, 10: 20, 47; Kunkel 2002, 96.

ANNO DNI 1220 IN EPM PLOCENS

ORITANO 1263 HIC FELICITER SEPTIMO

PAVL⁹ GV³ VC³ SKV
EVNDATOR ECLESIE
HIC R⁹ OVIE SCIT

ELIGIT ET IN PRESCEM VLADISLAI POLO

IN PIA CETERO POSITO TELIVRE RAPHAEL
QVAPLEN2 MAGNI PRESVL-HONORIS-ERAT
PROPTER VIRTUTE PMAXIA-FAGTA-DECORAM
ET INCRELEVA-PRECIB9-LECTOR-AMICE-TVIS
OBITU DOMINICA OCULI ANNO DOMINI
M D XCVII

Pultusk,
bazylika kolegiacka
Zwiastowania NMP

Województwo mazowieckie,
powiat pultuski;
Delegatura w Ciechanowie
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia zakroczymska,
powiat nowomiejski;
diecezja plocka, archidiaconat pultuski,
dekanat pultuski.

Medalion
z płyty nagrobnej
Rafała Leszczyńskiego

Nad portalem w północnej ścianie
prezbiterium.
Brąz.
Po 1527 r.

Rafał Leszczyński (zm. 1527)
herbu Wieniawa, biskup plocki
i przemyski, sekretarz królewicza
Zygmunta Augusta (o nim szerzej
por. Kowalska 1972).

Identyfikacja herbów: Wieniawa.

Pultusk, Annunciation
to the Blessed Virgin Mary
Collegiate Basilica

Mazovian voivodeship,
Pultusk poviat;
The Voivodeship Office for Monument
Protection in Warsaw,
Ciechanów delegature.

Former Mazovian voivodeship,
Zakroczym land,
Nowe Miasto poviat;
Plock diocese, Pultusk archdeaconry,
Pultusk deanery.

Medallion from
Rafał Leszczyński's
ledger stone

Placed over a portal in the north wall
of the chancel.
Bronze.
After 1527.

Rafał Leszczyński (d. 1527) *herbu*
Wieniawa, Bishop of Plock and
Przemysł, secretary to Prince Sigismund
Augustus; for more on him,
cf. Kowalska 1972.

Identified coats of arms: Wieniawa.

Inskrypcja:

LESCINI(us) • IACET • HOC^a • POSIT(us) • TELLVRE • RAPHAEL •
QVI • PLEN(us) • MAGNI • PRESVL • HONORIS • ERAT •
PROPTER • VIRTUTE(m) • P(er) MAXI(m)A • FACTA • DECORAM
HVNC • RELEVA • PRECIB(us) • LECTOR • AMICE • TVIS •

• OBIT • DOMINICA • OCVLI • ANNO • DOMINI | M • D • XXVII •

^a czytaj HAC

Inscription:

^a read as HAC

Zmiany i konserwacje: treść inskrypcji wskazuje, że brązowe tondo pierwotnie zdobiło płytę nagrobną, wzorem wcześniejszej płyty nagrobnej biskupa Pawła Giżyckiego (por. poz. I.34). Obecnie wmurowane w ścianę północną prezbiterium, tuż nad zamurowanym dawnym portalem prowadzącym do zakrystii. Tondo odlane jako płaskorzeźba.

Changes and restorations: the content of the inscription indicate that the bronze tondo originally decorated a tombstone modelled on an earlier stone commemorating Bishop Paweł Giżycki (cf. item I.34). It is currently immured in the chancel's north wall, right over the now-bricked up portal that formerly led to the sacristy. The tondo was cast as a bas-relief.

W literaturze obiekt ten nie został szerzej rozpoznany, odnoszony był przede wszystkim do wcześniejszej płyty nagrobnej biskupa Pawła Giżyckiego z brązowym medalionem, ułożonej w tej samej świątyni i datowanej na 1510 r. W istocie obiekt ten wymaga komentarza. Nie jest to bowiem jedyny brązowy medalion wiązany z niegdyś istniejącą płytą nagrobną dedykowany Leszczyńskim. Wuj Rafała Leszczyńskiego, któremu poświęcony jest omawiany obiekt, również Rafał Leszczyński, marszałek wielki koronny (zm. 1501, o nim szerzej por. Gąsiorowski 1972), upamiętniony był także nagrobkiem z brązową plakietą, która zachowała się w kościele poddominikańskim w Brześciu Kujawskim (na temat tej płyty zob. Mrozowski 1994, 65, 164; Karłowska-Kamzowa 1997, kat. I/1: 69). Nie można zatem wykluczyć bezpośredniej inspiracji właśnie na drodze rodzinnych relacji.

This work has not been heavily researched. Scholars have compared it to an earlier tombstone to Bishop Paweł Giżycki with a bronze medallion, sited in the same church and dated to 1510. Nevertheless, the tondo merits further commentary as it is not the only bronze medallion linked to a lost stone of the Leszczyński family. Rafał Leszczyński's uncle, also named Rafał Leszczyński, grand marshal to the Crown (d. 1501; for more on him, cf. Gąsiorowski 1972), was also commemorated with a monument containing a bronze tondo, which is preserved in the former Dominican church in Brześć Kujawski (for more on that, see Mrozowski 1994, 65, 164; Karłowska-Kamzowa 1997, kat. I/1: 69). Direct inspiration through family connections cannot therefore be excluded.

Ikonaografia / Iconography: fot. w zbiorach IS PAN / ph. in the collections of IS PAN (J. Langda, 1994).

Literatura / Literature: KZSP, 10: 20, 47; Kunkel 2002, 96.

Pultusk,
bazylika kolegiacka
Zwiastowania NMP

Województwo mazowieckie,
powiat pultuski;
Delegatura w Ciechanowie
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia zakroczymska,
powiat nowomiejski;
diecezja plocka, archidiaconat pultuski,
dekanat pultuski.

Nagrobek biskupa
Andrzeja Noskowskiego

W ścianie północnej kaplicy
Najświętszego Sakramentu (dawniej
kaplica biskupa Noskowskiego).
Wapień pińczowski, marmur czerwony
węgierski.
450 × 500 cm.
1561 r.

Giovanni Maria Padovano (pulpitowa
plyta figuralna odkuta w czerwonym
marmurze); Santi Gucci Fiorentino
(oprawa architektoniczna).

Andrzej Noskowski (1492–1567)
herbu Łada, biskup plocki,
starosta nowowiejski i bolemowski
(o nim por. Woźniakowa 1978;
Dzięgielewski 1996, 33; Andrzej
Noskowski 2011).
Nagrobek fundacji własnej biskupa.

Pultusk, Annunciation
to the Blessed Virgin Mary
Collegiate Basilica

Mazovian voivodeship,
Pultusk powiat;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Warsaw,
Ciechanów delegature.

Former Mazovian voivodeship,
Zakroczym land,
Nowe Miasto powiat;
Plock diocese, Pultusk archdeaconry,
Pultusk deanery.

Monument to Bishop
Andrzej Noskowski

Sited in the north wall of the Blessed
Sacrament Chapel (formerly the Bishop
Noskowski Chapel).
Pińczów limestone, Hungarian red
marble.
450 × 500 cm.
1561.

Giovanni Maria Padovano
(the lectern-type inclined effigy in
red marble), Santi Gucci Fiorentino
(architectural setting).

Andrzej Noskowski *herbu Łada*
(1492–1567), Bishop of Plock, Nowa
Wieś and Boleatów (Bolimów) starost;
for more on him, cf. Woźniakowa
1978; Dzięgielewski 1996, 33; Andrzej
Noskowski 2011.
Funded by the bishop himself.

Identyfikacja herbów: Łada.

Identified coats of arms: Łada.

Inskrypcja na cokole:

Inscription on pedestal:

ANDREAS • NOSKOWSKI • EP(iscop)VS • PLOCEN(sis) • SIGISM(undi) • REGIS • | POLONIAE • EIVS • NOMINIS • I • BENIGNITATE(m) • PRAETER • MVLTORV(m) • | OPINIONE(m) • MINIME • AMBIE(n)^s • IN EAM • DIGNI[T]ATE(m) • EVECTVS • QVI • TEM | PLV(m) • HOC • ET PLOCEN(se) • MAIVS • INSTAVRAVIT • C[O]NTVBERNIV(m) • PH(ilosoph)ORVM • | CRACO(viae) • ET • DVAS • IN • VSVM INSTITVENDAE • IVV[E]NTV[T]IS SCHOLAS • POL | TOVIAE • EXTRVXIT • ORNAVIT • ET • PROVENTIBVS [A]VXIT SACELLVM | QVOQ(ue) • D(eo) • O(ptimo) • M(aximo) • S(acrum) • ET • FVNERIS • SVI • MONVMENTV(m) [HO]C PIE • DE MORTE • | COGITA(n)^s • VIVENS • IPSE • SIBI • POSVIT • ANNO CHR[I]STI • M • D • L XI

Zmiany i konserwacje: nagrobek wymaga ponownego rozpoznania pod względem konserwatorskim. Figury ewangelistów zostały częściowo zrekonstruowane, najprawdopodobniej w XIX w. Nie zachowało się oryginalne zwieńczenie nagrobka, którego elementy przechowywane są w skarbczyku kościoła: są to dwa odkute w wapieniu pińczowskim uszankowe fragmenty o półkolistym kształcie zakończone wolutkami, których płaszczyznę wypełnia dekoracja w formie ornamentu roślinnego oraz niewielkiej tarczki spinającej płaskorzeźbioną kokardę. Nagrobek pierwotnie był polichromowany; kwestia rozpoznania pigmentów wchodzących w skład oryginalnej kolorystyki dzieła nie była dotąd przedmiotem zainteresowania konserwatorów.

Changes and restorations: the monument requires a conservator's evaluation. The figures of the Evangelists were partially reconstructed likely in the 1800s. The monument's original crowning has not survived. Its relics are stored in the church's treasury. They are two semi-circular fragments, carved in Pińczów limestone, decorated with little volutes filled with a vegetal ornament and a small shield buckling a bas-relief ribbon bow. The monument was originally polychromed, but the pigments that used to add colour to the surface have not been researched by conservators yet.

W literaturze pomnik Andrzeja Noskowskiego łączony był z działalnością Giovanniego Marii il Mosca zw. Padovano. Helena Kozakiewiczowa związała z działalnością tego artysty projekt pomnika oraz wykonawstwo marmurowej płyty figuralnej, oprawę dzieła przypisując

Researchers have linked Bishop Andrzej Noskowski's monument to Giovanni Maria il Mosca, also called Padovano. Helena Kozakiewiczowa was able to tie the design of the monument and the manufacture of the marble effigy to that artist. She assigned the architectur-

zaś niezidentyfikowanemu miejscowemu warsztatowi. Atrybucji tej nie uwzględniła Anna Markham Schulz w swoim monograficznym opracowaniu twórczości Padewczyka. Również Andrzej Fischinger podał w wątpliwość atrybucję pomnika Padovanowi, wskazując, iż pultuski pomnik wykazuje liczne analogie do dzieł Santiago Gucciego Fiorentina. Dopiero Olga M. Hajduk, w oparciu o analizę formalną oraz sieci relacji między tymi artystami, zaproponowała atrybucję pomnika kooperacji Padovana z Guccim, w której ten pierwszy odpowiedzialny był za projekt pomnika i realizację płyty figuralnej, drugi zaś wykonał dekoracyjne obramienie architektoniczne.

Struktura pultuskiego nagrobka oparta jest na schemacie trójęprzelotowego łuku triumfalnego. Innowacyjność kompozycji przejawia się tutaj w połączeniu płyty typu „gablutowego” z sarkofagiem. Struktura dzieła wykazuje wiele analogii do nagrobka Raffaella Maffeiego dłuta Silvia Cosiniego w kościele San Lino w Volterrze. W polskiej plastyce nagrobnej XVI w., poza kaplicą Zygmuntowską, podobny schemat obramienia architektonicznego zastosowali Giovanni Maria Padovano i Girolamo Canavesi w nagrobku Mikołaja Dzierzgowskiego w katedrze gnieźnieńskiej, datowanym na 1554 r. Płyta figuralna w nagrobku Noskowskiego wykazuje silne związki

al setting to an unidentified local shop. This was disregarded by Anna Markham Schulz in her monograph on Padovano. Andrzej Fischinger cast doubt on the attribution to Padovano, indicating that the monument in Pułtusk exhibits many similarities to works by Santi Gucci Fiorentino. Based on my formal analysis and the network of relationships between artists, I have proposed to attribute the monument to a collaboration between Padovano and Gucci, with the former being responsible for the design of the monument and the carving of the effigy, and the latter for the decorative architectural setting.

The structure of the monument is a three-bayed triumphal arch with an innovative combination of an inclined lectern-type effigy slab and a sarcophagus. It exhibits many analogies to Raffaello Maffei's tomb by Silvio Cosini at the San Lino Church in Volterra. In Polish funerary art of the 1500s, apart from the Sigismund Chapel, a similar design of architectural setting was used by Giovanni Maria Padovano and Girolamo Canavesi in a monument to Mikołaj Dzierzgowski at the Gniezno Cathedral, dated to 1554. The effigy in Bishop Noskowski's monument bears a strong resemblance to figures known from Padovano's many other works, including monuments to: Bishop Piotr Gamrat and

z figurami znanymi z innych realizacji Padovana: biskupa Piotra Gamrata, Jana Chojęńskiego – oba w katedrze na Wawelu, biskupa Jakuba Buczackiego w katedrze w Płocku czy właśnie płyta z wizerunkiem prymasa Mikołaja Dzierzgowskiego. Zakomponowanie postaci Noskowskiego bliskie jest również figurze św. Jacka z Bochni, którą Renata Sulewska przypisała ostatnio Padovanowi głównie na podstawie analogii z atrybuowanym Padovanowi nagrobkiem Andrzeja Krzyckiego. Z kolei zastosowany w pultuskim nagrobku motyw łuku koszowego oraz inkrustacja kolorowym marmurem są również charakterystyczne dla repertuaru form stosowanych przez Padewczyka, a pojawiają się po raz pierwszy w atrybuowanym temu artyście nagrobku biskupa Samuela Maciejowskiego w katedrze wawelskiej. Podobnie zastosowany jest w partii zwieńczenia motyw uskrzydłonych puttów podtrzymujących tarczę herbową, który występuje w zwieńczeniu pomnika Dzierzgowskiego czy też na tumbie nagrobka biskupa Piotra Gamrata.

Na warstwę ornamentalną pultuskiego pomnika składają się zaś motywy, które w latach 80. i 90. XVI w., w okresie ożywionej działalności Santi Guccio, stają się w Polsce bardzo popularne,

Jan Chojęński in the Wawel Cathedral; Bishop Jakub Buczacki in the Plock Cathedral; or the aforementioned effigy of Primate Mikołaj Dzierzgowski. The composition of Noskowski's figure is also similar to the statue of St. Hyacinth in Bochnia, which was recently assigned to Padovano by Renata Sulewska largely on the basis of its similarity to the Andrzej Krzycki monument also attributed to the Padovan. Moreover, the elliptical arch and colourful marble inlays used in the Pultusk monument are also characteristic of Padovano. They first appeared in the monument to Bishop Samuel Maciejowski in the Wawel Cathedral (assigned to the Padovan). This is also the case with the winged putti theme, which can be seen both in the crowning beside the escutcheon in Dzierzgowski's monument and on the sarcophagus of Bishop Piotr Gamrat's tomb.

The ornamentation of the Pultusk tomb comprises motifs which had appeared in monuments by Santi Gucci as early as the 1550s and 1560s, and became increasingly popular in the 1580s and 1590s during a very animated period of activity. The work that is the closest both geographically and temporally

a występują już we wczesnych pomnikach tego artysty z lat 50. i 60. XVI w. Najbliższe pultuskiemu nagrobkowi, zarówno co do czasu wykonania, jak i miejsca usytuowania, dzieło stanowi wykonany kilka lat później pomnik rodziny Kryskich w Drobinie (por. poz. II.1). W żadnym innym znanym mi nagrobku nie zastosowano podobnych form ornamentalnych. Bogato profilowane, ustawione na lwich łapach sarkofagi zostały niemal identycznie oddane w obu monumentach. Umieszczenie uskrzydłonych aniołków w kluczach archiwolt to kolejna wspólna cecha obu pomników. Ostatnim analogicznie opracowanym elementem są płonące urny stojące na gładkich spływach zakończonych głowicami jońskimi na przedłużeniu bocznych osi nagrobka biskupa Noskowskiego, bliskie amforom zwieńczenia drobińskiego monumentu. Udział Gucciego w realizacji pultuskiego nagrobka biskupa Noskowskiego otwiera zatem wcześniej nierozpoznany w badaniach rozdział pierwszych samodzielnych realizacji artysty, które lokują się głównie na obszarze ówczesnego Mazowsza (por. poz. II.1, II.4, II.5, III.1).

to the Pultusk monument is the Kryscy family tomb in Drobin, which was manufactured several years later (cf. item II.1). Similar ornamental forms cannot be seen in any monument known to me other than these two. The richly moulded sarcophagi of both tombs, standing on lion's paws, are almost identically sculpted. The winged angels in the keystones of archivolts are another identical component. Finally, the flaming urns standing on plain volute cascades and crowned with Ionian capitals, placed on the extended side-axes of Bishop Noskowski's monument mirror to the amphoras in the crowning of the Drobin monument.

The discovery of Gucci's participation in the manufacturing of Bishop Noskowski's tomb in Pultusk opens a new chapter of research on the artist's first independent works, which were mainly located within the historical borders of Mazovia (cf. items II.1, II.4, II.5, III.1).

Ikonaografia / Iconography: fot. w zbiorach IS PAN / ph. in the collections of IS PAN (E. Kozłowska-Tomczyk, 1961; J. Landga, 1994).

Dokumentacja konserwatorska / Conservator's documentation: Śliwicka 1982.

Literatura / Literature: Chyczewski 1936, 2; Gradowska 1964, 232; Ruszczycówna 1964, 153–154; Łoziński 1973, 65; Kozakiewiczowa 1984, 114–115, 173; Fischinger 1987, 180; Wołosz 2001, 50–51; KZSP, 10: 20, 1999, 67–68; Pokorz 1982; Pokorz 1983; Markham Schulz 1998, 149, 286; Hajduk 2020, 81–87, kat. VI.

VASOKOLO
EPLOCEN
VYSVIRTV

Pultusk,
bazylika kolegiacka
Zwiastowania NMP

Województwo mazowieckie,
powiat pultuski;
Delegatura w Ciechanowie
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia zakroczyńska,
powiat nowomiejski;
diecezja plocka, archidiaconat pultuski,
dekanat pultuski.

Płyta nagrobna
Jakuba Bielińskiego

W ścianie północnej prezbiterium.
Piaskowiec.
110 × 230 cm.
1579–1583.

Jakub Bieliński (zm. 1583) herbu
Junosza, tytularny biskup lacedemoński
(o nim szerzej por. Budka, Wolff 1936).
Nagrobek fundacji własnej biskupa.

Identyfikacja herbów: Junosza.

Pultusk, Annunciation
to the Blessed Virgin Mary
Collegiate Basilica

Mazovian voivodeship,
Pultusk poviat;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Warsaw,
Ciechanów delegature.

Former Mazovian voivodeship,
Zakroczym land,
Nowe Miasto poviat;
Plock diocese, Pultusk archdeaconry,
Pultusk deanery.

Jakub Bieliński's
ledger stone

Sited in the north wall of the chancel.
Sandstone.
110 × 230 cm.
1579–1583.

Jakub Bieliński (d. 1583) *herbu* Junosza,
titular Bishop of Lacedemon; for more
on him, cf. Budka, Wolff 1936.
Funded by the bishop himself.

Identified coats of arms: Junosza.

R(everendissi)M(us) IN CHR(ist)O PATER ♦ DOMIN(us) IACOBVS BIELINSKY^a
 A SOKOLO|VO^b ♦ DEI GRATIA EPISCOP(us) LACEDEMONIEN(sis)
 ♦ SVFRAGANE(us) PLOCEN(sis) | IN EADE(m)Q(ue) {A}ECCLESIA
 ARCHIDIACON(us) POLTOVIEN(sis) ♦ VIR CV(m) ALYS VIRTU|TIBVS
 TV(m) MAXIME HVMANITATE LIBERALITATE IN EC(C)LESIAS | IN SVOS
 DENIQ(ue) ET PAVP(er)ES ♦ MORV(m) ♦ SVAVITATE ♦ ET ♦ ANIMI ♦ CA(n)-
 DORE | PRAEDIT(us) ♦ INGENIO ♦ IVDICIO ♦ ET ♦ IN REB(us) GERE(n)-
 DIS ♦ SI(n)GVL^ARI PRVD|E(n)TIA ♦ EXCEL(L)E(n)S ♦ QVI ♦ EPISCOPI ♦
 EI(us)DE(m) ♦ ECCL^ESIAE ♦ VEHEME(n)TER HIS ♦ DOTI|B(us) ♦ CO(m)-
 MENDAT(us) ♦ ET ♦ MVNERIB(us) ♦ PO(n)TIFICYS ♦ AD ♦ VLTIMV(m)
 ♦ VITAE ♦ TEMP(us) | ET ♦ IVDICYS ♦ FORI ♦ ECCL^ESIASTICI ♦ IN
 ♦ VTRAQ(ue) ♦ ECCL^ESIA ♦ EORV(m) ♦ AVTHO|RITATE ♦ ANNIS ♦
 MVLTI ♦ CVM ♦ DIGNITATE ♦ ECCLESIA^STICA ♦ ET ♦ SVM|MA ♦ SVA
 ♦ LAVDE ♦ PRAEFVIT ♦ CVMQ(ue) ♦ VNO ♦ PARTV ♦ CVM ♦ FRATRE
 | FVISSET ♦ AEDIT(us) ♦ DEI ♦ BENIGNITATE ♦ IVSTVM ♦ TE(m)P(us)
 ♦ VITE ♦ EXE|GIT ♦ AGENS ♦ AN(n)VM ♦ ETATIS ♦ SVE ♦ LX ♦ IX
 ♦ MORTIS ♦ ET ♦ VITAE | PER(en)NIS ♦ NON ♦ IM(m)EMOR ♦ HOC ♦
 SIBI ♦ POSVIT ♦ MONVMENTVM ♦ | ♦ A(nno) ♦ D(omini) ♦ 1♦5♦7♦9 ♦
 OBYT ♦ AVT(em) ♦ A(nno) ♦ D(omini) ♦ 1♦5♦8♦3 ♦ DIE ♦ IVNY ♦ 7 ♦
 REQVIES

^a ELINSK częściowo wymartelowane ^b być może
 SOKOLO|VO

^a ELINSK partly chipped ^b possibly
 SOKOLO|VO

Inskrypcje w narożach płyty:

Inscriptions in corners:

S(anctus) | IOHANNE|S; S(anctus) | MARCVS; S(anctus) LVCAS; [S(anctus)
 MATHAEVS]

Zmiany i konserwacje: powierzchnie płyty w 2/3 szerokości wypełnia inskrypcja. Po prawej stronie płaskorzeźbiony kartusz dekorowany ornamentem związanym z herbem Junosza na tarczy i infułą w zwieńczeniu. W prawym rogu nad kartuszem dekoracja w formie ozdobnej rozety. Całość płyty okolona pasem szczelnie wypełnionym ornamentem roślinnym. W narożach dekoracja

Changes and restorations: two-thirds the stone's surface is covered with an inscription to the two-thirds of its width. To the right, there is a bas-relief cartouche decorated with a spiral ornament and the Junosza coat of arms on a shield, crowned with a mitre; in the right corner above the cartouche, there is a decorative rosette. A band filled tightly with a vegetal ornament

obramienia przybiera formę *quasi*-kartuszy ze wstęgami i symbolami czterech Ewangelistów. Sposób opracowania płaszczyzny płyty w formie płaskiego reliefu, szczególnie w partii dekoracyjnego ornamentalnego obramienia, budzi konotacje z późnorenesansowymi wyrobami metalurgicznymi czy oprawami ksiąg.

Stan zachowania obiektu jest względnie dobry. Zalecane zabezpieczenie i wykonanie odkrywek celem ustalenia warstwy kolorystycznej (prawdopodobne złocenia ligatury).

runs around the slab's entire rim. In the corners, the decorations of the band are cartouche-like with ribbons and the symbols of the Four Evangelists. The bas-relief carving of the stone's surface, especially in the decorative frame, brings to mind late-Renaissance metal wares or book bindings.

The stone's state of conservation is relatively good. Recommendations include the protection of the work and a diagnostic test for any pre-existing layers of colour (the lettering was likely gilded).

Ikonaografia / Iconography: fot. w zbiorach IS PAN / ph. in the collections of IS PAN (J. Langda, 1994).

Literatura / Literature: KZSP, 10: 20, 48.

Pultusk,
bazylika kolegiacka
Zwiastowania NMP

Województwo mazowieckie,
powiat pultuski;
Delegatura w Ciechanowie
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia zakroczyńska,
powiat nowomiejski;
diecezja plocka, archidiaconat pultuski,
dekanat pultuski.

Epitafium
Anny i Mateusza Płazów

Wmurowane w północną ścianę, na
drugim filarze międzynawowym.
Piaskowiec, brązowobrunatny
„marmur” z Bolechowic pod
Chęcinami.
110 × 59 cm.
Pocz. XVII w. (1603).
Nieustalony warsztat krakowski
aktywny na przełomie XVI i XVII w.

Mateusz Płaza, wójt pultuski.

Identyfikacja herbów: Kościesza.

Pultusk, Annunciation
to the Blessed Virgin Mary
Collegiate Basilica

Mazovian voivodeship,
Pultusk poviat;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Warsaw,
Ciechanów delegature.

Former Mazovian voivodeship,
Zakroczym land,
Nowe Miasto poviat;
Plock diocese, Pultusk archdeaconry,
Pultusk deanery.

Epitaph to Anna
and Mateusz Płazowie

Immured in the north wall on the
second pilaster between aisles.
Sandstone, brown “marble” from
Bolechowice near Chęciny.
110 × 59 cm.
The early 1600s (1603).
An unidentified Krakovian workshop
active at the turn of the sixteenth and
seventeenth century.

Mateusz Płaza, Pultusk *wójt*.

Identified coats of arms: Kościesza.

Na górnej tablicy odkuty krzyż
o prostych ramionach, po jego
prawej stronie dodany w 1633 r.
napis:

ANNAE PLA | WSKA DE GENE | RE PLAZA OPE | RA INFIXVM | A(nno)
D(omini) 1633

Inscription on upper plaque,
right of cross (added in 1633):

Na dolnej tablicy:

On lower plaque:

FAMATVS MATHAAEVS PLAZA VIR CONSVLARIS | CIVITATIS
PVLTOVIEN(sis) ADHVC VITA SVP(er)STES | IN MEMORIA(m)
PERPETVA(m) SIBI ATQ(ue) CHARISSI|MAAE CONIVGI SVAAE ANNAE
DE DOMO CHOCI|SZEWSKI SIMVLQ(ue) LIBERIS SVIS QVOS^a EX | EA^b
SVSCEPERAT HOC AEPITAPHIV(m) ERIGI CVRA|VIT ANNO D(omi)NI
1.6.0. DECIMO. 3.

^a QVOS poprawione z QVAS | ^b EA nadpisane
nad linią na marginesie

^a QVOS corrected from QVAS | ^b EA super-
scribed above line in margin

Zmiany i konserwacje: stan zachowa-
nia obiektu jest względnie dobry, wy-
maga interwencji konserwatorskiej ce-
lem zabezpieczenia uszkodzonych partii
(głowa alegorii usytuowanej po prawej
stronie).

Changes and restorations: the state
of conservation is relatively good. The
work requires a conservator's interven-
tion to secure some deteriorated parts
(the head of the allegory situated to the
right).

Zakroczym, kościół parafialny Św. Józefa

Województwo mazowieckie,
powiat nowodworski;
Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
w Warszawie.

Dawne województwo mazowieckie,
ziemia zakroczymska,
powiat zakroczymski;
diecezja plocka, archidiaconat plocki,
dekanat zakroczymski.

Epitafium Chądryńskich

Kruchta kościoła.
Wapień pińczowski, brunatny marmur
bolechowicki.
400 × 250 cm.
2. poł. lat 70. XVI w.
(z późniejszymi uzupełnieniami
w 1. ćw. XVII w.).
Santi Gucci Fiorentino.

Mateusz Chądryński (ok. 1510–1574)
herbu Ciolek, starosta zakroczymski,
błoński i plocki, poseł na sejm,
ożeniony z Anną Kłodzińską herbu
Łada (o nim por. Dembińska 1937).
Herby na epitafium odnoszą
się do małżonków Chądryńskich oraz
do ich babek ojczystych
i macierzystych.

Fundacji syna zmarłych, Andrzeja
Chądryńskiego (ok. 1550–1632),

Zakroczym, St. Joseph Parochial Church

Mazovian voivodeship,
Nowy Dwór Mazowiecki powiat;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Warsaw.

Former Mazovian voivodeship,
Zakroczym land,
Zakroczym powiat;
Plock diocese, Plock archdeaconry,
Zakroczym deanery.

Epitaph to Chądryńscy

Sited in the church's porch.
Pińczów limestone, Bolechowice
brown marble.
400 × 250 cm.
The late 1570s (with later additions
in the first quarter of the seventeenth
century).
Santi Gucci Fiorentino.

Mateusz Chądryński *herbu* Ciolek
(ca. 1510–1574), Zakroczym, Błonie
and Plock starost, *Sejm* member,
married to Anna Kłodzińska *herbu*
Łada, for more on him, cf.
Dembińska 1937. The coats of arms
in the epitaph belong to Chądryńscy
as well as their maternal and paternal
grandmothers.

Funded by the deceased's son Andrzej
Chądryński (ca. 1550–1632), courtier to

dworzanina dworu królowej Anny Jagiellonki, od 1591 r. starosty nurskiego, później wojewody podlaskiego.

Identyfikacja herbów: Ciolek, Łada, Rogala, Prawdzic, Junosza.

Inskrypcja na jednej z tablic nie jest zgodna z herbami umieszczonymi w zwieńczeniu. W partii zwieńczenia na osiach tablic dwa rollwerkowe kartusze herbowe z czteropolowymi tarczami, zwieńczone rozetami i rozdzielone płomienistymi wazami. Na lewej tarczy herby: Ciolek, Łada, Rogala, Prawda; na prawej zaś: Ciolek, Łada, Rogala, Junosza.

Queen Anna Jagiellon,
Nur starost since 1591,
later Podlasie voivode.

Identified coats of arms: Ciolek, Łada, Rogala, Prawdzic, Junosza.

The inscription on one of the plaques is inconsistent with the coats of arms in the two escutcheons placed at the top along the plaques' vertical axes. These escutcheons are two scrollwork cartouches with quartered fields, crowned with rosettes and separated with flaming vases; on the left escutcheon: the Ciolek, Łada, Rogala and Prawda coats of arms; on the right escutcheon: the Ciolek, Łada, Rogala and Junosza coats of arms.

Na tablicy inskrypcyjnej po lewej stronie:

D(eo) O(p^timo) M(aximo) | MATHIAE CHANZINIO VIRO GENE|ROSO
ZACROCIMEN(s) PRAEFECTO | QVI ID MVNVS FIDE VIRTUTE
OB|SEQVIO A DIVO SIGISMVNDI PRI|MO REGE PROMERITVS
SVMMA | INTEGRITATE AD VITAE VSQVE | FINEM ADMINISTRAVIT
DIVO | SIGISMVNDI PATRI ET D(ivo) SIGISMVNDI F(ilio) PROBATVS
BONAE SFORTIAE | REGINA(E) ACCEPTVS • CVI IN OECONOMIA
PROVIN(ciae) MASOVIAE CVRAN|DA PRO QVESTORE FIDELIEM
OPE|RAM PRAESTITIT NOBILITATI | CHARVS SVBDITIS NON GRAVIS
| EXACTA AETATE EXTREMVM | VITAE DIEM CLAVSIT DIE 6 M(ensis) |
IVNII ANNO A CHRISTO NATO | 1574 ANNO AETATIS 68 | MEMORIAE
OPTIMI PATRIS | ANDREAES^a FILIVS PRAEF(ectus) NVREN(sis) | F(ieri)
C(uravit)

^a czytaj ANDREAS

On left plaque:

^a read as ANDREAS

**Na tablicy inskrypcyjnej
po prawej stronie:**

On right plaque:

D(eo) O(ptimo) M(aximo) | PETRO CHANDZINIO VIR^o | GENEROSO
PRAEFECTVRAE | ZACROCIMEN(sis) MVNERE PO|ST PATREM
ANNOS 35 | FVNCTO ANDREAS Pr|A[E]F(ectus) NVREN(sis) FRATRI
DESI|DERATISS(imo) CASPAR IOHANNES | PETRVS STANISLAVS PATRI
| INDVLGENTISSIMO POSS (posuerunt) VI|XIT ANNOS 64 OBYT ANN^o |
1608 YDEM FYLLI^b ANNIE | DVNINOWNIE MATRONAE | NOBILISSYME
MATRI OPTI|ME POSS (posuerunt) OBYT ANNO 89 | AETATIS 40

^b czytaj FILII

^b read as FILII

Zmiany i konserwacje: epitafium przekształcono w XVII w. poprzez wtórny montaż prawej tablicy. Inna tablica, znacznie większych rozmiarów, odkuta także w pińczowskim wapieniu, pokryta inskrypcją odnoszącą się do rodziny Chądzżyńskich, wmurowana jest w ścianę nowej dzwonnicy kościoła.

Epitafium odnotowali autorzy *Katalogu zabytków sztuki w Polsce*, którzy na drodze analizy formalnej oraz w oparciu o treść jednej z inskrypcji określili czas powstania dzieła na początek XVII stulecia. W trakcie oglądu epitafium *in situ* moją uwagę zwrócił odmienny od reszty materiał oraz sposób osadzenia w obramieniu płyty inskrypcyjnej umiejscowionej po prawej stronie. Treść inskrypcji na tej płycie jest bardzo silnie zatarta, aczkolwiek nie ulega wątpliwości, iż odnosi się ona do przedstawicieli rodu Chądzżyńskich aktywnych w XVII stuleciu. Nie jest zatem ona zgodna z herbami umieszczonymi w zwieńczeniu, te bowiem odnoszą się do małżeństwa Mateusza i Anny Chądzżyńskich oraz ich babek ojczystych i macierzystych, których pamięć utrwalono w treści inskrypcji na oryginalnej marmurowej płycie po lewej stronie. Epitafium to według napisu na rzeczonej płycie wystawił swemu ojcu, zmarłemu w 1574 r., syn

Changes and conservations: the epitaph was altered in the 1600s by the installation of the plaque to the right. Another much larger plaque, also carved in Pińczów limestone and covered with an inscription referring to the Chądzżyńscy family, is immured in the wall of the new belfry.

The epitaph was recorded by the authors of the KZSP. Based on formal analysis and the content of one of the inscriptions, they determined the date of manufacture to be the early 1600s. During my observation of the epitaph on site, my attention was drawn to the divergent material and method of installation in the framing of the right inscription plaque. While the letters are effaced, there is no doubt that the content refers to the Chądzżyńscy family members living in the 1600s. Therefore, the plaque is inconsistent with the coats of arms in the escutcheons as they belonged to Mateusz and Anna Chądzżyńscy as well as their maternal and paternal grandmothers, commemorated in the inscription on the original marble plaque to the left. According to the inscription on the said plaque, the epitaph was funded for the father (d. 1574) by his son Andrzej Chądzżyński, courtier to Queen Anna

– Andrzej Chączyński, dworzanin dworu królowej Anny Jagiellonki. Pierwotnie po prawej stronie znajdować się musiała niezachowana, wykonana analogicznie do lewej w brunatnym marmurze bolechowickim, tablica inskrypcyjna odnosząca się w treści do matki fundatora, Anny Kłodzińskiej herbu Łada. W 1. ćw. XVII w. płytę tę wymieniono, osadzając wtórnie w kamiennej ramie epitafium nową, związaną z ówczesnymi dziedzicami miasta. Wówczas doszło zapewne do pęknięcia górnej partii dekoracyjnej oprawy zwieńczenia.

Data śmierci Mateusza Chączyńskiego (1574) oraz zastosowane w omawianym epitafium formy pozwalają przyjąć, iż powstało ono w 2. poł. lat 70. XVI w. Repertuar form zastosowany

Jagiellon. The right side of the epitaph must have therefore originally contained a now-lost inscription plaque for the funder's mother, Anna Kłodzińska herbu Łada, carved in brown Bolechowice marble like the left one. In the first half of the 1600s, that plaque was removed, and another one – related to the new heirs of the town – was installed in its place in the epitaph's frame. It was probably at that time that the upper decorative arrangement of the crowning was cracked.

Mateusz Chączyński's date of death (1574) as well as the forms used in the epitaph suggest that it was sculpted in the late 1570s. The repertoire of forms used in the epitaph's decorative fram-

w dekoracji obramienia epitafium odpowiada formom stosowanym u schyłku XVI w. w warsztacie Santi Guccio Fiorentina. Na związek tego dzieła z warsztatem Guccio, poza charakterystycznym dla niego ornamentem kandelabrowym na pilastrach, wskazują formy płomienistych waz dekorowanych trzema rozetkami – identyczne do tych zastosowanych przez Guccio w nagrobku Kobylnickich w pobliskich Kobylnikach na Mazowszu (por. poz. I.30). Stylizowane liście palm w dekoracji opinającej ściany boczne oraz na rollwerkowych obramieniach kartuszy herbowych również odwołują się do dzieł tego artysty.

ing is analogous to those used in the late 1500s in Santi Guccio Fiorentino's shop. The relationship of the work with Guccio's workshop, apart from the characteristic candelabrum ornament on the pilasters, is also indicated by the flaming vases decorated with three little rosettes. They are identical to those carved by Guccio in the Kobylniczy's monument in nearby Kobylniki in Mazovia (cf. item I.30). The stylized palm leaves in the decoration bracketing the sides and present in the scrollwork frames of coat of arms cartouches also bring the Florentine's work to mind.

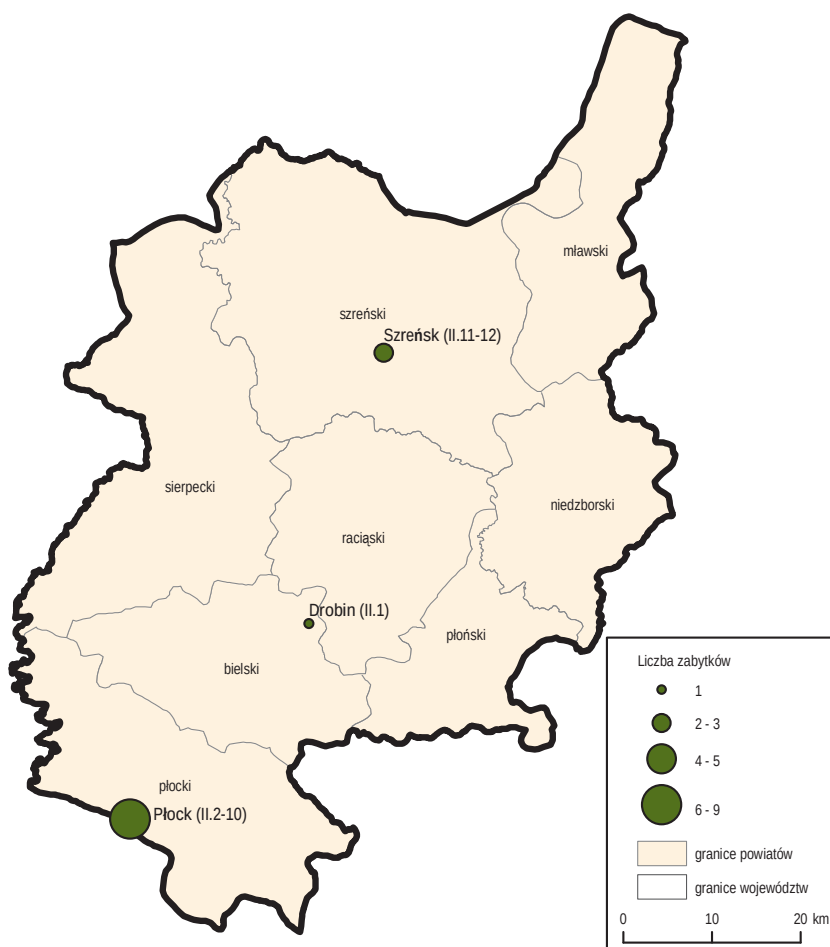
Ikonomia / Iconography: fot. w zbiorach IS PAN / ph. in the collections of IS PAN (J. Langda, 1983).

Literatura / Literature: KZSP, 10: 10, 1987, XVIII, 69–70; Hajduk 2020, 144–145, kat. XXXI.

WOJEWÓDZTWO PŁOCKIE

FORMER PŁOCKIE
VOIVODESHIP

WOJEWÓDZTWO PŁOCKIE W XVI WIEKU
PŁOCKIE VOIVODESHIP IN THE 16TH CENTURY

ZIEMIA PŁOCKA

P ł o c k l a n d

Drobin, kościół parafialny Św. Stanisława

Województwo mazowieckie,
powiat plocki;
Delegatura w Płocku Wojewódzkiego
Urzędu Ochrony Zabytków
w Warszawie.

Dawne województwo plockie,
ziemia plocka, powiat bielski;
diecezja plocka, archidiaconat plocki,
dekanat bielski.

Nagrobek Pawła, Anny i Wojciecha Kryskich

Północna ściana prezbiterium.
Wapień pińczowski.
335 × 520 cm.
Ok. 1563–1569.
Santi Gucci Fiorentino.

Paweł Kryski (ok. 1500–1546) herbu Prawdzic, wojewoda plocki, ożeniony z Anną ze Szreńskich herbu Dołęga (przed 1509 – po 1546).
Wojciech Kryski (ok. 1529–1562), podkomorzy plocki, sekretarz królewski, dyplomata (o nim por. Maciejewska 1935; Żelewski 1970b).
Nagrobek fundacji syna Pawła i Anny, a brata Wojciecha – Stanisława Kryskiego (ok. 1536–1595), starosty raciańskiego, wojewody mazowieckiego (o nim zob. Żelewski 1970a).

Identyfikacja herbów: Prawdzic, Dołęga.

Drobin, St. Stanislaus Parochial Church

Mazovian voivodeship,
Plock poviat;
The Voivodeship Office for Monument
Protection in Warsaw,
Plock delegature.

Former Plockie voivodeship,
Plock land, Bielsk poviat;
Plock diocese, Plock archdeaconry,
Bielsk deanery.

Monument to Paweł, Anna and Wojciech Kryscy

Sited on the north wall of the chancel.
Pińczów limestone.
335 × 520 cm.
Ca. 1563–1569.
Santi Gucci Fiorentino.

Paweł Kryski herbu Prawdzic, Plock voivode (ca. 1500–1546) married to Anna née Szreńska *herbu* Dołęga (before 1509–after 1546).
Wojciech Kryski (ca. 1529–1562), Plock deputy chamberlain, secretary to the King, diplomat; for more on him, cf. Maciejewska 1935, Żelewski 1970b.
The monument was funded by Paweł and Anna's son and Wojciech's brother – Stanisław Kryski (ca. 1536–1595), Raciań starost, Mazovia voivode; for more on him, see Żelewski 1970a.

Identified coats of arms: Prawdzic, Dołęga.

Napis na dolnym fragmencie
cokołu obecnie przykryty posadzką:

Inscription on lower part of
pedestal, now covered by floor:

STANIS(laus) CASTEL(lanus) RACIEZ(iensis) F(rate)R F(rat)RI B(ene) M(erenti)
POS(ui)

Ryzalit środkowej części cokołu
– kartusz inskrypcyjny:

Risalto on central part of pedestal
– inscription cartouche:

D(eo) O(ptimo) M(aximo) ET | ALBERTO CRYSKI ARCHICAM(erario)
PLOC(ensi) POST PAVLV(m) P(at)REM EI(us) HAEREDI IN DROB(in) DOMI
FORISQ(ue) CLARISSIMO | CVIVS PRAETER DIVERSOR(um) IDIOMAT(um)
PERITIA(m) ELOQVENTIA(m) ET IN NEGOTIIS DEXTERITATE(m) PAVCI
| AEQVARE POTVER(un)T ET CVI MORS IMPORTVNA POLTHOW(iae)
OBSTITIT NE DEBITOS VIRTVTIB(us) SVIS | HONORES ADIRET
POSTEAQ(uam) AD IVL(ium) III P(ontificem) M(aximum) FERD(inandum)
ROM(anum) PHILIP(pum) HISP(aniae) ET ANGL(iae) NEAP(olis)Q(ue) |
REGES MAGNIS DE REB(us) LEGATIONIB(us) PRO REGE SIG(ismundo)
AVG(usto) REGNOQ(ue) OBITIS AD AVLAM REDIBAT

W kartuszu nad figurą
Pawła Kryskiego:

In cartouche over
Paweł Kryski's figure:

D(eo) O(ptimo) M(aximo) ET | PAVLO CRYSKI POST NINOGNEVVM
PALLATINVM PLOCEN(sem) | HAEREDI IN DROBNINO
PIETATE ERVDITIONE LIBERALITATE | ANIMI MAGNITVDINE
PRAESTANTISSI(mo) STANISLAVS CAS{S}TEL(lanus) | RACIEZIEN(sis)
PATRI PIIS(S)IMO FIERI FECI

W kartuszu nad figurą
Anny Kryskiej:

In cartouche over
Anna Kryska's figure:

D(eo) O(ptimo) M(aximo) ET | ANNAE DE SRZENSKO SERVARE PIETATEM
EDVCARE LIBEROS | REM FAMILIAE CVRARE PERITISSIMAE QVAE
CVM PAVLO CRYSKI | PER OMNEM AETATEM CONCORS VXOR VIXIT
STANIS(laus) | CAST(ellanus) RACIEZ(iensis) M(at)RI OPTIME^a MERI[T]AE
P(onendum) C(uravi)

^a na kamieniu pierwotnie OPTIME,
poprawione niesłusznie na OPTIMAE

^a originally OPTIME, miscorrected to
OPTIMAE

Po bokach ryzalitu umieszczone po
dwie owalne tablice z cytatami:

On sides of risalto, two oval
placards with quotations:

Po lewej stronie, od lewej:

To left, from left:

MOYSES | PVLVIS | ES ET IN |
(*Stary Testament, Księga Rodzaju, 3, 19*)

PVLVE | REM RE | VERTE | RIS
(*Old Testament, Genesis 3:19*)

DAVID | QVIS EST | HOMO ET |
(*Stary Testament, Księga Psalmów, 88, 49*)

NON VI | DEBIT | MORTEM
(*Old Testament, Psalms 88:49*)

Po prawej stronie, od lewej:

To right, from left:

HOMERVS | MORS OP | TANDA VI |
(*najprawdopodobniej na podstawie Homera*)

RIS REQVI | ES EA CER | TA LABO | RVM
(*likely after Homer*)

SENECA | NIHIL | CVIQVAM |
(*Seneca, Epistolae Morales ad Lucilium, 99, 9*)

NISI MORS | CERTVM
(*Seneca, Epistolae Morales ad Lucilium, 99, 9*)

Zmiany i konserwacje: obiekt translo-
kowany w XVIII w., stanowi połączenie
dwóch planowanych jako oddzielne na-
grobków, co wynika z analizy jego struktu-
ry. Konstrukcja górnego segmentu coko-
łu nagrobka jest niespójna. Partie pilastrów

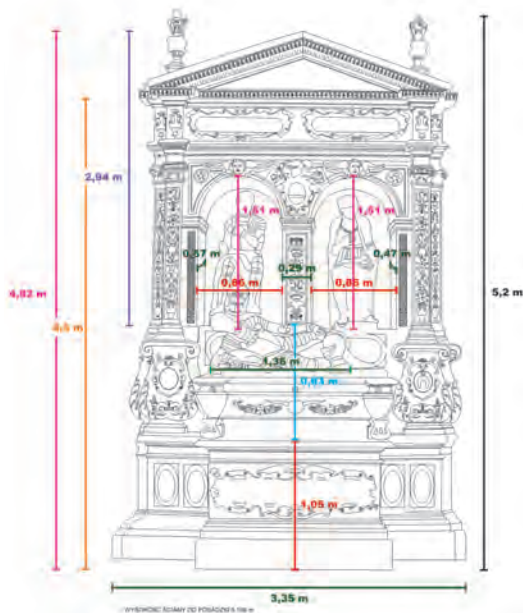
Changes and restorations: the monu-
ment was translocated in the 1700s. As
an analysis of its structure suggests, it is
an amalgam of two others which were
planned as separate. The construction
of the upper segment of the monu-

i sarkofagu nie są dokładnie spasowane, choć komponują się w jednym rzędzie. Przestrzeń pomiędzy nimi jest rozszcze-
linowana bądź wypełniona wtórną za-
prawą. Wyraźnie widoczny jest również
brak styku górnej części pilastrów z pły-
ciną umieszczoną nad sarkofagiem. Są

ment's pedestal is disjointed. The pilas-
ters and the sarcophagus do not fit to-
gether well, although they are in line with
each other. The fissures between them
are either unfilled or were filled with
mortar at some point in history. The up-
per parts of the pilasters are visibly de-

one ponadto odchyłone w linii pionowej w przód do płaszczyzny ściany prezbiterium, co sprawia, że przestrzeń pomiędzy nimi a ścianą jest pusta. Ponadto w górnej partii drugiej kondygnacji, w podłuczach arkad silnie uwidaczniają się łączenia poszczególnych bloków kamienia.

Pierwszą kondygnację nagrobka tworzy edyкул. Para zdwojonych jońskich pilastrow, wspartych na gruszkowatych „postumentach”, ujmując po bokach dwie arkadowe, dość głębokie wnęki pod posągi (lewa wnęka jest głęboka na 57 cm, prawa o 1/5 płytsza – głęboka na 47 cm) o wysokości 151 cm i szerokości 86 cm każda. Niszę o analogicznych wymiarach ujawniły w strukturze muru badania termowizyjne przeprowadzone staraniem piszącej te słowa, przy pomocy operatora kamery – Michała Góreckiego. Dało to podstawę do opracowania rekonstrukcji pierwotnej lokalizacji obiektu w przestrzeni nawy południowej.

Porównanie współczesnego wyglądu nagrobka z archiwalnym materiałem fotograficznym pozwala uchwycić pewne zmiany konstrukcyjne w układzie figury Wojciecha Kryskiego. Na fotografiach

tachod from the slab above the sarcophagus. Moreover, the pilasters are tilted forward along the vertical axis, away from the chancel's wall, which leaves an empty space between them and the wall. In the upper part of the second storey, in the intrados of the arches, the joints between stone blocks are very noticeable. The monument's first storey is an aedicula. A couple of doubled Ionic pilasters, resting on pear-shaped “plinths”, flanks two deep, arched statue niches. Each is 151 cm high and 86 cm wide; the left niche is 57 cm deep, while the right one is 1/5 shallower, measuring 47 cm in depth. A niche of the same dimensions was revealed elsewhere inside the church through a thermovision diagnosis conducted by camera operator Michał Górecki on my request. This became the basis for retracing the original location of the monument in the south aisle.

A comparison of the monument's current appearance with archival photographic material has uncovered certain structural changes in the arrangement of Wojciech Kryski's figure. When the

nagrobka z 1949 i 1953 r. jego głowa jest bardziej niż obecnie przechylona w prawą stronę i do tego nieznacznie skierowana w dół. Na fotografii z ok. 1960 r. zaś jej ułożenie jest już takie, jak dzisiaj. Z powyższego zestawienia wynika zatem, iż w latach 50. minionego stulecia wtórnie zamontowano głowę Kryskiego.

Z nagrobkiem związana jest najpewniej odkuta w wapieniu pińczowskim głowa putta o wysokości ok. 20 cm, przynależąca najpewniej do jednego z pierwotnie planowanych jako dwa oddzielne nagrobki pomników Kryskich w Drobinie: Anny i Pawła Kryskich oraz Wojciecha Kryskiego, które połączono w jedną całość w latach 60. XVI w. Obiekt ten najpewniej stanowił fragment niewykorzystanej dekoracji jednego z nagrobków przed połączeniem. Obiekt uznany jest za zaginiony. Ostatni raz opisywany był z natury w 1986 r. przez Cezarego Kocota, autora karty inwentaryzacyjnej przechowywanej obecnie w zbiorach WUOZ w Płocku. W 2012 r. poszukiwany przez zespół konserwatorski prowadzący prace restauracyjne przy nagrobku Anny, Pawła i Wojciecha Kryskich.

Zastosowany w nagrobku Kryskich typ figur siedzących stanowi zupełnie nieprzyswajany przez polskie środowisko wariant kompozycyjny. Jedyne dzieło, w którym również zastosowano układ z postaciami siedzącymi w niszy, stanowi nagrobek Wawrzyńca Spytki Jordana (1568–1584) w krakowskim kościele pw. św. Katarzyny. Typ figury leżącej przedstawiającej Wojciecha Kryskiego jest dość szczególny i nie jest to figura w owym czasie powszechna. W przeciwieństwie do typowych wówczas figur potraktowanych bardziej płaszczynowo jest ona przestrzenna i posiada lekką konstruk-

monument was photographed in 1949 and 1953, Wojciech's head was more tilted to the right and his eyes looked slightly downward. In a 1960 photograph, the arrangement is the same as today. This comparison suggests that Kryski's head was re-mounted in the 1950s.

Research has linked a putto's head carved in Pińczów limestone, about 20 cm in height, to this monument. It likely belonged to one of the Kryscy's monuments originally planned to be separate: Anna and Paweł's or Wojciech's, which were merged into one in the 1560s. The object was possibly part of the decoration of one of the monuments before they were joined together. Considered to be lost today, it was last described from life in 1986 by Cezary Kocot, the author of the inventory card stored at the WUOZ in Płock. In 2012, the conservators' team unsuccessfully searched for it during the restoration of the Kryscy's monument.

The seated position of the Kryscy's figures in this monument was not common in Polish funerary art. The only other work with seated figures is the monument to Wawrzyniec Spytek Jordan (1568–1584) in the St. Catherine Church in Kraków. Meanwhile, Wojciech Kryski's effigy is unlike other, flatter figures of its time. It has depth and its structure appears light.

However, its arrangement and sculpting show some resemblance to a small group of other Polish monuments, especially to the recumbent effigy of Maciej Czarnkowski from the Czarnkowscy monument in the Czarnków Parochial Church (ca. 1570–1580). In particular, the sculptures are similar in the meticu-

cję. Zastosowany w nagrobku Kryskich układ figury leżącej znajduje jednak pewne pokrewieństwo w wąskiej grupie nagrobków polskich. Układ i opracowanie leżącej figury Wojciecha Kryskiego jest przede wszystkim bardzo zbliżony do leżącej figury Macieja Czarnkowskiego z nagrobka Czarnkowskich w kościele parafialnym w Czarnkowie (ok. 1570–1580). Szczególnie bliskie obu rzeźbom jest drobiazgowo wykonane detalu zbroi oraz znakomite opracowanie partii rąk i ich układ, przejawiający się ułożeniem jednej ręki bezwładnie wzdłuż ciała, zgięciem zaś drugiej w łokciu. Taki układ rąk obserwowalny jest w figurach z nagrobków Zygmunta II Augusta w katedrze wawelskiej (1574–1576), Stanisława Maleszowskiego (zm. 1555) z nagrobka w krużgankach kościoła oo. Dominikanów czy też Jana Głogowskiego z nagrobka w Kutnie (1563). Bogata ornamentyka w formie dekoracji kandelabrowo-groteskowej na trzonach pilastrów nagrobka, uskrzydłych głów anielskich, antycznych lutofor czy rollwerkowych kartuszy wpisuje się w repertuar form powszechnie stosowanych w latach 80. i 90. XVI w. w pińczowskim warsztacie Santiago Gucciego, występujących

lous carving of armour details and the exquisite sculpting of arms, with one resting along the body, and the other bent at the elbow. Such a positioning of arms can be observed in King Sigismund II Augustus's monument in the Wawel Cathedral (1574–1576), Stanisław Maleszowski's effigy (d. 1555) in his monument in the galleries of the Dominican Church in Kraków or Jan Głogowski's monument in Kutno (1563). The rich ornamentation – such as candelabra and grotesque on pilaster shafts,

wcześniej w niektórych pomnikach z lat 50. i 60. XVI w., które lokalizują się głównie w Krakowie i Płocku. Najbliższe pod względem pokrewieństwa zastosowanych motywów dekoracyjnych dzieło stanowi nagrobek biskupa Andrzeja Noskowskiego w pobliskim Pułtusk (1561; por. poz. I.36), Jordanów w Krakowie, młodych Tęczyńskich w Kraśniku, a także grupa nagrobków z krążganków kościoła oo. Dominikanów w Krakowie (nagrobek Galeazza Guicciardiniego) oraz z katedry płockiej (pomnik Bartłomieja Niszczyckiego, pomnik niezidentyfikowanego kanonika herbu Jastrzębiec; por. poz. II.4, II.5) i Głogowca (pomnik Jana Głogowskiego; por. poz. III.1).

winged angels' heads, classical loutrophoroi or scrollwork cartouches – follows the formal repertoire used widely in the 1580s and 1590s in Santi Gucci's Pińczów shop, also seen earlier in some 1550s and 1560s monuments, sited mostly in Kraków and Płock. Monuments most similar in terms of the decorative motifs include: Bishop Andrzej Noskowski's in nearby Pułtusk (1561; cf. item I.36), the Jordanowie's in Kraków, the young Tęczyńscy's in Kraśnik, the group in the galleries of the Dominican Church in Kraków (Galeazzo Guicciardini's) as well as ones in the Płock Cathedral (Bartłomiej Niszczycki's and the unidentified canon *herbu* Jastrzębiec's; cf. items. II.4, II.5) and Głogowiec (Głogowski's; cf. item III.1).

Ikonografia / Iconography: Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas V, tabl. 14, sygn. JPolkowski 1851; fotografie figury Wojciecha Kryskiego w zbiorach IS PAN / ph. of Wojciech Kryski's figure in the collections of IS PAN (M. Kopydłowski, 1953; S. Deptuszewski, ok. 1960); fot. głowy putta / ph. of putto's head (1986, por. / cf. KZSP, 10: 15, 1993).

Dokumentacja konserwatorska / Conservator's documentation: Wielocha, Kozarzewski 2011.

Literatura / Literature: Gawarecki 1850; Sobieszczański 1861; Sobieszczański 1863; Prawdzic 1885; Synoradzki 1886, 3; Kozakiewiczowa 1956; Gradowska 1964, 232–234; Fischinger 1969, 57–59; Chrzanowski 1979, 145–146; Kozakiewiczowa 1984, 169–176; Mieszkiewicz 1986; Fischinger 1987, 181; Kowalczyk 1991, 132; KZSP, 10: 15, 1993, XVII, 27; Mikocka-Rachubowa 1995, 29–31; Chmielarska-Łoś 1996; Mikocka-Rachubowa 1996, 1–2; Kajzer 2004, 31, 40; Jesionowska, Tysza 2010; Kulik 2010; Hajduk 2013; Hajduk 2016a; Hajduk 2017; Hajduk 2018a; Hajduk 2018d; Hajduk 2020, 99–104, kat. IXa, IXb.

COPERAT. HOC SAX

MAIORVM

SVORVM. CINERES. T. POSTERORVM
STVDIA. AD. VIRTV. S. PROPENSE
CHARITATIS. MON. MENTVM
EXCVSSV. XXMA. CY. AMDXIX
ET. MD. XL. II. OBYT
III. VNY

MAIORVM

MAIORVM

DORIO NO OBY REA PA RE RESVGA
VITA PCIPET SVR QN TVBA
TVGDM PHIA VES PELLE VIBEO
CORP TRAFOVET VES ETIT AD ASTA
DRES PAIA OSQS ME ABAS NICTECT PR
MOTV FACISML ADL PR PCIP
ES APSE

MAIORVM

II.2

Płock, bazylika katedralna Wniebowzięcia NMP

Województwo mazowieckie,
miasto na prawach powiatu;
Delegatura w Płocku
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo płockie,
ziemia płocka, powiat płocki;
diecezja płocka, archidiaconat płocki,
dekanat płocki.

Płyta nagrobna Jakuba Brzozowskiego

Nawa południowa.
Piaskowiec.
100 × 190 cm.
1539 r.

Jakub Brzozowski (zm. 1543) herbu
Lubicz, kanonik płocki.
Fundacji własnej kanonika.
Według treści inskrypcji odkuta
20 marca 1539 r. (data śmierci
kanonika dodana wtórnie).

Identyfikacja herbów: Lubicz.

Płock, Cathedral of the Assumption of the Blessed Virgin Mary

Mazovian voivodeship,
city with poviat rights;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Warsaw,
Płock delegature.

Former Płockie voivodeship,
Płock land, Płock poviat;
Płock diocese, Płock archdeaconry,
Płock deanery.

Jakub Brzozowski's ledger stone

Sited in the south aisle.
Sandstone.
100 × 190 cm.
1539.

Jakub Brzozowski (d. 1543) *herbu*
Lubicz, Płock canon.
Funded by the canon himself.
According to the inscription, it was
carved on 20 March 1539 (with the
canon's date of death added later).

Identified coats of arms: Lubicz.

Inskrypcja obramienia i w górnym polu płyty:

Inscription on rim and in stone's upper field:

CO(E)PERAT ♦ HOC ♦ SAXV(m) | ADH(u)C ♦ ME(n)TIS ♦ CO(m)POS
EX(iste)NS ♦ VENE(r)ABILIS D(ominus) BRZ | OZOWSKI ♦ HVI(us) ♦
ECL(esi)E | CAN(oni)CVS § AD P(er)PETVA(m) § SVI § ET § G(lori)A(m) §
MAIORVM § | SVORVM ♦ CINERES ♦ ET ♦ POSTERIORV(m) | STVDIA
♦ AD ♦ VIRTVTES ♦ PROPENSE | CHARITATIS ♦ MONVMENTVM |
EXCVS{S}V(m) ♦ XX MARCY ♦ A(nno) ♦ MDXXXIX | ET MD ♦ XL ♦ III ♦
OBYT | ♦ IIII ♦ IVNY

Inskrypcja w polu płyty u dołu:

Inscription in stone's lower field:

DOR(m)IO NO(n) OBY REA P(os)T(e)A CAR(n)E RESVRGA(m)
VLTI(m)A ♦ P(re)CIPIET ♦ SVRGE(re) ♦ Q(ua)N(do) ♦ TVBA
TV(n)C ♦ D(ominu)M ♦ P(ro)PRIA VESTIT(us) ♦ PELLE ♦ VIDEBO
CORP(us) ♦ T(er)RA FOVET ♦ ME(n)S PETIT ♦ AD AST(r)A

ORES ♦ P(ro) ♦ A(n)I(m)A ♦ Q(ui)SQ(ui)S ♦ ME AMABAS A(m)ICE LECTOR
| M(od)O Q(u)E ♦ TV ♦ FACIS ♦ M(ih)I ♦ EADE(m) ♦ P(ost) ♦ P(er)CIPI | ES
IPSE

Zmiany i konserwacje: usytuowana pierwotnie w posadzce płockiej katedry prostokątna płyta z centralnie zakomponowanym rytym herbem Lubicz oraz kielichem po stronie prawej, z inskrypcją na stoku oraz w dolnej i górnej partii nad herbem.

Changes and conservations: this rectangular stone was originally sited in the floor of the Plock Cathedral. On its surface, a centrally placed Lubicz coat of arms can be seen with an image of a chalice to the right. Inscriptions run along the rim and on the upper and lower part of the stone's field.

Stan zachowania płyty jest względnie dobry, wymaga oczyszczenia i wzmocnienia ryty ligatury i herbu poprzez wypełnienie warstwą malarską.

The state of conservation is relatively good. The work only requires a cleaning and for the carving of inscription and coat of arms to be visually sharpened by a paint layer.

II.3

Płock, bazylika katedralna Wniebowzięcia NMP

Województwo mazowieckie,
miasto na prawach powiatu;
Delegatura w Płocku
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo płockie,
ziemia płocka, powiat płocki;
diecezja płocka, archidiaconat płocki,
dekanat płocki.

Nagrobek Jakuba Buczackiego

Nawa północna.
Wapień pińczowski, brąz (tondo).
250 × 245 cm.
1549 r.
Giovanni Maria Padovano
(płyta figuralna).

Jakub Buczacki (zm. 1541) herbu
Abdank, biskup płocki i chełmski,
sekretarz królewski i senator (o nim
szerzej por. Pociecha 1937).

Fundacji przyjaciół biskupa:
archidiacona dobrzyńskiego Jana
Ostrowickiego i prepozyta pultuskiego
Hieronima Krajowskiego.

Identyfikacja herbów: Ogończyk,
Łabędź, Abdank.

Płock, Cathedral of the Assumption of the Blessed Virgin Mary

Mazovian voivodeship,
city with powiat rights;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Warsaw,
Płock delegature.

Former Płockie voivodeship,
Płock land, Płock powiat;
Płock diocese, Płock archdeaconry,
Płock deanery.

Monument to Jakub Buczacki

Sited in the north aisle.
Pińczów limestone, bronze (tondo).
250 × 245 cm.
1549.
Giovanni Maria Padovano
(effigy).

Jakub Buczacki (d. 1541) *herbu* Abdank,
Bishop of Płock and Chełm, royal
secretary and senator; for more on him,
cf. Pociecha 1937.

Funded by the bishop's friends:
Dobrzyń archdeacon Jan Ostrowicki
and Pultusk provost Hieronim
Krajowski.

Identified coats of arms: Ogończyk,
Łabędź, Abdank.

**Inskrypcja na brązowym
medalionie (zrekonstruowana):**

**Inscription in bronze tondo
(reconstructed):**

+ R(everendissi)MO IN CHRISTO P(at)RI ET DOMI(n)O ♦ OLIM ♦ IACOBO
♦ BVCZACKI ♦ DEI GRA(tia) ♦ EP(iscop)O ♦ PLOCEN(s)i | + IOAN(nes)
OSTROWICZKI ♦ ARCHI(diaconus) ♦ DOBRZIN(ensis) ♦ IN ECCL(es)IA
♦ PLOCEN(s)i ♦ ET ♦ HIERONIM(us) C^RAIOWSKI | + PREPOSITVS POL-
TOWEN(sis) ♦ BENEFA(ctori) ♦ SVO ♦ POSVERV(n)T ♦ ANNO ♦ DOMI(ni)
♦ M♦DXL♦IX ♦ DIE

Zmiany i konserwacje: z analizy stylistycznej jak i konstrukcyjnej wynika, iż obecna forma nagrobka jest wynikiem wtórnego montażu dwóch oddzielnych pomników. Brak konsekwencji w partii zwieńczenia, a przede wszystkim brak cokołu ugruntowują tę hipotezę. Na odrębność stylistyczną płyty figuralnej i zwieńczenia zwrócili już uwagę Stanisław Cercha i Feliks Kopera.

Zbigniew Hornung zaś na podstawie analizy relikwów nagrobka Piotra Dunin-Wolskiego oraz elementów lapidarnych wmurowanych wtórnie w elewację gmachu pobliskiego Muzeum Diecezjalnego zaproponował rekonstrukcję tegoż nagrobka opartą na analogii do układu architektury nagrobka braci Wolskich w katedrze warszawskiej. W propozycji Hornunga zamknięta półkolistą płaskorzeźbioną płytą zestawioną obecnie z płytą figuralną biskupa Buczackiego miała w oryginalnej strukturze pomnika Dunin-Wolskiego wypełniać tło wnęki, tuż nad płytą figuralną. Tezę Hornunga uwiarygodnia fakt, iż jedyny identyfikujący element omawianej struktury nagrobka Buczackiego – brązowe tondo z inskrypcją oraz herbami biskupa Buczackiego oraz fundatorów jego pomnika – jest wtórne. Zostało ono odtworzone według

Changes and restorations: stylistic and structural analysis indicates that the monument's current form has resulted from a later merging of two separate monuments. This thesis is further supported by inconsistencies in the crowning and, more importantly, the lack of a pedestal. The disjuncture between the effigy slab and the crowning was already pointed out by Stanisław Cercha and Feliks Kopera.

In addition, Zbigniew Hornung proposed a reconstruction of the original monument based on his analysis of relics from Piotr Dunin-Wolski's monument and the lapidarium remnants currently immured into the exterior walls of the Diocese Museum's edifice nearby. Hornung's reconstruction paralleled the architecture of the Wolscy brothers' monument in the Warsaw Cathedral. In the reconstruction, the semi-circular bas-relief panel which is currently sited above Bishop Buczacki's effigy was supposed to have filled the background of the niche in Dunin-Wolski's monument, right above his effigy. Hornung's thesis is substantiated by the fact that the only identifying element in the structure of Buczacki's monument – the bronze tondo with the inscription and the bishop's and the monument founders' coats of arms – is a later addition. It was recre-

opisu Szymona Starowolskiego. Oryginalnie w kartuszu podtrzymywanym parą puttów figurowała okrągła tablica z czerwonego „marmuru” (tego samego materiału, w którym odkuta jest płyta figuralna Piotra Dunin-Wolskiego), przedstawiająca lekko wypukłą czteropoliową tarczę z herbami: Dunin, Jastrzębiec, Odrowąż i Lis, odnoszącymi się do Dunin-Wolskiego (szerzej na temat rekonstrukcji por. poz. II.9).

Płyta figuralna natomiast wykonana została w krakowskim warsztacie Giovanniego Marii Padovana, a więc tym samym, w którym wykonano płytę z czerwonego „marmuru” biskupa Jana Chojeńskiego (zm. 1538) w nagrobku tegoż w katedrze wawelskiej.

ated based on Szymon Starowolski's description. The cartouche supported by a pair of putti originally held a round plaque made of red “marble” (the same material out of which Piotr Dunin-Wolski's effigy was sculpted), which showed a slightly convex four-field escutcheon with the Dunin, Jastrzębiec, Odrowąż and Lis coats of arms, referring to Dunin-Wolski (for more on the reconstruction, cf. item II.9).

The effigy was manufactured in Giovanni Maria Padovano's Krakovian shop – the same one as the “red marble” effigy in the monument to Bishop Jan Chojeński (d. 1538) in the Wawel Cathedral.

Ikongrafia / Iconography: Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas V, tabl. 5, sygn. JPolkowski 1851.

Literatura / Literature: Cercha, Kopera 1916, 91; Nowowiejski 1930, 254–255; Gradowska 1964, 220–221; Hornung 1957; Kozakiewiczowa 1984, 111, 126; Mikocka-Rachubowa 1995, 32–33; Mikocka-Rachubowa 1996, 3.

II.4

Płock, bazylika katedralna Wniebowzięcia NMP

Województwo mazowieckie,
miasto na prawach powiatu;
Delegatura w Płocku
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo płockie,
ziemia płocka, powiat płocki;
diecezja płocka, archidiaconat płocki,
dekanat płocki.

Nagrobek Bartłomieja Niszczyckiego

Nawa północna.
Wapień pińczowski.
320 × 184 cm.
1560 r.
Santi Gucci Fiorentino.

Bartłomiej Niszczycki z Radzanowa
(zm. 1560) herbu Prawdzic, kanclerz
płocki, kanonik krakowski
i gnieźnieński, konsyliarz nacji polskiej
w Padwie (o nim por. Korytkowski
1883, 97; Nowacki 1964, 507;
Quirini-Popławska 2014, 247).

Fundacji przyjaciela Niszczyckiego,
Wojciecha Sobiejuskiego
(*vel* Starożrebski, Starozrzebski,
ok. 1517–1580), biskupa chełmskiego
i przemyskiego (o nim por. Kaniewska
2003/2004).

Płock, Cathedral of the Assumption of the Blessed Virgin Mary

Mazovian voivodeship,
city with poviat rights;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Warsaw,
Płock delegature.

Former Płockie voivodeship,
Płock land, Płock poviat;
Płock diocese, Płock archdeaconry,
Płock deanery.

Monument to Bartłomiej Niszczycki

Sited in the north aisle.
Pińczów limestone.
320 × 184 cm.
1560.
Santi Gucci Fiorentino.

Bartłomiej Niszczycki from Radzanów
herbu Prawdzic (d. 1560), Płock
chancellor, Gniezno and Kraków
canon, counsellor of the Polish student
nation in Padua; for more on him, cf.
Korytkowski 1883, 97; Nowacki 1964,
507; Quirini-Popławska 2014, 247.

Funded by Niszczycki's friend,
Wojciech Sobiejuski (also known
as Starożrebski, Starozrzebski,
ca. 1517–1580), Bishop of Chelm
and Przemyśl; for more on him,
cf. Kaniewska 2003/2004.

Identyfikacja herbów: Prawdzic.

Identified coats of arms: Prawdzic.

Napis w obramieniu portretu:

Inscription along portrait frame:

BATHOL(omae)^o • NISCICZKI • CANCEL(ari)^o • PLOCEN(si) •
CANON(ico) • GNESNEN(si)

Inskrypcja kartuszu na cokole:

Inscription in pedestal cartouche:

D(eo) • O(ptimo) • M(aximo) • S(acrum) | BARTHOL(omae)^o • NISCICZKI •
CANCEL(ari)^o PLOCEN(si) • CANON(ico) | GNESNEN(si) • ANTIQVA
NOBILITATE GENERIS | CANDORE ET PROBITATE MORVM PRAE-
STA(n)TI • ALBERT(us) | SOBIEIVSKI A STAROSREBI • CRACO(viensis) • ET
DOBRINEN(sis) • | ARCHID(iaconu)^s SEGRE TARIVS • REGIVS • INTEGER
AMICVS | POSVIT • M • D • LX • OBYT ANN^o D(omini) • M • D • L • VII •
DIE • XVIII • | AVGVS(ti) • HORA • X • VIXIT AN(nos) • LIII DIE(s) • XV •
HORAS • X •

**Podpis turysty na prawej lizenie
cokołu:**

**Tourist signature on right pedestal
lesene:**

STEPHAN[...] | WKI {?} AD

Zmiany i konserwacje: porównanie aktualnego stanu nagrobka ze zdjęciami archiwalnymi wskazuje, iż w ostatnich 15 latach poddano go zabiegom konserwatorskim, w trakcie których gruntownie go oczyszczono. Niestety, ani w Archiwum WUOZ, ani w dokumentach parafii nie zachowała się dokumentacja konserwatorska.

Changes and restorations: a comparison of the monument's current state to archival photographs indicates that it has undergone conservation procedures in the recent 15 years, during which it was thoroughly cleaned. Unfortunately, neither the WUOZ Archive, nor the parish have kept any conservator's documentation.

Nagrobek Bartłomieja Niszczyckiego oraz bliźniaczy nagrobek niezidentyfikowanego kanonika pieczętującego się herbem Jastrzębiec – także z katedry plockiej (por. poz. II.5) wpisują się w grupę pierwszych realizacji Santi Guccio Fiorentino na ziemiach polskich z lat 50. i 60. XVI stulecia. Pozostałe dzieła z omawianej grupy, z wyjątkiem mazowieckiego nagrobka Jana Głogowskiego w Głogowcu (por. poz. III.1), lokują się w krużgankach krakowskiego kościoła oo. Dominikanów, a są

Bartłomiej Niszczycki's monument as well as its twin monument to an unidentified canon of the Jastrzębiec coat of arms (also located in the Płock Cathedral, cf. item II.5) belong to the group of Santi Guccio Fiorentino's first works on Polish lands from the 1550s and the 1560s. The other works from that group, with the exception of Jan Głogowski's tomb in Głogowiec (cf. item III.1), are located in the galleries of the Krakovian

to: nagrobek Stanisława Maleszowskiego oraz pomnik Galeazza Guicciardiniego. Grupę tę wyodrębnił i omówił przed laty Jan Boloż-Antoniewicz, przypisując wykonawstwo pomników niejakiemu Joannesowi Piacentinusowi. Atrybucję oparto wówczas na domniemanej sygnaturze tegoż artysty widniejącej na pomniku Głogowskiego, na którą powołał się ostatnio także Mariusz Karpowicz, podtrzymując atrybucję tzw. Piacentinusowi. W rzeczywistości ten nierówny, niestaran-y, odkuty przy użyciu tępych narzędzi napis uznać należy za podpis turysty z epoki (za czym optowała chociażby Anna Gradowska).

Kompozycja płockich nagrobków oraz krakowskiego pomnika Guicciardiniego odwołuje się do rzymskich tradycji nagrobków z motywem piramidy. Przy czym omawiany zespół trzech piramidalnych nagrobków z płaskorzeźbionymi popiersiami odnoszony był dotychczas w literaturze jedynie do owianych sławą rzymskich nagrobków z kaplicy Chigich w kościele Santa Maria del Popolo projektu Raffaella Sanzio, przy czym badacze ograniczali się jedynie do odnotowania tej zależności, konstatując, iż polskie realizacje stanowią jedno z wcześniejszych reprezentacji tego typu w północnej Europie. Forma nagrobka z piramidą szczyt popularności osiągnęła bowiem dopiero w kolejnym stuleciu, wówczas także w pracach prowadzonych pod kierunkiem Gianlorenza Berniniego modernizacji uległy piramidalne nagrobki w kaplicy Chigich.

Wartym podkreślenia jest, iż polskie reprezentacje nagrobków piramidalnych odzwierciedlają jeden z wariantów rzymskich nagrobków tego typu, znany z pomnika nagrobnego florenckiego rzeźbiarza czynnego w Rzymie, Lorenza Lottiego zw. Lorenzetto (ukończony przez Toskańczyka Raffaella da Montelupo). Owalne reliefy z portreto-

Dominican Church. They are devoted to Stanisław Maleszowski and Galeazzo Guicciardini. The group was distinguished and discussed many years ago by Jan Boloż-Antoniewicz, who mistakenly assigned it to one Joannes Piacentinus. The attribution was based on "Piacentinus's" supposed signature, which can be seen on Głogowski's monument. More recently, Mariusz Karpowicz treated the signature as evidence to uphold the misattribution. In fact, the uneven, untidy inscription which was carved using blunt tools should be considered a historical tourist's signature (as posited by Anna Gradowska and others) rather than the artist's.

The composition of the Plock monuments and of the Kraków monument to Guicciardini is a reference to the Roman tradition of pyramid-shaped tombs. Until recently, the group of three pyramid-shaped monuments with bas-relief busts was only associated by Polish scholars with the famous Roman tombs from the Chigi Chapel at the Santa Maria del Popolo Church designed by Raffaello Sanzio. Researchers stopped at noting this link, and concluded that the three Polish works among the earliest of such type in Northern Europe. Indeed, the pyramid-shaped tomb only reached the peak of its popularity in the following century. It was at that time that the Chigi Chapel monuments were modernized under the management of Gianlorenzo Bernini.

Notably, the Polish pyramid-shaped monuments follow one particular pattern variant of the Roman tombs, known from the monument to Lorenzo Lotti (Lorenzetto), a Florentine sculptor active in Rome, which was manufactured by the Tuscan Raffaello da

wym ujęciem z profilu, jakie zastosowano w plockich nagrobkach, były szczególnie powszechne we Florencji już od końca XIV aż po schyłek XVI stulecia. Wykonywano je m.in. w warsztatach rzeźbiarskich, w których terminował Santi Gucci. Forma piramidalnego nagrobka najwyraźniej nie przyjęła się w środowisku polskim, wymienione dzieła są bowiem jedynymi przykładami zastosowania tego schematu kompozycyjnego. Czas powstania bliźniaczych piramidalnych nagrobków kanoników w katedrze plockiej związany jest z aktywnością Santi Guccio przy pułuskim nagrobku biskupa Noskowskiego (1561, por. poz. I.36).

Montelupo. The oval bas-reliefs with a profile portrait that can be seen in the Plock monuments were especially common in Florence starting in the late 1300s until the late 1500s. They were also made in the workshops where Santi Gucci was apprenticed. Apparently, the pyramid shape was not well-received in the Polish environment as there are no other examples of that compositional scheme being used.

The dating of the twin pyramid-shaped monuments in the Plock Cathedral is related to Santi Gucci's manufacturing of Bishop Noskowski's monument in Pultusk (1561, cf. item I.36).

Ikonaografia / Iconography: Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas V, tabl. 8, rys. Polkowski Józef (?), 1851.

Literatura / Literature: Boloż-Antoniewicz 1922, 85; Hornung 1955, 279–280; Hornung 1962, 229; Burnatowa 1964, 81; Gradowska 1965, 40–41; Fischinger 1969, 81–82; Mikocka-Rachubowa 1995, 32–33; Mikocka-Rachubowa 1996, 3; Karpowicz 2010, 32; Hajduk 2016a, 106, 109; Hajduk 2020, 87–98, kat. V.

II.5

Płock, bazylika katedralna Wniebowzięcia NMP

Województwo mazowieckie,
miasto na prawach powiatu;
Delegatura w Płocku
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo płockie,
ziemia płocka, powiat płocki;
diecezja płocka, archidiaconat płocki,
dekanat płocki.

Nagrobek z herbem Jastrzębiec

Północna ściana transeptu, z prawej
strony wejścia do kaplicy Najświętszego
Sakramentu.

Wapień pińczowski.

320 × 184 cm.

Lata 60. XVI w.

Santi Gucci Fiorentino.

Nagrobek duchownego herbu
Jastrzębiec. W kartuszu
inskrypcyjnym na cokole brak
śladu po inskrypcji.

Identyfikacja herbów: Jastrzębiec.

Płock, Cathedral of the Assumption of the Blessed Virgin Mary

Mazovian voivodeship,
city with poviat rights;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Warsaw,
Płock delegature.

Former Płockie voivodeship,
Płock land, Płock poviat;
Płock diocese, Płock archdeaconry,
Płock deanery.

A monument with the Jastrzębiec coat of arms

Sited in the north wall of the transept,
to the right of the Blessed Sacrament
Chapel entrance.

Pińczów limestone.

320 × 184 cm.

The 1560s.

Santi Gucci Fiorentino.

A monument to a clergyman *herbu*
Jastrzębiec. There is no trace
of an inscription in the cartouche
on the pedestal.

Identified coats of arms: Jastrzębiec.

Zmiany i konserwacje: w centralnym polu cokołu owalny rollwerkowy kartusz, na którym nie umieszczono pierwotnie inskrypcji, bądź też została ona w późniejszym okresie całkowicie zarta. Porównanie aktualnego stanu nagrobka ze zdjęciami archiwalnymi wskazuje, iż w ostatnich 15 latach poddano go zabiegom konserwatorskim, w trakcie których został oczyszczony. Nie znaleziono dokładnych zapisów z przebiegu tych prac.

Changes and restorations: in the pedestal's central field, there is an oval scrollwork cartouche where either no inscription was originally placed, or one wore away completely or was erased. A comparison of the current state of conservation with archival photographs indicates that the monument has undergone conservation in the last 15 years, when it was thoroughly cleaned. No detailed records of these works have been found.

Nagrobek niezidentyfikowanego kanonika pieczętującego się herbem Jastrzębiec oraz bliźniaczy nagrobek Bartłomieja Niszczycyckiego – także z katedry plockiej (por. poz. II.4) wpisują się w grupę pierwszych realizacji Santi Guccio Fiorentina na ziemiach polskich z lat 50. i 60. XVI stulecia. Pozostałe dzieła

The monument to the unidentified canon of the Jastrzębiec coat of arms with its twin monument to Bartłomiej Niszczycycki – also from the Płock Cathedral (cf. item II.4) – belong to the group of Santi Guccio Fiorentino's first works on Polish lands from the 1550s and 1560s. The other works from

z omawianej grupy, z wyjątkiem mazowieckiego nagrobka Jana Głogowskiego w Głogowcu (por. poz. III.1), lokują się w krużgankach krakowskiego kościoła oo. Dominikanów, a są to: nagrobek Stanisława Maleszowskiego oraz pomnik Galeazza Guicciardiniego. Kompozycja plockich nagrobków oraz krakowskiego pomnika Guicciardiniego odwołuje się do rzymskich tradycji nagrobków z motywem piramidy (szerzej na temat kompozycji nagrobków por. poz. II.4).

W badaniach nagrobek łączono z osobą Wojciecha Sobiejuskiego, fundatora bliźniaczego pomnika poświęconego Niszczyckiemu. Sobiejuski jakoby miał zamówić u jednego artysty oba nagrobki, jako *memorie* – własną i przyjaciela. Interpretacja ta, wobec braku inskrypcji, nie wytrzymuje konfrontacji z analizą umieszczonego na nagrobku herbu Jastrzębiec, stanowiącego jedyne źródło dla identyfikacji osoby, której pomnik został poświęcony. Jedynie Anna Gradowska słusznie podniosła, że zmarły w 1580 r., a więc stosunkowo późno względem czasu powstania obu pomników, Sobiejuski pieczętował się herbem Dołęga, a nie Jastrzębiec, jaki umieszczono na nagrobku. Badaczka ta nie zaproponowała przy tym innej identyfikacji.

that group, with the exception of the Mazovian monument to Jan Głogowski in Głogowiec (cf. item III.1), are located in the gallery of the Dominican Church in Kraków and commemorate Stanisław Maleszowski and Galeazzo Guicciardini. The composition of the two Plock monuments as well as the Krakovian monument to Guicciardini contains references to the traditionally Roman pyramid theme (for more on these monuments' composition, cf. item II.4).

Researchers have linked this Jastrzębiec work to Wojciech Sobiejuski, the funder of Niszczycki's monument. Sobiejuski was said to have commissioned both monuments with the same artist: in memory of his friend and himself. Such a hypothesis cannot be defended due to the lack of inscription and the presence of the Jastrzębiec coat of arms placed on the monument, which is currently the only source to identify the deceased. Anna Gradowska only mentioned that Sobiejuski – who died 1580, which is late relative to the monuments – would seal his letters with the Dołęga coat of arms rather than Jastrzębiec. Gradowska did not suggest any other identification.

Ikonografia / Iconography: Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas V, tabl. 9, rys. Polkowski Józef (?), 1851.

Literatura / Literature: Boloż-Antoniewicz 1922, 85; Hornung 1955, 279–280; Hornung 1962, 229; Burnatowa 1964, 81; Gradowska 1965, 40–41; Fischinger 1969, 81–82; Mikocka-Rachubowa 1995, 32–33; Mikocka-Rachubowa 1996, 3; Karpowicz 2010, 32; Hajduk 2016a, 106, 109; Hajduk 2020, 87–98, kat. VII.

NOBILIBUS ADVOCATO
MAGISTRO CLINEN ANNE KOSNIN
PAVE IV DOCTOR ABBAS
CANONICAL PLOZ PLEBAN
LANTOW ET MATTHIAS RE
GINEBONE ET REGIS AVGVST
REGIS POLONIE SECRETARI
CANTOR PLOCEN PREPOSIT
TROZEN CANON VILNEN PO
LTOW PLEMACOW FRATRES
GERMANINKAL ECICE HE
REDES OPTIMIS PARENTIBVS
DV DV LIC SEP VETIS HOGSA
XV POSVERV TEMPLI HESV
EXIRVXERV MAIORE CAM
PANA ET ALIIS REBVS ORN
ARV MICHAEL MOR IOAN
FRATRIS SVI FILIV IN KALECT
CE HEREDEM FECERV

• A D 1568 •

FILIVS • SAPIENS • LETIFICA
PATREM • PROVER X •

ANDRZEJ ADVA VIRTUS

II.6

Płock, bazylika katedralna Wniebowzięcia NMP

Województwo mazowieckie,
miasto na prawach powiatu;
Delegatura w Płocku
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo płockie,
ziemia płocka, powiat płocki;
diecezja płocka, archidiaconat płocki,
dekanat płocki.

Płyta nagrobna Anny i Stanisława Kaleckich

Nawa północna.
Piaskowiec.
186 × 77 cm.
1568 r.

Stanisław z Mąkolina Kalecki/Kalęcki,
wójt Mąkolina, rzemieślnik, żonaty
z Anną.

Fundacji synów: Pawła (zm. 1573),
doktora prawa, opata i kanonika
płockiego, oraz Macieja (zm. 1576),
kantora płockiego, proboszcza
pultuskiego, kanonika wileńskiego oraz
sekretarza królowej Bony i Zygmunta II
Augusta. Maciej, dzięki protekcji
biskupa Andrzeja Krzyckiego, zdobył
wykształcenie i został wraz z braćmi
w 1533 r. przyjęty do herbu Kotwicz
Krzyckich.

Płock, Cathedral of the Assumption of the Blessed Virgin Mary

Mazovian voivodeship,
city with poviat rights;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Warsaw,
Płock delegature.

Former Płockie voivodeship,
Płock land, Płock poviat;
Płock diocese, Płock archdeaconry,
Płock deanery.

Anna and Stanisław Kaleccy's ledger stone

Situated in the north aisle.
Sandstone.
186 × 77 cm.
1568.

Stanisław from Mąkolin Kalecki/
Kalęcki, *wójt* of Mąkolin, craftsman,
married to Anna.

Funded by his sons: Paweł (d. 1573),
doctor of law, Płock abbot and canon
as well as Maciej (d. 1576), Płock
cantor, Pultusk parson, Vilnius canon
and secretary to Queen Bona and King
Sigismund II Augustus. Through the
patronage of Bishop Andrzej Krzycki,
Maciej received an education and was
accepted under the Krzyccy's Kotwicz
coat of arms with his brothers
in 1533.

Identyfikacja herbów: Kotwicz.

Identified coats of arms: Kotwicz.

Napis w polu płyty:

Inscription inside field:

NOBILIB(us) • STA(nislao) • ADVOCATO | MAĆ^OLINEN(si) • ANNE • KOSNIN
| PAVL(u)^S • I(uris) • V(triusque) • DOCTOR • ABBAS | CAN(onicus) • OFICIAL(is)
• PLOC(ensis) • PLEBAN(us) | LANTOW(iensis) • ET • MATHIAS • RE | GINE
• BONE • ET • REGIS • AVGVSTI | REGIS • POLONIE • SECRETARI(us) |
CANTOR • PLOCEN(ensis) • PREPOSIT(u)s | TROCEN(sis) • CANON(icus)
• VILNEN(sis) • PO | LTOW(iensis) • PLE(banus) • MAC^OW(iensis) • FRATRES
| GERMANI • IN • KALECICE • HE | REDES • OPTIMIS • PARENTIBVS |
DVDV(m) • HIC • SEPVLTIS • HOC • SA | XV(m) • POSVERV(n)T • TEMPLVM
• IPSV(m) | EXTRVXERV(n)T • MAIORE • CAM | PANA • ET • ALIIS • REBVS
• ORN | ARV(n)T • MICHAEL^EMQ(ue) • IOAN(nis) | FRATRIS • SVI • FILIV(m)
• IN KALECI | CE • HEREDEM • FECERV(n)T • | • A(nno) D(omini) • 1568 • |
FILIVS • SAPIENS • LETIFICA^T | PATREM • PROVER(biorum) • X^O •

Zmiany i konserwacje: porównanie aktualnego stanu nagrobka ze zdjęciami archiwalnymi wskazuje, iż w ostatnich dziesięcioleciach poddano go zabiegom konserwatorskim, w trakcie których gruntownie go oczyszczono, zdejmując wtórną, oleistą warstwę malarską. Niestety nie zachowała się dokumentacja konserwatorska tych prac.

Changes and restorations: a comparison of the current condition of the tombstone with archival photographs indicates that it underwent conservation in recent decades, when it was thoroughly cleaned and a secondary oil paint layer was removed. Unfortunately, there is no conservator's documentation on record to describe the works.

Powierzchnię płyty w 2/3 wysokości wypełnia inskrypcja ujęta obramieniem w formie ornamentu okuciowego, w pozostałej części rollwerkowy kartusz herbowy. Płaszczyzna płyty opracowana w formie płaskiego reliefu. Brak cech stylowych pozwalających powiązać obiekt z konkretnym warsztatem artystycznym. Najprawdopodobniej wykonana przez miejscowych kamieniarzy.

The upper two-thirds of the stone are filled with an inscription framed by bas-relief brackets resembling metalwork; in the remaining part, there is a scrollwork coat of arms cartouche. The surface is carved as a flat relief. There are no stylistic features that would allow researchers to tie it to any artist's workshop. It was likely manufactured by local stonemasons.

Literatura / Literature: Nowowiejski 1930, 298.

Płock, bazylika katedralna Wniebowzięcia NMP

Województwo mazowieckie,
miasto na prawach powiatu;
Delegatura w Płocku
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo płockie,
ziemia płocka, powiat płocki;
diecezja płocka, archidiaconat płocki,
dekanat płocki.

Nagrobek Katarzyny i Andrzeja Sierpskich

Ściana zachodnia kaplicy
Świętej Rodziny (dawniej
Sierpskich).
Oliwkowy laminarny gips
stromatolitowy z Kąkolnik lub
Kolokolina, alabaster.
400 × 340 cm.
1566–1572.
Warsztat związany z kręgiem Santiago
Gucciego Fiorentina (prawdopodobnie
pracownia Sebastiana Czeszka).

Andrzej Sierpski (zm. 1572) *herbu*
Prawdzic, podkomorzy płocki,
wojewoda rawski, starosta płocki,
małżonek Katarzyny z Trzcińskich
(zm. 1566) *herbu* Rawicz.
Nagrobek wzniesiony staraniem
Andrzeja Sierpskiego, jeszcze za życia
starosty.

Płock, Cathedral of the Assumption of the Blessed Virgin Mary

Mazovian voivodeship,
city with poviāt rights;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Warsaw,
Płock delegature.

Former Płockie voivodeship,
Płock land, Płock poviāt;
Płock diocese, Płock archdeaconry,
Płock deanery.

Monument to Katarzyna and Andrzej Sierpscy

Sited at the west wall of the Holy
Family Chapel (formerly Sierpscy
Chapel).
Olive-green laminar stromatolite
gypsum from Kąkolniki or Kolokolin,
alabaster.
400 × 340 cm.
1566–1572.
A workshop from Santi Gucci
Fiorentino's circle (likely Sebastian
Czeszek's).

Andrzej Sierpski (d. 1572) *herbu*
Prawdzic, Płock deputy chamberlain,
Rawa voivode, Płock starost, married
to Katarzyna née Trzcińska (d. 1566)
herbu Rawicz.
The monument was erected through
the efforts of Sierpski himself in his
lifetime.

Identyfikacja herbów: Prawdzic, Rawicz.

Identified coats of arms: Prawdzic, Rawicz.

Inskrypcja w centralnym kartuszu inskrypcyjnym:

Inscription in central cartouche:

ILLV(st)R(is) • ET • MAG(nifi)^{CVS} • DO(minus) • ANDREAS • SIEPRSKI (l)
• A • GVLTCZEVO • PALAT(inus) • RAVE(nsis) • | • ET • HVI(us) • ARC(is) •
P(rae)FEC(tus) • VIR • PIVS • CATHOLIC(us) • HVMANVS • AB OMNIQ(ue)
• FASTV • ALI|EN(us) • DIGNISS(i)M(us) • VT • POST • FATA ETIA(m)
ME(m)ORIA • HO(m)I(nu)M • VIVERET • SEMPIT(er)NA • SVB | HOC •
SEPVLCYRO • A SE • ERECTO • CVM • CO(n)IVNGE (l) • SVA • FEMI(n)A
• LECTISSIMA • Q(ui)ESCIT | OBIIT • AN(n)O • D(omi)NI • M • D • LXXII •
XV • APRILIS • VIXIT • AVTE(m) • ANNOS • | • LXXVIII • MENSES • IIII •
DIES • XV •

Inskrypcja na gzymsie stanowiącym podstawę dla figury kobiecej:

Inscription in cornice under woman's effigy:

M(a)G(nifi)CA CATHARI(n)A A TRSCZIANA M(a)G(nifi)CI PRANDOTE
PALAT(in)I RAWEN(sis) FILIA ET M(a)G(nifi)CI A(n)DR(eae) | SIEPRSKI (l)
DE GVLCHZ(ev)^O PALAT(in)I RAVEN(sis) CAP(i)T(ane)I PLOC(ensis) CONIV(n)
X INSIGNI PIETATE FEMI(n)A MATRONAR(um)Q(ue) DEC(us) | OBIIT •
A(nno) • D(omini) • M • D LXVI DIE XXXI MARCII EIVSDE(m) SEPVLCHRI
HONORE{(m)} CV{(m)} MARITO ORNATA

Zmiany i konserwacje: mając na względzie, iż partia cokołowa nagrobka wykonana jest obecnie ze sztucznego kamienia, możemy domniemywać, iż w toku dziejów pomnik mógł ulec uszkodzeniom lub był translokowany. Na ten fakt wskazywałyby także, ujawniona w toku prowadzonych ostatnio prac restauracyjnych przy obiekcie, defragmentacja wskutek korozji żelaznej klamry spinającej płyty wapieni w partii cokołu, której najprawdopodobniej użyto w trakcie zespalandia pomnika po bliżej nieokreślonej translokacji lub uszkodzeniu jego struktury (autorzy dokumentacji konserwatorskiej za przyczynę osłabienia struktury pomnika w partii cokołowej wskazują jego zawilgocenie oraz zasolenie). W konstrukcji nagrobka

Changers and restorations: considering that the pedestal of the monument is currently made of artificial stone, it can be assumed that the work was damaged or translocated at some point in history. Another fact pointing to this is the recent discovery of a disintegrated iron clamp fastening limestone panels in the pedestal. The clamp was very likely applied at the monument's reassembly after an unknown translocation or structural damage. (The conservator's documentation names moisture damage or salt damage as the likely reason for the weakening of the structure.) Notably, the effigies have been placed at an incorrectly sharp angle relative to the wall. It is

uwagę zwracają płyty figuralne ustawione pod nieodpowiednim, zbyt małym kątem do płaszczyzny ściany. Trudno jest określić, czy jest to wynikiem błędów w trakcie pierwszego montażu dzieła, czy ewentualnych późniejszych translokacji. Zachowane elementy polichromii i warstwy złoceń w partii naczółka (tarcza herbowa) są wtórne.

difficult to tell whether the error arose during the original assembly or possible later translocations. The preserved fragments of polychromy and gildings in the pediment (in the coat of arms) are later additions.

Już Krystyna Sinko łączyła nagrobek z warsztatem Santiago Gucciego z uwagi na podobieństwo form architektonicznych stosowanych w dziełach Florentczyka. Z kolei Helena Kozakiewiczowa odrzuciła tę hipotezę, zwracając uwagę na wczesny wobec wykazujących analogie w strukturze architektonicznej dzieł Gucciego czas powstania pomnika, ale również – a właściwie przede wszystkim – z uwagi na sam sposób rzeźbiarskiej obróbki dzieła, który wskazuje na wykonawstwo przez mniej wprawnego rzeźbiarza. Michał Wardzyński analizując materiał, z którego wykonany jest pomnik, dokonał jego identyfikacji, podkreślając przy tym, iż wykorzystany w budowie pomnika Sierpskich gips stromalitowy z Kąkolnik lub Kołokolina na Podolu jest materiałem arcyzadkiem w rzeźbie i ma-

The monument was first linked to Santi Gucci Fiorentino's workshop by Krystyna Sinko due to similarities to the architectural forms used in the Florentine's works. However, Helena Kozakiewiczowa rejected the hypothesis, indicating that the Sierpscy's monument had been erected earlier than structurally analogous works by Gucci and – more importantly – that the sculpting techniques used here suggest a less skilled craftsman.

Michał Wardzyński analyzed and identified the material from which the Sierpscy monument was built. He emphasized that the use of stromatolite gypsum from Kąkolniki or Kołokolina in Podolia had been extremely rare both in sculpture and small structures in Mazovia and Polish lowlands more

lej architekturze zarówno na Mazowszu, jak i Niżu Polskim. Badacz wskazał przy tym na związki, jakie w zakresie sposobu opracowania i kompozycji wykazuje płyta figuralna z wizerunkiem Sierpskiej z płytą Katarzyny z Barzych Herburtowej w nagrobku Jana i Katarzyny Herburtów (ok. 1580) w kościele parafialnym w Felsztynie (przypisywanym niegdyś Hermanowi von Huttemu, przez Lubczenkę zaś trafnie wiążanego z działalnością Sebastiana Czeszka (por. Lubczenko 1981, 31–33). Elementy architektury oraz formy zdobnicze zastosowane w obu pomnikach wykazują szereg zbieżności. Jedyne sygnowane i pewnie datowane na 1572 r. dzieło Sebastiana Czeszka – pomnik Katarzyny Ramultowej w kościele pw. Wniebowzięcia NMP, Krzyża Świętego i św. Bartłomieja w Drohobyczu – w zakresie sposobu opracowania i układu płyty figuralnej jak i zastosowanej ornamentyki wykazuje szereg analogii do dwóch powyższych. Przypuszczam, że pomnik Sierpskich także mógł zostać wykonany w warsztacie lwowskiego artysty. Sam dorobek Sebastiana Czeszka pozostaje nierozpoznany. Wiadomo, że artysta wykształcił się w jednym z warsztatów krakowskich, a ok. 1570 r. przybył do Lwowa, gdzie osiadł na stałe. Czeszka z pewnością uznać należy za artystę-przedsiębiorcę, wykorzystującego w pełni potencjał miejsca, w którym zorganizował warsztat (bliiskość kamieniołomów w Mikołajowie), pracującego na szeroką skalę (szerzej por. Gębarowicz 1962).

generally. Moreover, Wardzyński described the executional and compositional similarities of Sierpska's effigy to Katarzyna née Barzi Herburtowa on the monument to Jan and Katarzyna Herburtowie (ca. 1580) in the parochial church in Felsztyn (which had been falsely attributed to Herman von Hutte before Lubczenko correctly linked it to Sebastian Czeszek, cf. Lubczenko 1981, 31–33). Architectural components and ornamental forms in both monuments exhibit a number of parallels. Sebastian Czeszek's only signed work, which is dated with certainty to 1572, is a monument to Katarzyna Ramultowa in Assumption of Mary, Holy Cross and St. Bartholomew Church in Drohobych, Ukraine, which bears a resemblance to the other two in the techniques used, the composition of the effigy as well as the ornamentation. I assume that the Sierpscy monument was also possibly made at this artist's shop in Lviv. Although Czeszek's body of work has not been well-researched, it is known that he studied in a Krakovian workshop, and settled in Lviv in 1570. He should be considered an artist-entrepreneur who took full advantage of the location of his shop (i.e. its proximity to the quarries in Mikołajów) and ran a large-scale operation (for more, cf. Gębarowicz 1962).

Ikonaografia / Iconography: Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas V, tabl. 10, rys. Polkowski Józef (?), 1851; fot. ze zbiorów IS PAN / ph. in the collections of IS PAN (autor nieznany / undated, bez daty / anonymous).

Dokumentacja konserwatorska / Conservator's documentation: Skiba, Kozarzewski, Pacoszyński 2018.

Literatura / Literature: Nowowiejski 1930, 312–313; Sinko 1933, 40; Kozakiewiczowa 1955, 27–29; Kozakiewiczowa 1984, 154; Mikocka-Rachubowa 1996, 4; Wardzyński 2015a, 238; Wardzyński 2018, 140.

PAULO GLOGOWSKI DE CANO
LOECENSI VIRO PIETATE ET SAPIENTIA
SUMMA SACRARVM LITERARVM ET
VIRISPRVDENTIA COGNITIONE RE-
STANTI VIRE INNOCENTIA MORUM CA-
STITATE HOSPITALITATE MODERATIS
SINGVLARI CINERIBVS DOMICILIVM
HOC ANTE PRÆPARATV ET DOTAVIT
AMICI PP QVIBVS DIX FEBRVARI ANNO
DOMINI MDC LXXX ETATIS SVÆ DCCVIII

Płock, bazylika katedralna Wniebowzięcia NMP

Województwo mazowieckie,
miasto na prawach powiatu;
Delegatura w Płocku
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo płockie,
ziemia płocka, powiat płocki;
diecezja płocka, archidiakoniat płocki,
dekanat płocki.

Epitafium Pawła Głogowskiego

Ściana południowa kaplicy Królewskiej.
Wapień pińczowski; wapienie:
gruzłowaty i bulasty z Marmon,
„kamień królewski” z Tardos,
Rot z Adnet, alabaster (w kartuszu
herbowym).
280 × 180 cm.
1580–1583.
Warsztat Jana Michałowicza
z Urzędowa.

Paweł Głogowski (zm. 1580) herbu
Grzymała, członek kapituły płockiej,
archidiakon poznański, kanonik
pultuski, doktor praw, zaprzyjaźniony
z poetą i humanistą Stanisławem
Hozjuszem (o nim szerzej por.
Kowalska 1959/1960).
Pomnik wystawiony za życia prałata
przez jego przyjaciół.

Płock, Cathedral of the Assumption of the Blessed Virgin Mary

Mazovian Voivodeship,
city with poviat rights;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Warsaw,
Płock delegature.

Former Płockie voivodeship,
Płock land, Płock poviat;
Płock diocese, Płock archdeaconry,
Płock deanery.

Epitaph to Paweł Głogowski

Sited in the north
wall of the Royal Chapel.
Pińczów limestone; nodular limestone
from Marmon, Tardos “royal stone”,
red “marble” from Adnet, alabaster
(in the coat of arms cartouche).
280 × 180 cm.
1580–1583.
Jan Michałowicz from Urzędów’s
workshop.

Paweł Głogowski (d. 1580) *herbu*
Grzymała, member of the Płock
chapter, Poznań archdeacon, Pultusk
canon, doctor of law, friend to poet
and Humanist Cardinal Stanislaus
Hosius; for more on Głogowski, cf.
Kowalska 1959/1960.
The monument was funded in the
clergyman’s lifetime by his friends.

Identyfikacja herbów: Grzymala.

Identified coats of arms: Grzymala.

Inskrypcja kartusza na cokole:

Inscription on pedestal cartouche:

R(everendo) D(omino) PAVLO GLOGOWSKI DECANO | PLOCENSI VIRO
PIETATE ET SAPIE(n)TIA | SVMMA SACRARVM LITERARVM ET |
IVRISPRVDENTIAE COGNITIONE PRAE|STANTI VITAE INNOCENTIA
MORVM CA|STITATE HOSPITALITATE MODESTIA | SINGVLARI CINERI
EIVS DOMICILIV(m) | HOC ANTE PRAE|PARATV(m) ET DOTATV(m)
| AMICI PP (posuerunt) OBIIT DIE X FEBRVARI ANNO | DOMINI M D
LXXX AETATIS SVAE LXXVIII

Zmiany i konserwacje: w ostatnich latach poddany został gruntownej konserwacji, w toku której usunięto wtórne uzupełnienia z różnego typu zapraw, znacznie wpływające na odbiór estetyki dzieła. W trakcie prac w partii belkowania unaocznily się niedoskonałości formy i przesunięcia detalu, będące najprawdopodobniej wynikiem niestarannego montażu w trakcie poprzednich napraw. Pomnik gruntownie oczyszczono.

Changes and restorations: in recent years, the monument underwent complete conservation, during which various types of previously added mortar fillings were removed to facilitate the work's aesthetic reception. Works on the entablature have revealed formal imperfections and shifted details – likely a result of inaccurate reassembly after earlier restorations. The monument was also thoroughly cleaned.

Epitafium Pawła Glogowskiego stanowi dzieło wysoce oryginalne. Na tle płasko-rzeźbionej niszy w bogatej oprawie o elementach groteskowych umieszczona jest płaskorzeźbiona figura Glogowskiego w pozycji stojącej, w 3/4 postaci na tle perspektywicznej niszy z kasetonami. Bogato rozczłonkowana, ale w całościowym ujęciu harmonijna i przejrzysta dekoracja reprezentuje kierunek pokrewny dziełom Jana Michałowicza z Urzędowa. Delfiny, putta, hermy, symetrycznie ustawione nisze z postaciami Piotra i Pawła, przeplatający się ornament włosko-niderlandzkiej proveniencji, piętrzą się i wspinają ku krzyżowi wyrastającemu z dwóch wolut ustawionych antytetycznie w partii zwieńczenia. Postać pralata modelowana jest surowo, wyraziście występuje

Paweł Glogowski's epitaph is a highly original piece. A niche has been sculpted in the bas-relief in the centre, richly framed in grotesque decorations, with Glogowski's three-quarter effigy in a standing position. The effect of depth is heightened by the coffering behind him. Though the robust ornaments are separated into many fields, the overall decoration is harmonious and uncluttered – bringing to mind artworks by Jan Michałowicz from Urzędów. Dolphins, putti, herms, symmetrical niches with depictions of St. Peter and St. Paul and a plaited Italian-Dutch ornament all climb towards a cross in the crowning, placed in between two volutes facing away from it. The figure of the clergyman, carved sharply and ex-

z tła, stanowiąc centrum kompozycji. Tego rodzaju ustawienie postaci, charakterystyczne dla środowiska mieszczańskiego, rzadko zdarza się na nagrobkach szlacheckich, a tym bardziej nagrobkach duchowieństwa o pochodzeniu szlacheckim. W zasadniczym schemacie nawiązuje do rozpowszechnionego w Krakowie typu pomnika z półpostaciowym wizerunkiem zmarłego w architektonicznym obramieniu. Typ ten wykształcił się w starożytności, powrócił we włoskiej plastyce funeralnej XV w. Półpostaciowe ujęcie wywodzi się również z malarstwa niderlandzkiego, często stosowane przez Dürera, Holbeina i Cranachów, a rozpropagowane przez grafikę (por. Dreścik 1977, 34). Podobny typ reprezentuje epitafium Jana Leopolity w kościele Mariackim w Krakowie (po 1569). Anna Gradowska oraz Katarzyna Mikocka-Rachubowa wiązały wykonawcę pomnika z kręgiem Jana Michałowicza z Urzędowa. Jednoznaczne określenie autora pomnika jest bardzo trudne. Na podstawie analizy formalnej dzieła można skonstatować, iż najprawdopodobniej autor pomnika wyszedł z warsztatu Michałowicza. Nie można także wykluczyć osobistego udziału mistrza. Czas powstania pomnika można zawęzić do okresu aktywności warsztatu Michałowicza na Mazowszu z lat 1580–1583.

W zakresie materiałów użytych w epitafium interesujące spostrzeżenie poczynił ostatnio Michał Wardzyński, zwracając uwagę na zastosowanie w pomniku trójbarwnej gamy kolorystycznej *op Nederlandse manier*.

pressively, is visually drawn out of the centre of the composition. Such an arrangement is characteristic of bourgeois tombs and rarely found in monuments to the nobility, even less so to the noble clergy. The basic design follows a widespread Krakovian monument type with a half-figure portrait of the deceased in an architectural frame. Originating in antiquity, the design returned to funerary art in fifteenth-century Italy. Such portraits were also common in Dutch paintings by artists such as Dürer, Holbein or the Cranachs and popularized in print (cf. Dreścik 1977, 34). In Poland, funerary artworks of that type include the epitaph to Jan Leopolita in the St. Mary's Basilica in Kraków (dated to after 1569).

Anna Gradowska and Katarzyna Mikocka-Rachubowa have linked Głogowski's monument to the milieu of Jan Michałowicz from Urzędów. Based on formal analysis, the researchers concluded that the unknown sculptor likely worked in Michałowicz's workshop. The participation of the master himself cannot be excluded. Therefore, the monument's dating can be narrowed down to the period when Michałowicz was active in Mazovia, i.e. 1580–1583.

An interesting remark on the materials used in the epitaph was recently made by Michał Wardzyński, who noted the application of three different colours of stone *op Nederlandse manier*.

Ikonaografia / Iconography: Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas V, tabl. 7, rys. Polkowski Józef (?), 1851.

Dokumentacja konserwatorska / Conservator's documentation: Kozarzewski 2017.

Literatura / Literature: Gawarecki 1823, 70–71; Nowowiejski 1930, 251–252; Gradowska 1964, 231–232; Askanas 1991, 121–122; Mikocka-Rachubowa 1995, 33; Wardzyński 2015, 199, 242.

II.9

Płock, bazylika katedralna Wniebowzięcia NMP

Województwo mazowieckie,
miasto na prawach powiatu;
Delegatura w Płocku
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo płockie,
ziemia płocka, powiat płocki;
diecezja płocka, archidiaconat płocki,
dekanat płocki.

Nagrobek Piotra Dunin-Wolskiego

Nawa południowa.
Piaskowiec, czerwony marmur.
135 × 200 cm.
Lata 90. XVI w.
Krag Jana Michałowicza
z Urzędowa.

Piotr Dunin-Wolski (zm. 1590) herbu
Łabędź, biskup płocki i przemyski,
kanclerz wielki koronny, poseł
i dyplomata, bibliofil (o nim szerzej
por. Kosiński 1981).

Fundacji bratanka, Hieronima
Wolskiego.

Płock, Cathedral of the Assumption of the Blessed Virgin Mary

Mazovian voivodeship,
city with poviat rights;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Warsaw,
Płock delegature.

Former Płockie voivodeship,
Płock land, Płock poviat;
Płock diocese, Płock archdeaconry,
Płock deanery.

Monument to Piotr Dunin-Wolski

Sited in the south aisle.
Sandstone, red marble.
135 × 200 cm.
The 1590s.
The milieu of Jan Michałowicz
from Urzędów.

Piotr Dunin-Wolski (d. 1590) *herbu*
Łabędź, Bishop of Płock and Przemyśl,
Great Chancellor to the Crown, envoy
and diplomat, bibliophile; for more on
him, cf. Kosiński 1981.

Funded by his nephew Hieronim
Wolski.

**Na płycie inskrypcyjnej nad płytą
figuralną:**

**On inscription plaque above
effigy:**

D(eo) O(ptimo) M(aximo) | PETRO DVNIN VOLSKI EPISCOPO PLOCENSI
| VIRO MORVM SVAVITATE PRVDENTIA VITAE INTEGRITATE INSIGNI
| AMPLISS(imis) LEGATIONIB(us) APVD REGEM CATHOLICVM ET
S(anctam) SEDEN^a | APOST(olicam) AC MAGISTRATV CANCEL(larii) REGNI
OPTIME FVNCTO OB | IDQ(ue) SIGISMVNDQ AVG(usto) HENRICO ET
STEPHANO A QVO | AD PONTIFIC(iam) DIGNIT(atem) EVECTVS EST
REGIB(us) POLONIAE CARISSIMO | PATRVO BENE MERENTI MOERENS
| HIERONIMVS VOLSKI TRIBVN(us) PLOCEN(sis) EX TESTAMENT(um)
| STANISLAI FR(atris) SVI DECANI PLOCEN(sis) ET POLTOVIEN(sis) |
H(oc) MONVMENTE^b P(osuit) | VIXIT AN(nos) IX^c OBIIT MDXC D(ie) XX
AVGVSTI

^a czytaj SEDEM ^b czytaj MONVMENTVM

^c czytaj LX (?)

^a read as SEDEM ^b read as MONVMENTVM

^c read as LX (?)

Zmiany i konserwacje: pierwotna struktura nagrobka nie jest znana. W 1782 r., wskutek przenosin epitafulum Stanisława Dunin-Wolskiego (por. poz. II.10) z kaplicy do nawy bocznej i umieszczenia go powyżej przedmiotowego nagrobka, układ nagrobka Piotra Dunin-Wolskiego uległ zmianom. Płytę figuralną opuszczono do poziomu posadzki, a nad nią wmontowano tablicę inskrypcyjną pomiędzy dwiema alegorycznymi figurami Wiary odkutymi

Changes and restorations: the original arrangement of the monument is not known. In 1782, as a result of the relocation of Stanisław Dunin-Wolski's epitaph (cf. item II.10) from the chapel to the aisle and its placement above the monument discussed here, the arrangement of Piotr Dunin-Wolski's monument changed. The effigy was lowered to floor level and an inscription plaque was mounted above it with two allegorical figures of Faith

w piaskowcu. W trakcie ostatniej przebudowy wnętrza świątyni w latach 1900–1903 pod kierunkiem Stefana Szyllera z pobliskiego rumowiska wydobyto elementy kamieniarskie pochodzące z uszkodzonych nagrobków i wtórnie wmurowano w elewację Muzeum Diecezjalnego. Część z tych elementów oraz fragmentów nagrobka biskupa Jakuba Buczackiego wykorzystana została przez Zbigniewa Hornunga do rysunkowej rekonstrukcji pierwotnego układu nagrobka Piotra Dunin-Wolskiego. Hipotetyczna rekonstrukcja Hornunga oparta jest na odwołaniu do układu pomnika braci Wolskich w warszawskiej katedrze (por. poz. I.23). Wedle niej do elementów struktury nagrobka Piotra Dunin-Wolskiego przynależały: (1) pulpitowa płaskorzeźbiona płyta figuralna; (2) owalna czerwonomarmurowa tablica inskrypcyjna; (3) alegoryczne personifikacje Wiary; (4) zamknięta półkoliście płaskorzeźbiona płyta z kartuszem flankowanym przez parę puttów, stanowiąca wspólnie integralną część tzw. nagrobka biskupa Jakuba Buczackiego

sculpted in sandstone. During the most recent remodelling of the church's interior in 1900–1903 headed by Stefan Szyller, pieces of stonework from damaged monuments were extracted from a nearby heap of rubble and immured into the exterior walls of the Diocese Museum. Some of these relics as well as parts of Bishop Buczacki's monument were used by Zbigniew Hornung in a reconstructive drawing of Piotr Dunin-Wolski's monument. Hornung's hypothetical reconstruction was based on a reference to the Wolscy brothers' monument in the Warsaw Cathedral (cf. item I.23).

According to him, the following parts belonged to the structure of Piotr Dunin-Wolski's monument: (1) the inclined lectern-like bas-relief effigy; (2) the oval red marble inscription plaque; (3) the two allegorical personifications of Faith; (4) a semi-circular bas-relief panel with a cartouche flanked by a pair of putti, which is an integral part of the so-called Bishop Jakub Buczacki monument today (cf. item II.3); (5) a round red-marble plaque with

(por. poz. II.3); (5) okrągła tablica z czerwonego marmuru przedstawiająca lekko wypukłą czteropolową tarczę z herbami: Dunin, Jastrzębiec, Odrowąż i Lis, wypełniająca pierwotnie centralne pole wyżej wymienionego kartusza, współcześnie wtórnie wmurowana w elewację Muzeum Diecezjalnego, podobnie jak pozostałe elementy, w tym (6) trzy kasetony z rozetkami zdobiące pierwotnie podniebie archiwolt; (7) dwa płaskorzeźbione delfiny ze związanymi ogonami; (8) pozostałości kolumn o żłobkowanych trzonach; (9) dwie silnie uszkodzone hermy z utraconymi głowami oraz (10) dwie bliżej nieokreślone figury męskie. Nagrobek w środkowej partii mieścił półkoliście zamkniętą wnękę arkadową z płytą figuralną, a nad nią kartusz flankowany przez parę puttów, w przyluczach arkady siedziały alegorie Wiary, w bocznych skrzydłach stały posągi, a na cokole znajdowała się tablica z napisem.

a slightly convex four-field escutcheon showing the Dunin, Jastrzębiec, Odrowąż and Lis coats of arms which originally filled the central field of the cartouche in point 4 and today is embedded in the exterior wall of the Diocese Museum, like other pieces, including: (6) three coffers with rosettes, which originally decorated the intrados of the archivolt; (7) two bas-relief dolphins with their tails tied together; (8) remnants of columns with fluted shafts; (9) two heavily damaged herms with the heads missing; and (10) two unspecified men's figures. According to Hornung, they came together as follows: in the central part, a semi-circular arcaded niche hosted the effigy and the cartouche flanked by the putti above it; the Faith allegories sat along the extrados of the arcade; the statues stood in the wings; and the inscription plaque was embedded in the pedestal.

W literaturze, poza propozycją Hornunga rekonstrukcji omawianego dzieła, nagrobek nie doczekał się szerszego omówienia. Anna Gradowska dostrzegła, iż

Apart from Hornung's work mentioned above, the monument was not widely researched. Anna Gradowska noticed that the scrollwork cartouche

rollwerkowy kartusz z wolutami z wyobrażeniem fantastycznych zwierząt i puttów, dziś zintegrowany z nagrobkiem Jakuba Buczackiego, nawiązuje do form inspirowanych plastyką i grafiką niderlandzką lat 70. XVI w. Uwagę zwraca sposób opracowania płyty figuralnej, w której ruch rąk, układ szat i miękki, a zarazem wyrazisty modelunek twarzy biskupa reprezentują poziomem i techniką wykonania dobry warsztat rzeźbiarski, który łączyć należy z jednym z warsztatów krakowskich czynnych w końcu XVI w. Zachowane elementy oprawy architektonicznej odwołują się zaś do form stosowanych w dziełach Jana Michałowicza z Urzędowa. Z uwagi na późny czas powstania dzieła pomnik wiąże się z działalnością bliżej niezidentyfikowanego artysty z kręgu Michałowicza, ucznia tudzież spadkobiercy artystycznej spuścizny mistrza.

with volutes and depictions of fantastic animals and putti, which has been instead integrated into Buczacki's monument, contains references to Dutch art and graphics of the 1570s. The execution of the effigy attracts attention: the arrangement of hands and robes and the soft, yet expressive carving of Dunin--Wolski's face represent the level and technique of a good sculptor's shop. The monument should be linked to a Kraków stonemason active in the late 1500s. The preserved fragments of the architectural setting resemble forms used in works by Jan Michałowicz from Urzędów. However, due to the late dating of the work, the monument should rather be attributed to an unknown artist from Michałowicz's milieu – his student or an heir to his artistic legacy.

Ikonaografia / Iconography: Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas V, tabl. 6, sygn. JPolkowski 1851.

Literatura / Literature: Nowowiejski 1930, 307; Hornung 1957; Gradowska 1964, 238; Askanas 1991, 122; Mikocka-Rachubowa 1995, 32–33; Mikocka-Rachubowa 1996, 3; Wardzyński 2018, 141.

HONOREM ET LAUDM DHOPT. MAXAC. DI. PARA. VIRG.
OFFICII. ROTATE. IN. SACU. KOR. AU. NT. VM. VNIA. FOR.
STAN. LA. D. NNA. OF. SR. DIC. ANO. PLO. GEN. POLT. OVIL. NO.
QVICVM. NO. SLE. COLPISSET. DE. SHT. VIVERE.
ANNO. DMD. CII. ATATIS. S. XXXXII.

II.10

Płock, bazylika katedralna Wniebowzięcia NMP

Województwo mazowieckie,
miasto na prawach powiatu;
Delegatura w Płocku
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo płockie,
ziemia płocka, powiat płocki;
diecezja płocka, archidiaconat płocki,
dekanat płocki.

Epitafium Stanisława Dunin-Wolskiego

Nawa południowa.
Wapień pińczowski, marmur brunatny
i różowy.
250 × 165 cm.
Pocz. XVII w.
Nieustalony małopolski warsztat
rzeźbiarski aktywny na przełomie
XVI i XVII w.

Stanisław Dunin-Wolski (zm. 1602)
herbu Łabędź, dziekan płocki
i pultuski.
Fundacji syna, Hieronima Wolskiego.

Płock, Cathedral of the Assumption of the Blessed Virgin Mary

Mazovian voivodeship,
city with poviat rights;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Warsaw,
Płock delegature.

Former Płockie voivodeship,
Płock land, Płock poviat;
Płock diocese, Płock archdeaconry,
Płock deanery.

Epitaph to Stanisław Dunin-Wolski

Sited in the south aisle.
Pińczów limestone, brown and rose
marble.
250 × 165 cm.
Early 1600s.
An unidentified Lesser Poland
workshop active at the turn of the
sixteenth and seventeenth century.

Stanisław Dunin-Wolski
(d. 1602) *herbu* Łabędź, Płock
and Pultusk dean.
Funded by his son Hieronim Wolski.

AD HONOREM ET LAVDEM DEI OPT(imi) MAX(imi) AC DEIPARAE
VIRGINIS | OFFICII RORATE IN H(oc) SACELLO PSALLEMENTVM
FVNDATORI | STANISLAO DVNIN VOLSKI DECANO PLOCEN(s)i
POLTOVIEN(s)iQ(ue) | QVI CVM NOSSE COEPISSSET DESIIT VIVERE |
ANNO D(omini) MDCII AETATIS S(uae) XXXXII | HIERON(imus) VOLSKI
TRIBVN(us) PLOCEN(sis) FR(atri) DESID(eratissimo) PIETATIS ERGO

W kartuszu herbowym zwieńczenia
Christogram.

A Christogram is located in the
crowning.

Zmiany i konserwacje: epitafium pierwotnie ulokowane w kaplicy św. Zygmunta, skąd translokowano je w 1782 r. do nawy bocznej. W XX w. zdekompletowane. Na akwareli z inwentaryzacji Kazimierza Stronczyńskiego z połowy XIX w. jak również na archiwalnej, przedwojennej fotografii w zwieńczeniu epitafium na gzymsie, na osiach pilastrów stały figury puttów z atrybutami trudnymi do identyfikacji (współcześnie zaginione). Uszkodzeniu uległy widoczne na wspomnianych wizerunkach korynckie kapitele pilastrów obramienia, podobnie jak płaskorzeźbione rozetki dekorujące partię fryzu na osi pilastrów, obecnie zastąpione kwadratowymi płycinami z różowego marmuru.

Changes and restorations: the epitaph was initially located in the St. Sigismund Chapel, from which it was translocated to the aisle in 1782. It became incomplete in the twentieth century. A mid-1800s watercolour rendering from Kazimierz Stronczyński's inventory and a pre-war photograph show putti figures with unclear attributes standing in the crowning of the epitaph, on a cornice, along the axes of the pilasters. These are lost today. Moreover, the Corinthian capitals of the pilasters that are visible in the graphic sources have been damaged, as have some bas-relief rosettes decorating the frieze along the axes of the pilasters. The rosettes have been replaced with square plaques of rose marble.

W literaturze epitafium Stanisława Dunin-Wolskiego omawiano wspólnie z relikwiami nagrobka jego brata Piotra, zakomponowanymi poniżej. Mając na względzie, iż według inskrypcji oba pomniki ufundował syn Stanisława, Hieronim Wolski, Anna Gradowska proponowała łączyć ich wykonawstwo z jednym, bliżej nieustalonym warsztatem lokującym się najprawdopodobniej na terenie ówczesnej Małopolski. Oba pomniki wykazują szereg rozbieżności pod względem stylu jak i wykorzy-

Researchers have discussed Stanisław Dunin-Wolski's epitaph together with the relics of his brother Piotr's monument placed below. Considering that both monuments were funded by Stanisław's son Hieronim Wolski according to the inscriptions, Anna Gradowska suggested the connection of both to the same unidentified workshop likely from the Lesser Poland region. The monuments resemble one another both stylistically and in terms

stanego materiału. Późniejsze epitafium Stanisława wpisuje się w rozpowszechnioną na przełomie XVI i XVII w. konwencję epitafium z wyobrażeniem klęczącej postaci adorującej krzyż.

of the materials used. Stanisław's later epitaph follows a common convention of the late 1500s and early 1600s: an effigy kneeling in adoration of the Cross.

Ikongrafia / Iconography: Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas V, tabl. 6, sygn. JPolkowski 1851.

Literatura / Literature: Nowowiejski 1930, 307; Hornung 1957; Gradowska 1964, 238; Askanas 1991, 122; Mikocka-Rachubowa 1995, 32–33; Mikocka-Rachubowa 1996, 3.

ZIEMIA ZAWKRZEŃSKA

Z a w k r z e l a n d

II.11

Szreńsk, kościół parafialny Niepokalanego Poczęcia NMP

Województwo mazowieckie,
powiat mławski;
Delegatura w Ciechanowie
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo plockie,
ziemia zawkrzeńska, powiat szreński;
diecezja plocka, archidiaconat plocki,
dekanat szreński.

Niezidentyfikowana płyta nagrobna

Oparta o wschodnią ścianę
prezbiterium.
Piaskowiec.
194 × 130 cm.
1. poł. XVI w.

Zmiany i konserwacje: prostokątna płyta pierwotnie najpewniej zawieszona na elewacji kościoła, o czym świadczą typologia zniszczeń charakterystyczna dla uszkodzeń powstałych w wyniku działania czynników atmosferycznych. Płaszczyzna płyty podzielona poziomymi opaskami na trzy pola. Centralne pole wypełnia na całej wysokości owalna płyca, u dołu której po bokach dwie rozety. Najprawdopodobniej pole centralnej, owalnej płyca wypełniała

Szreńsk, Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary Parochial Church

Mazovian voivodeship,
Mława poviat;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Warsaw,
Ciechanów delegature.

Former Plockie voivodeship,
Zawkrze land, Szreńsk poviat;
Plock diocese, Plock archdeaconry,
Szreńsk deanery.

An unidentified ledger stone

Propped up against the east wall
of the chancel.
Sandstone.
194 × 130 cm.
The first half of the sixteenth century.

Changes and restorations: the rectangular slab likely used to be immured in an exterior wall as evidenced by the types of deterioration resulting from atmospheric factors. Horizontal bands divide the surface of the stone into three areas. The central field is filled height-wise with an oval plaque, flanked at the bottom by two rosettes. This central plaque likely used to contain an inscription to commemorate the deceased. Along the stone's vertical axis, in the

niegdyś inskrypcja upamiętniająca zmarłego. W górnej partii na osi płasko-rzeźbione przedstawienie Chrystusa Zmartwychwstałego. Analogicznie u dołu płyty pomiędzy narożnymi medalionami wyobrażenie czaszki i kości. W narożach płyty medaliony. Sposób opracowania narożnych medalionów sugeruje, iż mogły na nich być zamontowane brązowe medaliony z przedstawieniami figuralnymi, herbami lub inskrypcjami. Stan zachowania obiektu jest zły. Płyta jest silnie uszkodzona na całej powierzchni: porowata i złuszczona, rysunek nieczytelny.

Kasper Niesiecki obok nagrobka Feliksa Szreńskiego (por. poz. II.12) wymienia w szreńskiej świątyni także pomniki Aleksandra i Stanisława Szreńskich, które nie zachowały się współcześnie. Brak jednak przesłanek, aby z którymś z nich powiązać omawianą płytę.

upper part, there is a bas-relief depiction of Christ Resurrected, and in the lower part: a bas-relief image of a skull and crossbones. In the corners of the stone, empty spaces for medallions can be seen, sculpted in a way that suggests the former presence of bronze tondos with figurative representations, coats of arms or inscriptions. The work's state of conservation is poor. The stone is severely damaged throughout, with its surface porous and chipped, and the carvings undecipherable.

Writing about the church in Szreńsk, Kasper Niesiecki listed monuments to Aleksander Szreński and Stanisław Szreński, which have not survived to the present day, alongside the monument to Feliks Szreński (cf. item II.12). At this moment, there are no indications that would allow scholars to link the stone discussed here to these monuments.

DE MORTE A RESURRECTIONE GLIAS SPEI LMS AG FELIX

ANNO DOMINI MDCCLXXII

II.12

Szreńsk, kościół parafialny Niepokalanego Poczęcia NMP

Województwo mazowieckie,
powiat mławski;
Delegatura w Ciechanowie
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo plockie,
ziemia zawkrzeńska, powiat szreński;
diecezja plocka, archidiaconat plocki,
dekanat szreński.

Nagrobek Feliksa Szreńskiego

Przy zachodniej ścianie kaplicy
św. Anny.
Piaskowiec.
103 × 245 cm.
Ok. 1546 r.
Nieokreślony krakowski warsztat
wiążany z kręgiem oddziaływania
Giovanniego Marii Padovana.

Feliks Szreński (zm. 1554) herbu
Dołęga, wojewoda plocki, cześnik
gostyniński, kasztelan rypiński (o nim
szerzej por. Lasocki 1931a, 265–267).
Nagrobek fundacji własnej.

Identyfikacja herbów: Dołęga.

Szreńsk, Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary Parochial Church

Mazovian voivodeship,
Mława powiat;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Warsaw,
Ciechanów delegature.

Former Plockie voivodeship,
Zawkrze land, Szreńsk powiat;
Plock diocese, Plock archdeaconry,
Szreńsk deanery.

Monument to Feliks Szreński

Sited at the west wall
of the St. Anne chapel.
Sandstone.
103 × 245 cm.
Ca. 1546.
An unidentified Krakovian
workshop influenced
by Giovanni Maria Padovano.

Feliks Szreński (d. 1554) *herbu* Dołęga,
Plock voivode, Gostynin cup-bearer,
Rypin castellan; for more on him, cf.
Lasocki 1931a, 265–267.
Self-funded.

Identified coats of arms: Dołęga.

Inskrypcja na obramieniu płyty figuralnej:

DE MORTE • AC • RESVRECTIONE • C^OGITA(n)S • SPECT(abilis) • ET •
MAG(nificus) • FELIX • | SRZENSKI • A • SOKOL^OWO • PAL^ATI(nu)^S PLOC^EN-
(si)S | MARIEMBVRGEN(si)S • GENERAL(i)^S • PL^OC^EN(sis)Q(ue) • CAPIT(aneus)
• VIVE(n)S • SIBI • POSVIT • AN(n)O • DO(min)I • M^OD^OXX | XXVI • VIXIT •
AN(nos) • ^{LV} MENS(es) IX DIES XV

Inscription on figurative panel frame:

Na zwieńczonej krzyżem małej tablicy inskrypcyjnej powyżej płyty figuralnej:

VIXI PATRIE QVAE POTVI FECI HONE|STA VTILIA IVSTA HIS <I>
DEFVNCTVS PO|STERORVM EXEMPLO HIC QVIESCO

Inscription on small tablet with cross, above figurative panel:

CLARVS AVIS FACTISQ(ue) MEIS POST FVNERA VIVA(m)
INCLYTA DEFVNCTO FAMA SVPERSTES ERIT

Poza inskrypcjami, po lewej stronie nagrobka znajduje się podpis turysty „studiosus plocensis” opatrzony datą 1600.

Apart from the inscription, a tourist has carved his signature on the left side of the monument: the words “studiosus plocensis” and the date 1600.

Zmiany i konserwacje: nagrobek uległ zniszczeniu najprawdopodobniej podczas wojen szwedzkich. Współcześnie zachowały się jedynie fragmenty oryginalnego pomnika. Przede wszystkim nagrobek pozbawiony jest cokółu, płyta inskrypcyjna zaś elementów dekoracyjnych. Znajdujący się w zwieńczeniu nagrobka krzyż został do niego dodany wtórnie, jego forma wskazuje, iż wykonano go w XIX w. W XIX w. nagrobek pobielono, a w XX w. pokryto go olejną farbą barwy różowej. Stan zachowania obiektu jest względnie dobry.

Changes and conservations: the monument was destroyed likely during the Polish-Swedish wars. Only relics of the original remain today. The monument lacks a pedestal, and ornaments are missing from the inscription plaque. The cross that crowns the monument was added later, with its form pointing to nineteenth-century origins. In the 1800s, the monument was white-washed, and in the 1900s covered with pink oil paint. The monument's state of conservation is relatively good.

Najstarszym dziełem polskiej plastyki funeralnej wykazującym analogie do pomnika Feliksa Szreńskiego jest nagrobek Tomasza i Jakuba Sobockich w kościele

The oldest work of Polish funerary sculpture which bears a resemblance to Feliks Szreński's tomb is the monument to Tomasz and Jakub Soboccy

parafialnym w Sobocie, datowany na lata 1545–1548. W obu nagrobkach zbieżny jest układ postaci oraz zastosowanie esowatych wolut ujmujących płytę figuralną. W badaniach wskazuje się także na związki nagrobka z pulpitowym nagrobkiem Stanisława Gabriela Tęczyńskiego w Kraśniku (ok. 1550–1553), w którym płyta figuralna, oparta na analogicznym do omawianego dzieła układzie postaci, wykonana została z ołowiu z domieszką cyny. Pokrewieństwo obu płyt jest tak znaczące, że Helena Kozakiewiczowa uznała, iż przy ich wykonywaniu posłużono się tym samym modelem. Figura Szreńskiego w helmie z pióropuszem swym układem nawiązuje również do układu figury Jana Tarnowskiego z nagrobka trzech Janów Tarnowskich w Tarnowie. Analogie z tym ostatnim

in the Sobota Parochial Church, dated to 1545–1548. Similarities include the arrangement of the figures and the S-shaped volutes framing the effigy. Studies also indicate links to the lectern-type tomb of Stanisław Gabriel Tęczyński in Kraśnik (ca. 1550–1553) in which the identically arranged effigy was cast in lead with an admixture of tin. The effigies resemble each other so much that Helena Kozakiewiczowa believed the same exemplar was followed in their manufacturing. Szreński's figure in a plumed helmet also echoes the arrangement of Jan Tarnowski's figures from the monument to the three Jans in Tarnów, as does its architectural setting.

In the oldest description of Mazovia, penned in 1634 by Jędrzej Święcicki,

OGITAS SPECTEFM AG FELIX

EMBARCENS GENERALIS PIENQ. CAPT.

wykazuje także oprawa architektoniczna przedmiotowego obiektu.

Najstarszy opis Mazowsza z 1634 r. pióra Jędrzeja Święckiego określa znajdujący się w świątyni pomnik jako nagrobek Stanisława Grad-Szreńskiego, a zatem dziada Feliksa. Kolejno Bartosz Paprocki przytacza treść inskrypcji, która miałaby znajdować się na obiekcie i odnosić do osoby Stanisława Szreńskiego. Anna Truszkowska uznała, że obecna struktura nagrobka stanowi efekt przebudowy piętrowego nagrobka, który Feliks Szreński wystawił swemu dziadowi Stanisławowi i sobie w 1546 r. Pomnik ten układem miałby nawiązywać do pomnika Sobockich w Sobocie. Rzeczona przebudowa, wedle badaczki, miała mieć miejsce ok. 1600 r., o czym ma świadczyć napis „studiosus Plocensis”, znajdujący się od zewnętrznej strony lewej woluty nagrobka. Z kolei Iwona Borowska-Popławska, choć uznała hipotezę Truszkowskiej za mającą cechy prawdopodobieństwa, zaproponowała rekonstrukcję nagrobka pojedynczego w dwóch wariantach zwieńczenia. Kwestia ta niewątpliwie wymaga dalszych studiów.

the monument in the Szreńsk church was said to belong to Stanisław Grad-Szreński – Feliks’s grandfather. Later, Bartosz Paprocki quoted an inscription supposedly located on the monument which referred to Stanisław. Anna Truszkowska concluded that the monument’s current shape had resulted from structural changes to a storeyed monument funded by Feliks Szreński in 1546 for himself and his grandfather. That missing monument was said to have resembled the Soboccy’s monument in Sobota. According to Truszkowska, the changes supposedly had taken place around the year 1600, as suggested by the words “studiosus Plocensis” on the left side of the monument’s volute. On the other hand, though she considered Truszkowska’s hypothesis to be sound, Iwona Borowska-Popławska proposed a reconstruction of a single monument with two variants of the crowning. This problem indubitably merits further studies.

Źródła / Sources: Paprocki 1584, 400–401; Święcki 1634, 34–35.

Literatura / Literature: Sobieszczański 1877; Truszkowska 1957, 21–22; Gradowska 1964, 220; Kozakiewiczowa 1984, 111–112, 140; KZSP, 10: 9, 1985, 30; Fischinger 1987, 178; Borowska-Popławska 1995.

WOJEWÓDZTWO RAWSKIE

FORMER RAWSKIE
VOIVODESHIP

WOJEWÓDZTWO RAWSKIE W XVI WIEKU
RAWSKIE VOIVODESHIP IN THE 16TH CENTURY

ZIEMIA GOSTYNIŃSKA

G o s t y n i n l a n d

III.1

Głogowiec, kościół parafialny Narodzenia NMP i Św. Wojciecha

Województwo łódzkie,
powiat kutnowski;
Wojewódzki Urząd
Ochrony Zabytków w Łodzi.

Dawne województwo rawskie,
ziemia gostynińska, powiat gostyniński;
diecezja gnieźnieńska, archidiakonat
łeczycki, dekanat kutnowski.

Nagrobek Jana Głogowskiego

Północna ściana prezbiterium.
Wapień pińczowski.
400 × 250 cm.
Lata 60. XVI w.
Santi Gucci Fiorentino.

Jan Głogowski (zm. 1563) herbu
Grzymała, chorąży i sędzia ziemski
gostyniński.

Nagrobek fundacji syna, Pawła
Głogowskiego (1502–1580), członka
kapituły plockiej, archidiakona
(o nim por. Kowalska 1959/1960).

Identyfikacja herbów: Grzymała.

Głogowiec, Birth of the Blessed Virgin Mary and St. Adalbert Parochial Church

Łódź voivodeship,
Kutno poviat;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Łódź.

Former Rawskie voivodeship,
Gostynin land, Gostynin poviat;
Gniezno diocese, Łeczyca
archdeaconry, Kutno deanery.

Monument to Jan Głogowski

Sited on the north wall of the chancel.
Pińczów limestone.
400 × 250 cm.
The 1560s.
Santi Gucci Fiorentino.

Jan Głogowski, *herbu* Grzymała
(d. 1563), Gostynin standard-bearer
and land judge.

Funded by his son Paweł Głogowski
(1502–1580), member of the Płock
chapter, archdeacon; for more on him,
cf. Kowalska 1959/1960.

Identified coats of arms: Grzymała.

**Inskrypcja w kartuszu
na cokole:**

**Inscription in cartouche on
pedestal:**

IOAN(n)ES • A GLOGOWIECZ PROVI(n)CIE • HVIVS • IVDEX VIR
PLACI | DIS(simus) • MORIB(us) • EQ(ui)TATIS • INPRIMIS • STVDIOS(us)
• PACIS • AMATOR • PACIFICA(n)DIS | Q(ui) AMICIS • OMNE(m) • FERE
• VITA(m) • I(m)PE(n)DE(n)S • SVA(m) • OBIIT AN(n)O D(omi)NI M • D •
XXVII | FILIVS VERO SVVS PATRI SVPERSTES PAVLVS ARCHIDIACON(us)
| PLOCEN(sis) • PATERNE • ERGA SE • PIETATIS MEMOR • HOC •
MONVMEN | TVM • POSVIT Q(ui)ETEM AMANTISSI(m)O • PARENTI
PRECANDO | SEMPITERNAM IN BEATORVM • PATRIA 1563

**Napis nad kartuszem
herbowym:**

**Inscription over coat of arms
cartouche:**

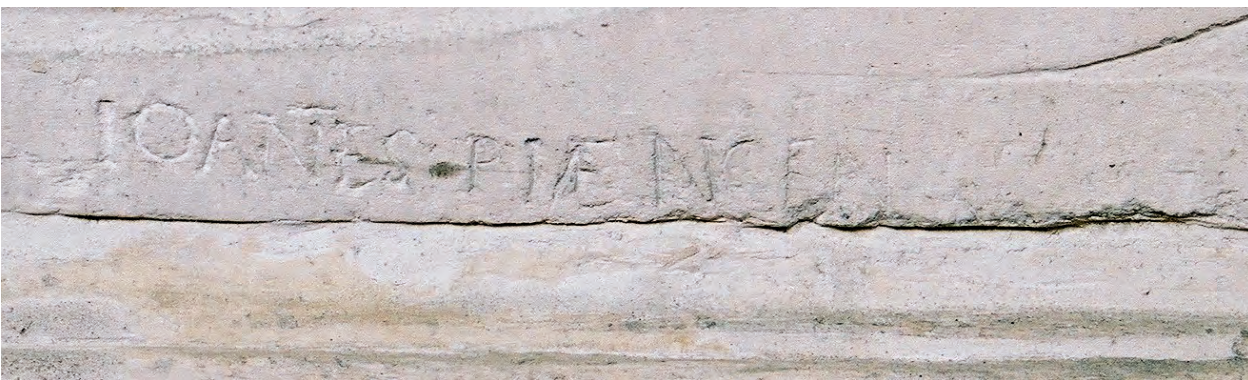
NON • TE DESERAM

**Podpis turysty umiejscowiony
w prawym dolnym rogu,
na listwie obramienia cokołu:**

**Tourist signature in lower
right corner, on pedestal
frame:**

IOAN(n)ES PIAENCEN(sis)

Zmiany i konserwacje: W 1992 roku poddany pracom konserwatorskim. Z analizy stanu zachowania, a także analizy porównawczej archiwalnych fotografii z obecnym stanem dzieła, jednoznacznie wynika, iż w ostatnich 25 latach obiekt poddany został dalszym pracom konserwatorskim.

Przedmiotowy obiekt wpisuje się w grupę dzieł, którą tworzą: nagrobek Bartłomieja Niszczycykiego (por. poz. II.4) oraz bliźniaczy nagrobek z herbem Jastrzębiec (por. poz. II.5) – oba z katedry plockiej, a także pomniki Galeazza Guicciardiniego (zm. 1557) i Stanisława Maleszowskiego (zm. 1555) w krużgankach kościoła oo. Dominikanów w Krakowie. Nagrobek Jana Głogowskiego traktowano w dotychczasowych badaniach marginalnie, odwołując się jedynie do widniejącej na nim domniemanej sygnatury, na podstawie której niesłusznie łączono wymienioną grupę z jakimś Piacentinusem (Janem z Pienzy lub Piacenzy). W rzeczywistości napis ten, który zdaniem Mariusza Karpowicza i Jana Boloż-Antoniewicza miałby stanowić sygnaturę artysty, uznać należy za podpis turysty z epoki. Wskazuje na to nierówny krój

Changes and restorations: The work underwent conservation in 1992. Based on the analysis of the state of conservation as well as a comparison between archival photographs and the work's current condition, it is clear that the monument has undergone further conservation in the last 25 years.

This monument belongs to a group of works which comprises: the monument to Bartłomiej Niszczycycki (cf. item II.4) and its twin with the Jastrzębiec coat of arms (cf. item II.5) – both from the Płock Cathedral – as well as the monuments to Galeazzo Guicciardini (d. 1557) and Stanisław Maleszowski (d. 1555) in the galleries of the Dominican Church in Kraków. Jan Głogowski's monument has not garnered much interest from researchers yet. Academic discussion has only focused on the words carved in the lower right corner, on the pedestal's frame, which were mistaken by Mariusz Karpowicz and Jan Boloż-Antoniewicz to be the artist's signature. The monument was thus falsely linked to one Piacentinus (Giovanni of Pienza or Piacenza). In fact, this signature most likely belongs to a historical tourist, as suggested by

liter, a także miejsce ekspozycji (w prawym dolnym rogu, na listwie obramienia cokołu). Żadna z nielicznych zachowanych na nagrobkach renesansowych w Polsce sygnatur artystów nie została odkuta w tak niestaranny sposób. Za odrzuceniem tej hipotezy przemawia także fakt, iż wapień pińczowski, w którym odkute są wyżej wymienione obiekty, jest skałą porowatą i bardzo łatwą w obróbkę, wobec czego wykonanie takiego napisu nie stwarza żadnych trudności i nie wymaga posiadania odpowiednich narzędzi do obróbki kamieniarskiej, a jedynie ostrego narzędzia.

Omawianą grupę nagrobków już Krystyna Sinko, a za nią Helena Kozakiewiczowa łączyły z warsztatem rzeźbiarskim Santi Guccio Fiorentina. Ostatnio kwestię pierwszych realizacji artysty szerzej omówiła pisząca te słowa.

the uneven writing and particular placement. None of the few preserved artists' signatures on Renaissance funerary art in Poland were carved in such an untidy way. In addition, the Pińczów limestone used to sculpt the monuments listed above is porous and workable, enabling a tourist to leave his mark using any sharp tool without the need for a specialized set.

The group of monuments mentioned above was linked to Santi Guccio Fiorentino's workshop by Krystyna Sinko and Helena Kozakiewiczowa after her. According to my recent findings on the Florentine's early works, Głogowski's monument is a synthesis of Guccio's earlier pieces, combining a moulded pedestal, an oval inscription cartouche and a bas-relief effigy arranged similarly to the Krakovian monument to Stanisław

Wedle najnowszych ustaleń pomnik ten stanowi syntezę wcześniejszych realizacji Florentczyka, łącząc profilowany cokół z owalnym kartuszem inskrypcyjnym, płaskorzeźbioną płytą figuralną w układzie bliskim tej z krakowskiego pomnika Stanisława Maleszowskiego z formą postumentu z kartuszem herbowym o „ceowych” zwijanych formach w narożach partii zwieńczenia. Choć kompozycja nagrobka nie nawiązuje do motywu piramidy, artysta wprowadza w nim wywodzące się ze sztuki rzymskiej, odwołujące się do modnej wówczas tradycji antycznej, biusty portretowe stojące na niewielkich postumentach. Usytuowane w zwieńczeniu portretowe biusty prawdopodobnie przedstawiają starożytnych filozofów: Arystotelesa po lewej oraz Platona po prawej stronie zwieńczenia nagrobka.

Maleszowski, with the achievement adorned with C-shaped, coiled ornaments. Although – unlike in others of this group – the composition of the monument does not follow the Roman pyramid theme, the artist has introduced portrait busts standing on small plinths as a fashionable overture to antiquity. The busts, situated in the crowning, likely depict classical philosophers: Aristotle to the left and Plato to the right.

Dokumentacja konserwatorska / Conservator's documentation: Łukaszewicz 1992.

Literatura / Literature: Bóloz-Antoniewicz 1922, 85; KZSP, 2: 1, 1954, 29; Hornung 1955, 279–280; Gradowska 1964, 225–226; Burnatowa 1964, 81; Fischinger 1969, 81–82; Karpowicz 2010, 31–34; Hajduk 2016a, 106, 109; Hajduk 2020, 96, kat. VIII.

IN HOC IN VIM LOCO VITAE ET MORIT
CVS D. BVLVS DI. ATER NORIA C. E
EL AVS GOS T. IN V. OMNI GEN
ER. VIRTUTE. MEN. P. IS IN
DOMO SVA. NITIO. FERRE. FELICIT
ORIT. ANO D. M. D. XL. DI. V. FEL
VS ANIMA. CRETVR.

III.2

Kiernoza, kościół parafialny Św. Małgorzaty

Województwo łódzkie,
powiat łowicki;
Wojewódzki Urząd Ochrony
Zabytków w Łodzi.

Dawne województwo rawskie,
ziemia gostynińska, powiat gąbiński;
diecezja poznańska, archidiakonat
warszawski, dekanat gąbiński.

Nagrobek Pawła Kiernoskiego

Północna ściana prezbiterium.
Piaskowiec, brąz.
245 × 230 cm.
2. poł. XVI w.
Nieustalony warsztat
krakowski.

Paweł Kiernoski (zm. 1546), kasztelan
gostyniński.

Na brązowej tablicy inskrypcyjnej:

IN • HOC • TVMVLO • OVIESCIT^a • MAGNIF|ICVS • D(ominus) • PAVLVS
• DE • RIIERNOZIIA^b • CAST|ELANVS • GOSTINEN(sis) • VIR • OMNI •
GEN|ERE • VIRT|VTV(m) • COM(m)ENDABILIS • IS • IN | DOMO • SVA •
NVLLO • HEREDE RELICTO | OBIIT • AN(n)O D(omi)NI • M•D•XL•VI •
DEVS • PRO EI|VS ANIMA • ORET|VR

^a czytaj QVIESCIT^b czytaj KIIERNOZIIA

Kiernoza, St. Margaret Parochial Church

Łódzkie voivodeship,
Łowicz poviat;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Łódź.

Former Rawskie voivodeship,
Gostynin land, Gąbin poviat;
Poznań diocese, Warsaw archdeaconry,
Gąbin deanery.

Monument to Paweł Kiernoski

Sited on the north wall of the chancel.
Sandstone, bronze.
245 × 230 cm.
The second half of the sixteenth
century.
An unidentified Krakovian workshop.

Paweł Kiernoski (d. 1546) – Gostynin
castellan.

On bronze inscription plaque:

^a read as QVIESCIT^b read as KIIERNOZIIA

Zmiany i konserwacje: zachowany fragmentarycznie, przerobiony w XIX w. nagrobek. U dołu duża, prostokątna płyta o profilowanych gzymsach, ograniczona pionowymi listwami ozdobionymi ornamentem kandelabrowym. Płyta stanowiła pierwotnie najpewniej cokół oryginalnego pomnika. W centrum płyty brązowa tablica inskrypcyjna z datą 1546 odnosząca się do osoby Pawła Kiernoskiego, z którym na tej podstawie wiązany jest nagrobek. W obecnym zwieńczeniu nagrobka centralnie zakomponowana prostokątna tablica z przedstawieniem Chrystusa Ukrzyżowanego oraz dwa fragmenty pierwotnego obramienia w formie dwóch wolut o bogato rozczłonkowanej linii dekorowanych wicią akantową. Podłużna tablica inskrypcyjna z brązu i piaskowcowe elementy stanowią jedyne zachowane części nagrobka. Trudno ustalić, w jakiej formie i z jakiego materiału wykonane były pozostałe elementy pomnika.

Obecny stan zachowania nagrobka, a także porównanie archiwalnych fotografii umieszczonych na kartach ewidencyjnych obiektu przechowywanych w zbiorach Narodowego Instytutu Dziedzictwa wskazuje, iż między 1970 a 1988 r. dokonano konserwacji obiektu, pokrywając go wtórną warstwą malarską. Nie odnaleziono śladów w postaci dokumentacji konserwatorskiej.

Tablica z przedstawieniem Chrystusa na krzyżu utrzymana jest w konwencji tablic krakowskich i śląskich z lat 1550–1570. Zachowane fragmenty obramienia w formie wolut wpisują się zaś w repertuar form powszechnie stosowanych od lat 60. XVI w. przez warsztat Jana Michałowicza z Urzędowa. Na tej podstawie relikty obiektu wiązać należy z bliżej nieokreślonym warsztatem rzeźbiarskim czynnym w Krakowie w 2. poł. XVI w.

Changes and restorations: the tomb has survived in fragments and was modified in the 1800s.

At the bottom, there is a large rectangular slab with moulded cornices, framed by vertical fillets with a candelabrum ornament – which was likely the pedestal of the original monument. In the centre of the slab, a bronze inscription plaque with the date 1546 on it refers to Paweł Kiernoski, which prompted researchers to link this monument to him. The current crowning includes a rectangular plate depicting Christ Crucified in the middle and remnants of the original framing to the sides, which are two volutes decorated with acanthus tendrils. Apart from the sandstone components, the elongated bronze inscription plaque is the only surviving part of the monument. It is difficult to determine the form and material of the remainder of the tomb.

The current state of conservation as well as a comparative analysis of archival photographs on the inventory cards for the work, stored in the collections of the National Institute of Cultural Heritage, have indicated that it underwent conservation between 1970 and 1988, when it was covered in a layer of paint. No conservator's records of this have been found.

The depiction of Christ on the cross follows a convention of Krakovian and Silesian slabs from the 1550s–1570s. The surviving parts of the framing (the volutes) belong to the repertoire of forms used since the 1560s at Jan Michałowicz from Urzędów's shop. Based on that, the relics should be linked to an unidentified Krakovian shop active in the second half of the sixteenth century.

RARE: NOVISSIMA • ET IN AETERNVM • NON PECCABIS

SI IN BENEDICTIONE: SEMPI TERNA

III.3

Luszyn, kościół parafialny Św. Stanisława

Województwo mazowieckie,
powiat gostyniński;
Delegatura w Płocku Wojewódzkiego
Urzędu Ochrony Zabytków
w Warszawie.

Dawne województwo rawskie,
ziemia gostynińska, powiat gabiński;
diecezja poznańska, archidiaconat
warszawski, dekanat gabiński.

Nagrobek Katarzyny i Jana Modzelewskich

Północna ściana prezbiterium.
Wapień pińczowski (polichromowany,
złocenia).
1596 r.

Jan Modzelewski herbu Trzywdar,
podczaszy łęczycki, fundator kościoła
w Luszyń, małżonek Katarzyny
z Borschów herbu Dołęga.

Fundacji własnej małżonków.

Identyfikacja herbów: Trzywdar i
Ślepowron (w zwieńczeniu, oba
z inicjałami *IMPL*: *Ioannes Modzelewski*
Pocillator Lanciensiis), Grabie i Prus
(woluty boczne drugiej kondygnacji),
Dołęga i Wieniawa (woluty boczne
pierwszej kondygnacji), Jastrzębiec
i Nowina (na cokole).

Luszyn, St. Stanislaus Parochial Church

Mazovian voivodeship,
Gostynin poviat;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Warsaw,
Plock deputation.

Former Rawskie voivodeship,
Gostynin land, Gabin poviat;
Poznań diocese, Warsaw archdeaconry,
Gabin deanery.

Monument to Katarzyna and Jan Modzelewscy

Sited in the north wall of the chancel.
Pińczów limestone (polychromed,
gildings).
1596.

Jan Modzelewski *herbu* Trzywdar,
Łęczyca deputy cup-bearer, funded the
church in Luszyn, married to Katarzyna
née Borsch *herbu* Dołęga.

Funded by the spouses.

Identified coats of arms: Trzywdar
and Ślepowron (in the crowning,
both with the initials *IMPL*: *Ioannes*
Modzelewski Pocillator Lanciensiis), Grabie
and Prus (side volutes of the second
storey), Dołęga and Wieniawa (side
volutes of the first storey), Jastrzębiec
and Nowina (on the pedestal).

GENEROSVS IOANNES MODZELEWSKI • POCIL^LATOR • TERRAE
• LANCICIEN(sis) IN LVSZINO | ET SMARZEWO ; (etc.) ; HAERES •
ECCLESIAM HANC ; LVSZINEN(sem) • VETVSTATE PVTRIDA(m) POST-
Q(ua)M | EANDEM : VILLA(m) ASSECVT(us) ESSET • DIVI(n)A • INSPIRA-
TIO(n)E • DEEIVSDE(m) • AEDIFICATIO(n)E : CO ; | GITARE CAEPIT QVA(m)
GRATIA • DIVI(n)A • FAELICITATE HAC DONAT(us) EX LATERIB(us)
A FVN | DAMENT(is) ; SVMPTIB(us) ; SV(is) ; EREXIT • ET • P(er)FECIT •
EAMQ(ue) • AVRO • ARGENTO • ET • OR | NAMENT(is) • AD DECOREM •
DOM(us) ; DEI • ORNAVIT • DOTEQ(ue) ET FVNDQ LOCVPLET(I)ORE •
AC | SACERDO(T)IB(us) • AVXIT • NEC NO(n) F(V)NERI • SVO • ET • SVAE
CONIVGI(S) CH(a)RISSIMAE GENEROSE • | CATHERINE BORSZ[.]NKA •
MO(n)VM(e)NTV(m) HOC AN(n)O • SALVTI(is) • HVMANAE • M • D • XC VI
| DIEB(us) AVG(u)STI IN VITA SVA CO(n)DIDIT • ILLVDQ(ue) • D(I)EB(us) •
VITAE SVAE CO(n)SVMMAT(is) • TVM(V)LA(r)I (?)

Na płycinie gzymsu dzielącego
kondygnacje:

On slab with cornice separating
storeys:

SIT IN BENEDICTIONE : SEMPTERNA •

W partii fryzu zwieńczenia:

In frieze of crowning:

MEMO | RARE : NOVISSIMA ♦ ET • IN AETERNVM ♦ NON • PECCABIS :

Zmiany i konserwacje: obecny stan zachowania obiektu wskazuje, iż w ostatnich latach dzieło poddane zostało gruntownym pracom konserwatorskim, wskutek których ujawnione zostały elementy pierwotnej kolorystyki (czerwienie, złocenia odtworzone w partiach kartuszy herbowych i lwich grzyw). Nie zachowała się dokumentacja tychże prac, a jej brak uniemożliwia szerszą analizę technologiczną obiektu.

Changes and restorations: the current state of conservation indicates that the work has undergone thorough restoration in recent years. As a result, aspects of the original colour have been revealed (reds and gildings restored in the coat of arms cartouches and lions' manes). The documentation of the works is missing, which prevents any further technological analysis.

Helena Kozakiewiczowa wskazała, iż pomnik Modzelewskich nawiązuje układem kompozycyjnym do nagrobka Mikołaja Kobylnickiego w Kobylnikach

Helena Kozakiewiczowa indicated that the composition of the Modzelewscy monument is a reference to Mikołaj Kobylnicki's tomb in Kobylniki (cf. item

(por. poz. I.29). Wedle badaczki zwieńczenie luszyńskiego nagrobka pierwotnie mogło odpowiadać zwieńczeniu w nagrobku w Kobylnikach. Trudność w przyjęciu śmiało postawionych przez autorkę hipotez sprawia zachowana struktura pomnika, która w ocenie autorów *Katalogu zabytków sztuki w Polsce* jest efektem wtórnego, błędnego montażu, na co wskazywać ma wielość przedstawionych na nagrobku herbów i trudność powiązania ich z Modzelewskimi. Jak dowiódł ostatnio Robert Kunkel, wszystkie przedstawione na omawianym pomniku herby tworzą jednak kompletny wywód genealogiczny odwołujący się zarówno do Jana Modzelewskiego, jak i jego małżonki Katarzyny z Borschów oraz ich babek ojczystych. Tym samym formę dzieła należy uznać za pierwotną. Zgodzić się przy tym należy z Kozakiewiczową, iż pomnik wykonał prowincjonalny kamieniarz, który powielił schemat architektoniczny nagrobka Mikołaja Kobylnickiego, umieszczając w dolnej jego kondygnacji w miejscu tablicy inskrypcyjnej żeńską płytę figuralną. Uzyskano tym samym układ piętrowy, jednakże wskutek braku powiększenia wnęki płyta ta ustawiona została pionowo, a nie ukośnie. Pozostałe „dodatki” względem pierwowzoru kompozycyjnego z Kobylnik, jak flankujące płyty figuralne sploty wolutowe dekorowane kartuszami herbowymi oraz ujęta w analogiczne woluty centralna płyta zwieńczenia z Chrystogramem, dowodzą, iż pomnik wyszedł spod ręki prowincjonalnego rzeźbiarza, który nie poradził sobie z kompozycją monumentalnego pomnika nagrobnego.

I.29). According to Kozakiewiczowa, the crowning of the Luszyn monument may have originally mirrored the one in Kobylniki. Kozakiewiczowa's daring hypotheses were challenged by the surviving structure of the monument, which – according to the authors of the KZSP – was supposed to be a result of later inaccurate reassembly as suggested by the great variety of the coats of arms mounted on the tomb, many of which were difficult to link to the Modzelewscy. However, as Robert Kunkel recently argued, all the coats of arms comprise a complete genealogical history of both Jan Modzelewski and Katarzyna née Borsch, and their paternal grandmothers. Thus, the current form of the work should be considered the original. Moreover, Kozakiewiczowa aptly concluded that the monument must have been manufactured by a provincial stonemason who copied the structure of Mikołaj Kobylnicki's tomb, placing the female effigy in the lower storey instead of an inscription plaque. He was thus able to achieve a storeyed arrangement. Not having enlarged the niche, he was forced to place the effigy vertically rather than at an incline. Other “additions” to the exemplar from Kobylniki, such as the volute cascades decorated with coats-of-arms cartouches that flank the sides of the effigy slabs as well as the central Christogram plate in the crowning, suggest that the provincial sculptor was overwhelmed by the monumental composition of the tomb.

III.4

Łowicz,
bazylika katedralna
(dawniej kolegiata)
Wniebowzięcia NMP
i Św. Mikołaja

Województwo łódzkie,
powiat łowicki;
Wojewódzki Urząd
Ochrony Zabytków w Łodzi.

Dawne województwo rawskie,
ziemia gostynińska, powiat gąbiński;
diecezja gnieźnieńska, archidiakonat
łowicki, dekanat łowicki.

Nagrobek Jana Przerembskiego

Prezbiterium, przy wejściu
do zakrystii.

Wapień pińczowski, wapień salzburski
z Adnet (płyta figuralna), czerwony
wapień bulasty *amonitico rosso*,
liternictwo złożone w technice olejnej.
160 × 185 cm.

Lata 60. XVI w. (po 1562).
Girolamo Canavesi.

Jan Przerembski/Przerębski (zm. 1562)
herbu Nowina, arcybiskup gnieźnieński
i prymas Polski, podkanclerzy koronny,
sekretarz wielki koronny, sekretarz
królewski – bliski współpracownik
króla Zygmunta II Augusta (o nim
szerzej por. Kowalska 1984/1985).

Łowicz, The Cathedral Basilica
of the Assumption
of the Blessed Virgin Mary
and St. Nicholas
(former Collegiate Church)

Łódzkie voivodeship,
Łowicz powiat;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Łódź.

Former Rawskie voivodeship,
Gostynin land, Gąbin powiat;
Gniezno diocese, Łowicz archdeaconry,
Łowicz deanery.

Monument to Jan Przerembski

Sited in the chancel, near the entrance
to the sacristy.

Pińczów limestone, Salzburg
limestone from Adnet (effigy),
red *amonitico rosso* nodular limestone,
oil-gilded lettering.
160 × 185 cm.

The 1560s (after 1562).
Girolamo Canavesi.

Jan Przerembski/Przerębski (d. 1562)
herbu Nowina, Gniezno Archbishop and
Primate of Poland, deputy chancellor to
the Crown, great secretary to the Crown,
royal secretary, a close collaborator to
King Sigismund II Augustus; for more
on him, cf. Kowalska 1984/1985.

D(omino) IOANNI PRZEREMBSKI INGENIO ERVDITONE |
 GRAVITATE INTEGRITATE VITAE ET PIETATE | PRAEESTA(n)TI VIRO
 Q(ui) CV(m) IWENIS PRO CANCELLARIO | REGNI REMPVBLICAM
 NAVITER AC DEXTRE GE|SSISSET CHELMEN(sis) EPISCOPVS ET
 MOX ARCHIE|PISCOPVS GNESNENSIS PRIMAS REGNI ET LEGA|TVS
 SEDIS APOSTOLICA^E FACTVS SPLENDIDAM APVD IMPERATOREM
 ROMANVM^a FERDINANDV(m)^b | LEGATIONE(m) SIGISMVNDI AVG(usti)
 RE(g)IS NOMINE OBIVIT | NEC MVLTO POST IMMATVRA MORTE
 INTERCE|PTVS EST ANNO D(omi)NI M D L XII AETATIS SVAE X L III

^a V poprawione z O ^b V poprawione z O

^a V corrected from O ^b V corrected from O

Zmiany i konserwacje: nagrobek niekompletny – uległ zniszczeniu w czasie przebudowy kościoła po pożarze w końcu XVII w., wówczas zapewne wtórnie zmontowany. Do montażu zachowanych jego elementów użyto kutych kotew metalowych oraz zaprawy wapienno-piaskowej. Podczas przeprowadzonej w 2012 r. konserwacji usunięto pozostałości pasty pokrywającej powierzchnię czerwonego „marmuru”. Zmianie uległa kolorystyka dolnych części nagrobka: usunięto ciemnobrązowe przemalowanie pokrywające piaskowiec w partii cokółu.

Changes and restorations: the monument is incomplete. It was damaged in the late 1600s during a renovation of the church after a fire. It was then likely reassembled. The preserved elements were mounted using wrought-metal anchors and lime-sand mortar. During conservation in 2012, yellowed pastes covering the surface of the red “marble” were removed. The colour of the lower parts of the monument changed as dark-brown paint covering the sandstone on the pedestal was also removed.

Przedmiotowy obiekt na drodze analizy formalnej jest łączony z działalnością Girolama Canavesiego – *per analogiam* do figury biskupa Adama Konarskiego z sygnowanego przez Tessyńczyka nagrobka w katedrze poznańskiej (1574). Brak przekazów ikonograficznych nie pozwala na rekonstrukcję pierwotnego układu architektury pomnika. Prawdopodobnie jego oprawa architektoniczna mogła odpowiadać tej z nagrobka biskupa Franciszka Krasieńskiego (zm. 1577) w kościele w Bodzentynie, łączonego z działalnością Canavesiego i jego warsztatu. W nagrobku Krasieńskiego skośna, prostokątna płyta figuralna jest usytuowana w płaskiej niszy na cokole, sklepionej archiwoltą.

Formal analysis has linked this work to the oeuvre of Girolamo Canavesi by analogies to Bishop Adam Konarski's effigy on his tomb in the Poznań Cathedral, which was manufactured by the Ticinian (1574). Due to the lack of historical iconography, the reconstruction of the original architectural arrangement is impossible. The structure may have likely mirrored the monument to Bishop Franciszek Krasieński (d. 1577) in a church in Bodzentyn, which has been assigned to Canavesi and his shop. In Krasieński's lectern-type monument, the inclined, rectangular effigy is sited in a shallow niche on a pedestal and roofed with an archivolt.

Dokumentacja konserwatorska / Conservator's documentation: Mrzyglów-Tomasik 2010; Mrzyglów-Tomasik 2012.

Literatura / Literature: Sinko 1936, 147; KZSP, 2: 5, 1953, 129; Gradowska 1964, 226; Gajewski 1986, 490; Kozakiewiczowa 1984, 132, 134; Łoziński 1999, 435–436; Ruszkowski, Wiszniewska 2018, 442.

III.5

Łowicz,
bazylika katedralna
(dawniej kolegiata)
Wniebowzięcia NMP
i Św. Mikołaja

Województwo łódzkie,
powiat łowicki;
Wojewódzki Urząd
Ochrony Zabytków w Łodzi.

Dawne województwo rawskie,
ziemia gostyńska, powiat gąbiński;
diecezja gnieźnieńska, archidiakonat
łowicki, dekanat łowicki.

Nagrobek Anny i Marcina Śleszyńskich

Pod chórem kościoła, po lewej
stronie od wejścia.
Piaskowiec szydlowiecki, wapien
salzburski z Adnet (żeńska płyta
figuralna), czerwony wapien bulasty
amonitico rosso (męska płyta figuralna).
260 × 490 cm.
Ok. 1580 r.
Jan Michałowicz z Urzędowa.

Marcin Śleszyński (zm. 1578),
wojski gostyński.
Fundacji małżonki, Anny
z Dzierzgowskich, *primo voto*
Kiernoskiej, *secundo voto* Śleszyńskiej
(o niej szerzej por. Pociecha 1947, 39).

Łowicz, The Cathedral Basilica
of the Assumption
of the Blessed Virgin Mary
and St. Nicholas
(former Collegiate Church)

Łódzkie voivodeship,
Łowicz powiat;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Łódź.

Former Rawskie voivodeship,
Gostynin land, Gąbin powiat;
Gniezno diocese, Łowicz archdeaconry,
Łowicz deanery.

Monument to Anna and Marcin Śleszyńscy

Sited under the choir, to the left
of the entrance.
Szydlowiec sandstone, Salzburg
limestone from Adnet (woman's effigy),
red *amonitico rosso*
nodular limestone (man's effigy).
260 × 490 cm.
Ca. 1580.
Jan Michałowicz from Urzędów.

Marcin Śleszyński (d. 1578)
Gostyń tribune.
Funded by his wife Anna née
Dzierzowska *primo voto* Kiernoska,
secundo voto Śleszyńska; for more on her,
cf. Pociecha 1947, 39.

Identyfikacja herbów: Wieniawa,
Nowina, Rawicz, Rola, Jastrzębiec, Lis.

Identified coats of arms: Wieniawa,
Nowina, Rawicz, Rola, Jastrzębiec, Lis.

**Inskrypcja w kartuszu
na cokole:**

**Inscription in cartouche on
pedestal:**

GENEROSA ANNA DE PAWLOWO DZIERGOWSKA GENEROSI |
OLIM PAVLI KIERNOSZKI CASTELANI GOSTINEN(sis) PRIMARVM |
NVPTIARV(m) CONSORS NVNC VERO GENEROSI MARTINI SLESINSKI |
TRIBVNI TERRE GOSTINEN(sis) SECVNDARVM NVPTIARV(m) RELICTA
RERVVM | GERENDARVM SVM(m)A PRVDENTIA AC PROVIDENTIA
PIETATE PRAEDITA | HOC MONVMENTVM GENEROSO MARTINO
SLESINSKI TRIBVNO | GOSTINE(nsi) MARITO CHARISSIMO M[E]REN[S]
POSVIT QVI OBIIT LOVITII | ANNO DOMINI 1578 DIE 27 APRILIS |
ETATIS SVAE [...]

**W partii belkowania oddzielającego
pierwszą kondygnację od drugiej:**

**In entablature separating
storeys:**

STIRPS MIHI DZIERZGOVIA EST VIXI VIDUATA MARITIS SOLIUS
CHRISTI FACTA PATROCINIO

Zmiany i konserwacje: pomnik uległ zniszczeniu najpewniej już podczas remontu kolegiaty w latach 1642–1654, jak również podczas ostatniej wojny. Konserwowany po 1960 r., na co wskazuje analiza porównawcza archiwalnych fotografii. Wedle informacji zawartej w programie prac konserwatorskich z 2012 r. nagrobek odnowiono po zniszczeniach wojennych w 1967 r. W trakcie prac restauracyjnych uzupełniono wówczas liczne ubytki oryginalnej substancji rzeźbiarskiej, szczególnie fragment tulowia figury męskiej. Obiekt jest wtórnie wmurowany w ścianę, poszczególne jego elementy składowe łączone są ze sobą metalowymi kotwami i zaprawą wapienno-piaskową. W toku powojennej konserwacji w partii kartuszy herbowych odtworzono elementy polichromii pomnika

Changes and restorations: the monument suffered damage likely as early as during the collegiate church's renovation in 1642–1654, and then during World War II. A comparative analysis of archival photographs suggests that it underwent restoration after 1960. According to the records in the 2012 conservation agenda, the wartime damage was repaired in 1967. During restoration, numerous losses to the original material were filled, particularly part of the male effigy's torso. The work was immured at some point, with its components joined with metal anchors and lime-sand mortar. During the post-war conservation, the elements of polychromy were restored in the coat of arms cartouches, and oil-gildings were made using mixtion. The current state of conservation after the thorough res-

oraz złożenia wykonane w technice olejnej na mikstion. Obecny stan zachowania obiektu, po kompleksowej restauracji przeprowadzonej w 2012 r., jest dobry: pomnik oczyszczono z przemalowań barwy brązowobrunatnej, sczlono złocone inskrypcje oraz odrdzewiono metalowe kotwy montażowe.

Oprawa architektoniczna nagrobka wpisuje się w repertuar form powszechnie stosowanych od lat 60. XVI w. przez krakowski warsztat Jana Michałowicza z Urzędowa, aktywny w Łowiczu w latach 1580–1583. Schemat obramienia opiera się na najbliższym terenowo, wcześniejszym nagrobku piętrowym Tomasza i Jakuba Sobockich w Sobocie (1540–1548) na obszarze dawnego województwa łęczyckiego. Woluty flankujące kartusz herbowy w partii zwieńczenia bliskie są tym zastosowanym w relikcie nagrobka Pawła Kiernoskiego w kościele parafialnym w Kiernozi (por. poz. III.2). Określane w badaniach mianem „prymitywnych” marmurowe płyty figuralne uchodzą za wytwór bliżej niezidentyfikowanego lokalnego warsztatu rzeźbiarskiego. W moim przekonaniu taka ich ocena, oparta na analizie układu figur, nie znajduje uzasadnienia. Obecnie bowiem płyty figuralne w nagrobku są wtórnie zamontowane pod błędnym kątem w stosunku do płaszczyzny ściany, w konsekwencji czego układ perspektywiczny figur został zaburzony.

toration of 2012 is good. The monument has been cleaned of the brown paint that covered the Szydłowiec sandstone crowning, the gilded inscriptions were filled and rust was removed from the metal anchors.

The architectural setting of the monument fits into the repertoire used since the 1560s at Jan Michałowicz from Urzędów's Łowicz shop in 1580–1583. The scheme for the architectural setting is modelled after the nearby earlier storeyed monument to Tomasz and Jakub Soboccy in Sobota (1540–1548) in the former Łęczyca voivodeship. The volutes flanking the coat of arms cartouche in the crowning resemble those seen in the remnant of Paweł Kiernoski monument in the parochial church in Kiernozia (cf. item III.2). The marble effigies, which have been called “primitive” by researchers based on the analysis of the figures' arrangements, are thought to be the work of an unidentified local shop. I disagree with such an assessment due to the fact that the monument's figurative slabs have been immured at an incorrect angle relative to the wall's surface, thereby distorting the perspective used in the carving of the figures.

Ikonografia / Iconography: fot. w zbiorach IS PAN (E. Kozłowska, 1953; autor nieznany, bez daty).

ph. in the collections of IS PAN (E. Kozłowska, 1953; anonymous, undated).

Dokumentacja konserwatorska / Conservator's documentation: Mrzygłowski-Tomasik 2012.

Literatura / Literature: Kozakiewiczowa 1955, 41; KZSP, 2: 5, 1953, 131; Gradowska 1964, 234, 236; Gajewski 1986, 488–490; Ruszkowski, Wiszniewska 2018.

D-O-M
EPITAPHIUM JOHANNIS MICHAELIS
VIZZE DOMINI - CIVIS CRACOVII
DEO PATRI TER MAXIMO
BATORUMQUE CECERIT
JOHANNIS ABVYSTA SACRAM
ARAM LOCARENT POSTERI
VT SCRIPTURA PHILIP
EX TARET ARTIS GLORIA
OIA PROMPTVS ANTICELVM
PRAXI FILIS POLONVS
VRENDORVM EDUCATVS EST
HVIS SAGELLI CONFOR
QVOD INDIGET PRECONIO
HVS LAVDAT ARTIFICEM

III.6

Łowicz,
bazylika katedralna
(dawniej kolegiata)
Wniebowzięcia NMP
i Św. Mikołaja

Województwo łódzkie,
powiat łowicki;
Wojewódzki Urząd
Ochrony Zabytków w Łodzi.

Dawne województwo rawskie,
ziemia gostynińska, powiat gąbiński;
diecezja gnieźnieńska, archidiakonat
łowicki, dekanat łowicki.

Nagrobek Jakuba Uchańskiego

Nawa południowa, po prawej stronie
wejścia do kaplicy św. Wiktorii.
Brązowy alabaster podolski
lub skowiatyński (płyta figuralna),
wapień pińczowski (kartusz herbowy),
bielony gips (obudowa
architektoniczna z 1782 r.).
Wysokość ok. 600 cm.
1580–1583.
Jan Michałowicz z Urzędowa.

Jakub Uchański (zm. 1581) *herbu*
Radwan, arcybiskup gnieźnieński
i prymas Polski, biskup włocławski
i chełmski, sekretarz wielki koronny,
archidiakon warszawski, sekretarz
i zarządca dóbr królowej Bony

Łowicz, The Cathedral Basilica
of the Assumption
of the Blessed Virgin Mary
and St. Nicholas
(former Collegiate Church)

Łódzkie voivodeship,
Łowicz powiat;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Łódź.

Former Rawskie voivodeship,
Gostynin land, Gąbin powiat;
Gniezno diocese, Łowicz archdeaconry,
Łowicz deanery.

Monument to Jakub Uchański

Sited in the south aisle, to the right of
the entrance to the St. Victoria Chapel.
Brownish Podolia or Skowiatyn
alabaster (effigy); Pińczów limestone
(coat of arms cartouche),
whitewashed gypsum
(1782 architectural setting).
Height ca. 600 cm.
1580–1583.
Jan Michałowicz from Urzędów.

Jakub Uchański (d. 1581) *herbu* Radwan,
Gniezno Archbishop and Primate of
Poland, Bishop of Włocławek and
Chełm, great secretary to the Crown,
Warsaw archdeacon, secretary and
estate manager to Queen Bona; for

(o nim szerzej por. Śrutwa 2009). Prymas Uchański ufundował własną kaplicę grobową, która po pożarze w 1651 r. została odrestaurowana i wówczas stała się miejscem złożenia relikwii św. Wiktorii (o kaplicy por. Łoziński 1973, 85–86; Miziolek 1993).

Identyfikacja herbów: Radwan.

Zmiany i konserwacje: nagrobek pierwotnie mieścił się w kaplicy fundacji Uchańskiego. Rzeźba figuralna w całości wykonana z jednego bloku alabastru. W XVIII w. pomnik rozbity na części wykorzystany został we fragmentach przez Efraima Schrögera do komponowanego nowego nagrobka (1782–1783), w takiej formie zachował się po dzień dzisiejszy. Umieszczony na cokole kaseton z rozetą najprawdopodobniej stanowił jeden z detali dekorujących niegdyś kaplicę grobową Uchańskiego wtórnie wykorzystany w aranżacji Schrögera. Część elementów oryginalnej struktury nagrobka została zakupiona przez Helenę z Przeździeckich Radziwiłłową do Parku Romantycznego w Arkadii, a następnie wmurowana w elewacje tzw. Przybytku Arcykapłana z ok. 1783 r. (na temat lapidarnych fragmentów wiązanych z nagrobkiem Uchańskiego por. poz. III.10:A). W skarbcu katedry łowickiej przechowywany jest ponadto kapitel z wyposażenia kaplicy Uchańskiego, który mógł być częścią nagrobka. Pomnik Uchańskiego pierwotnie był najpewniej bogato polichromowany, najprawdopodobniej przy użyciu techniki wapienno-kazeinowej. Niektóre jego elementy lokalizujące się współcześnie w Arkadii zachowały ślady oryginalnej malatury.

more on him, cf. Śrutwa 2009. Primate Uchański funded his own funerary chapel, which was later restored after a fire in 1651. This was when the relics of St. Victoria were placed in it (for more on the chapel, cf. Łoziński 1973, 85–86; Miziolek 1993).

Identified coats of arms: Radwan.

Changes and restorations: the monument was originally sited in the chapel Uchański funded. The effigy was carved out of a single block of alabaster. In the 1700s, the monument was broken down into pieces and used in parts by Efraim Schröger to compose a new one (1782–1783), which has survived until today. A coffer with a rosette which was immured into the pedestal by Schröger likely had once been part of the decoration of Uchański's funerary chapel. Some parts of the tomb's original structure were purchased by Helena née Przeździecka Radziwiłłowa for her Romantic Park in Arkadia, and then immured in the exterior walls of the so-called High Priest's Shrine (for more on the lapidarium relics linked to Uchański's tomb, cf. item III.10:A). Moreover, the treasury of the Łowicz Cathedral holds a column capital from the furnishings of Uchański's chapel, which may have been part of the monument. In all probability, the work was richly polychromed originally, likely using the lime casein technique. Some of the parts that can be found in Arkadia today have maintained traces of the original paint layer.

O wyglądzie nagrobka Uchańskiego z czasu sprzed jego demontażu wiemy jedynie to, że w połowie XVII w. oglądać w nim można było „wizerunek arcybiskupa z alabastru rżnięty pomiędzy kolumnami z czerwonego marmuru”. Nie zachowały się żadne wizerunki oryginalnej struktury dzieła. W badaniach przyjmuje się, że była ona zbliżona do nagrobka biskupa Filipa Padniewskiego w kaplicy Potockich w katedrze wawelskiej, pewnie atrybuowanego Michałowiczowi i datowanego na 1574 r. Na podstawie tych podobieństw oraz z wykorzystaniem fragmentów lapidarnych z Arkadii Witold Kieszkowski dokonał pierwszej hipotetycznej rekonstrukcji pierwotnej struktury nagrobka. Badacz, na co zwróciła uwagę Katarzyna Mikocka-Rachubowa, nie uwzględnił jednak wtórnych przekształceń nagrobka Padniewskiego, jakich dokonano w latach 1835–1836. Mikocka-Rachubowa, odnosząc się do analogii z nagrobkiem Padniewskiego, wskazała, iż za podstawę rekonstrukcji pomnika Uchańskiego

The only surviving description of Uchański's monument before its disassembly merely relays that one could see “the image of the archbishop, carved in alabaster, between red marble columns” in the mid-1600s. There are no surviving images to show the original structure of the work. Researchers assume that the structure resembled that of Bishop Filip Padniewski's tomb in the Wawel Cathedral's Potoccy Chapel, attributed to Michałowicz with certainty and dated to 1574. Based on these similarities and the lapidarium remnants in Arkadia, Witold Kieszkowski proposed the first hypothetical reconstruction of the monument's original structure. However, as Katarzyna Mikocka-Rachubowa pointed out, Kieszkowski failed to take into account that some later changes to Padniewski's monument were made in 1835–1836. Still, Mikocka-Rachubowa indicated that the reconstruction of Uchański's monument can very probably be based on the earlier appearance

z dużym prawdopodobieństwem przyjąć można dawny wygląd krakowskiego nagrobka przedstawiony na rysunku Franciszka Marii Lanciego z 1832 r. Dyskusyjna jest również kwestia pierwotnego usytuowania nagrobka. Wedle Mikockiej-Rachubowej nagrobek stał przy ścianie zachodniej, na wprost daw-

of Padniewski's tomb, shown in an 1832 drawing by Franciszek Maria Lanci. The original siting of Uchański's tomb is also contentious. According to Mikocka-Rachubowa, it used to stand at the west wall, opposite the former altar, and the entrance to the chapel was located in the north wall.

nego ołtarza, a samo wejście do kaplicy znajdowało się w ścianie północnej.

W zakresie materiałoznawstwa ostatnie studia Michała Wardzyńskiego dostarczyły szerszych informacji na temat materiałów wykorzystywanych przez Michałowicza. Zakłada się, że w pomniku Uchańskiego, podobnie jak w nagrobku Padniewskiego, artysta zastosował zestawienie materiałowe zbliżone to trójbarwnej formuły *op Nederlandse manier*, wykorzystując obok białawego alabastru podolskiego także elementy z czerwonego marmuru spiskiego lub siedmiogrodzkiego. Na temat materiału płyty figuralnej z nagrobka Uchańskiego wypowiedzieli się ostatnio także Janina Wiszniewska i Michał Ruszkowski.

Autorstwo Michałowicza, pomimo braku potwierdzenia w materiale źródłowym, nie budzi wątpliwości. Tezę wzmacnia dodatkowo fakt, iż w kolegiacie łowickiej znajdowało się epitafium Michałowicza, którego relikty, m.in. owalny kartusz z gmerkiem artysty, zachowały się do dziś. Pomnik Uchańskiego uchodzi za ostatnie dzieło Michałowicza.

Recent studies by Michał Wardzyński have provided broader information on the materials used by Michałowicz. It is assumed that the artist combined materials similarly to the three-colour formula *op Nederlandse manier* both in Padniewski's and Uchański's monument, juxtaposing the whitish Podolia alabaster with parts made of red Spisz or Transylvania marble.

Despite not being confirmed by source materials, the attribution to Michałowicz is not questioned. The assertion is further supported by the fact that the Łowicz Cathedral hosted the epitaph to Michałowicz, whose relics – including an oval cartouche with his house mark – have been preserved until today. The monument to Uchański is considered to be Michałowicz's last work.

Dokumentacja konserwatorska / Conservator's documentation: Brzuszkiewicz, Koziol 1987; Kunicki-Goldfinger, Niemcewicz 1987 Mrzyglów-Tomasik 2010; Mrzyglów-Tomasik 2012.

Literatura / Literature: Pagaczewski 1937, 38–40; Kieszkowski 1950, *passim*; KZSP, 2: 5, 1953, 110, 112, 130, 134; Gradowska 1964, 231; Kozłowska-Tomczyk 1967, 30–34; Kozakiewiczowa 1984, 145–146; Gajewski 1986, 486; Lorentz 1986, 279–288; Mikocka-Rachubowa 1993; Miziolek 1993, 10–12; Wardzyński 2010a, 352; Ciesielska 2015, 25, 28, 33; Wardzyński 2015b, 647–648; Kołodziejek 2018; Ruszkowski, Wiszniewska 2018, 442.

CHARITAS

DOM.
PIETATI ET MEMORIAE STRENUO, PETRO THARNOWSKI, EQUITI POLONO,
PALATINATUS LESCZENSIS, VIRELLI FERRO, ET GENSIS ANTIQVA
NOBILITATE, ET OMNIUM INSIGNIUM VIRTUTUM CONCLUSO
RELIGIONE, PROBITATE, INTEGRITATE, ET LIBERALIS VITAE
SRENDORE INCOMPARABILI, QUI CUM PATRIAE, PRINCIPIS,
ET AMICIS STRENUAM NAVASSET OPERAM, HUMANUM NIHIL
MITIUS NEC OPTANS, COELO LIBERO ANIMUM
LIBERUM EMISIT. JOHANNES THARNOWSKI, REGEN POLONIAE
VICECANCELLARIUS, PATRI OPTIMO, HUNC TITULUM ET
TUMULUM MOERENS MERENTI DONAVIT, DICAVIT.

III.7

Łowicz,
bazylika katedralna
(dawniej kolegiata)
Wniebowzięcia NMP
i Św. Mikołaja

Województwo łódzkie,
powiat łowicki;
Wojewódzki Urząd
Ochrony Zabytków w Łodzi.

Dawne województwo rawskie,
ziemia gostynińska, powiat gąbiński;
diecezja gnieźnieńska, archidiakonat
łowicki, dekanat łowicki.

Nagrobek Piotra Tarnowskiego

Przy zachodniej ścianie kaplicy Świętej
Trójcy.
Wapienie: *Noir Belge / Noir de Namur*,
*Noir de Dinant, Rouge griotte / Vieux
Rance*, olandzki *Dälle*, alabaster angielski
(plyta figuralna) – polichromowane
i częściowo złocone.
Lata 90. XVI w. (w kaplicy
zamontowany ok. 1611 r.).
Willem van den Blocke.

Piotr Tarnowski (zm. 1597)
herbu Rola, senior kalwiński i chorąży
łeczycki.

Fundacji syna, Jana Tarnowskiego
(zm. 1605) herbu Rola, arcybiskupa

Łowicz, The Cathedral Basilica
of the Assumption
of the Blessed Virgin Mary
and St. Nicholas
(former Collegiate Church)

Łódzkie voivodeship,
Łowicz powiat;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Łódź.

Former Rawskie voivodeship,
Gostynin land, Gąbin powiat;
Gniezno diocese, Łowicz archdeaconry,
Łowicz deanery.

Monument to Piotr Tarnowski

Sited at the west wall of the Holy
Trinity Chapel.
Limestones: *Noir Belge / Noir de Namur*,
*Noir de Dinant, Rouge griotte / Vieux
Rance*, Öland *Dälle*, English alabaster
(effigy) – polychromed and partly
gilded.
The 1590s (installed in the chapel ca.
1611).
Willem van den Blocke.

Piotr Tarnowski (d. 1597) *herbu* Rola,
Calvinist senior and Łęczycza standard
bearer.

Funded by his son Jan Tarnowski
(d. 1605) *herbu* Rola, Gniezno

gnieźnieńskiego i prymasa Polski, biskupa poznańskiego i kujawskiego, kanonika krakowskiego i wrocławskiego, podkanclerzego koronnego, sekretarza króla Stefana Batorego (o nim szerzej por. *Urzędnicy centralni Polski* 1992, 136).

Identyfikacja herbów: Rola.

Treść niezachowanej inskrypcji wg Damalewicz 1649:

D. O. M. | *Pietati & Memoriae* | S. | PETRO TARNOWSKI, *Equiti Polono, Palatinatus Lenciciensis. Vexillifero, & generis antiqua Nobilitate, & omnium insignium virtutum concursu, religione, probitate, integritate, & liberalis vitae splendore incomparabili. Qui cum Patriae, Principibus, & Amicis strenuam nauasset operam, humanum nihil metuens nec optans, coelo libero animum liberum dimisit. Ioannes Tarnowski, Regni Poloniae Vice-Cancellarius, Patri optimo, hunc titulum & tumulum moerens merenti donauit, dicauit.*

Zmiany i konserwacje: przyjmuje się, że od czasu wykonania i ustawienia w kolegiacie ok. 1604 r. nagrobek był translokowany przynajmniej raz – w 1611 r., jak również dwukrotnie przerabiany: po 1714 r. i ok. poł. XIX w. Obecna struktura stanowi wtórną kreację, charakteryzującą się dość znaczną złożonością historyczną. Wykorzystano w niej zespół elementów pochodzących z pierwotnego pomnika. Analiza konstrukcji nagrobka przeprowadzona przez Pawła Pencakowskiego jednoznacznie wskazuje, iż obiekt jest wynikiem scalenia w jeden elementów różnych całości (zob. Opillo 2011). Świadczy o tym m.in. sposób łączenia ze sobą różnych materii rzeźbiarskich. Tablica epitafijna pochodzi z innego zespołu.

W literaturze nagrobek Piotra Tarnowskiego zgodnie łączony był z aktywnością Willema van den Blockego i jego warsztatu. Sporne było datowanie nagrobka. Lech Krzyżanowski twierdził,

Archbishop and the Primate of Poland, Poznań and Kujawy bishop, Kraków and Wrocław canon, deputy chancellor to the Crown, secretary to King Stephen Báthory; for more on him, cf. *Urzędnicy centralni Polski* 1992, 136.

Identified coats of arms: Rola.

An unpreserved inscription after Damalewicz 1649:

Changes and restorations: it is assumed that since the time of its manufacture and placement in the collegiate church around 1604, the monument was translocated at least once in 1611 and modified twice: after 1714 and around 1850. The current structure is a later creation of great historical complexity. A set of components from the original monument was used. Paweł Pencakowski's analysis of the structure indicates unambiguously that the current work is a combination of parts of different wholes (see Opillo 2011). Among other things, this is evidenced by the way various sculpture materials are joined. The epitaph plaque comes from a different work.

Researchers have unanimously linked Tarnowski's tomb to Willem van den Blocke and his shop. By contrast, the dating was a point of contention. Lech Krzyżanowski maintained that the monument was man-

368
iż pomnik został wykonany po obraniu Jana Tarnowskiego na stolicę biskupią w Gnieźnie (1604). Zbigniew Hornung uznał, iż nagrobek wykonano po śmierci Tarnowskiego (zm. 1605). Kwestię datowania pomnika uszczegółowił ostatnio Franciszek Skibiński, dowodząc, iż pomnik powstał przed 1598 r., tuż po śmierci Piotra Tarnowskiego, kiedy Jan Tarnowski pełnił urząd podkanclerzego, który wymieniono w treści oryginalnej inskrypcji znanej z XVII-wiecznego odpisu. Zdaniem Skibińskiego pierwotnie kompozycja architektoniczna pomnika Tarnowskiego najprawdopodobniej była bliska nagrobkowi Marcina de Berzeviczy w Lisnów (1593–1596; zniszczony w 1939 r.).

ufactured after Jan Tarnowski's election to primacy in Gniezno (1604). Zbigniew Hornung concluded that it was executed after Tarnowski's death (d. 1605). The dating was recently discussed in greater detail by Franciszek Skibiński, who argued that the monument was created before 1598, right after Piotr Tarnowski's death, when Jan Tarnowski was deputy chancellor, which is mentioned in the seventeenth-century transcript of the inscription. According to Skibiński, the architectural composition of Tarnowski's monument was originally similar to Marcin de Berzeviczy's tomb in Lisnów (1593–1596; destroyed 1939).

Ikonaografia / Iconography: Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas III, tabl. 15, 1844–1846.

Dokumentacja konserwatorska / Conservator's documentation: Opillo 2011.

Literatura / Literature: Krzyżanowski 1958, 291–293; KZSP, 2: 5, 1953, 30; Hornung 1959, 114; Gradowska 1964, 244–245; Klaus 1977; Gajewski 1986, 492; Łoziński 1999, 436; Skibiński 2015, 74, 234, 240; Skibiński 2018.

III.8

Łowicz, kościół Świętego Ducha

Województwo łódzkie,
powiat łowicki;
Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
w Łodzi.

Dawne województwo rawskie,
ziemia gostynińska, powiat gąbiński;
diecezja gnieźnieńska, archidiakonat
łowicki, dekanat łowicki.

Płyta figuralna z nagrobka niezidentyfikowanej damy

Wmurowana w elewację
kaplicy Matki Boskiej Różańcowej.
Pińczów limestone.
3. ćw. XVI w.
Jan Michałowicz z Urzędowa.

Zmiany i konserwacje: prostokątna
płyta z figurą kobietą pochodząca z nie-
zidentyfikowanego nagrobka, najpraw-
dopodobniej pierwotnie usytuowanego
we wnętrzu świątyni. Brak jest przesła-
nek źródłowych do dokonania identyfi-
kacji osoby przedstawionej na wizerunku.

Stan zachowania obiektu jest zły, wyma-
ga interwencji konserwatorskiej celem
dokonania demontażu i usytuowania
w bezpiecznym, zadaszonym i nienara-

Łowicz, Holy Spirit Church

Łódzkie voivodeship,
Łowicz powiat;
The Voivodeship Office for Monument
Protection in Łódź.

Former Rawskie voivodeship,
Gostynin land, Gąbin powiat;
Gniezno diocese, Łowicz archdeaconry,
Łowicz deanery.

Effigy slab from a monument to an unidentified lady

Immured in the exterior wall of the
Our Lady of the Rosary Chapel.
Pińczów limestone.
The third quarter of the sixteenth
century.
Jan Michałowicz from Urzędów.

Changes and restorations: the rec-
tangular slab depicting a female figure
comes from an unidentified monument,
which was likely previously sited inside
the church. There are no sources availa-
ble that would aid in the identification of
the depicted person.

The state of conservation is poor. It re-
quires a conservator's intervention: it
should be removed from its current sit-
ing, thoroughly cleaned and placed in a

żonym na czynniki atmosferyczne miejscu oraz gruntownego oczyszczenia. Zmarła, wzorem licznych figur kobiecych z nagrobków powstałych w 2. poł. XVI w., odziana w długą, powłóczystą suknię zapiętą pod szyją z rańtuchem, leży na poduszce, opierając głowę na prawej ręce, w lewej dłoni trzyma rękawiczki. Układ figury, modelunek fałd sukni, a przede wszystkim analogiczność opracowana partia twarzy są zbieżne z płaskorzeźbionym wizerunkiem Anny Śleszyńskiej z nagrobka w łowickiej bazylice katedralnej (ok. 1580, por. poz. III.5), wiążanego z działalnością Jana Michałowicza z Urzędowa. Obie płyty różni układ rąk oraz materiał. Figura Śleszyńskiej została bowiem odkuta w górnowiągierskim lub siedmiogrodzkim wapieniu. Na podstawie tej analogii oraz mając na względzie, iż między 1580 a 1583 r. warsztat Jana Michałowicza z Urzędowa lokował się w Łowiczu, proponuję związać omawianą płytę z jego aktywnością.

location that is safe, roofed and not exposed to weather conditions. Like many other female effigies from tombs manufactured in the second half of the sixteenth century, the deceased in a *rańtuch* (traditional headscarf) and floor-length dress closed at the neck lies on a pillow, resting her head on her right hand. In her left, she holds a pair of gloves. The arrangement of the figure, the sculpting of the folds in her dress, and most importantly a similarly moulded face resemble the bas-relief of Anna Śleszyńska from her monument in the Łowicz Cathedral (ca. 1580, cf. item III.5), which has been linked to Jan Michałowicz from Urzędów. The differences between the two figures are the arrangement of the deceased's hands and the material used. Śleszyńska's effigy was carved in Upper Hungarian or Transylvanian limestone. Based on that analogy as well as the fact that Jan Michałowicz from Urzędów's shop was located in Łowicz in 1580–1583, I suggest that this effigy slab is also tied to Michałowicz.

III.9

Mnich Probostwo, kościół parafialny Wniebowzięcia NMP

Województwo łódzkie,
powiat kutnowski;
Wojewódzki Urząd Ochrony
Zabytków w Łodzi.

Dawne województwo rawskie,
ziemia gostynińska, powiat gostyniński;
diecezja gnieźnieńska, archidiakonat
łeczycki, dekanat kutnowski.

Płyta nagrobna Stefana Kucieńskiego

Prezbiterium, na ścianie wschodniej.
Piaskowiec.
185 × 90 cm.
4. ćw. XVI w.
Nieustalony warsztat rzeźbiarski
ze Śląska.

Stefan Kucieński/Kuciński herbu
Ogończyk, syn Wojciecha
Kucieńskiego (zm. przed 1558),
(na temat rodu Kucieńskich szerzej
por. Rosin 1984, 31–32).

Identyfikacja herbów: Ogończyk,
Łabędź, Rawicz, Łódzia.

Mnich Probostwo, Assumption of the Blessed Virgin Mary Parochial Church

Łódzkie voivodeship,
Kutno poviat;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Łódź.

Former Rawskie voivodeship,
Gostynin land, Gostynin poviat;
Gniezno diocese, Łeczyca archdeaconry,
Kutno deanery.

Stefan Kucieński's effigy slab

Sited in the east wall of the chancel.
Sandstone.
185 × 90 cm.
The fourth quarter of the sixteenth
century.
An unidentified Silesian workshop.

Stefan Kucieński/Kuciński *herbu*
Ogończyk, son of Wojciech Kucieński
(d. before 1558); for more
on the Kucieńscy family,
cf. Rosin 1984, 31–32.

Identified coats of arms: Ogończyk,
Łabędź, Rawicz, Łódzia.

[G]ENEROSVS STEPHANVS KVCZINSKY DE KVcI[...] VIR DE ECCL(esi)A
 | DEI ET R[E] PVBL(ica) • BENE MERITVS [...] LIS • IN AMICITIA CONSTANS
 OMNIBV[S ...]VS NEMINI MOL[ES]TVS • ERGA PAVPERES SV(m)[PT]U-
 OS(us) | LIBERALIS EX HAC V[ITA] DECESSIT 27 IV[...]N [...] BAR|BARA
 D[E] GALIENSKA KV[CZ]IN[S]KA • CONIVNX MOESTISSIMA MARITO
 BENE MERENT[I]SSIMO ADQ(ue)^a CHARISSIMO CVM LACHRYMIS PO-
 [S]VIT

^a czytaj ATQ(ue)

^a read as ATQ(ue)

Zmiany i konserwacje: stan zachowania obiektu wskazuje, iż w ostatnich latach był on poddany zabiegom konserwatorskim.

Changes and restorations: the state of conservation indicates that the monument has undergone conservation in recent years.

Prostokątna płyta nagrobna z przedstawieniem stojącego mężczyzny odzianego w zbroję płytową z pancerzem, fartuchem i taszkami. W prawej ręce trzyma kapelusz, lewą wspiera na rękojeści karabeli. Obok miecza rękawice. W narożach płyty kartusze herbowe, u góry z herbem Ogończyk i Łabędź, u dołu zaś z herbami Rawicz i Łódzia. W obramieniu płyty w formie płaskiej ramy nieczytelna inskrypcja.

Anna Gradowska na drodze analizy formalnej uznała płytę z Mnicha za wytwór bliżej nieokreślonego warsztatu z Dolnego Śląska, podkreślając, że w pobliżu miejscowości Mních przebiegał szlak handlowy z Wrocławia do Warszawy.

Jak dotąd omawiana płyta datowana była na połowę XVI w., podkreślano przy tym, iż przedstawiony na płycie Stefan Kucieński w 1536 r. ufundował świątynię w Mnichu, a w konsekwencji w następnych latach wystawił sobie płytę nagrobną. Z analizy genealogii rodu Kucieńskich wynika, iż kolatorem oraz

This rectangular effigy slab depicts a standing man dressed in a plate armour consisting of a cuirass, faulds and tassets. In his right hand, he holds a hat while the left hand rests on the hilt of his *karabela*. There is a pair of gloves next to the sabre. In the corners of the slab, coat of arms cartouches display Ogończyk and Łabędź at the bottom, and Rawicz and Łódzia at the top. There is an illegible inscription in a flat frame along the rim of the slab.

Based on formal analysis, Anna Gradowska concluded that the Mních slab was manufactured in an unidentified shop from Lower Silesia. She indicated that a trade route from Wrocław to Warsaw ran in the vicinity of Mních-Probostwo.

Until this point, the slab has been dated to the mid-1500s. Researchers highlight that Stefan Kucieński funded the church in Mních in 1536 and as a result was able to order the manufacture of this monument in the following years. However,

fundatorem kościoła w Mniechu w rze-
czonym 1536 r. był nie Stefan, a dwo-
rzanin królewski i wojewoda rawski
Stanisław Kucieński (zob. Pacuski 2009,
169, 183, 301). Upamiętniony na oma-
wianej płycie Stefan Kucieński był syn-
em Wojciecha Kucieńskiego, który
zmarł przed 1558 r. Data śmierci Stefana
nie jest znana, podobnie jak szersze in-
formacje na temat sprawowanej przez
niego funkcji. Najprawdopodobniej
zmarł przed końcem XVI w.

Na podstawie cech stylowych płytę na-
grobną Stefana Kucieńskiego propo-
nuję zadatować na ostatnią ćwierć XVI
stulecia i zgodnie z Gradowską uznać
za wytwór bliżej nieokreślonego warsz-
tatu działającego na terenie Śląska.
Pod względem kompozycji wizerunek
Kucieńskiego nawiązuje do śląskich płyt
nagrobnych: Ladislava von Tschetschau-
-Metticha w Klisinie (po 1585) czy Paula
Koleorscha z Kamieńca w Dzierżysławiu
(po 1595; szerzej na tematu obu płyt por.
Krzemińska-Szołtysek 2017, 147–148,
154–155).

a genealogical analysis of the Kucieński
family has revealed that the 1536 colla-
tor and founder was the royal courtier
and Rawa voivode Stanisław Kucieński
rather than Stefan (see Pacuski 2009, 169,
183, 301). Meanwhile, the slab discussed
here commemorated Stefan Kucieński,
the son of Wojciech Kucieński who died
before 1558. Stefan's date of death is not
known and neither is any broader infor-
mation on his titles. He most likely died
before the end of the sixteenth century.
Based on its stylistic features, I sug-
gest to date Stefan Kucieński's effi-
gy slab to the last quarter of the six-
teenth century and, after Gradowska,
consider it the creation of an unidenti-
fied Silesian shop. In terms of its com-
position, Kucieński's image resem-
bles such Silesian effigies as Ladislav
von Tschetschau-Mettich's in Klisin
(after 1585) or Paul Koleorsch from
Kamieniec's in Dzierżysław (after 1595);
for more on both, cf. Krzemińska-
Szołtysek 2017, 147–148, 154–155.

ZIEMIA SOCHACZEWSKA

S o c h a c z e w l a n d

Park Romantyczny w Arkadii k. Nieborowa

Województwo łódzkie,
powiat łowicki;
Wojewódzki Urząd
Ochrony Zabytków w Łodzi.

Dawne województwo rawskie,
ziemia sochaczewska,
powiat sochaczewski;
diecezja gnieźnieńska, archidiakoniat
łowicki, dekanat łowicki.

Elementy lapidarialne z nagrobków XVI w.

Wapień pińczowski.
Ok. 1582 r. (wmurowane wtórnie
w elewację zewnętrzną tzw. Przybytku
Arcykapłana ok. 1795 r.).
Jan Michałowicz z Urzędowa.

A. Fragmenty pochodzące najprawdopodobniej z nagrobka biskupa Jakuba Uchańskiego (por. poz. III.6):

- a. dwie hermy odziane w przylegające do ciała marszczone szaty, u dołu przechodzące w formę woluty;
W obydwu rzeźbach utracone są dolne części konsolk, z których jedna zachowała się i została umieszczona pomiędzy portalem a hermą w podcieniu po-

Romantic Park in Arkadia near Nieborów

Łódzkie voivodeship,
Łowicz powiat;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Łódź.

Former Rawskie voivodeship,
Sochaczew land,
Sochaczew powiat;
Gniezno diocese, Łowicz archdeaconry,
Łowicz deanery.

A lapidarium of remnants from sixteenth-century funerary monuments

Pińczów limestone.
Ca. 1582 (immured into the exterior
wall of the so-called High Priest's
Shrine ca. 1795).
Jan Michałowicz from Urzędów.

A. Likely relics from Bishop Jakub Uchański's tomb (cf. item III.6):

- a. two herms dressed in tight, creased robes transitioning into volutes at the bottom.
In both sculptures, the lower parts of the consoles have been broken off. The surviving one has been placed between the portal and the herm

przedzającym północny portal Domu Arcykapłana. Obydwie figury, dzięki pochyleniu głów i silnemu przegięciu w pasie, mają profil zbliżony kształtem do litery „S”. Hermy wykazują analogie do herm podtrzymujących sarkofag w nagrobku biskupa Filipa Padniewskiego w katedrze na Wawelu.

- b. element dekoracyjny zwieńczenia nagrobka w postaci dwóch c-kształtnych wolut w układzie antytetycznym dekorowanych wicią akantową z maską lwa zakomponowaną centralnie u dołu;
- c. dwie płyciny, na każdej z nich płaskorzeźbione uskrzydłone putto podtrzymujące fragment draperii usytuowane na niewielkiej konsolce z c-kształtną wolutą dekorowaną wicią akantową i fantazyjną maską (przechowywane obecnie w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie, oddział w Muzeum w Nieborowie i Arkadii);
- d. dawna ściana czołowa sarkofagu z nagrobka Jakuba Uchańskiego (obecnie nadproże portalu Domu Arcykapłana w Arkadii);
- e. fragment podstawy sarkofagu z lwią łapą.

in the arcade in front of the north portal of the High Priest's Shrine. Because the figures bow their heads and bend at the waist, their shape is similar to the letter S. The herms bear a resemblance to the ones holding the sarcophagus in Bishop Filip Padniewski's tomb in the Wawel Cathedral;

- b. a decorative element from the tomb's crowning in the form of two C-shaped volutes arranged antithetically and decorated with acanthus tendrils, with a lion's mask placed centrally under them;
- c. two small stone plates with a bas-relief winged putto on each, holding a piece of drapery and situated on a small console with a C-shaped volute decorated with acanthus tendrils and a chimerical mask (currently stored in the collections of the Nieborów and Arkadia Chapter of the National Museum in Warsaw);
- d. the former front wall of Uchański's sarcophagus (currently the lintel of the High Priest's Shrine in Arkadia);
- e. a remnant from the sarcophagus's base with a lion's paw.

B. Pozostałe fragmenty pochodzące najprawdopodobniej z wyposażenia kaplicy św. Wiktorii (dawnej kaplicy Uchańskiego):

- a. rozety w łącznej liczbie 12 sztuk wmurowane wtórnie w elewacje budynków zlokalizowanych na terenie parku arkadyjskiego;
- b. fragment podniebia belkowania z zachowanymi resztkami polichromii;
- c. fragmenty listew dekorowanych ornamentem *canis currens*;
- d. fragmenty archiwolty łuku;
- e. kapitel z wyposażenia kaplicy (przechowywany obecnie w skarbcu katedry łowickiej).

B. Other relics, likely from the furnishings of the St. Victoria Chapel (formerly Uchański's Chapel):

- a. a total of 12 rosettes immured in the exterior walls of various buildings located around the Arkadia Park;
- b. a piece from under the entablature with surviving traces of polychromy;
- c. parts of listels decorated with a *canis currens* ornament;
- d. parts from the arch's archivolt;
- e. a column capital from the chapel's furnishings (currently stored in the treasury of the Łowicz Cathedral).

C. Fragmenty pochodzące z niezidentyfikowanych nagrobków:

- a. zespół trzech płaskorzeźbionych nisz z kasetonami z rozetami w podniebiu, dekorowane w partii obramienia łuku rzędem rozetek, których wewnętrzną płaszczyznę ściśle wypełnia ornament roślinny;
- b. konsola;
- c. dwie c-kształtne woluty dekorowane wicią akantową oraz uskrzydłonym torsem;

C. Relics from unidentified tombs:

- a. a set of three bas-relief, coffered niches with rosettes in the intrados, decorated in the framing with a row of rosettes whose inside field is tightly filled with a vegetal ornament;
- b. a console;
- c. two C-shaped volutes decorated with acanthus tendrils and a winged torso;

- d. trzy płaskorzeźbione płyty z uskrzydłonymi główkami anielskimi oraz kartuszami herbowymi: Pobóg, Prus I, Gozdawa;
- e. fragmenty dekoracyjnych rollwerkowych obramień;
- f. płyca z płaskorzeźbioną, nieidentyfikowaną figurą alegoryczną;
- g. płaskorzeźbiona herma męska;
- h. zespół 13 męskich herm wmurowanych w filary arkadowego muru usytuowanego na zachód od Domu Arcykapłana (obecnie mur zdobią kopie wykonane w sztucznym kamieniu, oryginały 12 herm przechowywane są w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie, oddział w Muzeum w Nieborowie i Arkadii; ostatnia z herm przechowywana jest w Muzeum w Łowiczu).

- d. three bas-relief slabs with winged angels' heads and coat of arms cartouches: Pobóg, Prus I, Gozdawa;
- e. parts of decorative scrollwork frames;
- f. a small slab with an unidentified bas-relief allegorical figure;
- g. a bas-relief male herm;
- h. a set of 13 male herms immured in the pilasters of the arcade wall located west of the High Priest's Shrine (the wall is currently decorated with copies in artificial stone; the originals of 12 of the herms are stored in the collections of the Nieborów and Arkadia Chapter of the National Museum in Warsaw; the remaining herm is stored at the Łowicz Museum).

Trudności rodzi określenie pierwotnego zastosowania i funkcji przedmiotowego zespołu. Jednakowa dla wszystkich kompozycja i wymiary dowodzą, iż stanowiły one części składowe rytmicznie powtarzającej się struktury, być może zlokalizowanej na fasadzie budynku. Witold Kieszkowski wskazując na sposób odkucia figur, stwierdził, iż mogły być one umieszczone na dość niskiej wysokości. Według jednej z hipotez autora mogły one stanowić integralny element wyposażenia renesansowej rezydencji. Wmurowane w płaszczyznę ściany, pełniłyby rolę pilastrów. Przy przyjęciu hipotezy, że hermy umieszczone były na fasadzie budynku, można zakładać wariant, w którym miałyby one tworzyć węgary obramień okiennych, filarki attykowego zwieńczenia murów lub dekorację bębna kopuły.

Omawiany zespół herm wykazuje analogie do herm zastosowanych w nagrobku braci Wolskich w katedrze warszawskiej (por. poz. I.22). Mogły zatem pochodzić ze struktur niezachowanych nagrobków.

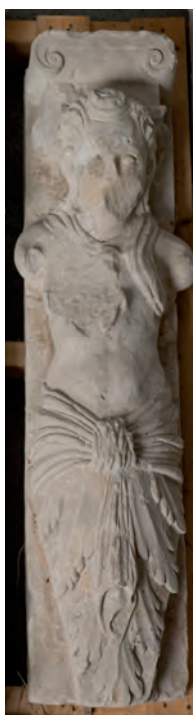
It is difficult to determine the original placement and function of this set of herms. Their identical composition and dimensions suggest that they were part of a rhythmic structure, perhaps on a building's façade. Discussing the sculptural technique, Witold Kieszkowski argues that they may have been placed at a relatively low height. According to him, they may possibly have belonged to a Renaissance residence: immured in the surface of the wall, they would have fulfilled the role of pilasters. Assuming they had been part of a façade, they may have constituted the jambs of the window casing, little pilasters of an attic or a decoration of the tholobate of a dome.

On the other hand, the set exhibits similarities to the ones used in the Wolscy brothers' monument in the Warsaw Cathedral (cf. item I.22). Therefore, they may have also been part of the structures of some unpreserved monuments.

Dokumentacja konserwatorska / Conservator's documentation: Kunicki-Goldfinger, Niemcewicz 1987; Kunicki-Goldfinger, Niemcewicz 1993; Kunicki-Goldfinger, Niemcewicz 1994; Niemcewicz 1995; Mroźkiewicz 1997; Korzeniowski 1998; Kowalik, Pestka, Wesołowska 1999/2001.

Literatura / Literature: Kieszkowski 1950; Mikocka-Rachubowa 1993.

Grodzisk Mazowiecki, kościół parafialny Św. Anny

Województwo mazowieckie,
powiat grodziski;
Wojewódzki Urząd Ochrony
Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo rawskie,
ziemia sochaczewska,
powiat mszczonowski;
diecezja poznańska, archidiakonat
warszawski, dekanat błoński.

Epitafium Mokronoskich

W południowym ramieniu transeptu
(dawna kaplica Matki Boskiej Bolesnej
i św. Wojciecha).

Wapień pińczowski, *Różanka
Zelejowska*, marmur brunatny
(fragmenty oryginalnej tablicy
inskrypcyjnej), czarny marmur.
300 × 120 cm.

Pocz. XVII w. (oprawa
architektoniczna), 1. poł. XVII w.
(tablice inskrypcyjne).

Warsztat pińczowski
lub krakowski czynny na przełomie
XVI i XVII w.

Andrzej Mokronoski (zm. 1616)
herbu Bogoria, sekretarz królewski,
starosta włocławski, małżonek Anny
z Humięckich Mokronoskiej herbu
Junosza.

Grodzisk Mazowiecki, St. Anne Parochial Church

Mazovian voivodeship,
Grodzisk poviat;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Warsaw.

Former Rawskie voivodeship,
Sochaczew land,
Mszczonów poviat;
Poznań diocese, Warsaw archdeaconry,
Błonie deanery.

Epitaph to the Mokronoscy family

Sited in the south semitranssept (former
Our Lady of Sorrows and St. Adalbert
Chapel).

Pińczów limestone, *Różanka Zelejowska*,
brown marble
(parts of the original inscription
plaque), black marble.
300 × 120 cm.

The early 1600s (architectural framing),
the first half of the 1600s
(inscription plaques).

A Pińczovian or Krakovian workshop
active at the turn of the sixteenth and
seventeenth century.

Andrzej Mokronoski (d. 1616)
herbu Bogoria, royal secretary,
Włocławek starost, married to Anna
née Humięcka Mokronoska *herbu*
Junosza.

Epitafium fundacji własnej małżonków.

Epitaph funded by the spouses.

Wojciech Mokronoski, kasztelan
rawski, syn Andrzeja i Anny, mąż
Barbary z Żaluskich, inicjator
przebudowy epitafium, fundator
nowych czarnomarmurowych tablic
inskrypcyjnych.

Wojciech Mokronoski, Rawa
castellan, son of Andrzej and Anna,
married to Barbara née Żaluska,
initiator of the epitaph's modification.
He funded the new black-marble
inscription plaques.

Identyfikacja herbów: Bogoria,
Junosza.

Identified coats of arms: Bogoria,
Junosza.

Inskrypcja na górnej tablicy:

Inscription on upper plaque:

D(eo) O(ptimo) M(aximo) | Illustris et Magnificus Albertus de Mokronos
Mokronoski, | Castellanus Rauensis, antiquae et peruetustae Stirpis Bo|goriorum
genuina proles, vna cum Carissima Coniuge sua | Barbara Żaluska, Castellani
Gostinensis Filia, in hac | Capella a fundamentis per se erecta et dotata requiescit |
Qui iuuenili aetate exteris nationibus peregratis, in Patriam | redux, ad Pruthenica
contra Gustauum Sueciae Regem contulit | se Castra, post Serenissimis Sigismundo
Tertio Aulicus Familiaris | per septem annos apprime factus, Vladislao Quarto, a quo
Tribu|natu Terrae Varsaviensis insignitus, Ioanni Casimiro, a quo Vexil|liferatum
itidem Varsaviensem, tum Castellatum Rauensem | assequutus; demum Michaeli
Primo et Ioanni Tertio Regibus | Poloniae, in obeundis rite publicis muniis, in
ferendis | pro Officio probe consiliis, indesinenter integram con|stantiae virtutem
seruauit, perennem nomini gloriam | comparauit, et illibatam Reipublicae fidem
probauit | Ac tandem Suetica irruente hostilitate variis post For|tunae iactatus
fluctibus, relicta numerosa Sobole sexus | vtriusque et in viuus disposita, superatis
vitae suae annis | Moritur Anno Salutis die Mensis | QVI, Se, et
Consortem, praetereuntium piis commendat precibus

Inskrypcja na dolnej tablicy:

Inscription in lower plaque:

GENEROSVS ANDREAS MOKRONOSKI | SAC(rae) REGIAE MAIESTATIS
SECRETARIVS | ET CARISSI(m)A EI(us) CONIVX ANNA HUMIEŃCKA | HOC
IN LOCO COM(m)VNE SIBI ELEGERE SEPVLCHRv(m) | VT QVOS CO(n)-
IVGALIS CHARITAS ARCTISSIMO VI(n)|CVLO IN VITA CONIVNXERAT
MORS NON DISIV(n)|GERET • HIC ERGO IN SPE FAELICIS
RESVRRECTIO|NIS • NOVISSIMV(m) DIE(m) ET ADVENTV(m) GLORIAE
MAGNI | DEI EXPECTATVRI • PIORV(m) PRECIBVS SESE DILIGE(n)|TER
COM(m)ENDA(n)T • A(nno) • D(omini) • 1616 MENS(e) 6 IANVARII

+
COR IVNCTVM AMBORV(m) • LONGV(m) TESTANTVR AMORE(m)
ANTE HOMINES • IVNCTVS SPIRITVS ANTE DEVM

+
QVI FVIT AETERNAE CHRISTVS MIHI CAVSA SALVTIS
EXVVIIS RVRVS VESTIET OSSA MEIS
EIVSDEM REDITV MIHI VITA SALVSQ(ue) PARATV(r)
INTEREA TVMVLO • MOLLITER OSSA CVBENT

Zmiany i konserwacje: oprawa architektoniczna epitafium stanowi oryginalny element pierwotnego pomnika poświęconego pamięci oraz wystawionego przez Andrzeja i Annę Mokronoskich. Miało to miejsce w początku XVII w., a więc w czasie zbliżonym do fundacji przy drewnianym kościele murowanej kaplicy rodu Mokronoskich. Czas powstania epitafium zbiega się najpewniej z fundacją przez Andrzeja Mokronoskiego niewielkiego epitafium poświęconego pamięci jego matki, Katarzyny Mokronoskiej (zm. 1605) w katedrze we Włocławku. Oprawa architektoniczna pomnika Katarzyny Mokronoskiej wykazuje bowiem szereg zbieżności stylistycznych z omawianym dziełem. Analogicznie opracowane są w nim flankujące centralną część wolutowe spływy dekorowane wicią akantową jak również formy ornamentu zwijanego w dolnej partii obramienia. Przypuszczam, że oba epitafia zamówione zostały przez Andrzeja Mokronoskiego w zbliżonym czasie, w tym samym, bliżej niezidentyfikowanym warsztacie kamieniarskim.

Pierwotnie epitafium grodziskie w górnej kondygnacji wypełniała płaskorzeźbiona płyta z wyobrażeniem Andrzeja i Anny w pozycji klęczącej, adorujących krucyfiks, która błędnie została zidentyfikowana przez autorów *Katalogu zabytków sztuki w Polsce* jako fragment epitafium Okuniów (por. poz. III.12). Płyta ta swoimi wymiarami odpowiada górnej wniece

Changes and restorations: the architectural setting of the epitaph was originally part of the monument devoted to Andrzej and Anna Mokronoscy and funded by them in the early 1600s, around the same time when a brick chapel was erected at their behest next to the wooden church. The manufacture of the epitaph was likely concurrent with Andrzej Mokronoski's funding of another, smaller epitaph commemorating his mother Katarzyna Mokronoska (d. 1605) in the Włocławek Cathedral, whose architectural setting exhibits a range of stylistic similarities to the work discussed here, such as S-shaped volute cascades decorated with acanthus tendrils or spiral ornaments in the lower part of the framing. I assume that both epitaphs were commissioned by Andrzej Mokronoski at a similar time in the same unidentified stonemason's shop.

Originally, the Grodzisk epitaph's upper storey was filled with a bas-relief effigy slab depicting Andrzej and Anna kneeling and adoring a crucifix, which was misidentified by the authors of the KZSP as a component of an epitaph to the Okuniowie family (cf. item III.12). That slab's dimensions correspond to the upper-storey niche of the Mokronoscy epitaph. The space in its upper and lower areas was filled with rectangular scrollwork plates, which were later used to frame a new black-marble

obecnego epitafium. Wolną przestrzeń w dolnej i górnej partii płyty figuralnej dopełniały pierwotnie prostokątne płyciny z ornamentem rollwerkowym, później wykorzystane do obramienia nowej czarnomarmurowej tablicy inskrypcyjnej dolnej kondygnacji. W dolnej kondygnacji mieściła się zaś niezachowana dziś tablica inskrypcyjna, najprawdopodobniej z piaskowca (na gzymsie dolnej kondygnacji zachował się fragment pierwotnej inskrypcji *D.O.M.*). W 1. poł. XVII w. epitafium zostało przerobione na wspólny pomnik Andrzeja i Anny oraz ich syna Wojciecha i Barbary Mokronoskich. Wówczas płytę figuralną górnej kondygnacji translokowano w obecne jej miejsce, a w jej miejsce wstawiono tablicę inskrypcyjną z czarnego marmuru dębnickiego dedykowaną Wojciechowi

inscripcion plaque in the lower storey. An unpreserved inscription plaque used to be embedded there, likely made of sandstone (there is a surviving fragment of the original inscription *D.O.M.* in the cornice there). In the mid-1600s, the epitaph was modified to be the joint monument to Andrzej and Anna as well as their son Wojciech Mokronoski with his wife Barbara. At that time, the effigy slab was translocated to its current siting and a Dębnice black-marble inscription plaque, dedicated to Wojciech and Barbara, was mounted there instead. The original plaque commemorating Andrzej and Anna Mokronoscy was replaced with a new one, also made of red marble. Because the size of the new plaque did not fit the dimensions of the lower storey,

i Barbarze. W miejscu pierwotnej tablicy dedykowanej Andrzejowi i Annie Mokronoskim wmontowano nową, również czarnomarmurową. Rozmiar nowej płyty nie odpowiadał rozmiarom dolnej wnęki, wskutek czego po jej bokach zamontowano wstawki z brunatnego marmuru wypełniające pustą przestrzeń.

Dalsze losy przedmiotowego obiektu są trudne do ustalenia. Pewnym jest, że obecna barokowa świątynia wzniesiona została w miejscu starszej, drewnianej w 1687 r. Epitafium Mokronoskich przez wiele lat było ukryte za jedną z nastaw ołtarzowych. Odkryto je dopiero w 1927 r. Analiza archiwalnej fotografii i obecnej struktury dzieła wskazuje, iż obiekt był konserwowany w bliżej nieokreślonym czasie po 1927 r. Pilastry dolnej kondygnacji dźwigają wydętą, prostokątną „postumenty”, które wraz z belkowaniem stanowią wtórny element wmontowany w miejsce pierwotnych kapiteli i belkowania w trakcie rzeczonyj konserwacji. Analogiczne wstawki wypełniają przestrzeń gzymsu zwieńczenia epitafium. Nie zachowała się dokumentacja z przebiegu odbytych prac. Nie jest wiadomym, na jakiej podstawie relikty oryginalnych partii architektury pomnika zostały wymienione na nowe. Struktura obiektu wymaga szerszego rozpoznania konserwatorskiego.

Bogato dekorowana rama epitafium Mokronoskich pod względem stylowym odwołuje się do późnomanierystycznych form powszechnie stosowanych w warsztatach krakowskich i pińczowskich przełomu XVI i XVII w.

brown-marble inserts were mounted at its sides to fill the space.

The later fates of the work are difficult to establish. One certain fact is that the current Baroque church replaced the wooden one in 1687. The Mokronoscy epitaph was hidden behind one of the reredoses for many years. It was only discovered in 1927.

An analysis of an archival photograph and the work's current structure indicates that it underwent conservation at an undetermined time after 1927. The pilasters of the lower storey support large, rectangular “plinths”, which were mounted later along with their entablature, replacing the original capitals and entablature during the post-1927 conservation. Similar inserts fill the space of the cornice in the epitaph's crowning. Because there is no surviving record of the works, the basis for replacing the relics of the monument's original architecture with new components is not known. The structure of the monument requires a conservator's analysis.

The richly decorated frame of the Mokronoscy epitaph follows late Mannerist forms, which were in widespread use in Krakovian and Pińczovian shops of the turn of the sixteenth and seventeenth century.

Ikongrafia / Iconography: fotografia archiwalna z 1927 r. / a 1927 archival photograph (por. / cf. Tokarzewski 1928).

Literatura / Literature: KZSP, 10:4, 1967, 4; Gradowska 1964, 242; Bendkowski 2019, 1.

Grodzisk Mazowiecki, kościół parafialny Św. Anny

Województwo mazowieckie,
powiat grodziski;
Wojewódzki Urząd
Ochrony Zabytków w Warszawie.

Dawne województwo rawskie,
ziemia sochaczewska,
powiat mszczonowski;
diecezja poznańska, archidiaconat
warszawski, dekanat błoński.

Płyta figuralna z epitafium Anny i Andrzeja Mokronoskich

W południowym ramieniu
transeptu (dawna kaplica Matki
Boskiej Bolesnej i św. Wojciecha).
Wapiień pińczowski.
95 × 80 cm.
Pocz. XVII w.
Warsztat pińczowski
lub krakowski czynny na przełomie
XVI i XVII w.

Zmiany i konserwacje: płyta stanowiła pierwotnie część sąsiadującego z nią epitafium Mokronoskich, wystawionego przez sekretarza królewskiego Andrzeja Mokronoskiego i jego żonę Annę z Humięckich w początku XVII w., w czasie zbliżonym do fundacji przy grodziskim drewnianym kościele

Grodzisk Mazowiecki, St. Anne Parochial Church

Mazovian voivodeship,
Grodzisk poviat;
The Voivodeship Office
for Monument Protection in Warsaw.

Former Rawskie voivodeship,
Sochaczew land,
Mszczonów poviat;
Poznań diocese, Warsaw archdeaconry,
Błonie deanery.

Effigy slab from the epitaph to Anna and Andrzej Mokronoscy

Sited in the south semitranssept
(former Our Lady of Sorrows
and St. Adalbert Chapel).
Pińczów limestone.
95 × 80 cm.
The early 1600s.
A Pińczovian or Krakovian workshop
active at the turn of the sixteenth and
seventeenth century.

Changes and restorations: the slab was originally part of the neighbouring Mokronoscy epitaph, funded by the royal secretary Andrzej Mokronoski and his wife Anna née Humięcka in the early 1600s, around the time when a brick chapel was erected by the Mokronoscy next to the wooden

murowanej kaplicy tego rodzaju. Dalsze losy przedmiotowego obiektu są trudne do ustalenia. Pewnym jest, że obecna barokowa świątynia wzniesiona została w miejscu starszej, drewnianej w 1687 r. Epitafium Mokronoskich przez wiele lat było ukryte za jedną z nastaw ołtarzowych. Odkryto je dopiero w 1927 r. Burzliwe losy obiektu odzwierciedla stan jego zachowania, charakteryzujący się licznymi ubytkami formy (zwłaszcza w partii figur) oraz wtórną „cementową” powłoką zacierającą rysunek.

Według tradycji omawiana płyta miała upamiętniać bliżej niezidentyfikowanych członków rodu Okuniów z Grodziska herbu Belina – znakomity, szczytający się świetnymi koligacjami ród, posiadający rozległe dobra, w tym Grodzisk Mazowiecki, oraz niemałe wpływy na królewskim dworze. Jeśli przedmiotowy obiekt wiąże się z Okuniami, to należałoby na nim widzieć Piotra Okunia (zm. 1564), ochmistrza dworu Elżbiety Habsburżanki, oraz jego małżonkę Annę Sobocką lub ich syna Krzysztofa z małżonką, autora wierszopisu przełomu XVI i XVII w. – *Chwały Zygmunta Augusta króla*.

Płyta stanowi fragment niezachowanej całości, w postaci ściennego epitafium ujętego oprawą architektoniczną. Swoimi wymiarami odpowiada górnej wnęce pobliskiego epitafium Mokronoskich (zob. poz. III.11). Sądzę, że pierwotnie płyta ta stanowiła integralną część tego epitafium, wypełniając jego górną kondygnację. Pierwszy nagrobek poświęcony był Andrzejowi i Annie Mokronoskim, których reprezentują klęczące figury. W dolnej kondygnacji mieściła się, niezachowana dziś, tablica inskrypcyjna, najprawdopodobniej z piaskowca, którą zastąpiono w latach 20.

church in Grodzisk. The later fates of the work are difficult to establish. One certain fact is that the current Baroque church replaced a wooden one in 1687. The Mokronoscy epitaph was hidden behind one of the reredoses for many years. It was only discovered in 1927. The tempestuous history of the work is reflected by its state of conservation, with numerous losses in its form (especially in the effigies) as well as a later “cement” layer which blurs the carving.

In traditional sources, the slab was believed to commemorate unidentified members of the Okuniowie *herbu* Belina from Grodzisk – a distinguished, well-connected family who owned a large estate, including Grodzisk Mazowiecki, and enjoyed a considerable influence in the royal court. If the work is indeed linked to the Okuniowie, the deceased commemorated here should either be Piotr Okuń (d. 1564), court master to Queen consort Elizabeth of Austria, with his wife Anna Sobocka or their son Krzysztof, poet and author of *Chwały Zygmunta Augusta króla* [The Glories of King Sigismund Augustus], with his wife.

This effigy is part of an unpreserved monument, which was a wall epitaph in an architectural setting. Its dimensions are identical to the upper niche of the Mokronoscy epitaph nearby (see item III.11). I believe that the effigy was originally part of that epitaph, filling its upper storey. The first tomb was devoted to Andrzej and Anna Mokronoscy, who are represented as kneeling figures. The lower storey hosted an unpreserved inscription plaque, likely made of sandstone, which was

XVII w., kiedy epitafium zostało prze-robione na wspólny pomnik Andrzeja i Anny oraz ich syna Wojciecha i Barbary Mokronoskich. Wolną przestrzeń w dolnej i górnej partii płyty figuralnej wypełniały prostokątne płyciny z ornamentem rollwerkowym, później wykorzystane do obramienia nowej czarnomarmurowej tablicy inskrypcyjnej dolnej kondygnacji. Do montażu tej tablicy użyto fragmentów z brązowobrunatnego marmuru, zaburzając tym samym kompozycję.

Obiekt wpisuje się w nurt plastyki funeralnej 4. ćw. XVI i pocz. XVII w. i oparty jest na wzornikach niderlandzkich, gdzie zmarli wyobrażani są w pozycji klęczącej adorującej krzyż.

replaced in the 1620s, when the epitaph was modified to be the joint monument to Andrzej and Anna as well as their son Wojciech Mokronoski with his wife Barbara. The space in the upper and lower areas of the effigy slab was filled with rectangular scroll-work plates, which were later used to frame a new black-marble inscription plaque in the lower storey. Pieces of brown marble were used in the mounting of that plaque, thus distorting the composition.

The work follows a funerary art trend from the late 1500s and early 1600s of showing the deceased as kneeling adorants, which was based on Dutch pattern prints.

GLOSSARY

The English translation in this catalogue contains some terms which are endemic to Polish culture. While most have been given in their most common English translation, some appear in the original Polish. This glossary has been divided into two parts. First, historical terms denoting official functions or institutions in the Polish-Lithuanian Commonwealth are briefly explained and their Polish originals are given. Second, Polish bibliographical abbreviations are expanded and explained.

A. Historical terms

castellan – *kasztelan*; an honorary title, often with senatorial rights (see: *Sejm*). In the Middle Ages, castellans managed territorial units called *kasztelania*. Their real power was subsequently reduced.

court marshal to the Crown – *marszałek nadworny koronny*; the highest superior among the staff of the royal court, with senatorial rights. He supervised the administrative apparatus and court ceremonies as well as deputized for the great marshal during his absence.

court master – *ochmistrz*; administrator of the queen's court, head of the male staff there.

cup-bearer – *częśnik*; an honorary, lower title for a district or the royal court. Originally, the cup-bearer managed the monarch's cellar and served him beverages.

deputy chamberlain – *podkomorzy*; due to historical evolution, this title was held by two distinct types of officials. As a district official, *podkomorzy* had some judicial and administrative duties. As an assistant to the Crown, he managed staff at the royal seat and travelled with the monarch. Notably, the deputy chamberlain was not subordinate to the chamberlain.

deputy chancellor to the Crown – *podkanclerzy*; one of the highest offices in the Polish-Lithuanian Commonwealth, with senatorial rights. He headed the Minor Chancellery, which was a royal clerical office. For more on his responsibilities, see: great chancellor. Notably, the deputy chancellor was not subordinate to the great chancellor.

deputy cup-bearer – *podczaszzy*; an honorary, mid-tier hereditary title for a district or the royal court. Notably, deputy cup-bearer was in fact a higher office than cup-bearer as a result of historical evolution.

deputy pantler – *podstoli*; an honorary, mid-tier hereditary title for a district or the royal court. Originally, he was a subordinate to the pantler.

deputy treasurer – *podskarbi*; manager of the royal and public finances as well as the royal mint. Contrary to the name, the deputy treasurer was in fact one of the highest officials who answered only to the monarch and the *Sejm*. He had senatorial rights.

district judge – *sędzia ziemski*; chair of the court of law for the district where he owned land.

great chancellor to the Crown – *kanclerz wielki koronny*; one of the highest offices in the Polish-Lithuanian Commonwealth, with senatorial rights. He headed the Greater Chancellery, which was a royal clerical office. The office's responsibilities included foreign policy towards the West, issuing and sealing documents signed by the monarch, some judiciary duties and many others.

great marshal to the Crown – *marszałek wielki koronny*; one of the highest central offices in the Polish-Lithuanian Commonwealth, equivalent to prime minister, with a great range of powers in service to the monarch. He was also the master of national ceremonies and the chair of Senate proceedings.

master of the horse – *koniuszy*; an honorary title at the royal court. Originally, the master of the horse managed the royal stables.

pantler – *stolnik*; an honorary, mid-tier hereditary title. Originally, the pantler was responsible for the royal table, including the management of feasts.

Sejm – the parliament of the Polish-Lithuanian Commonwealth, consisting of two chambers: the Chamber of Deputies (lower) and the Senate (higher). The word *Sejm* is often used to mean the lower house of parliament, where noblemen were represented by deputies. The *Sejm* did not represent non-noble inhabitants of the Polish lands.

standard-bearer – *chorąży*; a military rank or an honorary district office. Historically, the *chorąży* was responsible for bearing local or national military ensigns.

starost – a high district office. The starost was a representative of royal power in his district called *starostwo*, where he performed administrative and judiciary functions.

tribune – *wojski*; an honorary district title awarded to older, reputable noblemen. Historically, tribunes were local, high security officials.

wójt – a lower administrative office for a town or district by appointment or local election.

voivode – a high office with senatorial rights. Although nominally a voivode was the chief administrator of a voivodeship, his role became largely honorary through historical evolution.

B. Bibliographic terms

Atlas one of the numbered books of drawings in K. Stronczyński's inventory

kat. *katalog*; catalogue item number

ph. photograph

rys. *rysunek*; drawing

sygn. *sygnatura*; catalogue number or author's signature

tabl. *tablica*; book plate (full-page drawing)

BIBLIOGRAFIA

BIBLIOGRAPHY

Skróty / Abbreviations

Gab. Ryc. BUW – Gabinet Rycin Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie / The University of Warsaw Library Print Room

IS PAN – Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie / The Institute of Art at the Polish Academy of Sciences in Warsaw

WUOZ – Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków / The Voivodeship Office for Monument Protection

Źródła drukowane i opracowania / Printed sources and studies

Andrzej Noskowski 2011 – *Andrzej Noskowski biskup płocki*, Koseski A., Ostrowski K., Sobieraj L., Pultusk 2011

Askanas 1991 – Askanas K., *Sztuka Płocka*, Płock 1991

Augustyniak 1977 – Augustyniak U., *Myszkowski (Gonzaaga-Myszkowski margrabia na Mirowie) Zygmunt b. Jastrzębiec*, PSB, 22: 1977, 404–407

Baliński, Lipiński 1844 – Baliński M., Lipiński T., *Starożytna Polska pod względem historycznym, geograficznym i statystycznym opisana*, 2, Warszawa 1844

Barycz 1965 – Barycz H., *Spojrzenia w przeszłość polsko-włoską*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1965

Barycz 1970 – Barycz H., *Kraśniński Jan Andrzej*, PSB, 15: 1970, 177–179

Bendkowski 2019 – Bendkowski J., *Kanadyjskie portrety Mokronoskich*, „Cenne, bezcenne, utracione”, 3/4: 2019, 1–13

Benko 1993 – Benko M., *Ceglów – renesansowe miasteczko mazowieckie i jego zagadnienia konserwatorskie*, „Ochrona Zabytków”, 8: 1955, 2 (29), 89–101

Besala 2012 – Besala J., *Zygmunt Stary i Bona Sforza*, Poznań 2012

„BHS” – „Biuletyn Historii Sztuki i Kultury” (1: 1933 – 11: 1949); „Biuletyn Historii Sztuki” (12: 1950 – 81: 2019)

Białostocki 1976 – Białostocki J., *The art of the Renaissance in Eastern Europe. Hungary-Bohemia-Poland*, Londyn 1976

Biel 2006 – Biel M., *Opis podziemnych krypt grobonych odkrytych w prezbiterium w Łomży*, „Studia Łomżyńskie”, 17: 2006, 321–374

Bluhm-Kwiatkowski 1927 – Bluhm-Kwiatkowski A., *Przewodnik po Łowiczu i okolicy*, Łowicz 1927

Bochnak 1960 – Bochnak A., *Canavesi a Padorano*, Mediaevalia w 50 rocznicę pracy naukowej Jana Dąbrowskiego, Garbacik J., Warszawa 1960, 415–423

Bochnak 1933 – Bochnak A., *Krystyna Sinko. Santi Gucci Fiorentino i jego szkoła (recenzja)*, „Przegląd Historii Sztuki”, 3: 1933, 11–13

- Bochnak 1948/1958** – Bochnak A., *Franciszek Florentczyk*, PSB, 7: 1948/1958, 76–77
- Bochnak 1960/1961** – Bochnak A., *Gucci Santi (Ognisanti)*, PSB, 9: 1960/1961, 132–133
- Bodniak 1935** – Bodniak S., *Barzy (Barzy) Stanisław*, PSB, 1: 1935, 345–346
- Bogucka 1993** – Bogucka M., *Miedzy stolicą, miastem rezydencyjnym i metropolią. Rozwój Warszawy w XVI–XVII w.*, „Rocznik Warszawski”, 23: 1993, 253–294
- Bogucka 2009** – Bogucka M., *Anna Jagiellonka*, Wrocław 2009
- Bohdziewicz 1947** – Bohdziewicz P., *Kościół późnobarokowy w Karczewie*, „BHS”, 3–4: 1947, 265–280
- Bołoz-Antoniewicz 1922** – Bołoz-Antoniewicz J., *Joannes Piacentinus i jego dzieła w Krakowie*, „Prace Komisji Historii Sztuki”, 2: 1922, 135–137
- Bołoz-Antoniewicz 1933** – Bołoz-Antoniewicz J., *Z badań nad Padovanem*, „Sprawozdania Towarzystwa Nauk Lwowskiego”, 2: 1933, 128–132
- Borowska-Popławska 1995** – Borowska-Popławska I., *Nagrobek Feliksa Szreńskiego w Szreńsku*, „Ikonothea”, 9: 1995, 73–84
- Borkowski, Hajduk 2018** – *Konservacja i restauracja renesansowego nagrobka rodziny Dzierżgowskich z kościoła p.w. św. Macieja w Pantowie*, Borkowski M., Hajduk O.M., Warszawa 2018 (mps w zbiorach Archiwum WUOZ w Warszawie / typescript at the WUOZ Archive in Warsaw)
- Borusiewicz-Lisowska 1968** – Borusiewicz-Lisowska M., *O renesansowych portalach krakowskich*, „Rocznik Krakowski”, 39: 1968, 69–78
- Brzozowska 2017** – Brzozowska A., *Biskup płocki Erazm Ciołek (1474–1522)*, Kraków 2017
- Brzuskiewicz, Koziół 1987** – Brzuskiewicz L., Koziół W., *Dokumentacja konserwatorska. Kaplica św. Wiktorii. Kolegiata Łowicz*, Toruń 1987 (mps w zbiorach Archiwum WUOZ w Łodzi / typescript at the WUOZ Archive in Łódź)
- Budka 1925** – Budka W., *Działalność architektów i rzemieślników przy restauracjach katedry płockiej w wieku XVI*, „Rzeczy Piękne”, 5: 1925, 125–126
- Budka, Wolff 1936** – Budka W., Wolff A., *Bielński Jan*, PSB, 2: 1936, 51
- Burnatowa 1964** – Burnatowa I., *Ornament renesansowy w Krakowie*, „Studia Renesansowe”, 4: 1964, 5–224
- Caban, Bulewicz 2017** – *Dokumentacja prac konserwatorskich przeprowadzonych przy nagrobku małżeńskim Elżbiety i Andrzeja Modliszowskich znajdującego się w katedrze pw. św. Michała Archanioła w Łomży*, Caban M., Bulewicz Ł., Łomża 2017 (mps w zbiorach Archiwum WUOZ w Łomży / typescript at the WUOZ Archive in Łomża)
- Cercha, Kopera 1916** – Cercha S., Kopera F., *Nadworny malarz Zygmunta Starego Giovanni Cini ze Sieny i jego dzieła w Polsce*, Kraków 1916
- Chmielarska-Łoś 1996** – Chmielarska-Łoś B., *Drobin*, „Mazowsze”, 11: 1996, 122–125
- Choińska-Mika 1989** – Choińska-Mika J., *Dzieje Grodziska Mazowieckiego od XIII do XVIII wieku*, Dzieje Grodziska Mazowieckiego, Kazimierski J., Warszawa 1989, 119–133
- Chojnacki 1975** – Chojnacki J., *Wojewodowie płocki od XII wieku do 1793 roku*, „Notatki Płockie”, 83 (4): 1975, 16–19
- Chojnacki 2001** – Chojnacki P., *Biskup płocki Paweł Giżycki (1439–1463) i jego działalność*, „Fasciculi Historici Novi”, 4: 2001, 77–187
- Chrościcki 1986** – Chościcki J., *Architektura, malarstwo, rzeźba XVI w.*, Sztuka Warszawy, Karłowicz M., Warszawa 1986, 44–59
- Chrzanowski 1979** – Chrzanowski T., *Pótleżące postacie w polskiej rzeźbie nagrobnej*, „Ziemia”, 13: 1979, 133–150
- Chrzanowski 1993** – Chrzanowski T., *Sztuka w Polsce Piastów i Jagiellonów. Zarys dziejów*, Warszawa 1993
- Chyczewski 1935/1936** – Chyczewski J., *Malowidła ściennie z połowy XVI wieku odkryte w kaplicy grobowej biskupa Andrzeja Noskowskiego przy kolegiacie w Pułtusku*, „BHS”, 4: 1935/1936, 26–34
- Chyczewski 1936** – Chyczewski J., *Kolegiata pułtуска na tle kościelnego budownictwa mazowieckiego XV i XVI wieku*, Warszawa 1936

Ciesielska 2015 – Ciesielska T., *Alabastrowe reliefy Jana Michałowicza ze zbiorów Muzeum XX. Czartoryjskich*, Kraków 2015 (mps pracy magisterskiej napisanej pod kierunkiem prof. A. Betleja w Instytucie Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego/ typescript of a master's dissertation written under the supervision of Prof. A. Betlej at the Institute of Art History of the Jagiellonian University)

Cieślak 1992 – Cieślak K., *Kościół – cmentarz: sztuka nagrobna w Gdańsku (XV–XVIII w.): „długie trwanie” epitafium*, Gdańsk 1992

Ciosmak, Rzęsa 2018 – Ciosmak M., Rzęsa P., *Petrographic study of selected sculptural works of Jan Michałowicz from Urzędów*, „Budownictwo i Architektura”, 17 (3): 2018, 201–218

Czajewski 1899 – Czajewski W., *Katedra św. Jana w Warszawie: w setną rocznicę zamienienia kolegiaty na katedrę*, Warszawa 1899

Czapliński 1979 – Czapliński W., *Ossoliński Jan Zbigniew*, PSB, 24: 1979, 428–431

Czechowicz 2003 – Czechowicz B., *Nagrobki późnogotyckie na Śląsku*, Wrocław 2003

Czyński, Kozarzewski 2019 – Czyński M., Kozarzewski M., *Konserwacja nagrobka starosty Jędrzeja Noskowskiego w kościele parafialnym w Makowie Mazowieckim*, „Zabytki na Mazowszu 2019. Rocznik konserwatorski”, 2019, 79–94

Czyż 2010 – Czyż A.S., Łowicz: Kolegiata Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, Warszawa 2010

Damalewicz 1649 – Damalewicz S., *Series Archiepiscoporum Gnesnensium*, Varsoviae 1649

Daranowska-Łukaszewska 2013 – Daranowska-Łukaszewska J., *Krakowskie „Campo santo” – geneza przypadkowa*, Sztuka w kręgu krakowskich Dominikanów, Markiewicz A., Szyma M., Walczak M., Kraków 2013, 811–820

Dembińska 1937 – Dembińska A., *Chadzyński Mateusz, b. Ciołek*, PSB, 3: 1937, 268

Dobry 2005 – Dobry A., *Płyty i pomniki nagrobne w zbiorach Muzeum Zamkowego w Malborku*, Katalog, Malbork 2005

Dobrzeński 1964 – Dobrzeński T., *Ze studiów nad rzeźbą gotycką na Mazowszu*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie”, 8: 1964, 35–90

Donath 2004 – *Die Grabmonumente im Dom zu Meissen*, Donath M., Leipzig 2004

Dorau 1987 – *Dokumentacja konserwatorska nagrobka Anny i Hieronima Modliszewskich*, Dorau J., Susczyk-Dorau B., Toruń 1987 (mps w zbiorach Archiwum WUOZ w Łomży / typescript at the WUOZ Archive in Łomża)

Dorau, Susczyk-Dorau, Tajchman 1989 – *Dokumentacja konserwatorska nagrobka Elżbiety i Andrzeja Modliszewskich*, Dorau J., Susczyk-Dorau B., Tajchman J., Toruń 1989 (mps w zbiorach Archiwum WUOZ w Łomży / typescript at the WUOZ Archive in Łomża)

Dreścik 1977 – Dreścik J., *Epitafium Jana Leopolda: próba interpretacji treści*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Historii Sztuki”, 10/14: 1977, 31–41

Dunin 1982 – Dunin L., *Wnętrze bazyliki archikatedralnej św. Jana*, Kościoły Warszawy, Modzelewski L., Grabowski A., Król Z., Warszawa 1982, 62–82

Dunin-Wąsowiczowa 1973 – Dunin-Wąsowiczowa A., *Podziały administracyjne, Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku. Część II: komentarz, indeksy*, Palucki W., Warszawa 1973, 35–63

Dymek 2005 – Dymek B., *Historia i kultura Mazowsza do 1526 r.*, Żyrardów 2005

Dymek 2015 – Dymek B., *Mazowsze historia i kultura 1526–1795*, 2, Pułtusk – Warszawa 2015

Dzieje Księstwa Wielkiego 2011 – *Dzieje Księstwa Wielkiego do 2004 r.*, Madejski E., Brzezińska W., Madejska-Tkaczyk S., Madejski L., Książ Wielki 2011

Dzięgielewski 1996 – Dzięgielewski J., *Udział biskupów płockich w życiu politycznym Rzeczypospolitej II połowy XVI–XVII wieku*, Kościół i kultura, Jaworski R., Koseski A., Płock – Pułtusk 1996, 29–38

Dzięgielewski 2004 – Dzięgielewski J., *Najznamienitsi na Mazowszu za Jagiellonów i Wazów*, Studia z historii społecznej ofiarowane profesorowi Andrzejowi Wyczańskiemu w 80-tą rocznicę urodzin i 55-lecie pracy naukowej, Kukło C., Białystok 2004, 157–166

Dzięgielewski 2007 – Dzięgielewski J., *Mazowszanie na urzędach centralnych w wieku XVI–XVII*,

- Mazowsze na pograniczu kultur w średniowieczu i nowożytności (Materiały z konferencji, Pułtusk, 14–15 września 2007 r.), Dygo M., Pułtusk 2007, 85–108
- Dzięgielewski 2010** – Dzięgielewski J., *Mazowsze w czasach ostatnich Jagiellonów*, Mazowsze w procesach integracyjnych i dezintegracyjnych w Rzeczypospolitej XVI–XVII wieku, Dzięgielewski J., Warszawa 2010, 31–54
- Eckhardtówna 1938** – Eckhardtówna J., *Z zagadnień formy późnorenesansowej polskiej plastyki nagrobnej*, „Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk”, 12 (3): 1938, 174–182
- Fabiański 2020** – Fabiański M., *Nagrobek biskupa Jana Konarskiego w katedrze na Wawelu*, Kraków 2020
- Fischinger 1969** – Fischinger A., *Santi Gucci, architekt i rzeźbiarz królewski XVI wieku*, Kraków 1969
- Fischinger 1976** – Fischinger A., *Główne kierunki włoskiej twórczości renesansowej w Polsce XVI w.*, Renesans. Sztuka i ideologia: materiały sympozjum naukowego Komitetu Nauk o Sztuce PAN, Kraków czerwiec 1972, Jaroszewski T.S., Warszawa 1976, 195–211
- Fischinger 1987** – Fischinger A., *Recenzja książki. Helena Koząkiewiczowa, Rzeźba XVI wieku w Polsce*, „Folia Historiae Atrium”, 23: 1987, 175–182
- Folwarski 1957** – Folwarski H., *Poczet opatów klasztoru kanoników regularnych w Czerwińsku*, „Nasza Przyszłość. Studia z Dziejów Kościoła i Kultury Katolickiej w Polsce”, 6: 1957, 5–81
- Gajewski 1986** – Gajewski J., *Sztuka w prymasowskim Łowiczu*, Łowicz. Dzieje miasta, Kolodziejczyk R., Warszawa 1986, 462–606
- Gajos, Wałdowska 2007/2008** – Gajos P., Wałdowska A., *Badania konserwatorskie nagrobków Katarzyny Ossolińskiej i Stanisława Jana Skorobohatego w kościele św. Jacka w Warszawie* (mps w zbiorach Archiwum WUOZ w Warszawie / typescript at the WUOZ Archive in Warsaw)
- Galicka 1992** – Galicka I., *Miedzy Przasnyszem i Makowem*, „Spotkania z Zabytkami”, 3: 1992, 24
- Galicka, Kałamajska-Saeed, Sygietyńska 1989** – Galicka I., Kałamajska-Saeed M., Sygietyńska H., *Sztuka dawnych ziem łomżyńskiej i wiskiej w XVI–XIX w.*, „Studia Łomżyńskie”, 1: 1989, 109–163
- Gawarecki 1830, 1** – Gawarecki W.H., *Pamiętnik historyczny płocki przez W. Hipolita Gawareckiego*, 1, Warszawa 1828
- Gawarecki 1830, 2** – Gawarecki W.H., *Pamiętnik historyczny płocki przez W. Hipolita Gawareckiego*, 2, Warszawa 1830
- Gawarecki 1823** – Gawarecki W.H., *Opis topograficzno-historyczny ziemi wyszogrodzkiej w województwie płockim*, Warszawa 1823
- Gawarecki 1831** – Gawarecki W.H., *Wiadomości historyczne miasta Pułtuska*, Warszawa 1826, (wydanie drugie / second edition) Pułtusk 1931
- Gawarecki 1844** – Gawarecki W.H., *Pamiętniki historyczne Łowicza*, Warszawa 1844
- Gawarecki 1850** – Gawarecki W.H., *Opis kościoła parafialnego w mieście Drobinie, powiatu płockiego, guberni płockiej*, „Pamiętnik Religijno-Moralny”, 19: 1850, s. 324–227
- Gąsiorowski 1972** – Gąsiorowski A., *Leszczyński Rafał (zm. 1501)*, PSB, 17: 1972, 129–130
- Gębarowicz 1962** – Gębarowicz M., *Studia nad dziejami kultury artystycznej późnego renesansu w Polsce*, Toruń 1962
- Gębarowicz 1969** – Gębarowicz M., *Artysci-przedsiębiorcy epoki renesansu*, „BHS”, 21 (3): 1969, 257–275
- Gieysztor 1993** – Gieysztor A., *Mazowiecka stoleczność Warszawy książęcej*, „Rocznik Warszawski”, 23: 1993, 165–172
- Gieysztor, Samsonowicz 1994** – *Dzieje Mazowsza do 1526 r.*, Gieysztor A., Samsonowicz H., Warszawa 1994
- Gieysztorowa, Zahorski, Łukasiewicz 1968** – *Cztery wieki Mazowsza. Szkice z dziejów 1526–1914*, Gieysztorowa I., Zahorski A., Łukasiewicz J., Warszawa 1968
- Gołąb 1995** – Gołąb R., *Nagrobek Jędrzeja Noskowskiego w Makowie Mazowieckim*, „Ikonothea”, 9: 1995, 101–110

- Gołąbek, Janicki 2009** – Gołąbek K., Janicki M.A., *Najdawniejsze inskrypcje nagrobne kościoła Dominikanów na Nowym Mieście w Warszawie (do końca XVII w.)*, Atria Caeli. Epitafia i nagrobki w dominikańskim kościele Św. Jacka w Warszawie, Markiewicz A., Kraków 2009, 25–70
- Gostyński 1938** – Gostyński T., *Franciszek Krasiński polityk złotego wieku*, Warszawa 1938
- Górczyk 2016** – Górczyk W., *Topografia sakralna Ciechanowa do roku 1600*, „Biezuńskie Zeszyty Historyczne”, 30: 2016, 66
- Górecka 2006** – Górecka K., *Pobożne matrony i cnotliwe panny. Epitafia jako źródło wiedzy o kobiecie w epoce nowożytnej*, Warszawa 2006
- Gradowska 1964** – Gradowska A., *Ze studiów nad renesansową rzeźbą na Mazowszu*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie”, 8: 1964, 209–250
- Gradowska 1965** – Gradowska A., *Ze studiów nad rzeźbą renesansową na Mazowszu (nagrobki katedry plockiej)*, „Notatki Plockie”, 10 (2): 1965, 39–43
- Gruszecki 1976** – Gruszecki S., *Miński Stanisław b. Prus III*, PSB, 21: 1976, 320–322
- Gryglewski 2002** – Gryglewski P., *Vetusta Monumenta. Szlacheckie mauzoleum od połowy XV do XVII w.*, Łódź 2002
- Grzybkowski 1997** – Grzybkowski A., *Braterski uścisk na polskich nagrobkach renesansowych*, Między formą a znaczeniem. Studia z ikonografii architektury i rzeźby gotyckiej, Grzybkowski A., Warszawa 1997, 262–272
- Grzybkowski 1998** – Grzybkowski A., *Braterski uścisk na polskich nagrobkach renesansowych*, *Nobile Claret Opus. Studia z dziejów sztuki dedykowane Mieczysławowi Złatowi*, Kalinowski L., Wrocław 1998, 216–224
- Grzybowski 2007** – Grzybowski M.M., *Mecenat biskupów plockich epoki renesansu*, „Studia Plockie”, 35: 2007, 229–240
- Gutkowska-Rychlewska 1952** – Gutkowska-Rychlewska M., *Zabytkowy ubiór renesansowy z XVI wieku*, „Rozprawy i Sprawozdania Muzeum Narodowego w Krakowie”, 1952, 112–124
- Hajduk 2013** – Hajduk O.M., *Nagrobek Pawła, Anny i Wojciecha Kryskich w Drobinie k. Płocka. Zagadnienie genezy form, autorstwa oraz próba rekonstrukcji pierwotnej idei*, Poznań 2013 (mps pracy magisterskiej napisanej pod kierunkiem Tadeusza J. Żuchowskiego w Instytucie Historii Sztuki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu / typescript of a master's dissertation written under the supervision of Prof. Tadeusz J. Żuchowski at the Institute of Art History of the Adam Mickiewicz University in Poznań)
- Hajduk 2016a** – Hajduk O.M., *Santi Gucci Fiorentino – włoska proveniencja a pierwsze realizacje rzeźbiarskie na ziemiach polskich*, *Artyści włoscy na ziemiach południowo-wschodniej Rzeczypospolitej w czasach nowożytnych. Artisti Italiani nelle terre sud-est della Repubblica Polacca nell'epoca moderna*, Łopatkiewicz P., Rzeszów – Łańcut 2016, 99–118
- Hajduk 2016b** – Hajduk O.M., *Gucci Santi Romolo*, *Słownik architektów i budowniczych środowiska warszawskiego XV–XVIII wieku*, Migasiewicz P., Osiecka-Samonowicz H., Sito J., Warszawa 2016, 192–197
- Hajduk 2016c** – Hajduk O.M., *Nagrobek Pawła, Anny i Wojciecha Kryskich w Drobinie. Problematyka translokacji i rekonstrukcji pierwotnej koncepcji dzieła*, „BHS”, 78 (3): 2016, 459–473
- Hajduk 2017** – Hajduk O.M., *Miedzy sacrum a profanum – rola i znaczenie rzeźby nagrobnej w dobie renesansu – przyczynek do dalszych badań*, „Architecturae et Artibus”, 1 (31): 2017, 14–23
- Hajduk 2018a** – Hajduk O.M., *From Italy to Poland. Case study of Santi Gucci Fiorentino*, *Migrations in Visual Culture*, Erdeljan J., Germ M., Prijatelj Pavičić I., Matijašić M.V., Belgrade 2018, 33–44
- Hajduk 2018b** – Hajduk O.M., *Humanisci i rycerze – zespół nagrobków Kobylnickich w Kobylnikach*, *Poza Warszawą... Arcydzieła plastyki dawnej w świątyniach i rezydencjach Mazowsza*, Wardzyński M., Warszawa 2018, 96–100
- Hajduk 2018c** – Hajduk O.M., *Krasne – pomniki i elementy wyposażenia renesansowego fundacji Krasińskich. Santi Gucci Fiorentino*, *Poza Warszawą... Arcydzieła plastyki dawnej w świątyniach i rezydencjach Mazowsza*, Wardzyński M., Warszawa 2018, 110–114

Hajduk 2018d – Hajduk O.M., *Medycejska Florencja w Drobinie – zespół nagrobków Kryskich*, Poza Warszawą... Arcydziela plastyki dawnej w świątyniach i rezydencjach Mazowsza, Wardzyński M., Warszawa 2018, 100–106

Hajduk 2018e – Hajduk O.M., *Pantheon Terrae Lomżynensis – zespół nagrobków w Łomży. Girolamo Canavesi, Santi Gucci Fiorentino i Bartholomeo Venosta*, Poza Warszawą... Arcydziela plastyki dawnej w świątyniach i rezydencjach Mazowsza, Wardzyński M., Warszawa 2018, 118–124

Hajduk 2020 – Hajduk O.M., *Santi Gucci Fiorentino: artysta-przedsiębiorca w Polsce XVI wieku*, Warszawa 2020 (mps pracy doktorskiej napisanej pod kierunkiem prof. K. Mikockiej-Rachubowej w Instytucie Sztuki PAN / typescript of a doctoral dissertation written under the supervision of Prof. K. Mikocka-Rachubowa at the Institute of Art of the Polish Academy of Sciences)

Harasimowicz 1992 – Harasimowicz J., *Mors Janua Vitae. Śląskie epitafia i nagrobki wieku reformacji*, Wrocław 1992

Hornung 1955 – Hornung Z., *Nowe aspekty twórczości rzeźbiarskiej Gucciego*, „BHS”, 17: 1955, nr 2, 279–280

Hornung 1957 – Hornung Z., *Renesansowe pomniki biskupów Jakuba Buczańskiego i Piotra Wolskiego w katedrze płockiej*, „Sprawozdania Towarzystwa Naukowego w Toruniu”, 11 (3/4): 1957, 110–119

Hornung 1959 – Hornung Z., *Gdańska szkoła rzeźbiarska na przełomie XVI i XVII wieku*, „Teka Komisji Historii Sztuki”, 1: 1959, 57–84

Hornung 1962 – Hornung Z., *Rodowód artystyczny twórczości rzeźbiarskiej Santi Gucciego*, „BHS”, 24 (2): 1962, 227–230

Iselt 2004 – Iselt K., *Grabplatten mit Messingmedaillons*, Die Grabmonumente im Dom zu Meissen, Donath M., Leipzig 2004, 186–195

Jesionowska, Tyszką 2010 – Jesionowska I., Tyszką P., *Dwa nagrobki w Drobinie – dzieło mistrza i jego naśladowców*, „Spotkania z Zabytkami”, 34 (7/8): 2010, 32–35

Kaczmarzyk 1958 – Kaczmarzyk D., *Straty wojenne Polski w dziedzicinie rzeźby*, Warszawa 1958

Kajzer 2004 – Kajzer L., *Nad refleksami sztuki Michała Anioła – dwór w Drobinie na Mazowszu*, „Dwór polski. Zjawisko historyczne i kulturowe. Materiały VII Seminarium zorganizowanego przez Oddział Kielecki Stowarzyszenia Historyków Sztuki i Dom Środowisk Twórczych w Kielcach”, Sieradzka A., Warszawa 2004, 29–40

Kaniewska 1967/1968 – Kaniewska I., *Kobylnicki (Kobyliński) Stanisław h. Prandźic*, PSB, 13: 1968/1969, 173

Kaniewska 1970 – Kaniewska I., *Krański Andrzej h. Ślepowron*, PSB, 15: 1970, 169–170

Kaniewska 2003/2004 – Kaniewska I., *Starożybski (Starożybski) vel Sobiejuski Wojciech h. Dołęga*, PSB, 22: 2003/2004, 361–366

Kaniewska 2013 – *Posłowie ziemscy koronni 1493–1600*, Kaniewska I., Warszawa 2013

Karłowska-Kamzowa 1997 – Karłowska-Kamzowa A., *Spizowe płyty nagrobne na ziemiach polskich (od XIV do pierwszej połowy XVI wieku)*, Gotyckie spizowe płyty nagrobne w Polsce. Studia o formie i treściach ideowych, Jarzewicz J., Karłowska-Kamzowa A., Trelińska B., Poznań 1997, 55–61

Karpowicz 2003 – Karpowicz M., *Chronologia i geografia niderlandyzmu w rzeźbie pierwszej połowy XVII wieku*, Niderlandyzm na Śląsku i w krajach ościennych, Kapustka M., Kozieł A., Oszczanowski P., Wrocław 2003, 45–53

Karpowicz 2010 – Karpowicz M., *O niektórych figurach w polskich nagrobkach XVI–XVII w.*, „BHS”, 72 (1–2): 2010, 31–60

Keckowa 1955 – Keckowa A., *Melchior Walbach: z dziejów kupiectwa warszawskiego XVI wieku*, Warszawa 1955

Kieszkowski 1933 – Kieszkowski W., *Nagrobki w Chrobrzu i ich przypuszczalny autor Jan Michałowicz z Urzędowa*, „BHS”, 2 (2): 1933, 120–133

Kieszkowski 1934/1935 – Kieszkowski W., *Unagi na marginesie pracy dr Krystyny Sinko: Santi Gucci Fiorentino i jego szkoła*, „BHS”, 3 (2): 1934/1935, 134–152

Kieszkowski 1950 – Kieszkowski W., *Lapidarium renesansowe w Arkadii. Ze studiów nad sztuką Jana Michałowicza z Urzędowa*, „BHS”, 12 (1–4): 1950, 31–104

Klause 1977 – Klause M., *Nagrobek Piotra Tarnowskiego w kolegiacie łowickiej. Próba rekonstrukcji*, Warszawa 1977 (mps pracy magisterskiej napisanej pod kierunkiem prof. M. Karpowicza w Instytucie Historii Sztuki Uniwersytetu Warszawskiego / typescript of a master's dissertation written under the supervision of Prof. M. Karpowicz at the Institute of Art History of the University of Warsaw)

Kluś 1984 – Kluś A., *Studium historyczne wystroju wnętrza kolegiaty w Pultusku*, Pultusk 1984 (mps w zbiorach Archiwum WUOZ w Ciechanowie / typescript at the WUOZ Archive in Ciechanów)

Kociszewski 2000 – Kociszewski A., *Władcy Księstwa Mazowieckiego (1200–1526)*, „Zapiski Ciechanowskie”, 10: 2000, 217–230

Kolankowski 1928 – Kolankowski L., *Posłowie sejmów Zygmunta Augusta*, „Reformacja w Polsce”, 5 (17/18): 1928, 121–138

Kołakowska 1956 – Kołakowska M., *Renesansowe nagrobki dziecięce w Polsce XVI i pierwszej połowie XVII wieku*, „Studia Renesansowe”, 1 (7–8): 1956, 146–150

Kołakowski 1991 – Kołakowski R., *Panteon rodu Krasieńskich*, „Tygodnik Ciechanowski”, 13 (21): 1991, 5

Kołodziejek 2018 – Kołodziejek E., *Praxiteles Polonicus pod niebem Mazowsza, pomnik nagrobny pry-masa Jakuba Uchańskiego w Łowiczu*, Poza Warszawą... Arcydziela plastyki dawnej w świątyniach i rezydencjach Mazowsza, Wardzyński M., Warszawa 2018, 118–121

Kołodziejek 2019 – Kołodziejek E., *Epitafium Stanisława Oczki w kościele św. Jana Chrzciciela w Cegłowie*, Sztuka na Mazowszu. Nowe otwarcie, Wardzyński M., Pieńkos A., Warszawa 2019, 124–140

Komornicki 1932 – Komornicki S., *Kultura artystyczna w Polsce czasów Odrodzenia*, Kraków 1932

Konarski 1932 – Konarski S., *Błędne źródła do genealogii rodzin na nagrobkach katedry łomżyńskiej*, „Miesięcznik Heraldyczny”, 7/8: 1932, 146–150

Kopera 1938 – Kopera F., *Cini Giovanni ze Sieny*, PSB, 4: 1938, 76–77

Korpysz 2016 – Korpysz E., *Jan Baptysta Wenecjanin*, Słownik architektów i budowniczych środowiska warszawskiego XV–XVIII wieku, Migasiewicz P., Osiecka-Samonowicz H., Sito J., Warszawa 2016, 214–218

Korytkowski 1883 – Korytkowski J., *Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych podług źródeł archiwalnych*, II, Gniezno 1883

Korzeniowski 1998 – Korzeniowski T., *Dokumentacja prac konserwatorskich, Wapienna herma męska (element architektoniczny, przyścienny), Jan Michałowicz z Urzędowa, nr inv. Nb 2936*, Toruń 1998 (mps pracy dyplomowej wykonanej pod kierunkiem mgr Katarzyny Polak i mgr. Piotra Niemcewicza w Katedrze Konserwacji-Restauracji Architektury i Rzeźby Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu / typescript of a thesis written under the supervision of Katarzyna Polak, MA, and Piotr Niemcewicz, MA, stored at the Chair of Architecture and Sculpture Conservation and Restoration at the Nicolaus Copernicus University in Toruń)

Kosek, Lolo 2009 – Kosek W., Lolo R., *Jak polerowano perłę, czyli o pracach konserwatorskich w pultuskiej bazylice kolegiackiej w latach 1994–2009*, Ecclesia et civitas. Kościół w przestrzeni i kulturze miejskiej na przykładzie Pultuska. Materiały z Ogólnopolskiej Konferencji Konserwatorskiej, Pultusk, 21–22 września 2009 roku, Lolo R., Warszawa 2009, 104–107

Kosiński 1981 – Kosiński S., *Pochodzenie i początki kariery politycznej Piotra Dunin Wolskiego*, „Studia Płockie”, 9: 1981, 87–100

Kossakowska-Szanajca 1961 – Kossakowska-Szanajca Z., *Warszawskie nagrobki z XVI i XVII wieku*, Szkice nowomiejskie, Puciata O., Szwankowscy H. i E., Żaryna S., Warszawa 1961, 159–180

Kowalczyk 1964 – Kowalczyk J., *Znakomita rozprawa o rzeźbie kręgu lwowskiego na przełomie XVI i XVII stulecia (rec. książki: M. Gebarowicz, Studia nad dziejami kultury artystycznej późnego renesansu w Polsce, Toruń 1962)*, „BHS”, 26 (1): 1964, 242–251

Kowalczyk 1969 – Kowalczyk J., *Polskie portrety all'antica w plastyce renesansowej*, Treści dzieła sztuki. Materiały sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki. Gdańsk, grudzień 1966, Witwińska M., Warszawa 1969, 122–128

- Kowalczyk 1991** – Kowalczyk J., *Nagrobek Spytki Jordana w kościele św. Katarzyny w Krakowie. Problem datowania i autorstwa*, „Sprawozdania z Posiedzeń Komisji Naukowych”, 35 (1–2): 1991, 130–132
- Kowalik, Pestka, Wesołowska 1999/2001** – *Dokumentacja prac konserwatorskich, Wapienna nisza (fragment śródkony), Jan Michałowicz z Urzędowa*, nr inn. Nb 2937, Kowalik D., Pestka D., Wesołowska K., Toruń 1999–2001 (mps pracy dyplomowej wykonanej pod kierunkiem mgr Katarzyna Polak i mgr. Piotra Niemcewicz w Katedrze Konserwacji-Restauracji Architektury i Rzeźby Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu / typescript of a thesis written under the supervision of Katarzyna Polak, MA, and Piotr Niemcewicz, MA, stored at the Chair of Architecture and Sculpture Conservation and Restoration at the Nicolaus Copernicus University in Toruń)
- Kowska 1959/1960** – Kowska H., *Głogowski Paweł b. Grzymala*, PSB, 8: 1959/1960, 113–114
- Kowska 1972** – Kowska H., *Leszczyński Rafał (zm. 1527)*, PSB, 17: 1972, 130–132
- Kowska 1984/1985** – Kowska H., *Przerębski Jan (ok. 1519–1562)*, PSB, 28: 1984/1985, 748–757
- Kozakiewiczowa 1952** – Kozakiewiczowa H., *Nagrobek Tomasza Sobockiego w Sobocie*, „BHS”, 14 (4): 1952, 175–180
- Kozakiewiczowa 1955** – Kozakiewiczowa H., *Renesansowe nagrobki piętrowe w Polsce*, „BHS”, 17: 1955, 3–47
- Kozakiewiczowa 1956** – Kozakiewiczowa H., *Nagrobki Kryskich w Drobinie k. Płocka*, „BHS”, 18 (1): 1956, 3–23
- Kozakiewiczowa 1959** – Kozakiewiczowa H., *Spółka architektoniczno-rzeźbiarska Bernardina de Gianotis i Jana Cini*, „BHS”, 21 (2): 1959, 151–174
- Kozakiewiczowa 1984** – Kozakiewiczowa H., *Rzeźba XVI wieku w Polsce*, Warszawa 1984
- Kozakiewiczowie 1952** – Kozakiewiczowie H. i S., *Polskie nagrobki renesansowe. Stan, problemy i postulaty badań*, „BHS”, 14: 1952, 3–57
- Kozakiewiczowie 1976** – Kozakiewiczowie H. i S., *Renesans w Polsce*, Warszawa 1976
- Kozarzewski 2017** – Kozarzewski M., *Epitańum kanonika Głogowskiego (wyciąg z dokumentacji)*, Michałowice 2017 (mps w zbiorach Archiwum Miejskiego Konserwatora Zabytków w Płocku / typescript at the City Monument Conservator's Archive in Plock)
- Kozłowska-Tomczyk 1967** – Kozłowska-Tomczyk E., *Jan Michałowicz z Urzędowa*, Warszawa 1967
- Kozłowski 1858** – Kozłowski F., *Dzieje Mazowsza za panowania książąt*, Warszawa 1858
- Krasny 1992** – Krasny P., *Krzyżowo-kopułowe kościoły-mauzolea w Polsce w pierwszej połowie wieku XVII*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z historii sztuki”, 20: 1992, 25–52
- Krzemińska-Szołtysek 2017** – Krzemińska-Szołtysek S., *Wielmożni panowie i czcigodne panie: renesansowe nagrobki figuralne na Górnym Śląsku*, Wrocław 2017
- Krzyżanowski 1958** – Krzyżanowski L., *Plastyka nagrobna Wilhelma van den Blocke*, „BHS”, 3/4: 1958, 270–298
- Kulik 2010** – Kulik K., *Nagrobki Kryskich w Drobinie koło Płocka*, Warszawa 2010 (mps pracy magisterskiej napisanej pod kierunkiem prof. J.A. Chrościckiego w Instytucie Historii Sztuki Uniwersytetu Warszawskiego / typescript of a master's dissertation written under the supervision of Prof. J.A. Chrościcki at the Institute of Art History of the University of Warsaw)
- Kunicki-Goldfinger, Niemcewicz 1987** – *Dokumentacja konserwatorska, Konserwacja nagrobka prymasa Uchańskiego autorstwa Jana Michałowicza z Urzędowa i Efraima Schregera (XV–XVIII w.)*, Kunicki-Goldfinger J.J., Niemcewicz P., Łowicz 1987 (mps w zbiorach Archiwum Bazyliki katedralnej Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny i Św. Mikołaja w Łowiczu / typescript stored at the Archive of the Cathedral Basilica of the Assumption of the Blessed Virgin Mary and St. Nicholas in Łowicz)
- Kunicki-Goldfinger, Niemcewicz 1993** – *Dokumentacja konserwatorska, Konserwacja ściany z Chimerą – Przybytek Arcykapłana (XVI i XIX w.)*, Kunicki-Goldfinger J.J., Niemcewicz P., Arkadia 1993 (mps w zbiorach Archiwum Muzeum w Nieborowie i Arkadii / typescript stored at the Archive of the Museum in Nieborów and Arkadia)

- Kunicki-Goldfinger, Niemcewicz 1994** – *Dokumentacja prac konserwatorskich, Detal architektoniczny północnej ściany Przybytku Arykapłana (obramienie niszy i obramienia dwóch otworów okiennych z wapienia), wykonane w ramach praktyki studenckich przez: Katarzynę Jurdzińską, Dorotę Bukowską, Jacka Kłosińskiego, Jacka Gryczewskiego, Annę Kriegseisen, Wandę Zawistowską i Sabinę Piela, pod kierunkiem mgr. Jerzego J. Kunickiego-Goldfingera i mgr. Piotra Niemcewicza*, 1994 (mps w zbiorach Archiwum Muzeum w Nieborowie i Arkadii / typescript stored at the Archive of the Museum in Nieborów and Arkadia)
- Kunicki-Goldfinger 1997** – Kunicki-Goldfinger J.J., *Epitafium nagrobne (płyta fundacyjna ?) Melchiora Walbacha (1595). Karczew, Warszawa 1997* (mps w zbiorach Archiwum WUOZ w Warszawie / typescript at the WUOZ Archive in Warsaw)
- Kunkel 1983** – Kunkel R., *Jan Baptysta Wenegjanin, budowniczy i obywatel plocki*, „BHS”, 45: 1983, nr 1, 25–46
- Kunkel 1987** – Kunkel R., *Renesansowa katedra plocka i jej twórca Bernardinus de Gianotis*, „BHS”, 49 (3–4): 1987, 227–249
- Kunkel 1995** – Kunkel R., *Wyposażenie heraldyczne późnogotyckiego kościoła parafialnego na Mazowszu*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego”, 2: 1995, 63–73
- Kunkel 2002** – Kunkel R., *Rzeźby z brązu na Mazowszu między średniowieczem a Potopem*, „Mazowsze”, 15: 2002, 81–94
- Kwiatkowska 1978** – Kwiatkowska M.J., *Katedra św. Jana*, Warszawa 1978
- Kwiatkowska, Kwiatkowski 2006** – Kwiatkowska M., Kwiatkowski M., *Historia Warszawy XVII–XX wieku, Architektura i rzeźba*, Warszawa 2006
- Kwiatkowski 1851** – Kwiatkowski K., *O nagrobku w Sarbiewie*, „Biblioteka Warszawska”, 2: 1851, 137–138
- Kwiatkowski 1939** – Kwiatkowski W., *Łowicz prymasowski w świetle archiwaliów*, Warszawa 1939
- Kwiatkowski 1939** – Kwiatkowski W., *Prymasowska kapituła i kolegiata w Łowiczu (1433–1938)*, Warszawa 1939
- Kwolek 1936** – Kwolek J., *Borukowski Jan*, PSB, 2: 1936, 354–356
- KZSP, 2: 1, 1954** – *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, 2: *Województwo łódzkie*, Łoziński J.Z.; 1: *Powiat brzeziński*, Wolff B., Warszawa 1954
- KZSP, 2: 5, 1953** – *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, 2: *Województwo łódzkie*, Łoziński J.Z.; 5: *Powiat łowicki*, Kozakiewicz S., Miłobędzki A., Warszawa 1953
- KZSP, 2: 9, 1954** – *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, 2: *Województwo łódzkie*, Łoziński J.Z.; 9: *Powiat rawsko-mazowiecki*, Kopydłowski B., Warszawa 1954
- KZSP, 9: 1, 1992** – *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, seria nowa (new series), 9: *Województwo łomżyńskie*, Kalamajska-Saeed M.; 1: *Łomża i okolice*, Kalamajska-Saeed M., Warszawa 1992
- KZSP, 10: 1, 1977** – *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, 10: *Województwo warszawskie*, Galicka I., Sygietyńska H.; 1: *Ciechanów i okolice (d. pow. ciechanowski)*, Galicka I., Kossakowska Z., Rutkowska J., Sygietyńska H., Warszawa 1977
- KZSP, 10: 2, 1967** – *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, 10: *Województwo warszawskie*, Galicka I., Sygietyńska H.; 2: *Powiat garwoliński*, Galicka I., Kaczmarzyk D., Sygietyńska H., Warszawa 1967
- KZSP, 10: 3, 1975** – *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, 10: *Województwo warszawskie*, Galicka I., Sygietyńska H.; 3: *Powiat gostyniński*, Galicka I., Sygietyńska H., Kaczmarzyk D., Warszawa 1975
- KZSP, 10: 4, 1967** – *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, 10: *Województwo warszawskie*, Galicka I., Sygietyńska H.; 4: *Powiat grodzisko-mazowiecki*, Galicka I., Sygietyńska H., Kaczmarzyk D., Warszawa 1967
- KZSP, 10: 5, 1971** – *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 10: *Województwo warszawskie*, Galicka I., Sygietyńska H.; 5: *Powiat grójecki*, Galicka I., Sygietyńska H., Kaczmarzyk D., Warszawa 1971
- KZSP, 10: 7, 1982** – *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, 10: *Województwo warszawskie*, Galicka I., Sygietyńska H.; 8: *Maków Mazowiecki i okolice (d. pow. makowski)*, Galicka I., Sygietyńska H., Warszawa 1982
- KZSP, 10: 8, 1968** – *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, 10: *Województwo warszawskie*, Galicka I., Sygietyńska H.; 7: *Powiat mińsko-mazowiecki*, Galicka I., Sygietyńska H., Warszawa 1968

KZSP, 10: 9, 1985 – *Katalog zabytków sztuki w Polsce, 10: Województwo warszawskie*, Galicka I., Sygietyńska H.; 9: *Mława i okolice (d. pom. mławski)*, Galicka I., Sygietyńska H., Kwiczala M., Warszawa 1985

KZSP, 10: 10, 1987 – *Katalog zabytków sztuki w Polsce, 10: Województwo warszawskie*, Galicka I., Sygietyńska H.; 10: *Nowy Dwór Mazowiecki (d. pom. nowodworski)*, Galicka I., Sygietyńska H., Głuszczek C., Gruszecki A., Warszawa 1987

KZSP, 10: 12, 1974 – *Katalog zabytków sztuki w Polsce, 10: Województwo warszawskie*, Galicka I., Sygietyńska H.; 12: *Powiat ostrowsko-mazowiecki*, Galicka I., Kaczmarzyk D., Sygietyńska H., Warszawa 1974

KZSP, 10: 13, 1963 – *Katalog zabytków sztuki w Polsce, 10: Województwo warszawskie*, Galicka I., Sygietyńska H.; 13: *Powiat otwocki*, Żylko E., Kaczmarzyk D., Warszawa 1963

KZSP, 10: 15, 1993 – *Katalog zabytków sztuki w Polsce, 10: Dawne województwo warszawskie*, Galicka I., Sygietyńska H.; 15: *Okolice Płocka (d. pom. płocki)*, Galicka I., Kaczmarzyk D., Sygietyńska H., Warszawa 1993

KZSP, 10: 16, 1993 – *Katalog zabytków sztuki w Polsce, 10: Dawne województwo warszawskie*, Galicka I., Sygietyńska H.; 16: *Płońsk i okolice*, Galicka I., Sygietyńska H., Mroczko T., Warszawa 1993

KZSP, 10: 17, 1970 – *Katalog zabytków sztuki w Polsce, 10: Dawne województwo warszawskie*, Galicka I., Sygietyńska H.; 17: *Powiat pruszkowski*, Galicka I., Sygietyńska H., Mroczko T., Warszawa 1970

KZSP, 10: 18, 1980 – *Katalog zabytków sztuki w Polsce, 10: Województwo warszawskie*, Galicka I., Sygietyńska H.; 18: *Przasnysz i okolice (d. pom. przasnyski)*, Galicka I., Sygietyńska H., Bartczakowa A., Uniechowska F., Warszawa 1980

KZSP, 10: 20, 1999 – *Katalog zabytków sztuki w Polsce, 10: Województwo warszawskie*, Galicka I., Sygietyńska H.; 20: *Pułtusk i okolice (d. pom. pułtusi)*, Kalamajska-Saeed M., Pokora J., Warszawa 1999

KZSP, 11: 1, 1993 – *Katalog zabytków sztuki w Polsce, seria nowa (new series), 11: Miasto Warszawa*, Łoziński Z.J., Rottermund A.; 1: *Stare miasto*, Baranowska Z., Kossakowska-Szanajca Z. et al., Warszawa 1992

Lapidarium warszawskie 2013 – *Lapidarium warszawskie. Szlachetne materiały kamieniarskie w XVI i XVII wieku*, Jamski P., Kowalski H., Wardziński M., Warszawa 2013

Lasocki 1931a – Lasocki Z., *Szkice z życia szlachty zawkrzeńskiej w XV i XVI wieku*, „Miesięcznik Heraldyczny”, 10 (11): 1931, 241–250

Lasocki 1931b – Lasocki Z., *Szkice z życia szlachty zawkrzeńskiej w XV i XVI wieku (dokończenie)*, „Miesięcznik Heraldyczny”, 10 (12): 1931, 265–269

Lasocki 1932a – Lasocki Z., *Szkice z życia szlachty zawkrzeńskiej w XV i XVI wieku IV*, „Miesięcznik Heraldyczny”, 11 (3): 1932, 50–57

Lasocki 1932b – Lasocki Z., *Szkice z życia szlachty zawkrzeńskiej w XV i XVI wieku (dokończenie)*, „Miesięcznik Heraldyczny”, 11 (34): 1932, 79–89

Lolo 2010 – Lolo R., *Rubież czy prowincja? Kościół katolicki na Mazowszu w XVI–XVII wieku*, Mazowsze w procesach integracyjnych i dezintegracyjnych w Rzeczypospolitej XVI–XVII wieku, Dziegielewska J., Warszawa 2010, 109–122

Lorentz 1986 – Lorentz S., *Efraim Szreger, architekt polski XVIII wieku*, Warszawa 1986

Losik-Sidorska 2020a – Losik-Sidorska A., *Katalog nagrobków piastowskich*, Poznań 2020

Losik-Sidorska 2020b – Losik-Sidorska A., *The Tombs of the Piast Dynasty*, Poznań 2020

Lubchenko 1981 – Любченко В.Ф., *Львівська скульптура XVI–XVII століть*, Київ 1981

Łabno 2011 – Łabno J., *Commemorating the Polish Renaissance Child: Funeral Monuments and their European Context*, Ashgate 2011

Łoziński 1968 – Łoziński J., *Cztery centralne kaplice kopułowe z początku XVII wieku*, „BHS”, 30 (3): 1968, 300–336

Łoziński 1973 – Łoziński J., *Grobowe kaplice kopułowe w Polsce 1520–1620*, Warszawa 1973

Łoziński 1976 – Łoziński J.Z., *Polskie mauzolea renesansowe*, *Renesans. Sztuka i ideologia: materiały sympozjum naukowego Komitetu Nauk o Sztuce PAN, Kraków, czerwiec 1972*, Jaroszewski T.S., Warszawa 1976, 401–410

- Łoziński 1999** – Łoziński J.Z., *Pomniki sztuki w Polsce*, 3: *Mazowsze, Podlasie*, Warszawa 1999
- Łukaszewicz 1992** – *Stan zachowania i program prac konserwatorskich kamiennego nagrobka Jana Głogowskiego w kościele p.w. Narodzenia NMP i św. Wojciecha w Głogowcu*, Łukaszewicz J., Toruń 1992 (mps w zbiorach Archiwum WUOZ w Łodzi / typescript at the WUOZ Archive in Łódź)
- Łydyński 1996** – Łydyński F., *Dzieje kościoła w Krasnem*, „Mazowsze”, 1: 1996, 25–30
- Maciejewska 1935** – Maciejewska W., *Wojciech Kryski – sekretarz kancelarii królewskiej Z. Augusta*, Księga ku czci O. Haleckiego wydana w 25-lecie jego pracy naukowej, Warszawa 1935, 143–156
- Mańkowski 1948** – Mańkowski T., *Od renesansu włoskiego do północnego. Ustęp z dziejów rzeźby w Polsce*, „BHS”, 10 (3–4): 1948, 257–284
- Markham Schulz 1998** – Markham Schulz A., *Giammaria Mosca Called Padovano: A Renaissance Sculptor in Italy and Poland*, Pennsylvania 1998
- Masiak 1975** – Masiak W., *Krasne – Krasinścy – Opinogóra. Historia – Współczesność – Zabytki*, Warszawa 1975
- Mądrach 1986** – Mądrach P., *Konserwacja nagrobka Andrzeja Chądzyńskiego (?). Kościół pod wezwaniem ŚŚ. Apostołów Piotra i Pawła w parafii rzymsko-katolickiej w Pęczicach*, Warszawa 1986 (mps w zbiorach Archiwum WUOZ w Warszawie / typescript at the WUOZ Archive in Warsaw)
- Mądrach 1990** – Mądrach P., *Konserwacja nagrobka Jędrzeja Noskowskiego. Kościół parafialny pod wezwaniem Bożego Ciała w Makowie Mazowieckim*, Warszawa 1990 (mps w zbiorach Archiwum WUOZ w Ostrołęce / typescript at the WUOZ Archive in Ostrołęka)
- Mądrach 1992** – Mądrach P., *Zagadki kościoła w Makowie Mazowieckim*, „Ochrona Zabytków”, 45/4 (179): 1992, 368–376
- Mieszkiewicz 1986** – Mieszkiewicz S., *Nagrobek Pawła, Anny i Wojciecha Kryskich w Drobinie*, Toruń 1986 (mps pracy magisterskiej napisanej w Zakładzie Muzealnictwa Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu / typescript of a master's dissertation written at the Section for Museology of the Nicolaus Copernicus University in Toruń)
- Mikocka-Rachubowa 1993** – Mikocka-Rachubowa K., *Nagrobek prymasa Uchańskiego w Łowiczu*, Między Padwą a Zamościem. Studia z historii sztuki i kultury nowożytniej ofiarowane Profesorowi Jerzemu Kowalczykowi, Boberska M., Boberski W., Warszawa 1993, 61–71
- Mikocka-Rachubowa 1994** – Mikocka-Rachubowa K., *Mistrz Nagrobka Provany – rzeźbiarz krakowski przełomu XVI i XVII wieku*, „Rocznik Historii Sztuki”, 20: 1994, 5–85
- Mikocka-Rachubowa 1995** – Mikocka-Rachubowa K., *Renesansowe nagrobki w Płocku i okolicach*, „Mazowsze”, 6: 1995, 29–34
- Mikocka-Rachubowa 1996** – Mikocka-Rachubowa K., *ERRATA. Renesansowe nagrobki w Płocku i okolicach*, „Mazowsze”, 7: 1996, 1–4
- Mikocka-Rachubowa 2009** – Mikocka-Rachubowa K., *Pomnik Katarzyny Ossolińskiej w warszawskim kościele OO. Dominikanów*, Atria Caeli. Epitafia i nagrobki w dominikańskim kościele Św. Jacka w Warszawie, Markiewicz A., Kraków 2009, 73–90
- Mikocka-Rachubowa 2013** – Mikocka-Rachubowa K., *Nagrobek Prospera Provany wybitne dzieło krakowskiej rzeźby schyłku XVI wieku*, Sztuka w kręgu krakowskich Dominikanów, Markiewicz A., Szyma M., Walczak M., Kraków 2013, 551–565
- Miłobędzki 1996** – Miłobędzki A., *Renesansowa kolegiata pultuska*, Kościół i kultura, Jaworowski R., Kosecki A., Płock – Pultusk 1996, 77–85
- Miłobędzki 2001** – Miłobędzki A., *Provingja i wielki świat: kościoły mazowieckie XVI w.*, Bazylika pultuska. 550 lat świątyni i Kapituły Pultuskiej, Kosek W., Wołosz A.K.F., Pultusk 2001, 169–172
- Misiąg-Bocheńska 1949** – Misiąg-Bocheńska A., *O działalności budowlano-rzeźbiarskiej w Polsce Bernardina Zanobii de Gianotis Rzymianina (1524–1541)*, „Sprawozdania Polskiej Akademii Umiejętności”, 50 (3): 1949, 82–84
- Miziołek 1993** – Miziołek J., *Oculus Coeli: osservazioni sulla simbologia della luce nella Cappella dei primati Uchanius a Lovitium (Łowicz)*, „Quaderni di Storia dell'Architettura e Restauro”, 8/9: 1993, 5–18
- Młynarski 2012** – Młynarski Ł.P., *Kościół i mauzoleum Krasinśkich w Krasnem w okresie nowożytnym. Przyczynek do dziejów obiektu*, Franciszka z Krasinśkich Wettyn, księżna Kurlandii i Semigalii, pra-

babka dynastii królów włoskich. Dziedzictwo rodziny Krasińskich w regionie świętokrzyskim, Kalina D., Kubicki R., Wardzyński M., Kielce – Lisów 2012, 53–59

Mórawski, Głębocki 1982 – Mórawski K., Głębocki W., *Warszawa Stare Miasto*, Warszawa 1982

Mrozowski 1985 – Mrozowski P., *Fundacje artystyczne książąt mazowieckich w schyłku średniowiecza (1450–1526)*, „Rocznik Warszawski”, 18: 1985, 5–22

Mrozowski 1990 – Mrozowski P., *Gest portretowy w gotyckiej rzeźbie nagrobnej*, Portret, funkcja, forma, symbol. Materiały sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki (Toruń, grudzień 1986), Marczak-Krupa A., Warszawa 1990, 333–349

Mrozowski 1994 – Mrozowski P., *Polskie nagrobki gotyckie*, Warszawa 1994

Mroźkiewicz 1997 – Mroźkiewicz B., *Dokumentacja prac konserwatorskich, Wapienny fragment fryzu z metopami, Jana Michałowicza z Urzędowa, nr inv. Nb 237 a,b*, Toruń 1997 (mps pracy dyplomowej wykonanej pod kierunkiem mgr. Jerzego J. Kunickiego-Goldfingera, mgr. Piotra Niemcewicza i mgr. Szymona Jużków w Katedrze Konserwacji-Restauracji Architektury i Rzeźby Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu / typescript of a thesis written under the supervision of Jerzy J. Kunicki-Goldfinger, MA, Piotr Niemcewicz, MA, and Szymon Jużków, MA, stored at the Chair of Architecture and Sculpture Conservation and Restoration at the Nicolaus Copernicus University in Toruń)

Mrzygłó-Tomasik 2010 – Mrzygłó-Tomasik M., *Program prac konserwatorskich wybranych elementów wyposażenia z katedry p.w. Wniebowzięcia NMP w Łowiczu*, 2010 (mps w zbiorach Archiwum WUOZ w Łodzi / typescript at the WUOZ Archive in Łódź)

Mrzygłó-Tomasik 2012 – Mrzygłó-Tomasik M., *Bazylika p.w. Wniebowzięcia NMP w Łowiczu. Konserwacja wybranych elementów wyposażenia 2011–2012. Dokumentacja opisowa i fotograficzna*, 2012 (mps w zbiorach Archiwum WUOZ w Łodzi / typescript at the WUOZ Archive in Łódź)

Mycielski 1917 – Mycielski J., *Krasne. Kościół*, „Prace Komisji Historii Sztuki”, 1: 1917, VII

Nawrocki 2004 – Nawrocki R., *Nagrobek „Trzech Janów” Tarnowskich oraz nagrobek Jana i Janusza Kościeleckich: rozważania na temat renesansowych pomników rycerskich w Polsce*, „Roczniki Humanistyczne”, 52 (4): 2004, 491–498

Nawrocki 2008 – Nawrocki R., *Rycerski ceremoniał katolickich pogrzebów w Polsce XVI wieku a plastyka nagrobna*, *Studia nad sztuką renesansu i baroku*, 9: Ceremoniał i obyczaj w XVI–XVIII wieku, Lileyko J., Rolska-Boruch I., Lublin 2008, 235–256

Niemcewicz 1995 – *Dokumentacja prac konserwatorskich, Rozety z podłuczą muru okalającego północne Patio Przybytku Arcykapłana z wapienia, wykonane w ramach praktyk studenckich przez: Sabinę Figurniak, Tomasza Filara, Ewę Mucho, Piotra Obłoga, Natalię Paś, pod kierunkiem mgr. Piotra Niemcewicza*, 1995 (mps w zbiorach Archiwum Muzeum w Nieborowie i Arkadii / typescript stored at the Archive of the Museum in Nieborów and Arkadia)

Niesiecki 1–10, 1839–1845 – Niesiecki K., *Herbarz Polski*, 1–10, Lipsk 1839–1845

Nitecki 2000 – Nitecki P., *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965–1999. Słownik biograficzny*, Warszawa 2000

Nowacki 1964 – Nowacki J., *Dzieje archidiecezji poznańskiej*, II, Poznań 1964

Nowaszczuk 2017 – Nowaszczuk J., *Przytyłek do badań nad dziełem „Monumenta Sarmatarum” Szymona Starowolskiego*, „Pamiętnik Literacki”, 3: 2017, 217–233

Nowiński 2012 – Nowiński J., *Czerwinski*, Warszawa 2012

Nowowiejski 1930 – Nowowiejski A.J., *Płock. Monografia historyczna, napisana podczas wojny wszechświatowej, poprawiona i uzupełniona w roku 1930*, Płock 1930

Obajtek 2018 – *Dokumentacja konserwatorska, Krasne, Kościół p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego, nagrobek Andrzeja i Katarzyny Krasińskich znajdujący się w nawie północnej kościoła*, Obajtek M., Kielce 2018 (mps w zbiorach Archiwum WUOZ w Warszawie / typescript at the WUOZ Archive in Warsaw)

Oczykowski 1922 – Oczykowski R., *Przechadzka po Łowiczu*, Łowicz 1922

Opiłto 2011 – Opillo B., *Bazylika p.w. Wniebowzięcia NMP w Łowiczu. Konserwacja nagrobka Piotra Tarnowskiego w kaplicy Tarnowskich (św. Trójcy)*, 2011. *Dokumentacja opisowa, fotograficzna i rysunkowa* (mps w zbiorach Archiwum WUOZ w Łodzi / typescript at the WUOZ Archive in Łódź)

- Pacuski 2009** – Pacuski K., *Możnowładztwo i rycerstwo ziemi gostynińskiej w XIV i XV wieku. Studium z dziejów osadnictwa i elity władzy na Mazowszu średnio-wiecznym*, Warszawa 2009
- Pagaczewski 1937** – Pagaczewski J., *Jan Michałowicz z Urzędowa*, „Rocznik Krakowski”, 28: 1937, 1–84
- Pałucki 1970** – Pałucki W., *Ziemia sochaczewska w wiekach XIV–XVIII*, Dzieje Sochaczewa i ziem sochaczewskiej. Studia i materiały, Russocki S., Warszawa 1970, 49–76
- Paprocki 1584** – Paprocki B., *Herby rycerstwa polskiego przez Bartosza Paprockiego zebrane i wydane r.p. 1584* (wydanie Kazimierza Józefa Turowskiego), Kraków 1858
- Pazyra 1959** – Pazyra S., *Geneza i rozwój miast mazowieckich*, Warszawa 1959
- Pazyra 1976** – Pazyra S., *Dzieje Ciechanowa i ziemi ciechanowskiej*, Ciechanów 1976
- Piwkowski 1996** – Piwowski W., *Nieborów-Arkadia*, Warszawa 1996
- Piwocki 1952** – Piwocki K., *Zagadnienie rodzimej twórczości w badaniach nad polskim renesansem*, „BHS”, 14 (4): 1952, 51–52
- Piowarczyk 2003** – Piowarczyk E., *Nobilitacja mieszczan przez sztukę sepulkralną XIV–XVI wieku na przykładzie kościoła mariackiego w Krakowie*, „Analecta Cracoviensia”, 35: 2003, 381–414
- Plebański 2003** – Plebański R., *Renesansowe memoria biskupów poznańskich w katedrze*, „Kronika Miasta Poznania”, 1: *W kręgu katedry*, 2003, 217–240
- Pociecha 1937** – Pociecha W., *Buczański Jakub (zm. 1541)*, PSB, 3: 1937, 82–83
- Pociecha 1947** – Pociecha W., *Arcybiskup Mikołaj Dzierżgowski*, Kraków 1947
- Pokorz 1982** – *Dokumentacja konserwatorska: nagrobek bpa Noskowskiego*, Pokorz B., Warszawa 1982 (mps w zbiorach Archiwum WUOZ w Ciechanowie / typescript at the WUOZ Archive in Ciechanów)
- Pokorz 1983** – *Dokumentacja konserwatorska: dwa fragmenty zwieńczenia nagrobka bpa Noskowskiego*, Pokorz B., Warszawa 1983 (mps w zbiorach Archiwum WUOZ w Ciechanowie / typescript at the WUOZ Archive in Ciechanów)
- Polak 2019** – *Dokumentacja konserwatorska epitafium Stanisława Oczki w Cegłowie*, Polak K., 2019 (mps w zbiorach Archiwum WUOZ w Siedlcach / typescript at the WUOZ Archive in Siedlce)
- Prawdź 1885** – Prawdź W., *Dawne nagrobki w kościele drobińskim*, „Korespondent Plocki”, 85: 1885, 1
- Prokop 2020** – Prokop K.R., *Nekropolie biskupie w nowożytniej Rzeczypospolitej (XVI–XVIII w.). Prawodawstwo. Lokalizacja pochówków. Formy komemoracji*, Warszawa 2020
- Przyboś 1976** – Przyboś A., *Mokronowski (Mokronoski) Wojciech h. Bogoria*, PSB, 21: 1976, 598
- Przyłubska 1995** – Przyłubska D., *Nagrobek Andrzeja i Katarzyny Krasieńskich w Krasnem*, „Ikonothea”, 9: 1995, 85–100
- Przyłubska 1996** – Przyłubska D., *Nagrobek Andrzeja i Katarzyny Krasieńskich w kościele w Krasnem*, „Mazowsze”, 7 (1): 1996, nr 1, 37–45
- PSB, 1–52, 1935–2018** – Polski słownik biograficzny, 1–7, Kraków 1935–1948/1958; 8–18, Wrocław – Warszawa – Kraków 1959/1960–1973; 19–25, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1974 – 1980; 26–32, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1981–1989; 32 (2)–34, Wrocław – Warszawa – Kraków 1990–1993; 35–53, Warszawa – Kraków 1994–2019
- Putkowska 1976** – Putkowska J., *Rezydencja w Ujazdowie w drugiej połowie XVI i w XVII wieku, cz. 1*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki”, 20 (2): 1976, 89–101
- Quirini-Popławska 2014** – Quirini-Popławska D., *Podróż polskich duchownych do Padwy w XV i XVI wieku*, Itinera clericorum: kulturotwórcze i religijne aspekty podróży duchownych, Quirini-Popławska D., Burkiewicz Ł., Kraków 2014, 225–253
- Radźwicka-Milczewska 1983** – Radźwicka-Milczewska A., *Pułtusk – kolegiata. Płyta brązowa z nagrobka biskupa Giżyckiego. Dokumentacja konserwatorska*, Warszawa 1983 (mps w zbiorach Archiwum WUOZ w Ciechanowie / typescript at the WUOZ Archive in Ciechanów)
- Rosin 1984** – Rosin R., *Kutno i okoliczne miejscowości do 2. połowy XVI w.*, Kutno. Dzieje miasta, Rosin R., Warszawa – Łódź 1984, 19–48

- Ruszczyćówna 1964** – Ruszczyćówna J., *Obraz Opłakiwania z kolegiaty w Pułtusku*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie”, 8: 1964, 129–163
- Ruszkowski, Wiszniewska 2018** – Ruszkowski M., Wiszniewska J., *Katedra w Łowiczu i jej kamieniarskie zabytki*, „Przegląd Geologiczny”, 66 (7): 2018, 437–457
- Rzeczniowski 1861** – Rzeczniowski L., *Dawna i teraźniejsza Łomża*, Warszawa 1861
- Samsonowicz 2006** – *Dzieje Mazowsza*, 1, Samsonowicz H., Pułtusk 2006
- Sinko 1933** – Sinko K., *Santi Gucci Fiorentino i jego szkoła*, Kraków 1933
- Sinko-Popielowa 1936** – Sinko-Popielowa K., *Hieronim Canavesi*, „Rocznik Krakowski”, 27: 1936, 129–173
- Skiba, Kozarzewski, Pacoszyński 2018** – Skiba K., Kozarzewski M., Pacoszyński M., *Dokumentacja powykonawcza z prac konserwatorskich i restauratorskich kaplicy św. Rodziny (kaplicy Sierpskich) wraz z badaniami konserwatorskimi etap I*, Michałowice 2018 (mps w zbiorach Archiwum Miejskiego Konserwatora Zabytków w Płocku / typescript at the City Monument Conservator's Archive in Plock)
- Skibiński 2013** – Skibiński F., *The Expansion of Gdańsk and the Rise of Taste for Netherlandish Sculpture in the Polish-Lithuanian Commonwealth in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, The Low Countries at the Crossroads. Netherlandish Architecture as an Export Product in Early Modern Europe (1480–1680), de Jonge K., Ottenheim K., Turnhout 2013, 158–176
- Skibiński 2014** – Skibiński F., *Dzieła Willema van den Blocke z kaplicy św. Trójcy przy kolegiacie w Łowiczu*, „Porta Aurea”, 13: 2014, 74–90
- Skibiński 2015** – Skibiński F., *Willem van den Blocke. Niderlandzki rzeźbiarz nad Bałtykiem w XVI i na początku XVII w.*, Toruń 2015
- Skibiński 2018** – Skibiński F., *Syn ojcu – pomnik nagrobny Piotra Tarnowskiego w Łowiczu*, Poza Warszawą... Arcydzieła plastyki dawnej w świątyniach i rezydencjach Mazowsza, Wardzyński M., Warszawa 2018, 132–135
- Skibiński 2020** – Skibiński F., *Willem van den Blocke: A Sculptor of the Low Countries in the Baltic R: A Sculptor of the Low Countries in the Baltic Region*, Brepols Publishers 2020
- Słowikowski 1959/1960** – Słowikowski T., *Giżycki Paweł*, PSB, 8: 1959/1960, 23–25
- Smoleński 1878** – Smoleński W., *Mazowiecka szlachta w poddaństwie proboszczów płockich*, Warszawa 1878
- Sobieszczański 1861** – Sobieszczański F.M., *Nagrobki Kryskich w Drobinie*, „Tygodnik Ilustrowany”, 3 (91): 1861, 235–236
- Sobieszczański 1863** – Sobieszczański F.M., *Pomnik Kryskich w Drobinie*, „Tygodnik Ilustrowany”, 7 (182): 1863, 116
- Sobieszczański 1877** – Sobieszczański F.M., *Pomnik grobony w kościele parafialnym w mieście Szreńsku*, „Korespondent Płocki”, 54: 1877
- Sokołowski 1900** – Sokołowski M., *Rzeźby z kościoła w Cegłowie*, „Sprawozdania Komisji do badania Historii Sztuki w Polsce”, 6: 1900, C, CII
- Sokołowski 1905** – Sokołowski M., *Uzupełnienia do komunikatu L. Lepszego o nagrobku Katarzyny Pileckiej*, „Sprawozdania Komisji do Badania Historii Sztuki w Polsce”, 7(4): 1905, CCCXVII–CCCXXII
- Sołtan 1978** – Sołtan A., *Oczyko Wojciech*, PSB, 23: 1978, 526–529
- Starzyńska 1995** – Starzyńska D., *Nagrobek Stanisława Strzelicy w katedrze św. Jana w Warszawie*, „Ikonothea”, 9: 1995, 43–56
- Stawski 2007** – Stawski M., *Opactwo czerwińskie w średniowieczu. Opactwo kanoników regularnych w średniowieczu*, Warszawa 2007
- Stronczyński 1888** – Stronczyński K., *Pomniki książęce Piastów, lenników dawnej Polski w pieczęciach, budowlach, grobowcach i innych starożytnościach zebrane i objaśnione*, Piotrków 1888
- Stronczyński 1: 2009** – *Kazimierza Stronczyńskiego opisy i widoki zabytków w Królestwie Polskim*, 1: *Ogólne sprawozdanie Delegacji*, Kowalczyk J., Kunkel R., et al., Warszawa 2009
- Stronczyński 3: 2011** – *Kazimierza Stronczyńskiego opisy i widoki zabytków w Królestwie Polskim*, 3: *Gubernia Warszawska*, Wątroba P., Topińska M., Wielogłowska E., Warszawa 2011

Stronczyński 4: 2013 – *Kazimierza Stronczyńskiego opisy i widoki zabytków w Królestwie Polskim*, 4: *Gubernia Płock*, Kunkel R., Szymański W., Warszawa 2013

Stronczyński 5: 2014 – *Kazimierza Stronczyńskiego opisy i widoki zabytków w Królestwie Polskim*, 5: *Gubernia Lubelska / Gubernia Augustowska*, Teodorowicz-Czerepińska J., Michalska G., Studziński J., Warszawa 2014

Stronczyńskiego Atlas 3/4: 2011 – *Widoki zabytków starożytności w Królestwie Polskim służące do objaśnienia opisu tychże starożytności, sporządzonego przez Delegację wysłaną z polecenia rady administracyjnej Królestwa w latach 1844 i 1846 zebrane. Atlas 3-4: Gubernia Warszawska*, Warszawa 2011

Stronczyńskiego Atlas 5: 2011 – *Widoki zabytków starożytności w Królestwie Polskim służące do objaśnienia opisu tychże starożytności, sporządzonego przez Delegację wysłaną z polecenia rady administracyjnej Królestwa w roku 1851 zebrane. Atlas 5: Gubernia Płocka*, Warszawa 2011

Sulewska 1995 – Sulewska R., *Płyta w Bochni – Nieznane dzieło Padovana?*, „Ikonothea”, 9: 1995, 57–72

Sulewska 1997 – Sulewska R., *Początki włoskiej rzeźby figuralnej w Polsce XVI wieku*, Sztuka około 1500. Materiały Sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki. Gdańsk, listopad 1996, Ziemiański J., Warszawa 1997, 183–197

Sulewska 2000 – Sulewska R., *Analiza artystyczna wystroju i wyposażenia kościoła katedralnego*, Dokumentacja historyczno-konserwatorska kościoła katedralnego Michała Archanioła w Łomży, Przytocka M., Olsztyn 2000, 97–121 (mps w zbiorach archiwum parafialnego katedry w Łomży / typescript at the parochial archive of the Łomża Cathedral)

Sulewska 2011 – Sulewska R., *Konwencja czy indywidualizacja? Uwagi o rzeźbie nagrobnej XVI wieku w Małopolsce i na terenach z nią graniczących*, Między Wrocławiem a Lwowem. Sztuka na Śląsku, w Małopolsce i na Rusi Koronnej w czasach nowożytnych, Betlej A., Brzezina-Scheuerer K., Oszczanowski P., Wrocław 2011, 27–39

Sygietyńska 1994 – Sygietyńska H., *Sztuka i rzemiosło artystyczne*, Dzieje Mazowsza do 1526 r., Gieysztor A., Samsonowicz H., Warszawa 1994, 559–585

Synoradzki 1886 – Synoradzki M., *Kościół w Płocku. Luźne notatki historyczne*, „Korespondent Płocki”, 70: 1886, 3

Szablowski 1966 – Szablowski J., *O pierwotnym wyglądzie kaplicy grobowej Filipa Padniewskiego w katedrze wawelskiej. Ze studiów nad twórczością Jana Michałowicza z Urzędowa*, „Sprawozdania z Posiedzeń Komisji Naukowej Oddziału PAN w Krakowie”, 1966, 173–174

Szablowski 1971 – Szablowski J., *Jeszcze kilka słów o michałowiczowskim wyposażeniu wnętrza mauzoleum Filipa Padniewskiego na Wawelu*, „Sprawozdania z Posiedzeń Komisji Naukowej Oddziału PAN w Krakowie”, 1971, 139–141

Szypowska 2008 – Szypowska M., *Gdy wchodzisz w progi Katedry... Archikatedra św. Jana Chrzciciela w Warszawie stolicy Polski*, Warszawa 2008

Śliwicka 1982 – Śliwicka T., *Kaplica Noskowskiego przy kolegiacie w Pułtusku. Tekst i dokumentacja fotograficzna*, Warszawa 1982 (mps w zbiorach Archiwum WUOZ w Ciechanowie / typescript at the WUOZ Archive in Ciechanów)

Śrutwa 2009 – Śrutwa J., *Prymas Uchański w perspektywie dziejowej*, Dzieje Uchań 1484–2009, Spalaniec K., Uchanie 2009, 175–178

Święcicki 1634 – Święcicki J., *Topografia czyli opis Mazowsza, Warszawa 1634* (przekład i objaśnienia H. Pazyrzyna), Warszawa 1974

Targosz 2002 – Targosz K., *Sepulkralne wizerunki pań Kasińskich w Krasnem*, Między barokiem a oświeceniem. Sarmacki konterfekt, Archemczyk S., Olsztyn 2002, 141–161

Tatarkiewicz 1956 – Tatarkiewicz W., *Nagrobki z figurami kłęzącymi*, „Studia Renesansowe”, 1: 1956, 274–331

Tokarzewski 1928 – Tokarzewski M., *Co parafianie grodzicy zrobili dla kościoła swego*, 1928 (kilkustronicowa broszura parafialna, bez miejsca wydania i paginacji)

Trafiłowski 2008 – Trafiłowski P., *Jeszcze o nagrobkach Jana Florentczyka oraz kaplicy św. Stanisława w Gnieźnie*, „Przegląd Historyczny”, 99 (2): 2008, 277–290

Trelińska 1997 – Trelińska B., *Epigrafika gotyckich i renesansowych płyt nagrobnych w Polsce*, Gotyckie spizowe plyty nagrobne w Polsce. Studia o formie i treściach ideowych, Jarzewicz J., Karłowska-Kamzowa A., Trelińska B., Poznań 1997, 43–54

Trojanowski 1922 – Trojanowski W., *Katedra św. Jana. Przewodnik artystyczny*, Warszawa 1922

Truszkowska 1957 – Truszkowska A.H., *Nagrobki renesansowe na Mazowszu*, Warszawa 1957 (mps pracy magisterskiej napisanej pod kierunkiem prof. Stanisława Lorentza w Instytucie Historii Sztuki Uniwersytetu Warszawskiego / typescript of a master's dissertation written under the supervision of Prof. Stanisław Lorentz at the Institute of Art History of the University of Warsaw)

Tyszkiewicz 2015 – *Dzieje Mazowsza*, 2, Tyszkiewicz J., Pultusk 2015

Urban 1970 – Urban W., *Krański Franciszek*, PSB, 15: 1970, 170–173

Urzednicy centralni Polski 1992 – *Urzednicy centralni i nadworni Polski XIV–XVIII wieku. Spisy*, Chłapowski K., Ciara S., Kądziela Ł. et al., Kórnik 1992

Waldowska 2009 – Waldowska A., *Zarys konserwacji nagrobków w kościele św. Jacka w Warszawie (2007–2009)*, Atria Caeli. Epitafia i nagrobki w dominikańskim kościele św. Jacka w Warszawie, Markiewicz A., Kraków 2009, 161–206

Wardzyński 2005 – Wardzyński M., *Foreign Marble and other Building Materials in Polish Renaissance and Baroque Sculpture during the Sixteenth and Seventeenth Century*, Actes du XIVE Colloque International de Glyptographie de Chambord, 19–23 juillet 2004, Van Belle J.-L., Braine-le-Château 2005, 523–550

Wardzyński 2008 – Wardzyński M., *Marmury i wapienie południowoniderlandzkie na ziemiach polskich od średniowiecza do 2. poł. XVIII w. Import i zastosowanie w małej architekturze i rzeźbie kamiennej*, „BHS”, 70 (3–4): 2008, 307–358

Wardzyński 2009 – Wardzyński M., *Miedzy Italią i Niderlandami. Środkowoeuropejskie ośrodki kamieniarsko-rzeźbiarskie wobec tradycji nowożytnej. Uwagi z dziedziny materiałoznawstwa*, Materiał rzeźby. Miedzy techniką a semantyką, Lipińska A., Wrocław 2009, 425–455

Wardzyński 2010a – Wardzyński M., „Alabastry ruskie” – *dzieje eksploatacji i zastosowania w małej architekturze i rzeźbie na Rusi, w Koronie i na Śląsku w XVI wieku*, Miedzy Wrocławiem i Lwowem. Sztuka na Śląsku, w Małopolsce i na ziemiach ruskich Korony od XVI do XVIII wieku, Betlej A., Brzezina K., Oszczanowski P., Wrocław 2010, 339–358

Wardzyński 2010b – Wardzyński M., *Import kamieni i dzieł rzeźby z Gotlandii i Olandii do Rzeczypospolitej (od XIII do 2. połowy XVIII wieku)*, „Porta Aurea. Rocznik Zakładu Historii Sztuki Uniwersytetu Gdańskiego”, 9: 2010, 45–118

Wardzyński 2010c – Wardzyński M., *Marmury południowoniderlandzkie i alabaster angielski w małej architekturze i rzeźbie sakralnej i sepulkralnej 1. poł. XVII w. w Warszawie*, Kultura artystyczna Warszawy XVII–XXI w. Studia, Michalczyk Z., Pieńkos A., Wardzyński M., Warszawa 2010, 43–58

Wardzyński 2012a – Wardzyński M., *Artifices chencinenses. Rola i miejsce warsztatów checińskich w produkcji kamieniarsko-rzeźbiarskiej w Rzeczypospolitej (koniec XVI – 1. połowa XVII wieku)*, Franciszka z Krańskich Wettyn, księżna Kurlandii i Semigalii, prababka dynastii królów włoskich. Dziedzictwo rodziny Krańskich w regionie świętokrzyskim, Kalina D., Kubicki R., Wardzyński M., Kielce – Lisów 2012, 151–184

Wardzyński 2012b – Wardzyński M., *Organizacja pracy i praktyka warsztatowa w kamieniołomach dębnickich od drugiej ćwierci XVII do początku XVIII wieku a „długie trwanie” form późnomanierystycznych i wczesnobarokowych*, Studia nad sztuką renesansu i baroku, t. 11: Tradycja i innowacja w sztuce nowożytnej, Rolska-Boruch I., Lublin 2012, 331–381

Wardzyński 2012c – Wardzyński M., *Początki eksploatacji i artystycznego wykorzystania „marmurów” checińskich (1583–1614)*, Ars historiae – historia artis. Prace ofiarowane Profesorowi Andrzejowi Wyrobiszowi, Dubas-Urwanowicz E., Maroszek J., Białystok 2012, 165–186

Wardzyński 2015a – Wardzyński M., *Marmur i alabaster w rzeźbie i małej architekturze Rzeczypospolitej. Studium historyczno-materiałoznawcze przemian tradycji artystycznych od XVI do początku XVIII wieku*, Warszawa 2015

- Wardzyński 2015b** – Wardzyński M., *Sztuka nowożytna na Mazowszu – zarys problematyki*, Dzieje Mazowsza, 2: Lata 1527–1784, Tyszkiewicz J., Pultusk 2015, 629–731
- Wardzyński 2018** – Wardzyński M., *Płocki Panteon Mazowsza – mauzoleum biskupie i magnackie z XVI i XVII w.*, Poza Warszawą... Arcydzieła plastyki dawnej w świątyniach i rezydencjach Mazowsza, Wardzyński M., Warszawa 2018, 140–143
- Wątroba 2006** – Wątroba P., *Kazimierz Stronczyński's Description and Views of Antique Monuments in the Kingdom of Poland. The first State Inventory of Monuments of the Past in Poland (1844–1855)*; ICAM 13 Conference proceedings, Athens 4–6 June 2006, Section IV, 9–16
- Weber-Kozińska 1954** – Weber-Kozińska M., *Kamieniarka w Polsce w okresie renesansu. Główne etapy rozwojowe w historii naszego kamieniarstwa*, „Architektura”, 75: 1954, nr 1, 13–19
- Wegner 1986** – Wegner J., *Łowicz w okresie 1525–1655*, Łowicz, dzieje miasta, Kołodziejczyk R., Warszawa 1986, 92–110
- Wesołek 1938** – Wesołek I., *Monografia miasta Makowa*, Maków Mazowiecki 1938
- Wielocha, Kozarzewski 2006** – *Program konserwacji nagrobków i elementów kamiennych w kościele w Kobylnikach*, Wielocha A., Kozarzewski M., Michałowice 2006 (mps w zbiorach Archiwum WUOZ w Płocku / typescript at the WUOZ Archive in Płock)
- Wielocha, Kozarzewski 2011** – *Raport z badań konserwatorskich nagrobka Pawła, Anny i Wojciecha Kryskich z kościoła parafialnego p.w. św. Stanisława w Drobinie*, Wielocha A., Kozarzewski M., Michałowice 2011 (mps w zbiorach Archiwum WUOZ w Płocku / typescript at the WUOZ Archive in Płock)
- Wołosz 2001** – Wołosz A.K.F., *Dzieje budowlane i architektura pultuskiej kolegiaty*, Bazylika pultuska. 550 lat świątyni i Kapituły Pultuskiej, Kosek W., Wołosz A.K.F., Pultusk 2001, 26–29
- Woźniakowa 1977** – Woźniakowa M., *Nagórski Łukasz*, PSB, 22: 1977, 447–448
- Woźniakowa 1978** – Woźniakowa M., *Noskowski Andrzej b. Łada*, PSB, 23: 1979, 218–223
- Wrede 1992** – Wrede M., *Królowa Bona: między Włochami a Polską*, Warszawa 1992
- Wyrobisz 1990** – Wyrobisz A., *Pomniki nagrobne mieszczan w Polsce w XVI–XVII wieku*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, 38 (1–2): 1990, 37–80
- Zdziarska 1952** – Zdziarska R., *Nagrobek książąt mazowieckich w katedrze warszawskiej*, „BHS”, 14 (4): 1952, 180–185
- Zdziarska 1953a** – Zdziarska R., *Portret książąt mazowieckich*, „Stolica”, 8 (47): 1953, 12–13
- Zdziarska 1953b** – Zdziarska R., *Rzeźba wczesnorenesansowa w Warszawie: Ostatni książęta Mazowieccy*, „Stolica”, 8 (46): 1953, 12
- Zieliński 1958** – Zieliński R., *Chronologia senatorów płockich*, „Notatki Płockie”, 8: 1958, 36–44
- Zlat 1968** – Zlat M., *Śląska rzeźba nagrobkowa XVI wieku wobec włoskiego renesansu*, Ze studiów nad sztuką XVI wieku na Śląsku i w krajach sąsiednich, Steinborn B., Wrocław 1968, 17–42
- Zlat 1976** – Zlat M., *Typy osobowości w polskiej sztuce XVI wieku*, Renesans. Sztuka i ideologia: materiały sympozjum naukowego Komitetu Nauk o Sztuce PAN, Kraków, czerwiec 1972, Jaroszewski T.S., Warszawa 1976, 251–292
- Zlat 1979** – Zlat M., *Leżące figury zmarłych w polskich nagrobkach XVI wieku*, Treści Dzieła Sztuki, Materiały Sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Gdańsk, grudzień 1966, Witwińska M., Warszawa 1979, 107–116
- Zlat 2002** – Zlat M., *W poszukiwaniu autora: trudności i niepowodzenia atrybucji w badaniach polskiej rzeźby renesansowej*, „Magistro et amico, amici des discipulique”. Lechowi Kalinowskiemu w 80-lecie urodzin, Gadomski J., Kraków 2002, 323–334
- Żarnecki 1945** – Żarnecki J., *Renaissance Sculpture in Poland, Padovano and Michałowicz*, „The Burlington Magazine”, 86: 1945, 10–16
- Żebrowski 1976** – Żebrowski T., *Zarys dziejów diecezji płockiej*, Płock 1976
- Żelewski 1970a** – Żelewski R., *Kryski Stanisław b. Prądzic*, PSB, 15: 1970, 486–488
- Żelewski 1970b** – Żelewski R., *Kryski Wojciech b. Prądzic*, PSB, 15: 1970, 488–490

Ź R Ó D Ł A I L U S T R A C J I

IMAGE CREDITS

W nawiasie, po nazwisku autora ilustracji, każdorazowo umieszczono odnośnik do strony, na której ona występuje, z zachowaniem porządku hasel katalogowych. W przypadku wystąpienia więcej niż jednej ilustracji na stronie, przyjęto następującą kolejność: od strony lewej do prawej oraz z góry na dół. Obok nazwisk autorów ilustracji, po myślniku umieszczono informację o miejscu ich przechowywania. W wybranych przypadkach, po nazwisku autora, wskazano także datę powstania ilustracji.

This list is organized by catalogue entries. The name of the author is followed by the page number in brackets. If there is more than one illustration per page, the order is from left to right and from top to bottom. The names of authors are followed by an indication where the images are stored (separated with a dash). In some cases, the date of creation is given after the author's name.

Mapy historyczne / historical maps – T. Panecki, O.M. Hajduk (18, 49, 257, 331)

I.1 O.M. Hajduk (52); Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas V, tabl. 51, 1851 – public domain (55)

I.2 P. Jamski (56); Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas V, tabl. 54, rys. Chrząński Teodor, sygn. d. 5/8 1851 – public domain (61)

I.3 A. Oleńska (62); Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas V, tabl. 55, rys. Chrząński Teodor (?), d. 5/8 1851 – public domain (67)

I.4 O.M. Hajduk 2018 (68, 70); ≈ 1939 – Zbiory Instytutu Sztuki PAN /ph. collections at the IS PAN (73); O.M. Hajduk 2017, 2018 (73)

I.5 Kwiatkowski 1851 (74)

I.6 P. Jamski (78); S. Deptuszewski 1966 – Zbiory Instytutu Sztuki PAN /ph. collections at the IS PAN (81); K. Polak 2018 (81)

I.7 S. Deptuszewski 1968 – Zbiory Instytutu Sztuki PAN /ph. collections at the IS PAN (83); Zbiory Instytutu Sztuki PAN

I.8 P. Jamski (86); S. Deptuszewski 1966 – Zbiory Instytutu Sztuki PAN /ph. collections at the IS PAN (89)

I.9 P. Jamski (91)

I.10 P. Jamski (94)

I.11 P. Jamski (98)

I. 12 M. Wardzyński (102, 106); S. Deptuszewski 1966 – Zbiory Instytutu Sztuki PAN /ph. collections at the IS PAN (104)

I.13 P. Jamski (108); J. Szandomirski 1956 – Zbiory Instytutu Sztuki PAN /ph. collections at the IS PAN (111)

I.14 P. Jamski (112); Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas VII, tabl. 47, 1855 – public domain (115)

- I.15** P. Jamski (118); Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas VII, tabl. 51, 1855 – public domain (121)
- I.16** P. Jamski (122); Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas VII, tabl. 50, 1855 – public domain (125); L. Sempoliński 1972 – Zbiory Instytutu Sztuki PAN /ph. collections at the IS PAN (125); P. Jamski (127, 128)
- I.17** P. Jamski (131); Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas VII, tabl. 49, 1855 – public domain (125); ≈ 1939 – Zbiory Instytutu Sztuki PAN /ph. collections at the IS PAN (134); P. Jamski (134, 135)
- I.18** P. Jamski (138)
- I.19** P. Jamski (142, 145–147)
- I.20** P. Jamski (150, 152); S. Vogel 1818 – public domain (153); Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas III, tabl. 2, 1844–1846 – public domain (155)
- I.21** P. Jamski (156); 1926 – Narodowe Archiwum Cyfrowe / The National Digital Archives (159)
- I.22** P. Jamski (162); fotografia przedwojenna / a pre-war photograph (165); Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas III, tabl. 3, 1844–1846 – public domain (167)
- I.23** fotografia przedwojenna / a pre-war photograph (168); Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas III, tabl. 4, 1844–1846 – public domain (171)
- I.24** fotografia przedwojenna / a pre-war photograph (174)
- I.25** 1926 – Narodowe Archiwum Cyfrowe / The National Digital Archives (178, 181)
- I.26** 1926 – Narodowe Archiwum Cyfrowe / The National Digital Archives (182); Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas III, tabl. 5, 1844–1846 – public domain (185)
- I.27** P. Jamski (186); E. Haneman 1939–1944 – Muzeum Powstania Warszawskiego / The Warsaw Rising Museum (189); Z. Sowiński “Ostoja” 1947 – Muzeum Powstania Warszawskiego / The Warsaw Rising Museum (189); P. Jamski (189)
- I.28** Stronczyński 4: 2013, 116 (194)
- I.29** P. Jamski (198, 202–203); Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas V, tabl. 16, rys. Polkowski Józef (?), 1851 – public domain (205)
- I.30** P. Jamski (206, 209); Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas V, tabl. 17, rys. Polkowski Józef (?), 1851 – public domain (211)
- I.31** P. Jamski (214)
- I.32** P. Jamski (218)
- I.33** P. Jamski (222); Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas V, tabl. 21, rys. Chrząński Teodor, sygn. d. 31/7 1851 – public domain (225)
- I.34** P. Jamski (226, 229); Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas V, tabl. 28, 1851 – public domain (231)
- I.35** P. Jamski (232)
- I.36** P. Jamski (236); E. Kozłowska-Tomczyk 1961 – Zbiory Instytutu Sztuki PAN /ph. collections at the IS PAN (239); P. Jamski (240)
- I.37** P. Jamski (242); J. Langda 1994 (245)
- I.38** P. Jamski (246)
- I.39** P. Jamski (250); J. Langda 1983 (254); P. Jamski (255)
- II.1** O.M. Hajduk (260, 263); Hajduk 2016a, 461 (264); O.M. Hajduk (265); Hajduk 2016a, 461 (265); O.M. Hajduk (267); KZSP, 10: 15, 1993, fig. 206 (267); Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas V, tabl. 14, sygn. JPolkowski 1851 – public domain (269)
- II.2** P. Jamski (270)
- II.3** P. Jamski (274); Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas V, tabl. 5, sygn. JPolkowski 1851 – public domain (277); P. Jamski (278–279)
- II.4** P. Jamski (280); Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas V, tabl. 8, rys. Polkowski Józef (?), 1851 – public domain (283); P. Jamski (285)

II.5 P. Jamski (286, 288); Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas V, tabl. 9, rys. Polkowski Józef (?), 1851 – public domain (289)

II.6 P. Jamski (292)

II.7 P. Jamski (296); Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas V, tabl. 10, rys. Polkowski Józef (?), 1851 – public domain (299); Zbiory Instytutu Sztuki PAN /ph. collections at the IS PAN (300); P. Jamski (300)

II.8 P. Jamski (302); Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas V, tabl. 7, rys. Polkowski Józef (?), 1851 – public domain (305); ≈ 1939 – Zbiory Instytutu Sztuki PAN /ph. collections at the IS PAN (306); P. Jamski (306)

II.9 P. Jamski (308); Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas V, tabl. 6, sygn. JPolkowski 1851 – public domain (310); B. Paproch, G. Grocholski-Hornung 1957, 117 (311); P. Jamski (312–313)

II.10 P. Jamski (314); Album K. Stronczyńskiego, Atlas V, tabl. 6, sygn. JPolkowski 1851 – public domain (317); P. Jamski (318)

II.11 P. Jamski (321)

II.12 P. Jamski (324, 327–328)

III.1 M. Wardzyński (334), 336–338)

III.2 P. Jamski (340, 343)

III.3 P. Jamski (344)

III.4 P. Jamski (348); 2012 – Archiwum firmy AC Konserwacja Zabytków Piotrowski, Kosakowski Sp. J. (351); P. Jamski (351)

III.5 P. Jamski (352); E. Kozłowska 1953 & anonymous, undated – Zbiory Instytutu Sztuki PAN /ph. collections at the IS PAN (354); P. Jamski (355, 357)

III.6 P. Jamski (359, 361–362)

III.7 P. Jamski (364); Gab. Ryc. BUW, Album K. Stronczyńskiego, Atlas III, tabl. 15, 1844–1846 – public domain (367); P. Jamski (368–369)

III.8 M. Wardzyński (370)

III.9 P. Jamski (374)

III.10 P. Jamski (380, 382–389)

III.11 P. Jamski (390); Tokarzewski 1928 (394); P. Jamski (395)

III.12 P. Jamski (398)

Pozostałe fotografie / Other photographs – P. Jamski (48, 51, 77, 107, 137, 149, 193, 213, 256, 259, 319, 330, 332, 379).

INDEKS TOPOGRAFICZNY

INDEX OF LOCATIONS

(nie obejmuje przypisów, bibliografii i źródeł ilustracji)

A

Adnet – 187, 303, 349, 353
Arkadia (Park
Romantyczny) – 360–361,
381, 383, 385
Austria – 31

B

Bałtyk – 20
Barczewo – 147
Bawaria – 93
Bejsce – 116
Belgia – 66
Belsk Stary – 83
Białystok – 109–110, 113,
119, 123, 131
Bnin – 111
Bochnia – 203, 240
Bodzentyn – 350
Bolechowice – 63, 247
Brenna – 187
Brok – 139
Brześć Kujawski – 234
Brzeziny – 154

C

Ceglów – 79
Chęciny – 63, 247
Chroberz – 165–166
Chynów – 83
Ciechanów – 12, 20, 36, 53,
75, 223, 227, 233, 237, 243,
247, 321, 325
Cieksyn – 27, 29, 215,
219–220
Czarnków – 267
Czechy – 31
Czersk – 81
Czerwińsk – 223

D

Dembiany – 119, 123
Dłużniewo – 75
Drobin – 12, 14, 30, 40, 105,
241, 261, 266
Drohobycz – 301
Drzewica – 166
Dzierżysław – 377

E

Europa – 11, 284

F

Felsztyn – 301
Florencja – 285

G

Gdańsk – 42, 146–147
Głogowiec – 36, 40, 66, 105,
268, 290, 335
Gniezno – 368
Goźlice – 66
Grodzisk Mazowiecki – 36,
391, 399–400

H

Hainaut – 66

J

Janowiec – 66, 72, 129, 210
Jazdów – 19–20
Jeruzal (d./before Żeliszew)
– 87–88

K

Kamieniec – 377
Kamieńsk – 116
Karczew – 36, 43, 91–93, 95
Kąkolniki – 297, 300

Kielecczyzna – 136
Kiernożia – 341, 356
Klisino – 377
Kobylniki – 29–30, 36, 38, 72,
195, 199, 207, 255, 346–347
Kołokolin – 297, 300
Kończyce Wielkie – 169
Końskie – 136
Kościan – 190
Kórnik – 184
Kraków – 20, 28, 39, 60, 105,
268, 307, 337, 342
Krasne – 30, 36, 57, 63
Kraśnik – 210, 268, 327
Krosno – 136
Kurozwęki – 100
Kurów – 66, 210
Kutno – 66, 267

L

Lisnowo – 368
Lublin – 20, 66, 80, 116
Luszyń – 36, 203, 345
Łwów – 184, 301

Ł

Łomża – 11, 20, 27, 37, 41,
109–110, 113, 119, 123, 131
Łowicz – 11, 24, 29–30, 33,
42, 349, 353, 356, 359, 365,
371–372, 385
Łódź – 335, 341, 349, 353,
359, 365, 371, 375, 381

M

Maków Mazowiecki – 43, 143
Małopolska – 19, 28, 31,
57–58, 60, 81, 180, 201, 316
Marmon – 170, 303

Mazowsze – 11–14, 17–26,
28–31, 37, 38, 40–42, 44–45,
72, 81, 84, 100, 146, 153–154,
201, 210, 228, 241, 255, 301,
307, 329
Mąkolin – 293
Mediolan – 39
Melano – 116
Miastków Kościelny – 27,
99–101
Mikolajów – 301
Mława – 210
Mnich Probostwo – 27, 36,
375–377

N

Nieborów – 381, 383, 385
Niemcy – 31
Norymberga – 91, 93

O

Ojrzanów (ob./now
Żelechów) – 103, 106
Opatów – 154, 160
Ostrołęka – 57, 63, 69, 71,
139, 143
Ostrowiec – 92

P

Padwa – 281
Pawłowo Kościelne – 30, 36,
69, 72, 208, 210
Piacenza – 337
Piotrków (Trybunalski) – 17,
116
Płock – 12, 14–15, 20, 24, 28,
33, 37–38, 42, 195, 199, 203,
207, 223, 240, 247, 266, 268,
271, 275, 281, 287, 293, 297,
303, 309, 315, 345
Podole – 300
Podsadek – 57
Polska (Królestwo Polskie,
Rzeczpospolita Obojga

Narodów, Rzeczpospolita,
Korona) – 12–15, 17, 19–23,
31–32, 36, 42–43, 154, 163,
190, 201, 240, 338, 347, 349,
359, 366
Pomorze – 31
Poznań – 66, 81, 110, 160,
184
Prusy Królewskie – 42, 81
Pultusk – 12, 24, 27, 33, 38,
227, 233, 237, 243, 268

R

Radlin – 191
Radom – 83
Radzanów – 281
Rance – 63, 66
Rzym – 111, 161, 284

S

Saksonia – 27
Sancyniów – 129, 136
Sandomierz – 66
Sarbiew – 75
Siedlce – 79, 87, 99, 103
Siennica – 113
Skrzydlna – 116
Sobole – 223
Sobota – 30, 327, 329, 356
Sokolów – 70
Stara Lubowla – 57, 187, 190
Szamotuły – 66, 116, 170
Szczurzyn – 53
Szreńsk – 36, 325

Ś

Śląsk – 13, 27, 31, 81, 377
Śląsk, Dolny – 376
Śląsk, Górny – 160, 375
Środa Wielkopolska – 97

T

Tardos – 151, 303
Tarnów – 202, 327

U

Uchanie – 129, 210
Urzędów – 41, 163, 165, 303–
304, 307, 309, 313, 342, 353,
356, 359, 371–372, 381

V

Volterra – 239

W

Warszawa – 12, 15, 19–20, 25,
28, 33–36, 41, 53, 57, 63, 69,
71, 75, 79, 83, 87, 91, 93, 95,
99, 103, 111, 139, 143, 151,
154, 157, 163, 164, 169, 175,
179, 183, 187, 195, 199, 207,
219, 223, 227, 233, 237, 243,
247, 251, 261, 271, 275, 281,
287, 293, 297, 303, 309, 315,
321, 325, 345, 376, 383, 385,
391, 399
Wawel – 101, 110, 158,
160, 184, 202, 215, 220,
240, 383
Wielkie Księstwo Litewskie
– 31
Wielkopolska – 19, 31, 41,
81, 203
Wilno – 28, 154
Wisła – 17, 93
Wkra – 18
Włochy – 20, 39
Włocławek – 100, 393
Wrocław – 376

Z

Zakroczym – 33, 41, 251

Ż

Żelechów (d./before Oj-
rzanów) – 40, 72, 103, 105–106
Żeliszew (ob./now Jeruzal)
– 88
Żychlin – 203

INDEKS OSÓB

INDEX OF NAMES

(nie obejmuje przypisów, bibliografii i źródeł ilustracji)

A

Anna Jagiellonka – 20–21, 23, 41, 123–124, 169, 252, 254
Anna mazowiecka – 25, 151
Anna Radziwiłłówna – 25, 35, 151
Arystoteles – 339

B

Bacciarelli, rodzina – 180
Balcer Maciej – 34
Baranowscy – 72
Bartłomiej z Belska Starego – 83
Barycz Henryk – 64
Barzi Andrzej – 103
Barzi Anna z Kmitów – 103
Barzi Dorota z Goryńskich, 1° v. Mińska – 106
Barzi Stanisław – 103, 106
Batory, dynastia – 147
Belscy – 84
Bernini Gianlorenzo – 284
Berrecci Bartolomeo – 28, 38–39, 110, 154, 160
Berzeviczy Marcin de – 368
Bieliński Jakub – 24, 243
Blocke Willem van den – 42, 91, 93, 143, 146, 365–366
Bodniak Stanisław – 103
Bołoz-Antoniewicz Jan – 284, 337
Bona Sforza d'Aragona – 19–23, 39, 164, 293, 359
Boratyński Piotr – 202
Borowska-Popławska Iwona – 329
Borukowski Jan – 23–24, 27, 215–216
Borukowski Piotr – 29, 215, 219–220
Boryszewski Andrzej – 100
Bos Cornelis – 146
Brzozowska Alła – 227
Brzozowski Jakub – 271
Buczacki Jakub – 24, 29, 38, 240, 275–276, 311, 313
Budka Włodzimierz – 243
Buonarroti Michelangelo – 31

C

Canavesi Girolamo – 39, 41, 43, 66, 81, 113, 116, 169–170, 239, 349–350
Cengler Faustyn – 66
Cercha Stanisław – 276
Chądzynscy – 22, 33, 41, 251, 253
Chądzynska Anna z Kłodzińskich – 251, 253–254
Chądzynski Andrzej – 251, 254
Chądzynski Mateusz – 251, 253–254
Chigi, ród – 284
Chojęński Jan – 240, 278
Chojnacki Piotr – 227
Chrościcki Juliusz – 158, 160
Chudziec Stanisław – 81
Ciepielowscy – 60
Cieszkowski Florian – 87
Cieślak Katarzyna – 13
Cini Giovanni – 28, 38
Ciolek Erazm – 24, 27, 227, 230
Cosini Silvio – 239
Cranachowie – 307
Czajewski Wiktor – 34, 175–176, 180
Czapla Jan – 34
Czapliński Władysław – 188
Czarna Anna – 177
Czarny Mateusz – 177
Czarnkowcy – 267
Czarnkowski Maciej – 267
Czeszek Sebastian – 297, 301
Czyński Maciej – 146

D

Dembińska Anna – 251
Dembińska Anna z Ciołków – 123
Dembiński Stanisław – 123
Dobrowolski Tadeusz – 32
Dreścik Jan – 307
Drzewicka Barbara – 166
Dunin-Modliszewski Andrzej – 113–114, 119, 123–124, 131, 135–136

Dunin-Wolscy – 22
 Dunin-Wolski Stanisław – 310, 315–316, 318
 Dunin-Wolski Piotr – 29, 42, 276, 278,
 309–311, 316
 Dürer Albrecht – 307
Dymek Benon – 21
 Dzierzgowscy – 23, 30, 41, 69, 72, 208, 210
 Dzierzowska Anna ze Szreńskich – 70
 Dzierzowski Feliks Zbożny – 23, 70
 Dzierzowski Jan – 21, 23, 69
 Dzierzowski Mikołaj – 23, 69, 239–240
Dzięgielewski Jan – 237

E

Elżbieta, księżna – 147
 Elżbieta Habsburżanka – 400

F

Fabiański Marcin – 154, 160
 Fiesole Filippo da – 28, 38
 Filomed Mikołaj Aleksander – 25, 32, 179
 Firlej Andrzej – 66, 129, 210
 Firlej Barbara ze Szreńskich – 66, 129, 210
 Firlej Elżbieta – 116
 Firlejowie – 72
 Fischer Peter, Młodszy – 158
Fischinger Andrzej – 239
 Floris Cornelis – 146
Folwarski Henryk – 223

G

Galicka Izabella – 44
 Gamrat Piotr – 240
 Gasztold Wojciech – 154
Gawarecki Wincenty Hipolit – 59
Gąsiorowski Antoni – 234
Gębarowicz Mieczysław – 301
 Gianotis Bernardino Zanobi de – 28, 37–38,
 151, 154
 Giovanni Battista di Veneto – 38, 40, 203
 Giudici Giovanni Battista de – 111, 161
 Giżycki Paweł – 24, 27, 227–228, 234
 Głogowski Jan – 40, 66, 72, 105, 267–268,
 282, 284, 290, 335, 337
 Głogowski Paweł – 25, 33, 42, 303–304, 335
Goląb Renata – 146–147
Goląbek Katarzyna – 188
 Goryńscy – 106
 Goryńska Katarzyna z Boglewskich,
 1° v. Ojrzanowska – 106
 Goryński Jan – 106
 Goryński Piotr – 106
Górecki Michał – 265

Górka Andrzej – 66, 116, 170
 Górka Barbara – 66
 Górka Łukasz – 184
 Górkowie – 81
 Grad-Szreński Stanisław – 329
Gradowska Anna – 15, 30, 59, 116, 145,
 158, 165, 184, 203, 284, 290, 307, 312,
 316, 376–377
 Gruszczyński Jan – 100
 Gucci Santi – 38–41, 63, 66, 69, 72, 103, 105,
 113, 119, 121, 123, 128–129, 131, 136, 184,
 188, 191, 210, 237, 239–241, 255, 261, 267,
 281–282, 285, 287–288, 297, 300, 335,
 338–339
 Guicciardini Galeazzo – 268, 284, 290, 337

H

Hajduk Olga M. – 12, 72, 106, 191, 239
 Hallenberger Jakub – 177
 Helbling Krzysztof – 177
 Herburt Jan – 301
 Herburt Katarzyna z Barzych – 301
 Holbein Hans (młodszy) – 307
Hornung Zbigniew – 276, 311–312, 368
 Horst Heinrich – 184
 Hozjusz Stanisław – 303
 Hutte Herman von – 301

J

Jan Florentczyk – 27, 100, 101
 Jan Leopolda – 307
Janicki Marek A. – 188
 Janusz III – 17, 25, 151
 Jastrząbek Andrzej – 191
 Jędrzejowska Elżbieta – 136
 Jordan Wawrzyniec Spytek – 31, 266
 Jordanowie – 268
 Juliusz II (Giuliano della Rovere) – 31

K

Kalecka Anna – 293
 Kalecki Maciej – 293
 Kalecki Paweł – 293
 Kalecki (vel Kalęcki) Stanisław – 293
 Kaleńscy – 176–177
 Kaleński Jan Wilk – 25, 81, 175–176
Kanienska Irena – 57, 63, 183, 207, 281
 Karczewscy – 25
 Karczewska Anna z Odrzywolskich – 95
 Karczewski Jan – 95
 Karczewski Piotr Mikołaj – 95, 97
Karlowska-Kamzowa Alija – 234
Karpowicz Mariusz – 284, 337

Keckowa Antonina – 91, 92
Kiernoscy – 23
Kiernosi Paweł – 341–342, 356
Kieszkowski Witold – 154, 164, 361, 386
Kmita Piotr – 103, 158
Kobylnicy – 22, 41, 72, 195, 255
Kobylnicka Izabela z Trzcinańskich – 207
Kobylnicka Zofia ze Szreńskich – 207
Kobylnicki Mikołaj – 29, 38, 199, 201–202, 204, 346–347
Kobylnicki (vel Kobyliński) Stanisław – 30, 207
Kociszewski Aleksander – 151
Kocot Cezary – 266
Koleorsch Paul – 377
Kolodziejek Emma – 81
Konarski Adam – 350
Konarski Jan – 110, 154, 160, 220
Konarski Szymon – 119, 124
Konecki Hieronim – 136
Konrad III – 151
Kopera Feliks – 276
Korytkowski Jan Ignacy – 281
Kosiński Adam – 188
Kosiński Stanisław – 309
Kossakowska-Szanajca Zofia – 35, 92, 158, 176
Kowalska Halina – 233, 303, 335, 349
Kozakiewiczowa Helena – 13, 154, 160, 172, 238, 300, 327, 338, 346–347
Kozarzewski Marcin – 146
Krajowski Hieronim – 275
Kraśnscy – 23, 41, 60, 65–66
Kraśńska Katarzyna z Czernickich – 30, 59, 63
Kraśńska Katarzyna z Mrokowskich – 57
Kraśński Andrzej – 30, 57, 59, 63, 66
Kraśński Błażej Jan – 65
Kraśński Franciszek – 58, 350
Kraśński Jan – 57
Kraśński Jan Andrzej – 64
Kraśński Mikołaj – 59
Krasny Piotr – 36
Kryscy – 14, 22–23, 40, 72, 241, 266–267
Kryska Anna ze Szreńskich – 30, 261–262, 266
Kryski Paweł – 30, 261–262, 266
Kryski Stanisław – 188, 261
Kryski Wojciech – 30, 105, 261, 265–267
Krzemińska-Szoltyssek Sylwia – 377
Krzycki Andrzej – 37, 240, 293
Krzyżanowski Lech – 366
Kucieńscy – 375–376
Kucieński Stanisław – 377
Kucieński/Kuciński Stefan – 27, 375–377
Kucieński Wojciech – 375, 377

Kula Jakub – 223
Kunkel Robert – 204, 230, 347
Kurozwęcki Krzesław – 100
Kwolek Jan – 215

L

Lanci Franciszek Maria – 362
Langda Jerzy – 66, 70
Lasocki Stanisław – 154
Lasocki Zygmunt B. – 325
Leszczyńscy – 234
Leszczyński Rafał (†1527) – 24, 27, 228, 233–234
Leszczyński Rafał (†1501) – 234
Lewicki Jakub – 12, 16
Lotti Lorenzo (zw. Lorenzetto) – 284
Lubczyński W.F. – 301
Lubrański Jan – 110, 160

Ł

Łaski Andrzej – 100
Łaski Jan – 27, 100
Łoziński Jerzy Zygmunt – 360

M

Machowski Leon – 151
Maciejewska Wanda – 261
Maciejowski Samuel – 140, 240
Maffei Raffaello – 239
Maleszowski Stanisław – 105, 267, 284, 290, 337, 339
Mansueti Leonardo – 111, 161
Markham Schulz Anna – 239
Medyceusze – 31
Menander – 121
Michałowicz Jan – 41–42, 163, 165, 303–304, 307, 313, 342, 353, 356, 359, 361, 363, 371–372, 381
Mikołocka-Rachubowa Katarzyna – 16, 190, 307, 361–362
Miński Kacper – 106
Mistrz M.S. – 190
Mistrz Nagrobka Provany – 188, 190–191
Miziołek Jerzy – 360
Modliszowscy – 22, 30, 37, 41, 114, 120–121, 128–129, 133, 135–136
Modliszowska Anna z Nakwaskich – 114, 131–132, 136
Modliszowska Elżbieta z Dembińskich – 113–114, 119, 123, 127, 135–136
Modliszowski Hieronim – 131, 136
Modliszowski (vel Modliszewski) Jan – 97, 119, 136

Modzelewscy – 346, 347
 Modzelewska Katarzyna z Borschów – 203, 345, 347
 Modzelewski Jan – 203, 345, 347
 Mokronoscy – 391, 393, 396, 399–400
 Mokronoska Anna z Humięckich – 391–394, 396, 399–401
 Mokronoska Barbara z Żaluskich – 392, 394, 396, 401
 Mokronoska Katarzyna – 393
 Mokronoski Andrzej – 23, 391–394, 396, 399–401
 Mokronoski Wojciech – 392, 394, 401
 Montelupo Raffaello da – 284
 Mosca Giovanni Maria il (zw. Padovano) – 28, 38–41, 201–202, 237–240, 275, 278, 325
 Moszyński Piotr – 111
 Mroźowski Przemysław – 234
 Myszkowski Piotr – 59

N

Nagórska Barbara z Mniszchów – 169
 Nagórski Łukasz – 23, 41, 169, 170, 172
 Nagórski Stanisław – 169, 172
Niesiecki Kasper – 176, 322
 Niszczycy – 22
 Niszczycy Bartłomiej – 25, 29, 40, 268, 281–282, 288, 290, 337
 Noskowsy – 23
 Noskowski Andrzej – 23–24, 29, 38, 40, 140, 237–241, 268, 285
 Noskowski Andrzej – 237
Noskowski Jędrzej – 23, 43, 143, 146
Nowacki Roman – 281
 Nowina-Kośla Andrzej – 210

O

Oborscy – 88
 Oczko Stanisław – 25, 79, 80–81
 Oczko Wojciech – 79–80
 Ojrzanowski Mikołaj – 106
 Okuniowie – 393, 400
 Okuń Anna z Sobockich – 400
 Okuń Krzysztof – 400
 Okuń Piotr – 400
 Opalińska Jadwiga z Lubrańskich – 190
 Opalińska Katarzyna z Kościeleckich – 191
Opillo Bożena – 366
 Osmólski Andrzej – 116
 Ossolińska Katarzyna z Kosińskich, 1^{ov}.
 Wodyńska, 2^{ov}. Kryska – 187–188, 190–191
 Ossoliński Hieronim – 66

Ossoliński Jan Zbigniew – 188
 Ostrowski Jan – 275

P

Pacuski Kazimierz – 377
 Padniewski Filip – 361, 363, 383
Pagaczewski Julian – 165
Paprocki Bartosz – 110, 329
Pazyra Stanisław – 57
Pencakowski Paweł – 366
 Piacentinus Joannes (Jan z Pienzy/Piacenzy) – 284, 337
 Piastowie – 17
 Pieniążek Prokop – 116
 Platon – 339
 Plaza Anna – 33, 247
 Plaza Mateusz – 25, 33, 247
Plóciennik Tomasz – 46
Pociecha Władysław – 69, 275, 353
Pogel Wanda – 70
 Popielski Dominik – 155
 Potoccy – 361
 Prażmowsy – 100
 Prażmowski Jan – 27, 99–100
 Przerembski/Przerębski Jan – 24, 29, 41, 349
 Przerębski Mikołaj – 116
Przytułska Dorota – 65

Q

Quirini-Popławska Danuta – 281

R

Radlica Jan – 100
 Radziwiłłowa Helena z Przeździeckich – 360
 Rakiewicz Wincenty – 66
 Ramułtowa Katarzyna – 301
 Rokossowski Jakub – 66, 116, 170, 172
Rosin Ryszard – 375
Rowińska Ewa – 96
Ruszkowski Michał – 363

S

Salomon Piotr – 158
 Sancygniowska Anna – 129, 136
 Sancygniowski Jakub – 129
 Sanzio Raffaello – 284
 Schröger Efraim – 360
 Siemowit VI – 17
 Sierpscy – 22, 184, 300–301
 Sierpska Katarzyna z Trzczańskich – 30, 297
 Sierpski Andrzej – 30, 297
Sinko Krystyna – 32, 300, 338
Skibiński Franciszek – 147, 368

Słowikowski Tadeusz – 227
Sobiejuś Wojciech (vel *Starożrebski*,
Starozrzebski) – 281, 290
Sobocka Dorota – 22
Sobocki Jakub – 29, 326, 356
Sobocki Tomasz – 29, 326, 356
Soltan Andrzej – 79
Stadnicki Andrzej – 190
Stadnicki Zygmunt – 97
Stanisław mazowiecki – 25, 151
Starowolski Szymon – 11, 278
Starzyńska Danuta – 157, 160, 216
Stefan Batory – 79, 184, 366
Stronczyński Kazimierz – 59, 110, 114, 135, 166,
170, 184, 195–196, 200, 204, 224, 228, 316
Strzelica (Strelica) Stanisław – 25–27, 111,
157–158, 160, 216
Stwos Wit – 111
Sulenska Renata – 110, 116, 202, 240
Sygietyńska Hanna – 44
Szczurzyński Stanisław – 25, 53
Szreńscy – 22
Szreński Aleksander – 322
Szreński Feliks – 22–23, 322, 325–327, 329
Szreński Stanisław – 322, 329
Szydłowiecka Anna – 160
Szydłowiecki Krzysztof – 154
Szyller Stefan – 311

Ś

Śleszyńscy – 23, 42
Śleszyńska Anna z Dzierzgowskich,
1^ov. *Kiernoska* – 30, 353, 372
Śleszyński Marcin – 30, 353
Śrutwa Jan – 360
Święcicki Jędrzej – 329

T

Tarnowska Barbara z Drzewickich – 166
Tarnowska Barbara z Tęczyńskich – 201
Tarnowski Jan Amor – 327
Tarnowski Jan – 23–24, 327, 365, 368
Tarnowski Jan Krzysztof – 327
Tarnowski Piotr – 42, 147, 365–366, 368
Tarnowski Stanisław Spytek – 165
Tatarkiewicz Władysław – 32
Tęczyńscy – 268
Tęczyński Stanisław Gabriel – 327
Trafilowski Piotr – 101
Trojanowski Wincenty – 158
Troszyńska Anna – 113
Troszyński Mikołaj – 41, 113, 116, 170
Truszkowska Anna – 329

Trzciniński – 22
Tschetschau-Mettich Ladislav – 377
Turowski Bonawentura – 34

U

Uchański Arnulf – 129, 210
Uchański Jakub – 22, 24, 42, 359–361, 363,
381, 383–384
Uchański Stanisław – 129, 210

V

Vischer Herman, Młodszy – 158
Vischer Piotr, Młodszy – 158
Vischerowie – 158, 160
Vries Vredeman de – 146

W

Walbach Melchior – 25, 43, 91–93
Walbachowie – 92
Wardzyński Michał – 13, 93, 147, 190–191,
300, 307, 363
Wazowie – 21
Wielogłowski Kasper – 81
Wiśniowska Janina – 363
Władysław II płocki – 17
Wodyński Mikołaj – 188
Wojślawski Jan – 25, 27, 109–110
Wolff Adam – 243
Wolscy – 22, 42, 154, 163, 276, 311, 386
Wolska Barbara z Tarnowskich – 164
Wolski Hieronim – 309, 315–316
Wolski Marcin – 22
Wolski Mikołaj (†1548) – 164
Wolski Mikołaj (†1567) – 163
Wolski Mikołaj (†1630) – 164
Wolski Stanisław – 163–164
Woźniakowa Maria – 143, 169, 237

Z

Zaliwski Bartłomiej – 23, 183–184
Zaliwski Stanisław – 183
Zaremba Stanisław – 104
Zawisza z Dłużniewa – 75
Zbąski Stanisław – 66, 210
Zdziarska Romana – 154, 158
Zieliński Ryszard – 75
Zygmunt I Stary – 19, 25, 151, 154, 160, 199
Zygmunt II August – 20, 22, 39, 91, 103,
163–164, 233, 267, 293, 349, 400
Zygmunt III Waza – 20, 183

Ż

Żelewski Roman – 261

Seria Inwentaryzacja Zabytków:

TOM 1

Inwentaryzacja i katalog zabytków jako podstawa ochrony i polityki konserwatorskiej

TOM 2

Rzeźba nagrobna na Mazowszu w XVI wieku

